

รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ
วัยอ่อนสี่หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง

Co-Management of Coastal and Marine Resources in The Aquatic Larvae
Conservation Area in Four Villages (Le-Se-Ban Area), Trang Province

วิสุทธิ์ ทองย้อย
Wisut Thongyoi

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Science in Environmental Management
Prince of SongKla University

2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ
วัยอ่อนสี่หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง

Co-Management of Coastal and Marine Resources in The Aquatic Larvae
Conservation Area in Four Villages (Le-Se-Ban Area), Trang Province

วิสุทธิ์ ทองย้อย
Wisut Thongyoi

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Science in Environmental Management
Prince of SongKla University

2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์
สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง
ผู้เขียน นายวิสุทธิ์ ทองย้อย
สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	คณะกรรมการสอบ
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ)	.....ประธานกรรมการ (ดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	.....กรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร มุณีแนม)
..... (ดร.อรมาศ สุทธินุ่น)	.....กรรมการ (รองศาสตราจารย์ ดร.ประมาณ เทพสงเคราะห์)
	.....กรรมการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ)
	.....กรรมการ (ดร.อรมาศ สุทธินุ่น)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกื้อถวาท บุญปรากฏ)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....
(ดร.อรมาศ สุทธินนท์)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ.....
(นายวิสุทธิ ทองย้อย)
นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายวิสุทธิ์ ทองย้อย)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง
ผู้เขียน	นายวิสุทธิ ทองย้อย
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบและการเสริมสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม ระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการ ในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน หรือ “เขตเล-เสบ้าน” ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตปกครอง บ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกูและบ้านฉางกลาง จังหวัดตรัง โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวแทนจำนวน 25 คน การสนทนากลุ่มย่อยจำนวน 8 ครั้ง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 1 ครั้ง พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2539 ภาครัฐมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพียงฝ่ายเดียว มีการทำประมงโดยใช้เครื่องมืออวนลาก อวนรุน อวนล้อมหาด ยาเบื่อ และระเบิดปลา ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำ ป่าชายเลน ภูเขาทะเล และปะการังในพื้นที่เสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนในช่วง ปี พ.ศ. 2539-2548 ทรัพยากรจึงได้รับการฟื้นฟูและเลิกใช้เครื่องมือประมงซึ่งทำลายทรัพยากรในช่วงปี พ.ศ. 2547 ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2548 จึงมีการพัฒนากลไกการจัดการร่วมและมีการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการบริหารจัดการในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2550 และประกาศเป็นข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน ในปี พ.ศ. 2554 ทั้งนี้การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2558 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในรูปแบบการจัดการร่วมแบบร่วมมือกัน ซึ่งรัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและมีการตัดสินใจร่วมกันโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประชุม ประสานงาน และปฏิบัติการเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยเป็นรูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทชุมชน และระบบทรัพยากรของพื้นที่ ทั้งยังสามารถนำไปเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่อื่นๆ ได้

นอกจากนี้ การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในงานวิจัยนี้ ทำให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเกิดความตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทด้านการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมากขึ้น และทำให้กลไกการขับเคลื่อนเพื่อการทำงานและการแก้ปัญหา ร่วมในระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ได้รับการพัฒนาให้มีความต่อเนื่องมากขึ้น โดยมีการริเริ่มจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรของพื้นที่เขตเล-เสบ้านร่วมกัน มีการทบทวน กฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชน และจัดทำร่างแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ เป็นต้น

คำสำคัญ: การจัดการร่วม, ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, เขตเลเสบ้าน

Thesis Title	Co-Management of Coastal and Marine Resources in The Aquatic Larvae Conservation Area in Four Villages (Le-Se-Ban Area), Trang Province
Author	Wisut Thongyoi
Major Program	Environmental Management
Academic Year	2015

ABSTRACT

The study of co-management and strengthening participation in co-management of coastal and marine resources between state, communities, local governments, non-governmental organisation, and academic institutions, in The “Aquatic Larvae Conservation Area in Four Villages” or “Le-Se-Ban Area”, which covered Ban Namrap, Ban Kohmook, Ban Kuantungkoo, and Ban Changlang, Trang Province, by using techniques of documentary research, in-depth interview with 25 persons, eight focus group meetings, participatory observation, and a participatory workshop. The research found that prior to 1996, only government agencies had the authority to manage marine and coastal resources. There were unsustainable fisheries using trawl net, push net, beach seine, poison and dynamite, which resulted in continuing degradation of aquatic resources, mangroves, seagrasses and coral reef in the areas. Then the community had managed their own coastal and marine resources during 1996-2005, leading to the restoration of natural resources in this area, and later the prohibition of destructive fishing gears in 2004. In 2005, the community developed the mechanism of co-management and officially signed agreement of Le-Se-Ban Area management in 2007, and in 2011 the Libong Sub-district Administrative Provisions on Dugong Conservation was promulgated. The analysis of co-management in this area found that the management in Le-Se-Ban Area is in the form of collaborative co-management, in which the state and stakeholders worked closely and made decision together, but the community has more role in coordination and operation. It could be concluded that the collaborative co-management is suitable and in accordance with community context and natural resources system in this area. Furthermore, this can be used as a case study for the other areas.

In addition, as a result of strengthening processes of co-management in this research, the community acknowledge and aware of their role in community resources management and began to create a database of Le-Se-Ban Area’ natural

resources, as well as review terms, rules, and regulation of the community, including prepare a draft of coastal and marine resources management plan of Ban Namrap. These will further the resources management in Le-Se-Ban Area.

Keywords: co-management, coastal and marine resources, Le-Se-Ban Area

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความเอาใจใส่และให้การช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากร และ ดร.อรมาศ สุทธิบุญ อาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่าน ที่กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย รวมถึงการสนับสนุนให้กำลังใจและให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยอย่างสม่ำเสมอ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณความกรุณาในครั้งนี้เป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบ ดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล ดร.ไชยวัฒน์ รงค์สยามานนท์ รองศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร มณีแนม รองศาสตราจารย์ ดร.ประมาณ เทพสงเคราะห์ ที่กรุณาสละเวลาสำหรับการสอบวิทยานิพนธ์ ให้ความรู้ และคำแนะนำเพิ่มเติมในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง ตลอดจนช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา ซึ่งทำให้การทำจิตวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับ อาจารย์ประภาพร แสงกาญจนวนิช อาจารย์คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่กรุณาสละเวลาจำนวนมากคอยให้คำชี้แนะคำปรึกษา โดยให้ความช่วยเหลืออย่างใส่ใจและจริงจังตลอดการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตั้งแต่การเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์ แนะนำเอกสารสำหรับทบทวนวรรณกรรม การเขียนวิทยานิพนธ์ การปรับแก้ และตรวจสอบวิทยานิพนธ์ จนสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ออกมาได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 ประมงอำเภอกันตัง คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง และองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด ในการอนุเคราะห์ข้อมูลและเข้าร่วมในกระบวนการเสริมสร้างการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่มูลนิธิอันดามัน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และอดีตเจ้าหน้าที่โครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลชายฝั่งภาคใต้ ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ขอขอบพระคุณ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์ และบ้านฉางกลางซึ่งให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล และเข้าร่วมกระบวนการในกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ ที่ทำงานด้วยกันทั้งในส่วนของคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้และโครงการพลังพลเมืองร่วมสร้างภาคใต้น่าอยู่ สำหรับการให้กำลังใจ สนับสนุน และส่งเสริมให้ข้าพเจ้าได้มีเวลาสำหรับการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

นายวิสุทธิ ทองย้อย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
Abstract	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(8)
สารบัญ	(9)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ของการวิจัย	7
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ระบบสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนในเขตเล-เสบ้าน.....	9
2.2 ระบบและสถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	14
2.3 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ในปัจจุบัน	17
2.4 แนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วม	18
2.5 แนวคิดการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการร่วม	23
2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	26
3 ระเบียบวิธีการวิจัย	
3.1 พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย.....	27
3.2 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย	27
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	29
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	34
4 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน สี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง	
4.1 พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	36
4.2 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน.....	76
4.3 สรุปพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ..	88
4.4 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	91
4.5 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	95

สารบัญ

บทที่	หน้า
4.6 ความเหมาะสมและความสอดคล้องกับระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และบริบทชุมชนกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ เขตเล-เสบ้านในปัจจุบัน.....	103
4.7 รูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านที่สามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษา ในพื้นที่อื่นๆ	106
5 การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน)	
5.1 การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในระดับชุมชนโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	107
5.2 การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในระดับชุมชนและความร่วมมือในการจัดการ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านโดยผู้วิจัย ช่วงปี พ.ศ. 2556-2558	110
5.3 การวิเคราะห์ความยั่งยืนในการใช้แนวทางการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน.....	125
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
6.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย.....	131
6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....	140
บรรณานุกรม	141
บุคลากรกรม	147
ภาคผนวก ก แนวคำถามในการสัมภาษณ์.....	149
ภาคผนวก ข การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	153
ประวัตินักวิจัย.....	159

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 รูปแบบหลักและระดับชั้นในการจัดการร่วม.....	20
2 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาจจะเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	28
3 สรุปเวทีการสนทนากลุ่มย่อย.....	31
4 สรุปวิธีการดำเนินการวิจัย	32
5 กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนและเหตุผลในการประกาศเขตหรือพื้นที่ของชุมชน บ้านน้ำราบ	60
6 กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนและเหตุผลในการประกาศเขตหรือพื้นที่ของชุมชน บ้านเกาะมุกด์	62
7 กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนและเหตุผลในการประกาศเขตหรือพื้นที่ของชุมชน บ้านควนตุงกู.....	64
8 เครื่องมือประเมินที่ห้ามใช้ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และเหตุผล ความจำเป็นในการกำหนด	70
9 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน.....	77
10 สรุปการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน .	94
11 สรุปพัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล- เสบ้าน.....	98
12 สรุปสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	120
13 สรุปการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล- เสบ้าน.....	129

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนที่บ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู บ้านฉางกลาง จังหวัดตรัง	4
2 พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน 4 หมู่บ้าน.....	6
3 ระบบทรัพยากรในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน).....	17
4 กรอบแนวคิดในการศึกษา	26
5 ภาพจำลองการทำประมงอวนรุนในพื้นที่บ้านน้ำราบ ก่อนปี พ.ศ. 2534.....	38
6 ภาพจำลองการทำประมงอวนล้อมหาดและอวนลากบ้านเกาะมุกด์ ก่อนปี พ.ศ. 2535.....	40
7 ภาพจำลองการทำประมงอวนรุน อวนลากในพื้นที่บ้านควนตุงกู ก่อนปี พ.ศ. 2538.....	43
8 ภาพจำลองการทำประมงอวนรุน อวนลากในพื้นที่บ้านฉางกลาง ก่อนปี พ.ศ. 2534.....	44
9 พื้นที่ป่าชายเลนและการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ	49
10 แผนที่แนวเขตอนุรักษ์พะยูน.....	69
11 แผนที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์หอยบ้านเกาะมุกด์	74
12 แผนที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์หอยชักตีนบ้านเกาะมุกด์.....	74
13 ผีกรอบมการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนบ้านน้ำราบ	112
14 ผีกรอบมการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนบ้านควนตุงกู	112
15 ถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ	114
16 ถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านควนตุงกู	115
17 การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการกลไกการบริหารจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล- เสบ้าน	120
18 การสนทนากลุ่มย่อยยทบทวน กฎ กติกา และข้อตกลงในพื้นที่เขตเล-เสบ้านและติดตาม การดำเนินงานตามข้อตกลงจากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วม ในเขตเล-เสบ้าน.....	122
19 การสนทนากลุ่มย่อยบ้านน้ำราบ.....	153
20 การสนทนากลุ่มย่อยบ้านควนตุงกู.....	153
21 ประชุมคณะกรรมการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู.....	154
22 กิจกรรมการฝึกอบรมเยาวชนบ้านน้ำราบ.....	154
23 กิจกรรมฝึกอบรมเยาวชนบ้านควนตุงกูเรื่องทรัพยากรป่าชายเลน	155
24 กิจกรรมค่ายเยาวชนบ้านควนตุงกู.....	155
25 กิจกรรมวันเขตเล-เสบ้าน ประจำปี พ.ศ. 2556.....	156
26 กิจกรรมวันเขตเล-เสบ้าน ประจำปี พ.ศ. 2557.....	156
27 กิจกรรมการวางซั้งกอบบ้านปลาในวันเขตเล-เสบ้าน ณ บ้านเกาะมุกด์.....	157
28 กิจกรรมวันเขตเล-เสบ้าน ประจำปี พ.ศ. 2558.....	157
29 ประชุมยทบทวน (ร่าง) แผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ.....	158

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของงานวิจัย

ปัจจุบันทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของประเทศไทยเสื่อมโทรมลงอย่างมาก ซึ่งเป็นผลจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบริเวณชายฝั่ง ทำให้ป่าชายเลน ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนและเป็นแนวป้องกันชายฝั่งถูกทำลายจนลดลงจากการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 พบว่ามีเนื้อที่ทั้งหมด 2.29 ล้านไร่ เหลืออยู่เพียง 1.57 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2556 โดยเกิดจากการบุกรุกเข้ามาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำสัมปทานผิเดื่อนไข การขยายพื้นที่ทำนากุ้ง และการท่องเที่ยว เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558) โดยพื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็วในช่วงปี พ.ศ. 2522-2526 ซึ่งเป็นช่วงที่ธุรกิจนากุ้งเริ่มแพร่หลาย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2549) โดยตามรายงานของ สราวุธ บุญยะเวทชีวิน และรุ่งสุริยา บัวสาลี (2554) พบว่า จากการที่ภาครัฐบริหารจัดการป่าชายเลนตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา (ช่วงระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 2515-2545) ป่าชายเลนกลับมีสภาพทรุดโทรมลง เนื่องจากการทำไม้อย่างผิดหลักวิชาการและการลักลอบตัดฟัน การปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำการเกษตร เช่น ทำนาข้าว สวนมะพร้าว และปลูกปาล์มน้ำมัน เป็นต้น มีการดำเนินโครงการพัฒนาของรัฐ เช่น การสร้างท่าเทียบเรือ การสร้างโรงไฟฟ้า และการตัดถนนผ่านป่าชายเลน เป็นต้น และการขยายตัวของชุมชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการรุกรานป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ดัชนีชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งวัดจากปริมาณการจับต่อหน่วยการลงแรงประมงนั้นลดลงตามลำดับ โดยบุญเลิศ ผาสุก (2539) และ พงศ์พัฒน์ บุญชูวงศ์ และอำพร เลาวพงษ์ (2531) ได้รายงานว่ปริมาณการจับต่อหน่วยการลงแรงประมงจาก 297.8 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี พ.ศ. 2504 ลดลงเป็น 84.52 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี พ.ศ. 2516 45.7 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปี พ.ศ. 2522 และเหลือเพียงประมาณ 37.0 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ในปีพ.ศ. 2539 โดยสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้นเป็นสัตว์หน้าดินที่มีขนาดเล็กสำหรับใช้ในการทำปลาเบ็ด ซึ่งคิดเป็นอัตราร้อยละ 60-70 ของปริมาณการจับทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2555 อัตราการจับลดลงเหลือเพียง 18.227 กิโลกรัมต่อชั่วโมงในพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย สำหรับพื้นที่ฝั่งอันดามันมีปริมาณการจับสัตว์น้ำต่อหน่วยการลงแรง 36.150 กิโลกรัมต่อชั่วโมง ซึ่งลดลงจากปี พ.ศ. 2554 ซึ่งสามารถจับสัตว์น้ำได้ที่ระดับ 41.263 กิโลกรัมต่อชั่วโมง (กรมประมง, 2555)

สำหรับสาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงทะเลของประเทศไทยนั้น สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดอันดามัน (2555) ระบุว่าเกิดจากการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย และทำลายล้างในพื้นที่ 3,000 เมตรจากชายฝั่ง เช่น อวนรุน อวนลาก อวนลากลูกหินหรืออวนลากข้าง เป็นต้น ซึ่งมีผลโดยตรงในการทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน และการลดปริมาณสัตว์น้ำ การมีเรือประมงที่มากเกินไป การใช้เครื่องมือที่ทันสมัย และการบุกรุกทำลายป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ขยายพันธุ์ และอนุบาลสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังเกิดจากการขาดการบูรณาการกฎหมายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่กำหนดให้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากเกินไป มีความซ้ำซ้อน ขาดเอกภาพในการทำงาน และขาดการบูรณาการแผนงานในระดับพื้นที่ และการรวมศูนย์การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

โดยรัฐ ซึ่งทำให้รัฐต้องมีค่าใช้จ่ายในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบตราผู้กระทำผิดตามกฎหมาย ซึ่งในทางปฏิบัติไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง เนื่องจากความจำกัดของงบประมาณ กำลังคน และยังขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน

ซึ่งไม่แตกต่างจากการศึกษาสาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลของ กังวาลย์ จันทโรตติ (2541) ที่ระบุว่าเกิดจากการบริหารและการจัดการของหน่วยงานรัฐเป็นไปโดยขาดเอกภาพ หลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตามข้อบัญญัติกฎหมายของหน่วยงานตนเอง โดยการประสานงานระหว่างหน่วยงานมีน้อยและแต่ละฝ่ายก็พยายามรักษาอำนาจของตนเองไว้ให้มากที่สุด ส่งผลให้การจัดการไม่มีประสิทธิภาพและต้นทุนสูงเนื่องจากแต่ละหน่วยงานต้องใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ และบุคลากรของตนเองในการบังคับใช้กฎหมายจึงส่งผลให้มีค่าใช้จ่ายสูงในการปฏิบัติงาน ประกอบกับการกำหนดมาตรการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทุกขั้นตอนดำเนินการโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว ชาวประมงไม่มีส่วนร่วมแต่อย่างใด การยอมรับและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ที่รัฐประกาศใช้จึงไม่เกิดขึ้น

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า การก่อตั้งกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปี พ.ศ.2545 ไม่ได้ทำให้ปัญหาการขาดเอกภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของภาครัฐหมดสิ้นไป

ในส่วนของทรัพยากรปะการังและหญ้าทะเลนั้น กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2556) รายงานผลภาพรวมของทั้งประเทศว่า อยู่ในสภาพเสียหายจนถึงเสียหายมาก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการเกิดปะการังฟอกขาวในปี พ.ศ. 2553 และเกิดจากการฟุ้งกระจายของตะกอนที่ไหลลงสู่ทะเลและสะสมในทะเลซึ่งมีแหล่งที่มาจากโครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งรูปแบบต่างๆ เช่น การขุดลอกพื้นที่ชายฝั่ง การขุดลอกร่องน้ำ เป็นต้น กิจกรรมการท่องเที่ยวทางทะเล น้ำเสียที่ไหลลงสู่ทะเล ขยะมูลฝอย การลักลอบขุดปะการัง และการเดินเหยียบย่ำเพื่อรื้อหาหอย หมึกยักษ์ หรือปลิงทะเลในแนวปะการัง เป็นต้น ในด้านสถานภาพของหญ้าทะเลโดยส่วนใหญ่ พบว่า อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ปานกลางถึงสมบูรณ์ดี ยกเว้น พื้นที่ฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนล่าง มีสภาพเสื่อมโทรม ซึ่งมีปัจจัยเสี่ยงเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติ การขุดลอกคลองหรือบริเวณปากแม่น้ำ การสร้างท่าเทียบเรือประมงและท่าเรือท่องเที่ยวการทำประมงผิดกฎหมายประเภทเรืออวนลากอวนรุน เป็นต้น นอกจากนี้ สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน (2555) ยังระบุว่า เกิดจากการทำการเพาะเลี้ยงบริเวณชายฝั่งด้วยเช่นกัน

ในขณะที่ชล บุญนาค (2554) ได้วิเคราะห์ว่าการจัดการทรัพยากรของประเทศไทยมีด้วยกัน 3 แนวทาง คือ แนวทางแรก รัฐเป็นผู้ดูแลทรัพยากร แนวทางที่สองการให้สัมปทานแก่เอกชนจัดการทรัพยากร เช่น การสัมปทานป่าชายเลนในอดีต เป็นต้น ซึ่งทั้งสองแนวทางนี้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าไม่มีประสิทธิภาพดังที่เห็นได้จากการเสื่อมโทรมลงของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรในประเทศไทย ส่วนแนวทางที่สามนั้นผู้ใช้ทรัพยากรเป็นผู้กำหนดกติกาในการใช้และการดูแลทรัพยากรเหล่านั้นเอง เช่น กรณีของป่าชุมชน หรือการจัดการน้ำระหว่างหมู่บ้านที่ใช้แหล่งน้ำร่วมกัน เป็นต้น แนวทางที่สามกำลังได้รับการผลักดันผ่านการเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาชนซึ่งมีการดำเนินการทั้งในระดับพื้นที่ ระดับเครือข่ายและระดับนโยบาย (ชลิตา บัณฑุงศ์, 2543)

ในขณะเดียวกันการเกิดขึ้นของสิทธิชุมชนซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ ปี พ.ศ. 2540 และฉบับปี พ.ศ.2550 ก็ได้รับรองการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของชุมชนซึ่งในด้าน

ทรัพยากรการประมงก็มีการนำแนวทางการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน (Community-based fishery management) มาปรับใช้โดย กังวาลย์ จันทรโชติ (2541) ได้สนับสนุนให้เปลี่ยนแปลงจากการจัดการโดยรัฐมาเป็นการจัดการโดยชุมชน โดยเป้าหมายสุดท้ายของการดำเนินการตามแนวทางนี้คือ ชุมชนจะทำหน้าที่ในการจัดการการประมงอย่างสมบูรณ์และรัฐมีบทบาทเพียงเป็นที่ปรึกษาให้แก่ชุมชนเท่านั้น

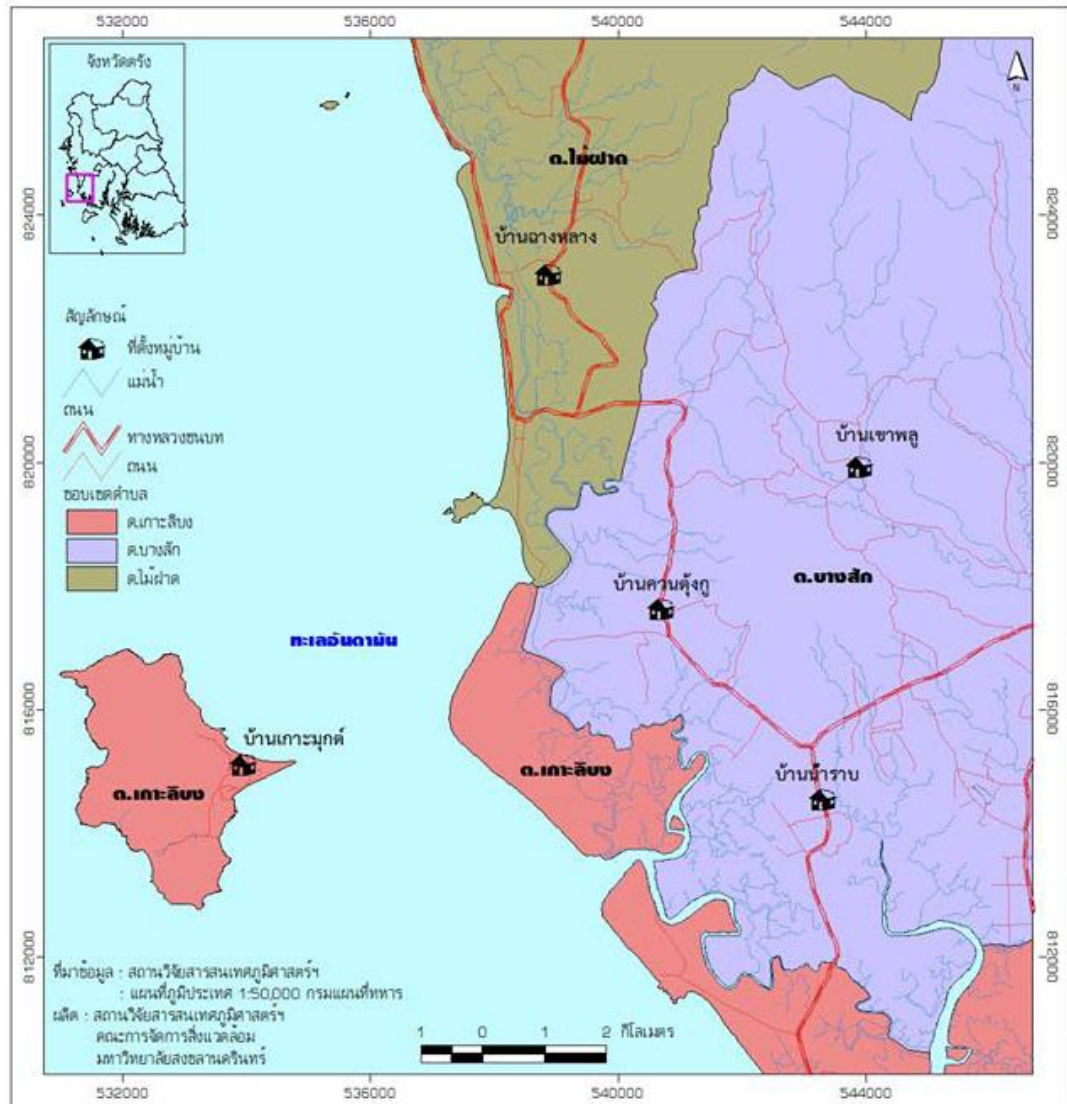
อย่างไรก็ตาม อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) ให้ความเห็นว่า “การให้สิทธิผูกขาดกับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งในการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะหน่วยงานนั้นจะเป็นเอกชน รัฐ หรือชุมชนถือเป็นการจัดการเชิงเดี่ยวเท่านั้น” แสดงให้เห็นว่าแนวทางการจัดการทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนที่ได้รับการเสนอยังคงไม่หลุดพ้นจากกรอบวิธีคิดเดิม สอดคล้องกับข้อสังเกตของ ชล บุญนาค (2554, น. 80) ซึ่งได้จากการศึกษาของ Professor Dr. Elinor Ostrom และงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมว่า

“การฝากความหวังไว้กับชุมชนเพียงสถาบันเดียวค่อนข้างมีความเสี่ยงต่อการที่ชุมชนอาจจะไม่สามารถปรับตัวได้ดีพอในโลกที่สภาพสิ่งแวดล้อมและบริบทเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างต่อเนื่อง ควรพิจารณาถึงลักษณะของโครงสร้างสถาบันการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งในระดับเดียวกันและต่างระดับกันมากขึ้นเพื่อให้ทราบถึงลักษณะที่ควรจะเป็นและแนวปฏิบัติที่ควรจะทำให้เกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นให้สามารถปรับตัวทันกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้”

ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน (common-pool resource) ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของการจัดการร่วม (co-management) โดยการสร้างสถาบันการจัดการทางสังคมขึ้นมาทำหน้าที่เป็นกลไกและกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อจัดความสัมพันธ์ในการเข้าถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ซึ่งเปิดให้ระบบสิทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิโดยรัฐ สิทธิส่วนรวม และสิทธิส่วนบุคคลสามารถอยู่ร่วมกันได้ในพื้นที่หรือหน่วยเดียวกัน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543) โดย Carlson and Berkes (2004) เน้นว่า การจัดการร่วมกัน (co-management) เป็นรูปแบบของการจัดการที่มีการแบ่งปันอำนาจกัน (power sharing) ระหว่างรัฐและชุมชนผู้ใช้ทรัพยากร ซึ่งน่าจะเป็นทางออกที่เหมาะสมสำหรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มากกว่าการจัดการเชิงเดี่ยวที่ได้รับพิสูจน์แล้วว่าล้มเหลวในการนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในประเทศไทย “เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน” หรือ เขตเล-เสบ้าน ในจังหวัดตรัง เป็นหนึ่งในพื้นที่ซึ่งมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของสี่ชุมชน ประกอบด้วย 1) บ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง 2) บ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง 3) บ้านเกาะมุกด์ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และ 4) บ้านฉางกลาง หมู่ที่ 5 ตำบลไม้ฝาด อำเภอลี้เกา จังหวัดตรัง (แสดงดังภาพที่ 1) โดยพื้นที่นี้มีความหลากหลายของทรัพยากรทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำ ป่าชายเลน หลุมทะเล และปะการัง และยังเป็นที่อยู่อาศัยสำคัญของสัตว์ทะเลหายากและอยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์หลายชนิด เช่น พะยูน เต่าทะเลและโลมา เป็นต้น

ภาพที่ 1 แผนที่ บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู ตำบลบางสัก บ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง และบ้านฉางกลาง ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

ที่มา: รัตนา ทองย้อย, 2559

เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านหรือ เขตเล-เสบ้าน มีการจัดการโดยรัฐในช่วงเวลาหนึ่งแต่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง จนส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนเป็นสาเหตุให้ชุมชนรวมตัวกันเพื่อจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรที่เหลือนอยู่ ให้อยู่ในสภาพที่สามารถสนับสนุนการดำรงชีวิตของชุมชนได้ โดยมีจัดทำบันทึกความร่วมมือในการจัดการเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน ในปี พ.ศ. 2550 (ดาวรรณ สันหลี, 2555) และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ยังคงมีการลักลอบทำการประมงผิดกฎหมายบ้างเป็นครั้งคราว และมีปัญหาให้ชุมชนร่วมกันแก้ปัญหามาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยต้นทุนทางสังคมสูงมาก ทั้งในด้านเวลา แรงงาน หรือรายได้บางส่วน

ดังนั้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่าความร่วมมือที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้านหรือเขตเล-เสบ้านเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีพัฒนาการเป็นอย่างไร อยู่ในรูปแบบใดบ้าง ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยอะไรบ้าง และจะสามารถเสริมสร้างการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในรูปแบบการจัดการร่วม (co-management) ระหว่าง รัฐ ชุมชนและปัจเจกชนให้ยั่งยืนได้อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนที่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) และปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

1.2.2 เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) โดยการนำแนวทางการจัดการร่วม (co-management) มาปรับใช้กับพื้นที่

1.3 ขอบเขตการวิจัย

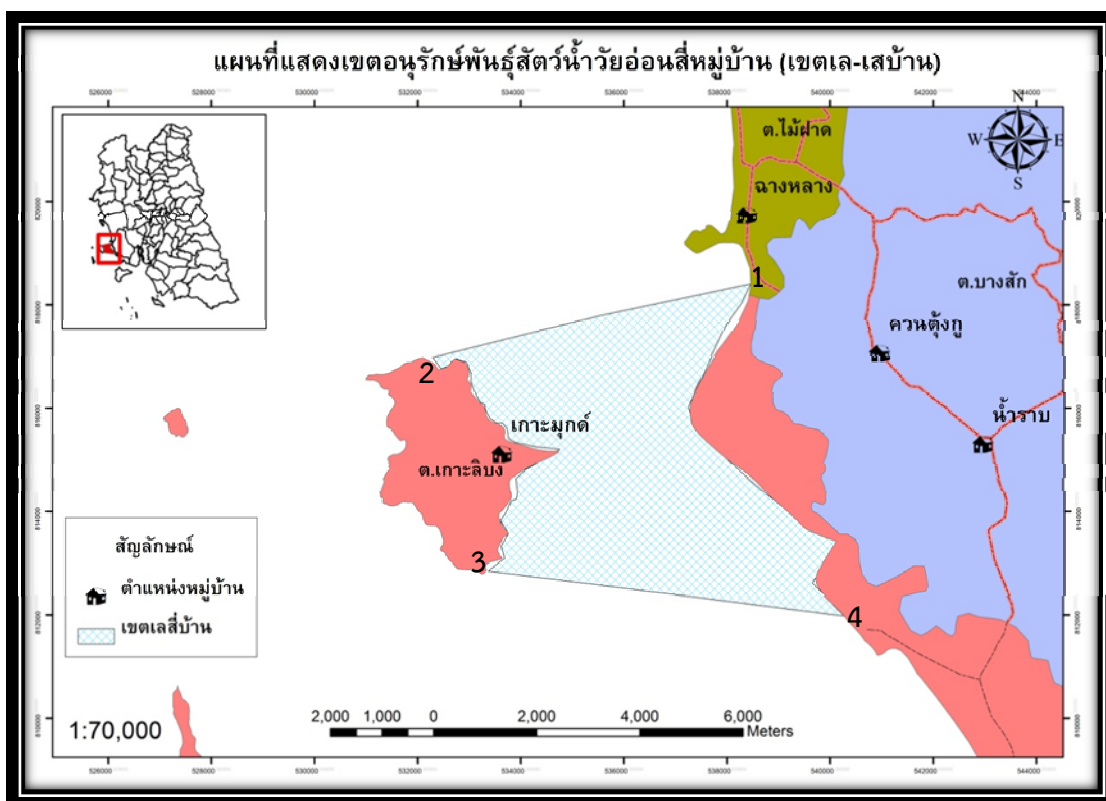
1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่ 4 หมูบ้าน ดังนี้

1.3.1.1 เขตการปกครอง

- 1) บ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- 2) บ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- 3) บ้านเกาะมุกด์ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- 4) บ้านฉางกลาง หมู่ที่ 5 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

1.3.1.2 พื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

พื้นที่เขตเล-เสบ้านมีเนื้อที่ประมาณ 44 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 27,518 ไร่ ครอบคลุมชายฝั่งตั้งแต่บ้านฉางกลางถึงหาดหยงหลิง (แสดงดังภาพที่ 2) โดยตอนบนสุดฝั่งตะวันออกที่หมายเลข 1 คือ ปากคลองฉางกลาง เป็นพื้นที่ติดต่อกับที่ทำกรอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม และหาดปากเมง มีพื้นที่ติดเขตเล-เสบ้านไม่มากนัก ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเฉพาะในพื้นที่ หมูบ้าน ตอนล่างสุดที่หมายเลข 4 คือ แหลมหยงหลิง ติดเขตบ้านน้ำราบ ส่วนด้านตะวันตกที่หมายเลข 2 เป็นหัวแหลมด้านเหนือ และที่หมายเลข 3 คือ ด้านใต้ของเกาะมุกด์ พื้นที่ที่แสดงภายในเขตเป็นพื้นที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันของทั้งสี่หมูบ้าน

ภาพที่ 2 พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน 4 หมู่บ้าน
ที่มา: ออกแบบโดย วิสุทธิ์ ทองย้อย, จัดทำโดย ศักดิ์กมล แสงดารา, วันที่ 10 มิถุนายน 2559

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรสำหรับการวิจัยในครั้งนี้เป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน และเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ คณะกรรมการกลุ่มประมงพื้นบ้าน ซึ่งพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านหรือ เขตเล-เสบ้าน ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ดังนี้ บ้านน้ำราบ จำนวน 15 คน บ้านเกาะมุกด์ จำนวน 20 คน บ้านควนตุงกู จำนวน 9 คน และบ้านฉางหลาง จำนวน 10 คน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ จำนวน 5 คน และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันวิชาการ จำนวน 7 คน ซึ่งทำงานร่วมกันในพื้นที่ดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง

1.3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้เน้นศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ รูปแบบ ปัญหาอุปสรรคและการเสริมสร้างการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) ทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย โดยครอบคลุมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่สำคัญ ประกอบด้วย ทรัพยากรสัตว์น้ำป่าชายเลน หญ้าทะเล และปะการัง

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา

1.3.4.1 ขอบเขตระยะเวลาของเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ผลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ซึ่งรัฐมีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ตามกฎหมายเพียงฝ่ายเดียว และส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงเริ่มตระหนักและพยายามแก้ไขปัญหา และมีการพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการศึกษานี้สิ้นสุดในปี พ.ศ. 2558

1.3.4.2 ขอบเขตระยะเวลาของการวิจัย

นอกเหนือจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นใน 4 หมู่บ้าน และการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ ตั้งแต่เดือนกันยายน 2556-ธันวาคม 2558

1.4 ประโยชน์ของการวิจัย

1.4.1 เสริมสร้างความร่วมมือการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในรูปแบบการจัดการร่วม (co-management) ระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

1.4.2 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม (co-management) ซึ่งสามารถเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่อื่นๆ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ชาวประมงพื้นบ้าน คือ กลุ่มคนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งประกอบด้วย บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์ และบ้านฉางกลาง ที่ดำรงชีพด้วยการพึ่งพาทรัพยากรจากการทำประมงที่ไม่ไกลจากฝั่งมากนักเฉลี่ยห่างจากฝั่งประมาณ 5 กิโลเมตรหรือ 3 ไมล์ทะเล ลักษณะการทำประมงมีทั้งที่ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างง่ายและเลือกจับสัตว์น้ำเฉพาะอย่างเช่น การเก็บหอย เก็บปลิงทะเล บริเวณชายฝั่ง การทอดแห การช้อนกุ้งการวางลอบปลา การตกปลาในบริเวณคลองป่าชายเลน เป็นต้น และการทำประมงห่างฝั่งที่ต้องใช้เรือซึ่งโดยทั่วไปใช้เรือขนาดเล็กความยาวไม่เกิน 10 เมตร มีทั้งที่ใช้เครื่องยนต์และไม่ใช้เครื่องยนต์ แต่ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องยนต์ซึ่งมีขนาดเครื่องยนต์ไม่เกิน 30 แรงม้า เพื่อการวางอวนกุ้ง การวางลอบหมึก การวางลอบปูม้า เป็นต้น โดยแรงงานที่ใช้จะมาจากในครัวเรือนเป็นหลักสัตว์น้ำที่จับได้จะนำมาใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน (ดัดแปลงจากกรมประมง, 2553)

เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน หมายถึง การเชื่อมโยงกันของชาวประมงพื้นบ้านทั้งในรูปแบบชุมชนกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ กลุ่มประมงพื้นบ้าน บ้านควนตุงกู กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลาง และกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) และ

รูปแบบชุมชนกับเครือข่าย เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง เป็นต้น

เขตเล-เสบ้าน หมายถึง พื้นที่ในระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งในอ่าวเกาะมุกด์ ซึ่งชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู และบ้านฉางหลวง กำหนดเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนร่วมกับหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการในพื้นที่ ในปี พ.ศ. 2550

การจัดการร่วม หมายถึง การจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนชาวประมงพื้นบ้านสี่หมู่บ้านกับหน่วยงานรัฐ ซึ่งประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน เจ้าหน้าที่ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับ การตำรวจภูธรจังหวัดตรัง เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง

การเสริมสร้างความร่วมมือ หมายถึง การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวประมงพื้นบ้านในระดับหมู่บ้านและการพัฒนากลไกการจัดการบริหารทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการซึ่งทำงานร่วมกันในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หมายถึง รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยรัฐ รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน และรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม

บทที่ 2

แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เขตเล-เสบ้านเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย โดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 2.1 ระบบสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนในเขตเล-เสบ้าน
- 2.2 ระบบและสถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้าน
- 2.3 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้านในปัจจุบัน
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการร่วม
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการร่วม

2.1 ระบบสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนในเขตเล-เสบ้าน

2.1.1 บ้านน้ำราบ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นชุมชนชายฝั่งขนาดใหญ่ ที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลาประมาณร้อยกว่าปี โดยยุคแรกเป็นการอพยพเข้ามาเพื่อการประกอบอาชีพ โดยต้นตระกูลที่เข้ามาในช่วงนี้มีสามตระกูล ประกอบด้วย ตระกูลหมาน้อย ตระกูลอุเส็น และตระกูลนิระแส ต่อมามีการอพยพเข้ามาเพิ่มเพื่อการเผยแผ่ศาสนาเยียมเยียนญาติพี่น้องและพักอาศัยจนกลายเป็นคนท้องถิ่น การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะบุกเบิกจะมีการตั้งบ้านเรือนบริเวณบ้านนอกร เนื่องจากเป็นที่ราบเหมาะสมแก่การทำนาและอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งจะเห็นได้จากพื้นที่นาซึ่งเหลือในปัจจุบัน ต่อมามีการย้ายเข้ามาเพิ่มขึ้น จึงต้องขยายพื้นที่อยู่อาศัยไปยังบริเวณอื่นที่ไม่ห่างจากพื้นที่เดิมมากนัก อีก 3 หย่อมบ้าน ซึ่งคำว่า “หย่อมบ้าน” เป็นภาษาท้องถิ่นหมายถึง ชุมชน ประกอบด้วย หย่อมบ้านทุ่งส้ม หย่อมบ้านทุ่งเสม็ด หย่อมบ้านนอกร และหย่อมบ้านท่ากะหยง

ด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่า ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นระบบเครือญาติที่มีความใกล้ชิดกัน การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะกระจุกตัวเป็นหย่อมบ้าน โดยกลุ่มคนที่เป็นเครือญาติกันจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ลักษณะบ้านเรือนแบบดั้งเดิมจะมีลักษณะเป็นบ้านไม้ ยกพื้นสูง ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเป็นบ้านชั้นเดียวที่ก่อสร้างด้วยอิฐและปูน บ้านเรือนแบบดั้งเดิมเหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่การสร้างบ้านเรือนแบบดั้งเดิมจะอยู่บริเวณท่าเรือบ้านทุ่งส้มและบ้านท่ากะหยง ซึ่งมีความจำเป็นเนื่องจากต้องปรับลักษณะให้สอดคล้องกับพื้นที่ซึ่งเป็นคลองและป่าชายเลน (ดาวรรณ สันหลี, 2548)

ปัจจุบันบ้านน้ำราบ มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 404 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมดจำนวน 1,441 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 735 คน เพศหญิง จำนวน 706 คน ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 95 นับถือศาสนาอิสลาม และนับถือศาสนาพุทธ เพียงร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมด (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก, 2558)

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า บ้านน้ำราบเป็นสังคมเกษตรกรรม การประกอบอาชีพในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย การทำไร่ ทำนา และการจับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือประมงอย่างง่ายที่ประดิษฐ์ขึ้นเองจากวัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ในหมู่บ้าน สัตว์น้ำที่ได้ส่วนใหญ่ใช้สำหรับบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจะแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ในช่วงนี้ไม่มีการจำหน่ายสัตว์น้ำ เนื่องจากการเดินทางติดต่อกับภายนอกมีความยากลำบาก ต่อมาเริ่มมีการนำออกไปจำหน่ายบางส่วนที่ตลาดอำเภอกันตัง โดยมีการแปรรูปเป็นปลาแห้งหรือปลาเค็มก่อน และนำเงินที่ได้ซื้อเครื่องอุปโภค บริโภคที่จำเป็นกลับมาใช้ครัวเรือน ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 ได้มีการสร้างเตาเผาถ่านในชุมชน คนในชุมชนจึงผันตัวเองไปเป็นลูกจ้างตัดไม้และแบกไม้ของเตาถ่าน หลังจากนั้นมีการพัฒนาถนนเข้ามายังชุมชน ทำให้สามารถนำสัตว์น้ำไปจำหน่ายได้สะดวกขึ้น การประกอบอาชีพประมงจึงเกิดขึ้นในชุมชน โดยมีการพัฒนาเครื่องมือประมงให้สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ปัจจุบันบ้านน้ำราบ มีอาชีพหลัก คือ การทำสวนยางพาราและการทำประมงควบคู่กัน (ดาวรรณ สันหลี, 2548)

ด้านการเมือง บ้านน้ำราบอยู่ในเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลระดับหมู่บ้าน จำนวน 2 คน ประกอบด้วย นายสวาสดี สหมาต และนายมะเพียะ หมาตนุ้ย (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก, 2558) มีกลุ่มและองค์กรที่มีบทบาทในชุมชน ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ มีกลุ่มย่อย ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ กลุ่มป่าชายเลนชุมชน กลุ่มสตรีชุดประมงอาสาปฏิบัติภารกิจทางทะเล กลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง เพาะพันธุ์หญ้าทะเล และไข่มุก กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน และกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (อชิรญา พลคชา, ภาคมณ สายขุนทด, และ ชุตินา คบทองกลาง, 2559)

2.1.2 บ้านควนดั่งกู ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นชุมชนชายฝั่งขนาดกลางที่มีการตั้งถิ่นฐานประมาณ 50 ปี โดยยุคแรกของการตั้งถิ่นฐานกลุ่มผู้บุกเบิกจะเดินทางเข้ามาทำงานรับจ้างทำงานในโรงเผาถ่านไม้โกงกาง โดยมีรายได้วันละ 20 บาท ใน ปี พ.ศ. 2509 ประชากรของหมู่บ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช บางส่วนมาจากจังหวัดสงขลา เริ่มต้นมีต้นตระกูลของหมู่บ้าน ประกอบด้วย ตระกูลทองแถม ตระกูลทองแก้ว และตระกูลทองหนูแก้ว ลักษณะการกระจายตัวของผู้บุกเบิกจะตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างกัน เนื่องจากการจับจองพื้นที่มากกว่า 100 ไร่ต่อคน การดำรงชีพในช่วงแรกของผู้บุกเบิกจะมีการทำไร่ข้าว รับจ้างทำงานที่เตาเผาถ่าน และทำสวนยางพารา หลังจากนั้นก็มีชาวบ้านเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานเรื่อยๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นสายเครือญาติของผู้ที่มาก่อน และมีสายตระกูลที่ย้ายเข้ามาใหม่เพิ่มเติม คือ ตระกูลจันทร์เมือง ซึ่งกลายเป็นสายตระกูลที่มีประชากรมากที่สุดในปัจจุบัน ทั้งนี้พื้นที่บ้านควนดั่งกู มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 หย่อมบ้าน ประกอบด้วย หย่อมบ้านคู้คั้ง หย่อมบ้านควนตีนแรด หย่อมบ้านห้วยย่านบัว และหย่อมบ้านท่าเรือ

ด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่า ความสัมพันธ์ภายในชุมชน มีลักษณะความเป็นเครือญาติ ทั้งโดยสายตระกูลและการแต่งงานข้ามตระกูล ลักษณะการตั้งชุมชนของชาวสวนยางจะกระจายตัวตามพื้นที่ทำกินของตนเองการสร้างบ้านเรือนแบบดั้งเดิมจะมีการสร้างเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง เนื่องจากในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2500 ยังมีสัตว์ป่าจำนวนมาก รวมถึงเสือโคร่ง ซึ่งเป็นสัตว์ที่อันตรายมากที่สุด ในขณะนั้น จึงต้องสร้างบ้านสูงเพื่อความปลอดภัย ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนเป็นบ้านแบบชั้นเดียวที่

สร้างจากอิฐและปูน การตั้งชุมชนของชาวประมงจะกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่บริเวณท่าเรือบ้านควนตุงกู ซึ่งใช้สำหรับเดินทางไปบ้านเกาะมุกด์และเป็นท่าจอดเรือและเก็บเครื่องมือทำการประมง รูปแบบการสร้างบ้านเรือนไม่แตกต่างจากเดิมมากนักแต่จะเป็นการสร้างบ้านยกพื้นในพื้นที่ป่าชายเลนและริมคลองโดยดั้งเดิมจะตั้งชุมชนอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของท่าเรือเท่านั้น เนื่องจากพื้นที่ทางด้านขวาหรือบริเวณท่าเรือส่วนใหญ่เป็นของอดีตเจ้าของเตาถ่านบ้านควนตุงกู แต่ภายหลังเหตุการณ์สึนามิในทะเลอันดามันในปลายปี พ.ศ. 2547 ได้มีการจัดสรรพื้นที่ตั้งบ้านเรือนสำหรับชาวประมงที่ต้องการย้ายจากพื้นที่เดิมบริเวณปากคลองไหโละ ซึ่งไม่มีความปลอดภัยเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณท่าเรือบ้านควนตุงกูได้ โดยมูลนิธิอันดามัน ได้ประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณสำหรับสร้างบ้านเรือนให้ผู้ที่ประสงค์จะย้ายจำนวน 16 ครัวเรือน ปัจจุบันชุมชนบ้านท่าเรือทั้งสองฝั่ง มีจำนวน 30 หลังคาเรือน (พรพิมล รัตนกุล, วิสุทธิ์ทองย้อย และอุษามาศ เณลิมวรรณ, 2558)

ปัจจุบันบ้านควนตุงกู มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 328 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 1,138 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 489 คน เพศหญิง จำนวน 555 คน ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก, 2558)

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชากรของบ้านควนตุงกูมีรายได้ส่วนใหญ่จากการทำสวนยางพาราและการทำประมง โดยมีชนิดพันธุ์สัตว์น้ำเศรษฐกิจที่จับได้เป็นหลัก คือ ปูม้า จับโดยใช้เครื่องมือประมงประเภทอวนปูม้า นอกจากนั้นยังมีรายได้จากการจับสัตว์น้ำโดยใช้อวนและเบ็ดตกปลา ประกอบด้วย อวนปลาทุ อวนปลาหลังเขียว อวนปลากระบอก อวนปลาโละบัน เบ็ดราวปลาและเบ็ดราวปลากระเบน เป็นต้น โดยการทำประมงโดยใช้อวนปูจะมีการใช้ตลอดปี แต่เครื่องมืออวนอย่างอื่นจะมีการสลับสับเปลี่ยนไปตามฤดูกาลที่มีสัตว์น้ำชนิดใดชนิดหนึ่งเด่นขึ้นมา รายได้จากการทำประมงไม่แน่นอนบางครั้งสามารถจับได้มากหลายพันบาท บางครั้งจับสัตว์น้ำได้น้อยไม่กี่ร้อยบาท ประชากรบ้านควนตุงกูบางครอบครัวประกอบอาชีพทั้งประมงและทำสวนยางพาราไปพร้อมกัน นอกจากนี้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวชาวประมงบางส่วนจะมีการปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นเรือนำเที่ยว (พรพิมล รัตนกุล และคณะ, 2558)

ด้านการเมืองพบว่า บ้านควนตุงกูอยู่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ประกอบด้วย นายโสภณ คำแก้วหล่อและนายณูเพชรฤทธิ์ (องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก, 2558) มีกลุ่มและองค์กรที่มีบทบาทที่สำคัญในชุมชน ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขบ้านควนตุงกู กลุ่มแปรรูปยางพาราชุมชน และกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู โดยมีกลุ่มย่อย ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู กลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง และชุดประมงอาสาปฏิบัติภารกิจทางทะเล (พรพิมล รัตนกุล และคณะ, 2558)

2.1.3 บ้านเกาะมุกด์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตการปกครองของตำบลเกาะลิบง สภาพพื้นที่เป็นเกาะในทะเลอันดามัน มีน้ำทะเลล้อมรอบ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 150 ปีที่ผ่านมา คนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นกลุ่มชาวเลที่มาจากเกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล ซึ่งมาอาศัยอยู่ที่บริเวณหัวแหลมเนื่องจากเป็นจุดที่ออกทะเลสะดวกและปลอดภัยในช่วงมีลมมรสุม ต่อมามีการอพยพของชาวมาเลเซียหลายครอบครัวจากรัฐไทรบุรี รัฐเปอร์ลิส และรัฐกลันตัน ซึ่งหนีภัยสงครามมามีประชากรประมาณ

30 ครั้วเรือน มาตั้งถิ่นฐานบริเวณอ่าวควน เรียกว่า “ตะโละลีเมาะ” ร่วมกับชาวเลที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว โดยมีโต๊ะมะเส็ม กาลาห์ ตั้งตนเป็นเจ้าเกาะที่ทุกคนต้องสวามิภักดิ์ เนื่องจากขณะนั้นการปกครองท้องถิ่นยังไม่ขึ้นตรงต่อทางราชการ และได้เริ่มเผยแพร่ศาสนาอิสลามให้แก่ชาวเล ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้พระราชทานนามสกุล เช่น นามสกุลช่างน้ำนามสกุลทะเลเล็ก เป็นต้น และมีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มเติม กลุ่มชาวจีนเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มบุกเบิกการทำสวนและมีการติดต่อค้าขายกับทางฝั่งอำเภอกันตัง ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญในสมัยนั้น จากเดิมที่มีการตั้งบ้านเรือนชิดติดกันเป็นกลุ่มที่บริเวณหาดด้านตะวันออกของเกาะ เมื่อบริเวณหัวแหลมมีประชากรอาศัยหนาแน่นมากขึ้น ก็มีการกระจายตัวไปอาศัยอยู่ตามอ่าวต่างๆ และเริ่มขยายตามกลุ่มเครือญาติอยู่ในอ่าวเดียวกัน

ด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่า ตั้งแต่อดีตชุมชนบ้านเกาะมุกด์ เป็นเกาะที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรมากทำให้มีกลุ่มคนหลายกลุ่ม ประกอบด้วย คนจีน ไทยพุทธ ไทยมุสลิม กลุ่มลูกเรือประมง เป็นต้นได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ และด้วยความหลากหลายของกลุ่มคนเหล่านี้จึงจำเป็นต้องมีการจัดการองค์กรชุมชน ทั้งที่เป็นโครงสร้างที่จัดตั้งโดยรัฐหรือผู้นำตามธรรมชาติเพื่อให้ชุมชนอยู่อย่างสงบสุข สมัยก่อนคนที่ได้รับเลือกเป็นผู้นำนั้นส่วนใหญ่เป็นคนกว้างขวางทั้งภายในและภายนอกมีพรรคพวกเพื่อนฝูงมากเช่นผู้ใหญ่บ้านที่มีหน้าที่ติดต่อข้อมูลข่าวสารกับหน่วยงานราชการ ผู้นำทางศาสนาหรือโต๊ะอิหม่ามผู้นำตามธรรมชาติซึ่งได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชน มีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ สามารถไกล่เกลี่ยสร้างความเข้าใจระหว่งคู่กรณี โดยไม่จำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมายเหมือนปัจจุบัน ยกเว้น กรณีที่เป็นโทษหนักประกอบกับชุมชนเกาะมุกด์ในอดีตห่างไกลจากที่ตั้งของอำเภอการเดินทางค่อนข้างลำบาก จึงต้องใช้การจัดการภายในเป็นหลัก ด้วยเหตุที่มีจำนวนประชากรน้อยเพียงไม่กี่ครอบครัวจึงรู้จักกันหมด

การตั้งถิ่นฐานของประชากรส่วนใหญ่ของบ้านเกาะมุกด์จะมีการสร้างบ้านเรือนอยู่ตามอ่าวต่างๆ 6 อ่าวคืออ่าวควน อ่าวมะขาม อ่าวกลาง อ่าวหัวนอน อ่าวปากัง และอ่าวพังกา ซึ่งเป็นเขตพื้นที่หลักที่ชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังมีการสร้างบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ตามอ่าวต่างๆ ประกอบด้วย อ่าวบ้านใหม่หรือบ้านร้อยหลัง เป็นหย่อมบ้านแห่งใหม่ถัดมาจากอ่าวปากัง มีการจัดสรรและปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2550 โดยเกิดจากการประสานงานร่วมกันระหว่งแกนนำชุมชนชาวประมงพื้นบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน ในการจัดหาพื้นที่ในการสร้างบ้านเรือนโดยได้รับการจัดสรรพื้นที่ 2 แปลงรวมเนื้อที่ทั้งหมด 20 ไร่ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนอุปกรณ์ในการสร้างบ้านเรือน หลังเหตุการณ์สึนามิในปี พ.ศ. 2547 ปัจจุบัน มีผู้อยู่อาศัยกว่า 100 ครั้วเรือน นอกจากนี้ยังมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในพื้นที่อ่าวขนาดเล็ก ประกอบด้วย อ่าวแหลมท่าขน อยู่ทางทิศเหนือสุดของเกาะ ถัดจากอ่าวควน ปัจจุบันเป็นพื้นที่สำหรับการทำสวนยางพาราและสวนมะพร้าว อ่าวตะโละอยู่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเกาะเป็นพื้นที่ประกอบอาชีพสวนยางพาราและสวนมะพร้าว อ่าวโต๊ะสังข์ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเกาะและอ่าวตะโละเหาะ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก มีสภาพเป็นสวนมะพร้าวและชายหาดที่สวยงาม (พินิตา ขาววงศ์ และกัญญาณัฐ เบ็งกาสิทธิ์, 2559)

ปัจจุบันบ้านเกาะมุกด์ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีจำนวนครั้วเรือนทั้งหมด 537 ครั้วเรือน ประชากรทั้งหมด 1,752 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 898 คน เพศหญิง จำนวน 854 คน ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 95 นับถืออิสลามและร้อยละ 5 นับถือศาสนาพุทธ (ประสาน จันดี, 2557)

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านเกาะมุกด์ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประกอบด้วย การทำสวนยางพารา การทำการประมงแบบพื้นบ้าน และประกอบอาชีพนำเที่ยว และรับจ้างทำงานในรีสอร์ท ชาวบ้านบางส่วนยังปรับมาทำร้านอาหารรีสอร์ท บริการนำเที่ยว โดยมีการดัดแปลงรถจักรยานยนต์เป็นรถสามล้อมีหลังคา เป็นพาหนะในการนำเที่ยวหรือขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังรีสอร์ทต่างๆ บางครอบครัวมีการประกอบอาชีพหลายแบบควบคู่กันไป

ด้านการเมือง พบว่า บ้านเกาะมุกด์ตั้งอยู่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ประกอบด้วย นายณัฐวัฒน์ ทะเลลึกและนายบิสน ทะเลลึก (องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง, 2558) องค์กรชุมชนในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ กลุ่มป่าชายเลนชุมชน กลุ่มธนาคารที่ดิน และโฉนดชุมชนชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเล กลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง เพาะพันธุ์หญ้าทะเล และไข่มุก กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน กลุ่มแพชุมชน กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มเยาวชนแลเล บ้านเกาะมุกด์ กลุ่มสตรีแลเลบ้านเกาะมุกด์ (พนิดา ชาววงศ์ และกัญญาณัฐ เป็งกาสิทธิ์, 2559)

2.1.4 บ้านฉางกลาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลไม้ฝาด อำเภอเสียมะนิกา จังหวัดตรัง เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ที่มีการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 100 ปี โดยประชากรกลุ่มแรกที่ย้ายเข้ามาในพื้นที่มาจากจังหวัดกระบี่ ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 99 นับถือศาสนาอิสลาม และนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 1 (दारารณ สันหลิ, 2550) ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งหมดจำนวน 1,772 คน แยกออกเป็น เพศชายจำนวน 904 คน และเพศหญิง จำนวน 868 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด, 2558)

ด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่า บ้านฉางกลาง เป็นมีลักษณะความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ การตั้งบ้านเรือนมีลักษณะกระจุกตัวบริเวณศูนย์กลางของหมู่บ้านและบริเวณชุมชนประมงพื้นบ้าน บริเวณรอบนอกจากการกระจายตัวตามพื้นที่สวนยางพาราของตนเอง การสร้างบ้านเรือนดั้งเดิมจะสร้างเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง แต่ในปัจจุบันเพิ่มสัดส่วนของบ้านเรือนแบบชั้นเดียวเพิ่มมากขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ประกอบด้วย ทำสวนยางพารา ร้อยละ 60 ประมงพื้นบ้านร้อยละ 20 ประกอบการเรือนำเที่ยวร้อยละ 10 ส่วนที่เหลือจะประกอบอาชีพทำสวนปาล์ม น้ำมัน รับจ้างและอื่นๆ (องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด, 2558) การประกอบอาชีพประมงของชาวประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลางจะไม่ออกไปทำการประมงในพื้นที่ห่างจากฝั่งมากนัก ส่วนใหญ่จะทำการประมงในพื้นที่ทะเลหน้าบ้าน เครื่องมือประมงที่ใช้ประกอบด้วย ลอบปูม้าแบบพับได้ อวนปู อวนปลาทราย และอวนปลาทุ เป็นต้น โดยในช่วงปี พ.ศ. 2530-2538 ชุมชนบ้านฉางกลางประสบกับปัญหาเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย คือ เครื่องมือประมงอวนลาก ซึ่งเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ใกล้ฝั่งและทำลายเครื่องมือประมงของชาวประมงในชุมชนการแก้ปัญหาอวนลากที่เข้ามาลักลอบในพื้นที่ทะเลหน้าบ้านฉางกลางหมดไป ในช่วงปี พ.ศ. 2543 โดยเกิดจากความร่วมมือในการจัดการของชาวประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู บ้านน้ำราบ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

ด้านการเมือง พบว่า บ้านฉางกลาง ตั้งอยู่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ประกอบด้วย นายสมศักดิ์ เขียวเขียวและนายสมชาย กิ่งเกาะยาว (องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด, 2558) องค์กรชุมชนที่มีบทบาทในชุมชน

ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านฉางหลาง กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านฉางหลาง และ กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือบ้านฉางหลาง (ดาวรรณ สันหลี, 2550)

2.1.5 ภาพรวมระบบสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองในเขตเล-เสบ้าน

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม จะพบว่า ลักษณะร่วมกันทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย การเป็นสังคมที่มีความเป็นเครือญาติภายในชุมชน ที่ขยายตัวจากตระกูลแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพียงไม่กี่ตระกูล และกลุ่มคนที่เข้ามาในภายหลังก็เป็นสายเครือญาติของผู้ที่เข้ามาอยู่ก่อน ในชุมชนจึงประกอบด้วย สายตระกูลใหญ่เป็นหลักเพียงไม่กี่ตระกูลซึ่งมีการสื่อสารถึงกันอย่างต่อเนื่องผ่านประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น งานศพ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น ประกอบกับการมีวัฒนธรรมที่คนรุ่นใหม่ให้ความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนยังคงมีลักษณะที่เกื้อกูลกัน มีกลไกการจัดการความขัดแย้งที่สามารถจัดการได้ก่อนที่จะนำไปสู่ความรุนแรง

ด้านเศรษฐกิจ โดยส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนมาจากอาชีพทำสวนยางพาราและการประมงเป็นหลัก แต่ในช่วงที่ยางพาราราคาตกต่ำตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 (กฤษณี พิสิฐศุภกุล, 2558) ชาวสวนยางได้เปลี่ยนมาทำประมงควบคู่กับการทำสวนยางพารามากขึ้น โดยบริเวณท่าเรือบ้านน้ำราบ มีเรือประมงที่เป็นของชาวบ้านจากต่างชุมชนจอดเทียบท่าอยู่เป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้งานศึกษาของ เรืองโร โตกฤษณะ, เบ็ญจวรรณ คงชน, และธันธาดา มะวงศ์ไฉ (2555) พบว่า ชาวบ้านในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน มีรายได้เฉลี่ยปีละ 156,003 บาทต่อคน ส่วนมากมีรายได้ในช่วง 50,000 บาทต่อคน โดยคนที่มีรายได้ระดับต่ำสุด คือ 36,000 บาทต่อปี และระดับสูงสุด คือ 726,000 บาทต่อปี แต่เมื่อคิดรายได้ต่อครัวเรือน ซึ่งมีผู้หารายได้มากกว่าหนึ่งคน พบว่า มีรายได้เฉลี่ยปีละ 225,152 บาทต่อครัวเรือน ในด้านหนี้สินพบว่า ส่วนใหญ่มีหนี้สินเฉลี่ย 57,204 บาทต่อคน โดยมีแหล่งสินเชื่อ ประกอบด้วย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ นายทุนนอกระบบ เจ้าของแพปลา และกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน อย่างไรก็ตาม จากรายงานพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย

ทางด้านการเมือง พบว่า การเมืองภาคประชาชนมีบทบาทมากในการจัดการชุมชนและการจัดการทรัพยากร และในทุกพื้นที่มีผู้นำธรรมชาติซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มประมงพื้นบ้าน และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำทางการเมืองทั้งในส่วนผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของแต่ละหมู่บ้าน และมักจะได้รับความร่วมมือที่ดีในการจัดกิจกรรมของชุมชน

2.2 ระบบและสถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

พื้นที่ทะเลของเขตเล-เสบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเล เมื่อปี พ.ศ. 2524 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและได้รับการประกาศเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศเป็นลำดับที่ 1182 เมื่อ

วันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2545 เนื่องจากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำหลากหลายรูปแบบ ทั้งป่าชายเลน ป่าจาก หาดเลน หาดทราย แนวปะการัง และแหล่งหญ้าทะเล จัดเป็นตัวอย่างของระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่ครอบคลุม ทั้งแม่น้ำ ปากแม่น้ำ และพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่ง และมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนิดพันธุ์ที่หายากและอยู่ในสถานภาพถูกคุกคามหลายชนิด ประกอบด้วย พะยูน (*Dugong dugon*) เต่าทะเล และโลมา พืชที่พบในป่าชายเลน เช่น โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ โปรงขาว เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นบริเวณที่มีแนวหญ้าทะเลและมีความหลากหลายของหญ้าทะเลมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งหญ้าทะเลเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ โดยเป็นแหล่งอาหาร หลบภัย และอนุบาล สัตว์น้ำวัยอ่อน โดยเฉพาะปลา กุ้ง ปู และพบบลาอย่างน้อย 75 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นปลาที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้หญ้าทะเลที่พบ เช่น หญ้าเต่าหญ้าชะเงาใบขาว (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2552)

การทบทวนเอกสารเกี่ยวกับระบบและสถานภาพทรัพยากรในครั้งนี้จะพิจารณาทรัพยากร ที่ประกอบด้วย ทรัพยากรสัตว์น้ำ ป่าชายเลน หญ้าทะเล และปะการัง (ภาพที่ 3) มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.2.1 ทรัพยากรสัตว์น้ำ

การทบทวนเอกสารเกี่ยวกับทรัพยากรสัตว์น้ำ เนื่องจากมีงานศึกษาเกี่ยวกับ ระบบทรัพยากรไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงนำเสนอผ่านงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรปูม้า ซึ่งเป็นสัตว์ เศรษฐกิจหลักร่วมกันของชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยทบทวนงานศึกษาของ ดาวรรณ สันหลี และ จารุณี เขียววารีสัจจะ (2555) ซึ่งศึกษาเรื่องความหนาแน่นและการแพร่กระจายของปูม้าในพื้นที่แนว เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน จังหวัดตรัง พบว่า ปูม้ามีการกระจายทั่วไปในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยมีลักษณะการกระจายของปูม้าวัยอ่อนและตัวเต็มวัยแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ปูม้าวัยอ่อน จะมีการกระจายหนาแน่นมากในบริเวณชายฝั่งในพื้นที่ป่าชายเลน ปากคลอง และแนวหญ้าทะเล ที่ ระดับความลึกของน้ำประมาณ 0.1-3.0 เมตร และพบหนาแน่นน้อยที่ระดับน้ำลึก 5-7 เมตร สำหรับ ปูม้าตัวโตเต็มวัยจะกระจายหนาแน่นทั่วไป ทั้งบริเวณชายฝั่งและบริเวณเขตน้ำลึก โดยปูม้าเพศผู้มีความหนาแน่นมากบริเวณปากคลอง แนวหญ้าชะเงาใบยาวในเขตน้ำลึก และปูม้าเพศเมียมีความหนาแน่น มากที่สุดบริเวณชายฝั่งแนวหญ้าชะเงาใบสั้นในเขตน้ำขึ้นและแนวคลองในป่าชายเลน ทั้งนี้สาเหตุที่พบ ปูม้าตัวเต็มวัยเพศเมียในเขตน้ำตื้นมากกว่าเพศผู้ เนื่องจากปูม้าเพศเมียต้องการอนุภาคทรายเพื่อนำไป ใช้ในกระบวนการปล่อยไข่ และในช่วงก่อนฤดูผสมพันธุ์ปูม้าตัวโตเต็มวัยจะเข้ามาอยู่ในบริเวณชายฝั่ง

วีรศักดิ์ จันทร์ส่งแสง (2553) รายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับรายได้จากการทำประมง ปูม้าในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ของชาวประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ จำนวน 20 คน พบว่า ชาวประมงมี แนวโน้มจับปูม้าได้มากขึ้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2549 จับปูม้าได้ทั้งสิ้น 47,340 กิโลกรัม มูลค่ารวม 3,116,160 บาทต่อปี และในปี พ.ศ. 2550 เพิ่มขึ้นเป็น 52,956 กิโลกรัม มูลค่ารวม 4,233,600 บาท ต่อปี เนื่องจากในช่วงนั้น ชุมชนมีการจัดทำธนาคารปูม้าไขนอกกระดองจึงทำให้มีปริมาณปูม้ามากขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับสถานภาพของหอยชักตีนของ ประเสริฐ ทองหนูน้อย และคณะ (2553) ซึ่งศึกษาวิจัย เรื่อง สภาวะหอยตลับและหอยชักตีน และแนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืนในพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดตรัง โดยเลือกกรณีศึกษาหอยชักตีนในพื้นที่เกาะลิบงและบ้าน

มดตะนอย ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่เชื่อมต่อกับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน พบว่า ปริมาณหอยชักตีนมีปริมาณลดลงจากอดีต เพราะมีการจับในปริมาณที่เกินกำลังการผลิตตามธรรมชาติ และจับในฤดูวางไข่ ซึ่งเป็นการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากหอยชักตีนอย่างยั่งยืน

2.2.2 ป่าชายเลน

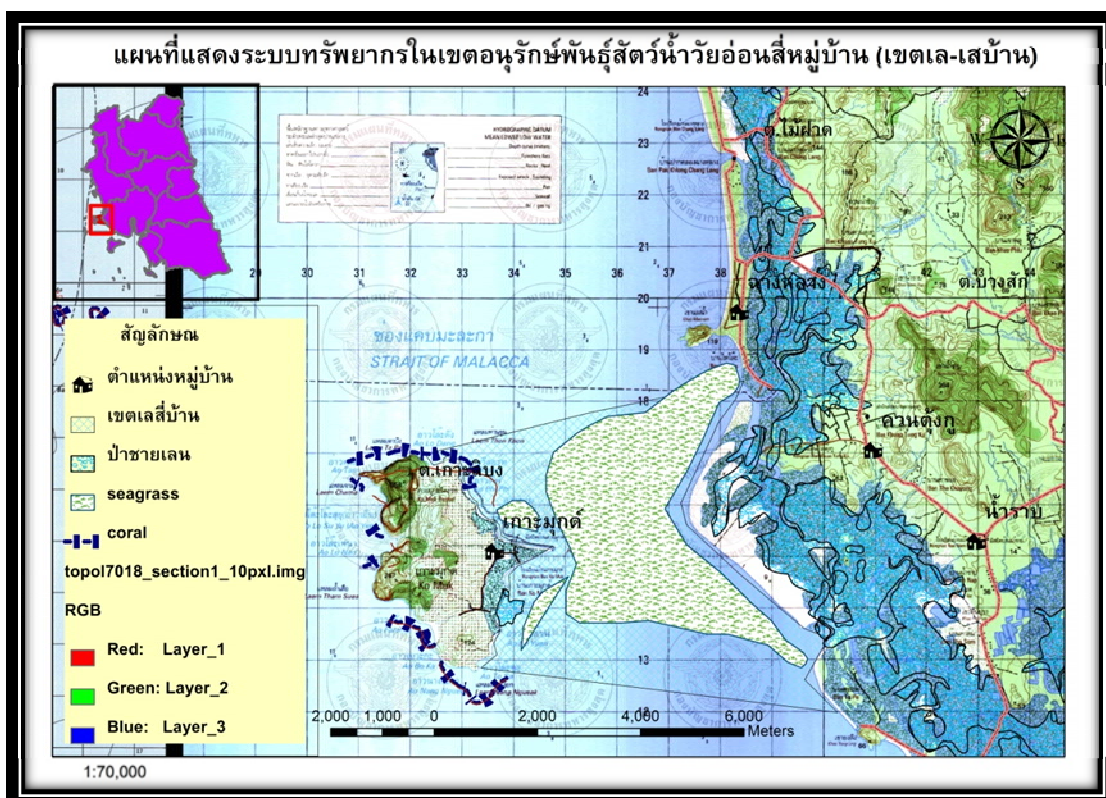
ป่าชายเลน มีความสำคัญต่อระบบนิเวศโดยรวมในด้านการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย หลบภัย ขยายพันธุ์และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำ มีบทบาทสำคัญในการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง เป็นระบบบำบัดมลพิษตามธรรมชาติในการกักเก็บของเสียปนเปื้อนต่างๆ รวมถึงช่วยเก็บกักตะกอนที่ตกทับถมเป็นดินงอกใหม่ได้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556) จากการทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับป่าชายเลนในพื้นที่ พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา โดยกระจายตัวอยู่ในทุกหมู่บ้านซึ่งมีพื้นที่ไม่เท่ากัน กล่าวคือ บ้านน้ำราบ มีพื้นที่ป่าชายเลน ประมาณ 2,800 ไร่ บ้านควนตุงกูมีพื้นที่ป่าชายเลน ประมาณ 700 ไร่ และบ้านเกาะมุกด์ มีพื้นที่ป่าชายเลน 115 ไร่ ทั้งนี้ผืนป่าชายเลนบ้านน้ำราบจะเชื่อมต่อเป็นผืนเดียวกันกับบ้านควนตุงกู ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สอดคล้องกับรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2557 ซึ่งรายงานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ป่าชายเลนรายจังหวัด พบว่า จังหวัดตรัง มีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นมากที่สุดในประเทศไทย โดยเพิ่มขึ้นจำนวน 16,333 ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557)

2.2.3 ภูเขาทะเล

ภูเขาทะเล เป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีกำลังการผลิตสูง มีความสำคัญต่อระบบนิเวศชายฝั่งโดยสามารถเป็นอาหารโดยตรงของสัตว์ทะเลขนาดใหญ่ที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น เต่าทะเลและพะยูน เป็นแหล่งอาศัยและหลบภัยของสัตว์ทะเล แหล่งวางไข่และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำวัยอ่อนนานาชนิด (ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2556) ส่วนรากและใบยังสามารถดูดซับตะกอนและสารพิษที่ลงสู่ทะเล รวมถึงช่วยลดความแรงของกระแสน้ำซึ่งเป็นสาเหตุของการกัดเซาะชายฝั่งได้ดี (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556) จากการทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับภูเขาทะเลของ สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้กลุ่มอันดามัน (2554) พบว่า แหล่งภูเขาทะเลส่วนใหญ่ของจังหวัดตรัง จะอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เกาะลิบงและเกาะมุกด์ และจากงานศึกษาของ อรพรรณ ณ บางช้าง-ศรีเสาวลักษณ์ (2555) พบว่า ภูเขาทะเลในอ่าวเกาะมุกด์ มีเนื้อที่ 6,724 ไร่ ครอบคลุมชนิดภูเขาทะเลจำนวน 9 ชนิด จาก 11 ชนิด ที่พบในจังหวัดตรังและจาก 12 ชนิดที่พบในประเทศไทย จัดเป็นภูเขาทะเลที่มีความหลากหลายและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆของประเทศไทย โดยปัจจัยที่คุกคามภูเขาทะเลในบริเวณเหล่านี้ คือ การทับถมของตะกอนจากบริเวณชายฝั่งลงสู่บริเวณแหล่งภูเขาทะเลเกาะมุกด์ปากคลองเจ้าไหมและบ้านปากคลอง-เกาะผี

2.2.4 ปะการัง

ปะการังเป็นระบบนิเวศที่มีความสลับซับซ้อน เป็นแหล่งสร้างและหมุนเวียนอาหารที่สำคัญของทะเล โครงสร้างที่สลับซับซ้อนของแนวปะการัง มีความเหมาะสมในการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งหลบภัย แหล่งอาหาร และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำนานาชนิด โดยในระบบนิเวศปะการังจะพบได้ตั้งแต่ผู้ผลิต ผู้บริโภคลำดับแรก จนถึงผู้บริโภคลำดับสูงสุด (ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2556) และจากการทบทวนรายงานแผนพัฒนาภูมิภาคใต้ฝั่งอันดามัน (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน, 2555) พบว่า ปัจจุบันแหล่งปะการังบริเวณเกาะมุกด์อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม

ภาพที่ 3 ระบบทรัพยากรในพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน)
ที่มา: ออกแบบโดย วิสุทธิ์ ทองย้อย, จัดทำโดย ศักดิ์กมล แสงดารา, วันที่ 10 มิถุนายน 2559

2.3 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ในปัจจุบัน

“เขตเล-เสบ้าน” มีลักษณะร่วมที่สำคัญของพื้นที่ คือ เป็นพื้นที่ทำการประมงร่วมกันของชาวประมงพื้นบ้านจากหลายชุมชน อยู่ในเขตการปกครอง 3 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลบางลึก (บ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกู) ตำบลเกาะลิบง (บ้านเกาะมุกด์) และตำบลไม้ผาด (บ้านฉางกลาง) บริเวณพื้นที่นี้ได้มีการออกประกาศข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตอนุรักษ์พะยูนบ้านมดตะนอย-เจ้าไหม เขตอนุรักษ์พะยูนเกาะลิบง เขตอนุรักษ์พะยูนเกาะมุกด์ และเขตอนุรักษ์พะยูนเขตทะเลสี่บ้าน (ภาคภูมิ วิชานดิรวัฒน์ และศยามล

ไถยวงศ์, 2555) ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นที่ออกมาเพื่อจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ลำดับแรกๆ ในประเทศไทยนอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้ง “คณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดตรัง” ซึ่งเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดตรัง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 40) ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง เรือตรวจการณ์กรมประมง (ใบไม้เขียว) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรังชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง เครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านเขตทะเลสี่หมุ่บ้าน มูลนิธิอันดามัน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมาคมหยาตผน เป็นต้น

นอกเหนือจากรูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ชุมชนยังร่วมกันปลูกป่าชายเลน รณรงค์สร้างจิตสำนึกชุมชน เพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างยั่งยืน จัดทำธนาคารปูม้าเพื่อให้แม่ปูได้วางไข่ก่อนนำไปจำหน่าย และเพาะพันธุ์หอยทะเลเพื่อเพิ่มพื้นที่หอยทะเลที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆ ทั้งจากธรรมชาติและมนุษย์ เป็นต้น

2.4 แนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วม

การจัดการร่วม (co-management) ไม่ได้เป็นแนวทางใหม่ แต่เป็นความร่วมมือ (partnership) ในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของมนุษยชาติทุกประเทศของโลก ซึ่ง McCay and Acheson (1987, as cited in Feyerabend et al., 2004, p.65) นำมาใช้อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1987 โดยให้คำจำกัดความว่า “...เป็นการเรียกร้องทางการเมืองโดยประชาชนเพื่อมีสิทธิในการแบ่งปันความรับผิดชอบและอำนาจในการจัดการกับรัฐ...” เนื่องจากการจัดการทรัพยากรโดยรัฐซึ่งใช้ระบบการควบคุมและสั่งการ (command and control) ตามสายงานแต่ละแผนกที่รับผิดชอบ (top down) (สุกัญญา ทองรักษ์, 2543) มักจะไม่มีประสิทธิภาพ และเพิกเฉยต่อระบบการจัดการและความรู้ตามจารีตประเพณีและแบบดั้งเดิมของชุมชนโดยเชื่อว่ารัฐสามารถคุ้มครองผลประโยชน์ของสังคมได้ดีที่สุด (Pomeroy, 2001)

ทั้งนี้ เลิศชาย ศิริชัย (2546) ได้กล่าวถึง บทบาทของรัฐในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ว่าประกอบด้วย สองส่วน คือ การมีบทบาทในการสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการนำทรัพยากรมาแปรรูปเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจและการมีบทบาทในการเป็นนักร้องนำ โดยการรวบรวมอำนาจในการดูแลทรัพยากรทั้งหมดจากชุมชน ซึ่งได้มีการดูแลและใช้ประโยชน์มาโดยกฎจารีตประเพณี โดยอ้างว่าจะช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรไว้ได้ หน่วยงานรัฐหลายหน่วยงานจึงเกิดขึ้นและได้รับการพัฒนาเพื่อการนี้ เช่น กรมประมง กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ภายใต้การดำเนินงานตามบทบาทที่ขัดแย้งกันนี้ รัฐได้ขับไล่ชาวบ้านออกจากการอยู่ร่วมกับทรัพยากร และอนุญาตให้ธุรกิจของนายทุนเข้าไปเบียดขับชาวบ้านให้พ้นจากการเข้าถึงทรัพยากรที่เป็นฐานของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านการประมงนั้น พระราชบัญญัติการประมง ซึ่งออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการไม่รับรู้ถึงการดำรงอยู่ของประมงพื้นบ้าน เพราะรัฐได้ควบคุมการใช้ประโยชน์ในทะเลและกำหนดเขตทะเลใหม่ คือ ที่รักษาพันธุ์พืช ที่ว่าประมง ที่อนุญาต และที่สาธารณะประโยชน์ ซึ่งการกำหนด

ดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ประมงพาณิชย์เติบโตและเข้าไปแย่งชิงทรัพยากรถึงเขตชายฝั่งซึ่งเป็นเขตทำกินของชาวประมงพื้นบ้านในเวลาต่อมา

อีกทั้งจากงานศึกษาของ อัมพร ศักดิ์เศรษฐ์, สุภาพ สังข์ไพฑูรย์, และเสาวคนธ์ รุ่งเรือง (2556) เรื่อง การประเมินประสิทธิภาพในการใช้มาตรการในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงในแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การจัดการประมงในแม่น้ำปากพนัง ยังคงอยู่ในรูปแบบของการจัดการโดยหน่วยงานภาครัฐ ที่มีการกำกับดูแลจากส่วนกลาง ชาวประมงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมน้อยในการบริหารจัดการ ขาดการบูรณาการด้านข้อมูล และขาดการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้การจัดการไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ชุมชนยินดีให้ความร่วมมือในการจัดการ แต่หน่วยงานภาครัฐควรให้ชุมชนดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานเป็นฝ่ายสนับสนุน และควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน และการดำเนินงานตามมาตรการต่างๆ มากขึ้น และในอนาคตควรมีการจัดตั้งองค์กรการทำงานร่วมเพื่อดำเนินการในบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกัน

ดังนั้น จึงมีการพัฒนาและสนับสนุนให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมีรากฐานแนวคิดมาจากความสำเร็จของระบบการจัดการทรัพยากรตามจารีตประเพณีหรือการจัดการแบบดั้งเดิมของชุมชน (tradition resource management system) (อภีรักษ์ สงรักษ์, 2549) ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก แต่ถูกทำให้อ่อนแอลงหรือหายไปในช่วงของการใช้ระบบการจัดการโดยรัฐแบบรวมศูนย์ (Pomeroy, 2001) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกและความเข้มแข็งให้กับ การจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน (community-based management) บนพื้นฐานของระบบคุณค่าและภูมิปัญญาในท้องถิ่น ที่พัฒนาขึ้นมาจากการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในรูปแบบของการผสมผสานวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน การจัดการระบบวนเกษตร การจัดการป่าชุมชน การจัดการเครือข่ายลุ่มน้ำ รวมถึงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วย โดยพยายามนำเสนอแนวทางที่หลากหลายในการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่การสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้นขณะที่ยังสามารถร่วมมือกับรัฐและอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบตลาด ตลอดจนถึงแนวทางที่เสนอให้มีการสร้างจิตสำนึกส่วนรวมในรูปของประชาสังคม เพื่อระดมพลังของชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามาร่วมมือกันแก้ปัญหาความขัดแย้งและป้องกันผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543)

อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนก็ยังมีจุดอ่อนบางประการ เช่น การไม่ได้รับการสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมจากกลไกส่วนราชการอาจทำให้ชุมชนมีภาระในการบริหารจัดการที่หนักเกินกำลัง การขาดมาตรการ กลไกทางกฎหมาย ที่ช่วยสนับสนุนข้อตกลงของชุมชน อาจส่งผลต่อประสิทธิภาพการใช้บังคับข้อตกลงของชุมชนได้

รูปแบบของการจัดการร่วมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการจัดการทรัพยากรโดยรัฐ และโดยชุมชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว โดยเป็นการจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน (Carlsson and Berks, 2004) และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐบาลกลาง กระทรวงต่างๆ คณะกรรมการพัฒนาระดับอำเภอ มหาวิทยาลัยของรัฐ หน่วยงานอนุรักษ์ต่างๆ และส่วนที่ไม่ใช่รัฐ เช่น สภาชนพื้นเมือง เจ้าของที่ดิน ชุมชน กลุ่มผลประโยชน์ภายในชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการที่เป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ โดยต้องครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างครบถ้วนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด

นอกจากนี้ การจัดการร่วมยังสามารถพบได้ทั้งในระดับรัฐ ชุมชน และระดับปัจเจกชน และมีความเกี่ยวข้องกับทุกชนิดและทุกขอบเขตของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรทางด้านการประมงและชายฝั่ง พื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ โดยรวมถึงข้อตกลงในการจัดการที่ดำรงอยู่ในกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายด้วย ขนาดพื้นที่การทำข้อตกลงการจัดการร่วมอาจจะมีขนาดใหญ่ เช่น การจัดการลุ่มน้ำหรือขนาดเล็กประเภทพื้นที่ป่าเป็นหย่อมๆ ก็ได้ (Feyerabend et al., 2004)

รูปแบบของการจัดการร่วม (co-management) ยังอาจแบ่งได้หลายรูปแบบ (type) โดยงานศึกษานี้จะใช้แนวทางลักษณะรูปแบบตามงานศึกษาของ McConney et al. (2003) ซึ่งแบ่งรูปแบบการจัดการร่วมตามรูปแบบของการกระจายความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่ ระหว่างรัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเริ่มจากการจัดการโดยรัฐ (government-based management) ไปจนถึงการจัดการโดยชุมชน (community-based management) ซึ่งแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รูปแบบหลักและระดับขั้นในการจัดการร่วม

การจัดการโดยรัฐ				การจัดการโดยชุมชน	
พนักงานของรัฐและผู้มีอำนาจตัดสินใจในมีอำนาจควบคุมมากที่สุด	การจัดการร่วมแบบปรึกษาหารือ	การจัดการร่วมแบบร่วมมือกัน	การจัดการร่วมแบบมอบอำนาจ	พลเมืองและตัวแทนชุมชนมีอำนาจในการควบคุมมากที่สุด	
	รัฐกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการสื่อสารระหว่างกัน แต่การตัดสินใจกระทำโดยรัฐมากที่สุด	รัฐกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและมีการตัดสินใจร่วมกัน	รัฐมอบอำนาจให้องค์กรที่เป็นทางการซึ่งจัดตั้งโดยผู้ใช้หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้ตัดสินใจ		

ที่มา: McConney et al., 2003

อย่างไรก็ตาม McConney et al. (2003) ได้เสนอไว้เพิ่มเติมว่า รูปแบบของการจัดการร่วมไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามลำดับและไม่ได้ระบุว่า รูปแบบใดดีกว่า หรือ รูปแบบใดดีที่สุด แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ หรือบริบทของแต่ละพื้นที่ เช่น บางพื้นที่อาจจะเหมาะสมที่สุดที่จะใช้รูปแบบการจัดการร่วมแบบการปรึกษาหารือก็ได้ประเด็นที่สำคัญ คือ การศึกษาและการวิเคราะห์ว่า พื้นที่ใดเหมาะกับการจัดการร่วมในรูปแบบใดมากกว่ากัน

อีกประเด็นหนึ่งในการจัดการร่วม คือ การสร้างข้อตกลง (agreement) โดย Feyerabend et al. (2004, p. 234) ได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่มีข้อตกลงการจัดการร่วมที่เป็นมาตรฐาน แต่ละส่วนจะต้องปรับให้เหมาะสมกับบริบท (context) ขนาด (scale) และการเจรจาต่อรองกับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบของข้อตกลงแบบต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ”

ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ข้อตกลงอาจจะเกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่น องค์กรของคนพื้นเมือง บริษัทเอกชนผู้มีอำนาจหน้าที่ในระดับจังหวัด หน่วยงานรัฐบาล สถาบันการศึกษาและการวิจัย และภาคีความร่วมมือในการพัฒนา เป็นต้น ซึ่งสามารถที่จะสร้างข้อตกลงในลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในลักษณะที่เป็นข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการและเป็นไปตามจารีตประเพณีของกลุ่มคนพื้นเมืองหรือชุมชนชนบท หรือข้อตกลงที่มีรูปแบบและเป็นทางการ ซึ่งกำหนดโดยชุมชนท้องถิ่นได้

การทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการร่วม (co-management) พบว่างานศึกษาของ Sanchai Tanndavanitj et al. (2549) เรื่อง Fishery Co-management: An Experimental Account from Phang Nga Bay, Thailand ระบุว่า การดำเนินงานโดยใช้แนวทางการจัดการร่วมสามารถบรรลุเป้าหมาย 5 ประการ ประกอบด้วย 1) การสร้างการมีส่วนร่วม 2) การสร้างความเป็นหุ้นส่วน 3) เกิดวิธีการและแนวทางการจัดการเชิงบูรณาการ 4) การสร้างการเรียนรู้และการปรับตัว และ 5) การเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชน

งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยใช้หลักการจัดการร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำตาปีและอ่าวบ้านดอนโดย สัญชัย ตัณฑวนิช และประเสริฐ ชัญญุกรณ์ (2551) โดยนำเสนอว่า หลักการจัดการร่วม ซึ่งนำเสนอหลักการและทดสอบโดยโครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเป็นความพยายามที่ประสบความสำเร็จเป็นครั้งแรกแม้จะมีการความพยายามในหลายรูปแบบมาก่อนหน้านี้ โดยแนวทางของหลักการนี้ ประกอบด้วย 1) ธรรมเนียมปฏิบัติด้านนโยบาย 2) การจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของทรัพยากรมนุษย์ และ 4) การสื่อสารปฏิสัมพันธ์การทำงานใช้แนวทางแบบคู่ขนานที่มีจุดเริ่มต้นมาจากทั้งระดับชาติและระดับชุมชน ได้ก่อให้เกิดแผนงานและการปฏิบัติเพื่อทดสอบการมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งระดับพื้นที่โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย โดยสรุป พบว่า การใช้แนวทางการจัดการร่วม ให้ผลการดำเนินงานที่น่าพึงพอใจในการจัดการทรัพยากรที่ต้องใช้ร่วมกัน เพราะสามารถที่จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ก่อนที่จะลุกลามเป็นความรุนแรง ในภาวะที่จำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วและโอกาสของความขัดแย้งก็เพิ่มมากขึ้นและไม่เพียงจำเป็นต่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเท่านั้นแต่ยังมีความจำเป็นต่อส่วนรวมด้วย

งานศึกษาต่อมา คือ การบริหารจัดการร่วมกับภาคีต่างๆ: บทเรียนหนึ่งจากโครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมณฑนา ภิรมย์นัม และจกกลณี แซ่มซ้าง (2551) นำเสนอบทสรุปการทำงานของโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและสหภาพยุโรป (European Union- EU) เพื่อหารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เน้นการทำงานในลักษณะบูรณาการ เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน

และจะนำรูปแบบที่ได้จากการศึกษานี้ไปเป็นตัวอย่างของการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่อื่นต่อไป ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงฟื้นฟูสภาวะทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชายฝั่งทะเล โดยการปรับเปลี่ยนกรอบการดำเนินงานของการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งเสียใหม่ ด้วยวิธีการบริหารจัดการร่วม (co-management) ที่ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ชุมชนท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ผลการศึกษา พบว่า การสนับสนุนให้ชุมชนเขียนโครงการที่เริ่มต้นจากความต้องการของตนเอง ทำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวทำงาน ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงวิธีการในการเขียนโครงการเพื่อขอรับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ และรู้จักการทำงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และทำให้ข้าราชการเข้าใจถึงความคิดและความต้องการของชุมชน ลดบทบาทจากผู้สั่งการมาเป็นพี่เลี้ยงร่วมให้ความคิดเห็นต่อชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถชักนำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ในการทำงานที่องค์กรรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานร่วมกันได้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนลักษณะการทำงานเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีให้เห็นว่า ในระยะยาวสามารถที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และมีการบริหารจัดการที่เหมาะสมได้ และบทเรียนที่ได้จากการดำเนินการทำงานในลักษณะการจัดการร่วม คือ จิตสำนึก ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล และความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

จากข้อมูลข้างต้นเกี่ยวกับการนำแนวทางการจัดการของรัฐที่มีการเสนอถึงผลสำเร็จของการใช้แนวทางการจัดการแบบความร่วมมือ (co-management) ในการทบทวนเอกสารจาก กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5-6, 2555) ซึ่งนำเสนอแนวทางการทำงานที่ให้ความสำคัญกับ การสร้างความร่วมมือระหว่าง ชุมชนชายฝั่ง องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยในการทำงานจะอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการจัดทำยุทธศาสตร์ แผนงาน และปฏิบัติงานร่วม โดยเฉพาะในสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วม ทั้งระดับการปฏิบัติงานร่วมกันและการจัดตั้งกลไกการประสานงานอย่างเป็นทางการ ภายใต้ชื่อ ภาคีความร่วมมือบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และในรายงานฉบับเดียวกัน กล่าวถึงผลการทำงานร่วมกันเป็นระยะเวลา 6 ปี ว่า ก่อให้เกิดผลกระทบด้านบวกต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งหลายประการ เช่น การลดลงของการทำประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากร เช่น เรืออวนลาก อวนรุน เป็นต้น การอนุรักษ์ป่าชายเลน การอนุรักษ์หญ้าทะเล และความร่วมมืออนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระบบนิเวศร่วมระดับอ่าวในหลายพื้นที่ เช่น อ่าวไทยตอนใน อ่าวตราด อ่าวบ้านดอน อ่าวปัตตานี ทะเลสาบสงขลา อ่าวพังงาและทะเลตรัง เป็นต้น รวมทั้งในแนวทางการทำงานได้ให้การยอมรับสิทธิของชุมชนในรูปแบบขององค์กรชุมชนมากขึ้น เห็นได้จาก ข้อเสนอของชุมชนเกี่ยวกับการสนับสนุนชุมชนในการจัดการป่าชายเลน จากเดิมที่มีการสนับสนุนเป็นรายบุคคลในลักษณะการจ้างรายเดือนเป็นสนับสนุนให้กับกลุ่มหรือองค์กรชุมชนรักษาป่าชายเลนแทน

งานของ สุมิตรา เรื่องสิวะกุล (2550) ในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นกรนำแนวทางการจัดการประมงโดยชุมชนมีส่วนร่วม (community-based fisheries management-CBFM) และการบริหารจัดการร่วมระหว่างรัฐชุมชน (co-management-CM) มาผสมผสานในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยมี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชาวประมง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่โครงการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ผลการดำเนินงาน พบว่า แหล่งการทำประมงเพิ่มขึ้น รวมทั้งปัญหาการรุกรานของเครื่องมือประมงผิดกฎหมายในพื้นที่ลดลง

นอกจากนี้การทบทวนเอกสารต่างๆ พบว่า มีข้อเสนอและข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจัดการร่วมไว้หลายประการ ซึ่งสามารถที่จะสรุปได้ ดังนี้

1. แนวทางการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มักจะไม่สามารถแยกการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนและการจัดการร่วมได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทั้งสองรูปแบบมีพัฒนาการร่วมกันอยู่ในเกือบทุกชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการ แต่แนวคิดการจัดการทั้งสองรูปแบบนี้ก็มีความแตกต่างกันอยู่อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนนั้น มีศูนย์กลางอยู่ที่ประชาชนและเน้นที่ชุมชน ในขณะที่การจัดการร่วมจะเน้นที่แบบแผนหรือลักษณะความร่วมมือ (arrangement) ระหว่างรัฐ ผู้ใช้ทรัพยากร และชุมชนท้องถิ่นมากกว่า รวมทั้งการจัดการร่วมมีขอบเขต (scope) และขนาดที่กว้างกว่าการจัดการโดยชุมชน และการจัดการร่วมยังให้ความสำคัญกับบทบาทและการลงมือปฏิบัติโดยหน่วยงานรัฐด้วย (Pomeroy, 2001)

2. การจัดการร่วมไม่สามารถที่จะบรรลุผลสำเร็จได้ หากขาดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนที่ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี เนื่องจากในกลไกการจัดการร่วมมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ชุมชนผู้ใช้ทรัพยากร ดังนั้น Pomeroy (2001) จึงเสนอแนวคิดการจัดการที่มีทั้งลักษณะของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนและการจัดการร่วมเรียกว่า การจัดการร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน (community-centered co-management) กล่าวคือ เป็นการจัดการโดยมีศูนย์กลางที่ประชาชน เน้นที่ชุมชนบนพื้นฐานของทรัพยากรและบนพื้นฐานของการร่วมมือกัน (partnership) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่สามารถบูรณาการแนวทางการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้สามารถเพิ่มความรับผิดชอบ อำนาจ และบทบาทของชุมชนในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อให้การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ข้อเสนอจากงานของ Dolšak and Ostrom (2003) ที่กล่าวถึงการออกแบบสถาบัน (institutional design) ในการจัดการทรัพยากรร่วมว่า “การเป็นรูปแบบเดียวกันมากกว่า (ทรัพยากรชนิดเดียว) (uniform) ความซับซ้อนที่น้อยกว่า และขนาดของพื้นที่ที่เล็กกว่า เป็นสิ่งที่ย่งต่อการออกแบบสถาบัน (กฎ ระเบียบ โครงสร้างในการจัดการ) ที่ใช้ในการจัดการเพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์ที่มากเกินไปจนทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลง”

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการจัดการร่วม ไม่ใช่สิ่งที่สมบูรณ์พร้อมหรือจะเข้ามาแทนที่แนวความคิดอื่นในการจัดการทรัพยากร แต่แนวคิดนี้ถือว่าเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์สำหรับระบบการบริหารจัดการ โดยได้มีการเสนอว่าการจัดการร่วมเหมาะสำหรับ 1) การจัดสรรภาระหน้าที่ 2) การแลกเปลี่ยนทรัพยากร 3) การเชื่อมโยงระดับและรูปแบบขององค์กรที่มีความแตกต่างกัน 4) การลดต้นทุนในการดำเนินการ 5) การแบ่งปันความเสี่ยง 6) เป็นกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งและการแบ่งปันอำนาจ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ในท่ามกลางสถานการณ์ที่แนวคิดต่างๆ ยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่ายได้ (Carlsson and Berks, 2004)

2.5 แนวคิดการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการร่วม

การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมที่จะสามารถนำไปสู่ความสำเร็จ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างในด้านต่างๆ 1) ด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านการทำร่วมกันช่วยพัฒนาขีดความสามารถ ความไว้วางใจ การยอมรับ และความชอบธรรมของแผนงานหรือ

กระบวนการต่างๆ ได้ 2) ด้านการกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการข้อมูลร่วม 3) ด้านการอำนวยความสะดวกและการมีที่เพียงพอ โดยจะต้องเป็นกระบวนการซึ่งให้การช่วยเหลือในด้านการแลกเปลี่ยน การประชุม หรือกระบวนการตัดสินใจ เป็นต้น 4) ด้านความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และความรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของท้องถิ่นของชาวประมงและผู้ใช้ทรัพยากรทางทะเลอื่นๆ ซึ่งพบว่ามีความน่าเชื่อถือมากกว่า เมื่อนำมาใช้ในการวางแผนและการบริหารจัดการ เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรและมีความต่อเนื่องมากกว่า 5) ด้านการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ดีจะนำไปสู่การได้ตัวแทนที่เหมาะสมของกลุ่มผู้ที่จะเข้าร่วมในการจัดการร่วม 6) ด้านการตัดสินใจภายใต้อำนาจที่เท่าเทียม ซึ่งจะช่วยสร้างการยอมรับแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เป็นอย่างดี 7) ด้านการเพิ่มขีดความสามารถซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรได้รับการพัฒนาขึ้น โดยเฉพาะความสามารถที่ต้องได้รับการเสริมสร้างในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง คือ ความรู้เกี่ยวกับระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 8) ด้านการติดต่อสื่อสารเพื่อความร่วมมือและการประสานงานร่วมกัน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 9) ด้านการเจรจาต่อรองและจัดการความขัดแย้ง และ 10) ด้านการยอมรับในกฎ กติกา ข้อตกลงที่มีการบังคับใช้ (McConney et al., 2003)

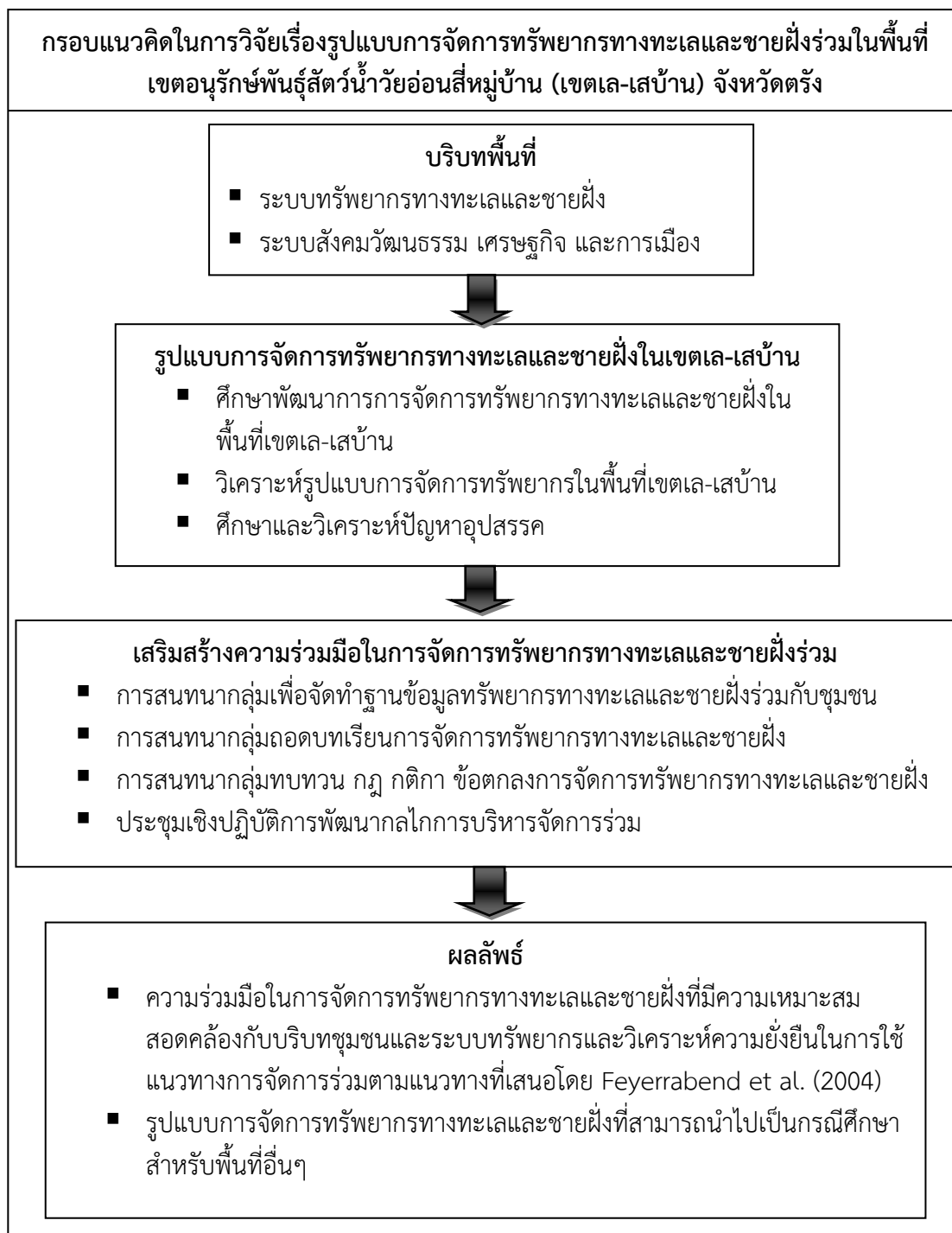
นอกจากนี้ จีราพร โชติพาณิชย์, ญัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, และประมาณ เทพสงเคราะห์ (2556) กล่าวถึง แนวทางในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่จะสามารถนำไปสู่ความยั่งยืน สามารถอาศัยวิธีการหรือกระบวนการในการเสริมสร้าง ประกอบด้วย การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานและในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การกระตุ้นหรือสร้างจิตสำนึกในการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งให้แก่ชุมชน การประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ และการเสริมสร้างความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นๆ เป็นต้น และสมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ซึ่งศึกษาเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นลักษณะเครือข่าย มีโครงสร้างทางสังคมเป็นแบบแนวราบ มีการรวมกลุ่มที่มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชน มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยมีการจัดวางโครงสร้างในรูปแบบกรรมการ แบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน มีการเรียนรู้และถ่ายทอดการเรียนรู้ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดพลังในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และสิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาระบบเครือข่าย การพัฒนาระบบความสัมพันธ์ และการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น

เครื่องมือที่จะสามารถนำไปสู่การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม ประกอบด้วย การสนทนากลุ่ม (group discussion) ซึ่งเป็นเทคนิคและวิธีการที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้น คือ ทุกคนจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้นสามารถเป็นไปอย่างอิสระและเป็นกันเองมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในด้านการสร้างสื่อสารแบบสองทาง การสนทนากลุ่มเหมาะสม การรวบรวมความคิดของกลุ่มคนหรือต้องการวางแผนสำหรับการดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่สนับสนุนให้แต่ละคนมีโอกาสในการเสนอความคิดเห็นอย่างเต็มที่เพราะหลักการสำคัญของวิธีการนี้คือ ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ทั้งนี้การสนทนากลุ่มสามารถแบ่งออกเป็น

2 รูปแบบ กล่าวคือ การสนทนากลุ่มย่อยซึ่งมีสมาชิกกลุ่มไม่มากนัก ประมาณ 8 คน และและการสนทนากลุ่มใหญ่ ซึ่งโดยทั่วไปมักจะมีการแบ่งเป็นการสนทนากลุ่มย่อยก่อนและนำข้อมูลที่ได้มาสรุปหรือหาข้อตกลงกัน ทั้งนี้ที่ได้มาศึกษาภาพของของการสนทนากลุ่มก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมสนทนา ทำให้เกิดการนำความเห็นที่แตกต่างออกมาแสดงในวงสนทนา ก่อให้เกิดการแบ่งปันความรู้ และการประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การทำให้เกิดการเพิ่มพูนทักษะในการปฏิบัติงานหรือการกำหนดแนวทางแก้ไขข้อขัดข้องในการปฏิบัติงาน ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานในเรื่องที่มีการประชุมในครั้งนั้นๆ โดยตรง (ครรรชิต พุทธิโกษา, 2554)

เมื่อพิจารณาจากสิ่งที่มีความจำเป็นเพื่อนำไปการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ยั่งยืน มีประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการทำงานและการทำกิจกรรมทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย การกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการร่วมที่มีความชัดเจนและรัดกุม การอำนวยความสะดวกและการมีข้อมูลอย่างเพียงพอ ความรู้ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และความรู้ท้องถิ่น การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ครอบคลุมและเหมาะสม ความเท่าเทียมในกระบวนการปรึกษาหารือและตัดสินใจ การเสริมสร้างความรู้ด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและความรู้ซึ่งสามารถกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชน การติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การมีกลไกในการเจรจาต่อรองเพื่อการจัดการความขัดแย้งในด้านต่างๆ และการเสริมสร้างกระบวนการเพื่อนำไปสู่การยอมรับในกฎ กติกา ข้อตกลงร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างในการพัฒนาการทำงานในระบบเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน จะพบว่า มีความสอดคล้องกับการใช้เครื่องมือที่กล่าวถึงข้างต้น คือ การสนทนากลุ่มย่อยและการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งสามารถไปสู่การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมได้เป็นอย่างดี

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยออกแบบเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของพื้นที่ศึกษา โดยศึกษาบริบทพื้นที่และพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และเสริมสร้างกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มย่อย การถอดบทเรียนการทำงาน และการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ พื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน หรือเรียกย่อๆ ด้วยภาษาท้องถิ่นว่า เขตเล-เสบ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่จัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของสีหมูบ้าน (ภาพที่ 1) ประกอบด้วย

- 3.1.1 บ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- 3.1.2 บ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- 3.1.3 บ้านเกาะมุกด์ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- 3.1.4 บ้านฉางกลาง หมู่ที่ 5 ตำบลไม้ฝาด อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

ทั้งนี้ พื้นที่วิจัยเป็นพื้นที่ซึ่งผ่านการจัดการทรัพยากรของรัฐ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน และเป็นพื้นที่ที่กำลังเข้าสู่รูปแบบของการจัดการร่วมของหลายฝ่าย ซึ่งประกอบด้วย ชุมชนภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ และภาคธุรกิจ อีกนัยหนึ่ง คัดเลือกจากพื้นที่ซึ่งชุมชนและระบบทรัพยากรได้ผ่านเวลาที่ทรัพยากรมีความเสื่อมโทรม และได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่เหมาะสมสำหรับการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมและมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้

3.2 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

การพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางที่ได้รับการเสนอโดย Feyerabend et al. (2004) เนื่องจากสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งแบ่งตามความหมายของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาจจะเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาจจะเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อาจเกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)	
บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในท้องถิ่น (local actors)	ชุมชน องค์กร กลุ่มและปัจเจกบุคคลซึ่งดำรงชีวิตและทำงานใกล้ชิดทรัพยากร โดยเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและมีความปรารถนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรของพวกเขา และผู้ที่ตระหนักถึงคุณค่า ความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านนันทนาการ ศาสนาหรือวัฒนธรรมของพื้นที่ดังกล่าว
หน่วยงานหรือองค์กรของภาครัฐ (national authorities and agency)	ผู้ซึ่งมีอำนาจอย่างชัดเจนเหนือเขตพื้นที่หรือทรัพยากร เช่น กรมป่าไม้ กรมประมง กรมการท่องเที่ยว กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอุทยานแห่งชาติ หรือในบางกรณีอาจเกี่ยวข้องกับทางการทหาร เป็นต้น
หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น (sub-national administrative authority)	เช่น สมาคมตำบลหรือสภาเทศบาล ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจที่ได้รับมอบหมายมาอย่างกว้างๆ ในด้านการพัฒนาและการบริหารจัดการของพวกเขา
องค์กรเอกชนและสถาบันการวิจัย (non-governmental organization and research institution)	ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทางด้านสิ่งแวดล้อม และ/หรือการพัฒนาซึ่งเห็นว่าเป็นพื้นที่หรือทรัพยากรดังกล่าวเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของพวกเขา

ที่มา: Feyerabend et al., (2004)

เมื่อพิจารณาตามแนวทางการพิจารณากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับการเสนอข้างต้น พบว่า สามารถระบุกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ จึงสามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

3.2.1 กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในท้องถิ่น ประกอบด้วย กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์ และบ้านฉางกลาง รวมทั้งหมด 4 กลุ่ม

3.2.2 หน่วยงานหรือองค์กรของรัฐ ประกอบด้วย ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง และประมงอำเภอกันตัง รวมทั้งหมด 4 หน่วยงาน

3.2.3 หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง และองค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง รวมทั้งหมด 2 หน่วยงาน ทั้งนี้ผู้วิจัยไม่ระบุองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาดสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพื้นที่การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน

(ปี พ.ศ. 2558) และบ้านฉางกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาดไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรร่วมในพื้นที่มากนัก โดยสถานภาพในปัจจุบันเป็นเพียงหมู่บ้านที่ยอมรับเงื่อนไขปฏิบัติตามข้อตกลงการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และบ้านฉางกลางเป็นพื้นที่ซึ่งมีชาวประมงไม่มากนัก โดยบางส่วนมีการปรับเปลี่ยนไปประกอบอาชีพนำเที่ยวแทนการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

3.2.4 องค์กรเอกชนและสถาบันการวิจัย ประกอบด้วย หน่วยงานที่มีบทบาทหลักในปัจจุบัน คือ มูลนิธิอันดามันและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง และหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง แต่ไม่มีการทำงานในพื้นที่ในปัจจุบัน คือ โครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ รวมทั้งหมด 3 หน่วยงาน

ทั้งนี้ ในการวิจัยในครั้งนี้มีจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักแตกต่างกันตามวิธีการที่เลือกใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กล่าวคือ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้มาซึ่งข้อมูลพัฒนาการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งสำหรับใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบและปัญหา อุปสรรคในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและ การสนทนากลุ่มย่อย การประชุมกลุ่มย่อย และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแยกรายละเอียดของจำนวนผู้ให้ข้อมูลไประบุไว้ในส่วนของวิธีการในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร

การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารทุติยภูมิ ประกอบด้วย

3.3.1.1 ข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวกับชุมชนที่มีการเก็บรวบรวมไว้ทั้งในส่วนของหน่วยงานรัฐ หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน

3.3.1.2 เอกสารทางด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ทั้งในส่วนของประกาศโดยทั่วไปและประกาศที่เกี่ยวข้องกับการประกาศเขตทะเลสีหมู่บ้าน เช่น บันทึกข้อตกลง หรือบันทึกการประชุมของคณะกรรมการระดับจังหวัดตรัง เป็นต้น

3.3.1.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรและการจัดการทรัพยากร

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

งานศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยเป้าหมาย 2 ประการ กล่าวคือ ประการที่ 1 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการกระบวนการสำหรับวิเคราะห์รูปแบบในการจัดการทรัพยากรของทั้งหมู่บ้านและการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และปัญหา

อุปสรรคที่เกิดขึ้น ประการที่สอง เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในรูปแบบการจัดการร่วม โดยมีวิธีการ ดังนี้

3.3.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของผู้ถูกศึกษา โดยเข้าร่วมในกิจกรรมการประชุมประจำเดือนหรือการประชุมตามวาระพิเศษของกลุ่ม เช่น การประชุมร่วมกับหน่วยงานเพื่อวางแผนกิจกรรมหรือการวางแผนงาน เป็นต้น รวมถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน ทั้งกิจกรรมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับหมู่บ้านและกิจกรรมการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านโดยนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนและพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน

3.3.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive selection) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่มข้างต้น ตามแนวทางของ Feyerabend et al. (2004) และเนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีเป้าหมายหลักที่การศึกษาพัฒนาการเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ดังนั้น การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงเน้นผู้ที่เข้าร่วมในการกระบวนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถให้ข้อมูลที่ครอบคลุมพัฒนาการ กระบวนการและรูปแบบในการสร้างความร่วมมือและสามารถระบุปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างพัฒนาการของการสร้างความร่วมมือได้

การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) ตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ จำนวน 3 คน บ้านควนตุงกู จำนวน 3 คนบ้านเกาะมุกด์ จำนวน 3 คน และบ้านฉางกลาง จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด จำนวน 10 คน ทั้งนี้การคัดเลือกตัวแทนจากบ้านฉางกลางจำนวนน้อย เนื่องจาก เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับหมู่บ้านในปัจจุบัน และการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ผ่านเป็นผลของการผลักดันของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหลัก ดังนั้นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบ้านฉางกลาง จึงเป็นการสอบถามข้อมูลทั่วไปและพัฒนาการของกลุ่มประมงพื้นบ้านซึ่งไม่มีรายละเอียดมากนัก

2) ตัวแทนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 3 หมู่บ้านๆ ละ 1 คน รวมทั้งหมด 5 คน

3) เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ ระดับหัวหน้าหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย ตัวแทนชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ผู้อำนวยการศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 หัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 และประมงอำเภอเกกันตั้ง รวมทั้งหมด 4 คน

4) เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งยังคงปฏิบัติงานอยู่ในปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ซึ่งย้ายไปทำงานในพื้นที่อื่นๆ ประกอบด้วย นายภาคภูมิ วิชานติวัฒน์ กรรมการมูลนิธิอันดามัน นายสมบูรณ์ คำแหง ผู้ประสานงานมูลนิธิอันดามัน จังหวัดสตูล (อดีตผู้ประสานงาน จังหวัดตรัง) นายสมยศ โตะหลัง เจ้าหน้าที่มูลนิธิอันดามัน จังหวัดสตูล (อดีตเจ้าหน้าที่จังหวัดตรัง) นางสาวนิธิมา

บิณฑำมะหรง (อดีตเจ้าหน้าทีโครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้) นายศักดิ์กมล แสงดารา เจ้าหน้าทีมูลนิธิอันดามัน ประจำจังหวัดตรัง และนางสาวดาวรรณ สันหลิ เจ้าหน้าทีมูลนิธิอันดามัน ประจำจังหวัดตรัง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิรัช สรรัช มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่ทำงานวิจัยในพื้นที่ รวมทั้งหมด 7 คน

3.3.2.3 การสนทนากลุ่มย่อยไม่เป็นทางการ กับตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้าน จำนวน 8 ครั้ง ตามแนวทางของ Feyerabend et al. (2004) โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive selection) เพื่อ

1) เสริมสร้างการเรียนรู้ในการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน โดยมีเป้าหมายหลักที่การสร้างความรู้ในตัวของทรัพยากร ระบบทรัพยากร สถานการณ์ทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และใช้สำหรับประกอบกระบวนการในการปรับปรุงข้อตกลง กติกา ในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

2) ทบทวนเกี่ยวกับกฎ กติกา ข้อตกลงต่างทั้งหมดที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยคำนึงถึงรูปแบบของข้อตกลงตามแนวทางที่ Feyerabend et al. (2004) ได้เสนอไว้ทุกส่วน ว่าสามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด ควรมีการแก้ไขหรือปรับปรุงกฎ กติกาหรือกระบวนการอย่างไร รวมถึงเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในคราวเดียวกันด้วย

3) ถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งในระดับชุมชนและการจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ตารางที่ 3 สรุปเวทีการสนทนากลุ่มย่อย

ครั้งที่	ประเด็น	สถานที่	วันที่	ผู้เข้าร่วม
1	ทบทวนกฎ กติกา ข้อตกลง	บ้านน้ำราบ	20 ตุลาคม 2556	12 คน
2	ทบทวนกฎ กติกา ข้อตกลง	บ้านควนตุงกู	29 ตุลาคม 2556	12 คน
3	ทบทวนกฎ กติกา ข้อตกลง	บ้านเกาะมุกด์	2 พฤศจิกายน 2556	10 คน
4	ติดตามการดำเนินตามข้อตกลงระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน	บ้านเกาะมุกด์	15 มีนาคม 2557	20 คน
5	ถอดบทเรียนการทำงานชุมชน	บ้านน้ำราบ	17 กุมภาพันธ์ 2558	36 คน
6	ถอดบทเรียนการทำงานชุมชน	บ้านควนตุงกู	6 กุมภาพันธ์ 2558	36 คน
7	ฝึกอบรมการจัดทำฐานข้อมูล	บ้านน้ำราบ	4 พฤษภาคม 2558	20 คน
8	ฝึกอบรมการจัดทำฐานข้อมูล	บ้านควนตุงกู	24 ตุลาคม 2558	33 คน

3.3.2.4 การจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน จำนวน 1 ครั้ง ในวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 50 คน โดยจัดร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการพื้นที่ทุกภาคส่วน และคัดเลือกผู้เข้าร่วมตามแนวทางของ Feyerabend et al. (2004) โดยมีผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ตัวแทน

กลุ่มประมงพื้นบ้านจาก 4 หมู่บ้าน จำนวน 20 คน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 10 คน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 10 คน เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 5 คน นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลจำนวน 2 คน ตัวแทนชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง จำนวน 3 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive selection) เพื่อ

- 1) นำเสนอบทเรียน พัฒนาการ และรูปแบบการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ในช่วงที่ผ่านมา
- 2) นำเสนอแนวคิดการจัดการร่วม
- 3) ปรับปรุง กฎ กติกา ข้อตกลงและกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้าน

ตารางที่ 4 สรุปวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์	วิธีการ	แหล่งที่มาของข้อมูล
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1	การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร	<ul style="list-style-type: none"> ■ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ ■ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ■ องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก ■ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ■ องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด ■ มูลนิธิอันดามัน ■ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ■ รายงานการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ■ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ■ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต
	การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> ■ การดำเนินกิจกรรมระดับชุมชนและระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ■ การประชุมของคณะกรรมการบริหารเขตเล-เสบ้าน ■ การประชุมชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ■ การประชุมซึ่งจัดโดยศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 ■ การประชุมซึ่งจัดโดยมูลนิธิอันดามัน ■ กิจกรรมทางวิชาการซึ่งจัดโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง

วัตถุประสงค์	วิธีการ	แหล่งที่มาของข้อมูล
	การสัมภาษณ์เชิงลึก	<ul style="list-style-type: none"> ■ ตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกูบ้านฉางกลาง และบ้านเกาะมุกด์ ■ เจ้าหน้าที่มูลนิธิอันดามัน ■ อดีตเจ้าหน้าที่โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ ■ ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ■ หัวหน้าสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ■ ผู้อำนวยการศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 ■ ประมงอำเภอกันตัง ■ ตัวแทนชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ■ นักวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2	การสนทนากลุ่มย่อย	<ul style="list-style-type: none"> ■ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกูและบ้านเกาะมุกด์
	การสนทนากลุ่มย่อย	<ul style="list-style-type: none"> ■ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู และบ้านเกาะมุกด์
	การประชุมเชิงปฏิบัติการ	<ul style="list-style-type: none"> ■ ผู้เข้าร่วมจากกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ และบ้านควนตุงกู ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง มูลนิธิอันดามัน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ประมงอำเภอกันตัง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูล (ก) เอกสาร (ข) บันทึกการสัมภาษณ์ (ค) บันทึกการสังเกต การณ์แบบมีส่วนร่วม (ง) การสนทนากลุ่มย่อย และ (จ) รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำไปพร้อมกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและจะมีการตรวจทานข้อมูลที่ได้ เพื่อให้ข้อมูลเป็นไปตามหลักวิชาการ

สำหรับข้อมูลที่ได้จากแต่ละช่วงก่อนการวิเคราะห์จะมีการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยเพื่อให้ง่ายสำหรับการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการ กระบวนการ และข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรฯ และก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นจะทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือจากแหล่งที่ต่างกันทั้งในด้านเวลา สถานที่และบุคคล โดยการวางจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์เจาะลึกที่สามารถตรวจสอบกันและกันได้ และการตรวจสอบซ้ำในการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยซึ่งจะมีการจัดในทุกหมู่บ้านที่มีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3.4.2 การวิเคราะห์ความยั่งยืนในการแนวทางของการจัดการร่วม

ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์แนวโน้มที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ศึกษาโดยใช้แนวทางการตรวจสอบความเป็นไปได้ของการจัดการร่วมซึ่งได้รับการเสนอโดย Feyerabend et al. (2004) ดังนี้

3.4.2.1 การตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ทางกฎหมายหรือไม่ ใครมีอำนาจที่จะควบคุมที่ดินและทรัพยากร สามารถที่จะผสมผสานแนวทางให้เหมาะกับกรอบกฎหมายและจารีตที่มีอยู่ได้หรือไม่ โดยให้ตรวจสอบจารีตประเพณี กฎหมายปัจจุบัน ระเบียบใบอนุญาตต่างๆที่มีอยู่ในพื้นที่

3.4.2.2 การตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ในทางการเมืองหรือไม่ ประวัติศาสตร์ของการจัดการที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่คืออะไร โดยให้ตรวจสอบเจตจำนงและเสถียรภาพทางการเมืองในปัจจุบัน ความสามารถในการบังคับให้เป็นไปตามที่ตัดสินใจไว้ ความเชื่อมั่นในกระบวนการมีส่วนร่วม การมีอยู่ของปรากฏการณ์เช่น การทุจริตและการข่มขู่ คุกคาม และ ตรวจสอบว่ามีผู้ใดที่มีผลประโยชน์มากจนต้องการให้มีสภาพเหมือนเดิมหรือไม่ เพราะถ้าบุคคลใดได้รับประโยชน์มากกว่าการมีข้อตกลงการจัดการร่วม เนื่องจากได้ประโยชน์ที่ไม่ควรได้และ/หรือบุคคลอื่นเป็นผู้เสียประโยชน์ (ค่าใช้จ่าย) แทน บุคคลนั้นจะไม่มีแรงจูงใจที่จะเข้าสู่กระบวนการของการเจรจาต่อรองและอาจพยายามที่จะขัดขวางหรือทำลายกระบวนการจากภายนอก

3.4.2.3 การตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ในเชิงสถาบันหรือไม่ มีโอกาสสร้างสถาบันการจัดการเชิงซ้อนสำหรับพื้นที่หรือทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่

1) ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้

2) ตรวจสอบองค์กรที่มีการจัดการทรัพยากรแบบพหุภาคีและกฎที่มีในปัจจุบัน

3) ตรวจสอบความสามารถของบุคคลตามด้านสังคม (social actors) ในการจัดตั้งองค์กรและระบุตัวแทนเพื่อสื่อสารประโยชน์และความกังวลของพวกเขา

3.4.2.4 การตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจหรือไม่ มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีประสิทธิภาพมีทางเลือกและโอกาสในทางเศรษฐกิจอื่นหรือไม่

1) ตรวจสอบโอกาสของท้องถิ่นที่จะสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ธรรมชาติกับความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ

2) ตรวจสอบขอบเขตของความยากจนในภูมิภาคและความพร้อมของทุนสำหรับการลงทุนในท้องถิ่น

3.4.2.5 การตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ในทางสังคมและวัฒนธรรมหรือไม่ มีหรือเคยมีจารีตประเพณีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่หรือทรัพยากรดังกล่าวหรือไม่ จุดแข็งและคุณสมบัติหลักของจารีตประเพณีดังกล่าวคืออะไร ยังคงใช้จนถึงปัจจุบันนี้หรือไม่ ยังมีหรือไม่มีจารีตประเพณีดังกล่าวเพราะอะไร ใครทำให้จารีตประเพณียังอยู่ สิ่งที่ส่งเสริมหรือลดคุณค่าของจารีตประเพณีดังกล่าวคืออะไร ถ้าไม่ได้ใช้จารีตประเพณีในการจัดการแล้ว ยังคงมีใครจำได้หรือไม่ (เช่น มีผู้อาวุโสที่เคยใช้/ร่วมจารีตประเพณีดังกล่าวและยังจำได้ "ว่าเป็นอย่างไร") โดยตรวจสอบข้อมูลดังต่อไปนี้

1) สถานะของประชากร โครงสร้างและพลวัตของประชากร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้น

2) ความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลทางด้านสังคม (social actors) ที่เกี่ยวข้องและประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลทางด้านสังคม

3) ปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสสำหรับการสื่อสารทางสังคม ได้แก่ ความหลากหลายทางภาษา ระดับความแตกต่างของการเข้าถึงข้อมูล ทักษะคติที่แตกต่างกัน เช่นในเรื่องเกี่ยวกับการพูดในที่สาธารณะหรือการปกป้องผลประโยชน์ส่วนตัว สื่อแบบดั้งเดิมและทันสมัยที่ใช้ในบริบทปัจจุบัน

บทที่ 4

รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ วัยอ่อนสีหมูบ้าน(เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง

การนำเสนอผลการศึกษาเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น 7 ส่วน โดยส่วนที่ 1 นำเสนอเกี่ยวกับพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ส่วนที่ 2 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ส่วนที่ 3 สรุปพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ส่วนที่ 4 การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ส่วนที่ 6 การวิเคราะห์ความเหมาะสมและความสอดคล้องกับระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและบริบทชุมชนกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ในปัจจุบัน ส่วนที่ 7 การสรุปรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งรวมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านที่สามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาในพื้นที่อื่นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ เขตเล-เสบ้าน

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงที่มีการดำเนินการโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 พบว่าในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน มีหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม กรมป่าไม้ (เปลี่ยนเป็นกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ในปี พ.ศ. 2545) หน่วยจัดการป่าชายเลนและหน่วยพิทักษ์ป่าชายเลน กรมป่าไม้(เปลี่ยนเป็นสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30-31 ในปี พ.ศ. 2545 และเปลี่ยนเป็นสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในปี พ.ศ. 2548) และเรือตรวจประมงทะเล (เรือใบไม้เขียว) และประมงอำเภอกันตัง กรมประมง ในช่วงเวลานี้ มีการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน ที่อยู่อาศัยและที่หลบภัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน รวมถึงทำลายสัตว์ทะเลหายาก ทั้งเครื่องมือที่ผิดกฎหมายและไม่ผิดกฎหมาย โดยรัฐแทบจะไม่มีดำเนินการใดๆ ในพื้นที่ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2534 ชุมชนข้างเคียงพื้นที่เขตเล-เสบ้าน คือ บ้านมดตะนอยและบ้านเจ้าไหม เริ่มดำเนินการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ซึ่งทำให้สามารถแก้ปัญหาเรื่องเครื่องมือประมงที่ทำลายสัตว์น้ำ สัตว์ทะเลหายากและระบบนิเวศห้วยทะเลได้ในระดับหนึ่ง

ในเวลาเดียวกันชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้านเริ่มเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในชุมชนตนเอง หลังจากได้เรียกร้องให้หน่วยงานรัฐเข้ามาจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการ จึงมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในชุมชนของตนเอง โดยมีการรณรงค์ให้คนในหมู่บ้านต่อสู้ปราบปราม

บุคคลภายนอกที่เข้ามากระทำผิดในชุมชน มีการแสวงหาความรู้และสร้างการเรียนรู้จนสามารถพัฒนาเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งมากขึ้นมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ชุมชนของตนเองและขยายผลการจัดการให้ครอบคลุมเครื่องมือประมงที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน ระบบนิเวศ และสัตว์ทะเลใกล้สูญพันธุ์ เมื่อประสบความสำเร็จในการจัดการระดับชุมชน จึงมีการประสานความร่วมมือเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนโดยมีบ้านน้ำราบเป็นหมู่บ้านจุดประกายแนวคิด ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งให้ครอบคลุมพื้นที่อ่าวเกาะมุกด์ จนกระทั่งสามารถกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน “เขตเล-เสบ้าน” อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2550 และมีพัฒนาการการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนและในระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้านจนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน พบว่า ได้รับความร่วมมือในการออกปฏิบัติการจากพื้นที่บ้านฉางหลางน้อยมากประกอบกับในพื้นที่ไม่มีกระบวนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก มีชาวประมงจำนวนน้อยมาก บางส่วนก็ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวทางทะเล ดังนั้นที่ประชุมคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านจึงมีมติร่วมกันว่า สำหรับพื้นที่บ้านฉางหลางให้อยู่ในระดับของการขอความร่วมมือไม่ให้มีการทำประมงที่ผิดกฎหมาย กติกาหรือข้อตกลงของคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน ซึ่งที่ผ่านมาสามารถรักษา กฎ กติกา หรือข้อตกลงที่วางไว้ร่วมกันได้ในระดับที่ไม่กระทบต่อพื้นที่นิเวศทรัพยากรอ่าวเกาะมุกด์

ดังนั้นการนำเสนอข้อมูลพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของพื้นที่เขตเล-เสบ้าน จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ พัฒนาการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระดับชุมชนและพัฒนาการความร่วมมือในการบริหารจัดการระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา และมีข้อมูลรายละเอียดของสี่หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำราบบ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์ และบ้านฉางหลาง ตั้งแต่ช่วงที่ชุมชนเริ่มรับรู้ภัยคุกคามและเกิดความตระหนักและเข้ามาจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจนถึงปี พ.ศ. 2558 ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลจากข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มย่อยดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 ช่วงที่ 1 รับรู้ภัยคุกคามและบุกเบิกการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยชุมชน (ปี พ.ศ. 2534-2538)

ก่อนปี พ.ศ. 2534 ชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้านประสบปัญหาที่เกิดจากเครื่องมือประมงผิดกฎหมายทุกประเภท ทั้งที่เกิดจากคนภายในชุมชนเองและทั้งที่มาจากภายนอกชุมชน ประกอบด้วย เรืออวนลาก อวนรุน ยาเบื่อปลา ระเบิด และอวนกระทุ้งน้ำ โดยแต่ละพื้นที่จะรับรู้ถึงภัยคุกคามที่เกิดขึ้นในชุมชนแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่และลักษณะของการประกอบอาชีพของคนในชุมชน แบ่งออกเป็นรายพื้นที่ ดังนี้

4.1.1.1 บ้านน้ำราบ

บ้านน้ำราบรับรู้ภัยคุกคามที่เกิดขึ้นจากการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรต่างๆ ในปี พ.ศ. 2534 โดยเครื่องมือประมงที่เป็นภัยคุกคามมากที่สุดในขณะนั้น คือ อวนรุน (ภาพที่ 5) ซึ่งมีการใช้กันทั้งจากคนภายในชุมชนและคนภายนอกชุมชนซึ่ง

เคลื่อนย้ายมาจากพื้นที่ข้างเคียง เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2528-2534 หลายพื้นที่ในจังหวัดตรัง มีการขับไล่เครื่องมือประมงอวนรุนออกจากพื้นที่ของตนเอง เช่น บ้านแหลมมะขาม บ้านแหลมไทร บ้านมดตะนอย และบ้านทุ่งทอง เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านั้นจึงเคลื่อนย้ายการทำประมงมายังพื้นที่ทะเลหน้าบ้านน้ำราบ ซึ่งยังคงมีการใช้เครื่องมือประมงอวนรุนอยู่ การรับรู้ถึงภัยคุกคามนี้ ในช่วงแรกได้พยายามประสานงานหน่วยงานรัฐให้ดำเนินการตามกฎหมาย แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง เมื่อร้องเรียนหลายครั้ง จึงเกิดบทสรุปร่วมกันว่า หากจะรอให้หน่วยงานรัฐแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น คงเป็นไปได้ยาก แขนงนำจำนวนหนึ่งจึงอาสาเข้ามาเป็นผู้ริเริ่มในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยในเบื้องต้นมี นายหลงเฝียะ บางสีก และ นายง่วน หมดนุ้ย ซึ่งเฝ้ามองและสังเกตมาอย่างยาวนานว่า เครื่องมือประมงอวนรุนนี้ เป็นเครื่องมือประมงที่ทำลายระบบนิเวศและทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนอย่างรุนแรง จึงพยายามนำประเด็นปัญหาผลกระทบ และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน บอกเล่าต่อชาวประมงคนอื่นๆ ในชุมชนและพยายามทำความเข้าใจและชักชวนให้คนในหมู่บ้านเลิกทำการประมงอวนรุน ในช่วงแรกไม่ค่อยได้รับการตอบสนองจากคนในชุมชนมากนัก เนื่องจากยังไม่มีแนวทางอย่างอื่นในการประกอบอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอสำหรับตนเองและครอบครัวได้ ประกอบกับการปรับเปลี่ยนอาชีพต้องใช้เงินทุน ซึ่งชาวประมงส่วนใหญ่จะมีหนี้สินอยู่กับเจ้าของแพปลาที่ตนเองกู้เงินมาเพื่อลงทุนซื้อเรือ เครื่องเรือ และเครื่องมือประมง แต่ผลจากการทำงานอย่างต่อเนื่อง และผลกระทบจากเครื่องมือประมงอวนรุนต่อเครื่องมือประมงอย่างอื่นในพื้นที่คลองบ้านน้ำราบที่เพิ่มขึ้น มีผลผลักดันให้คนในชุมชนสนใจเข้าร่วมแก้ปัญหามากขึ้น ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2539

ภาพที่ 5 ภาพจำลองการทำประมงอวนรุนในพื้นที่บ้านน้ำราบ ก่อนปี พ.ศ. 2534
ที่มา: ออกแบบโดย วิสุทธิ์ ทองย้อย, วาดโดย ประสาท นิรันดรประเสริฐ, วันที่ 10 พฤษภาคม 2559

4.1.1.2 บ้านเกาะมุกด์

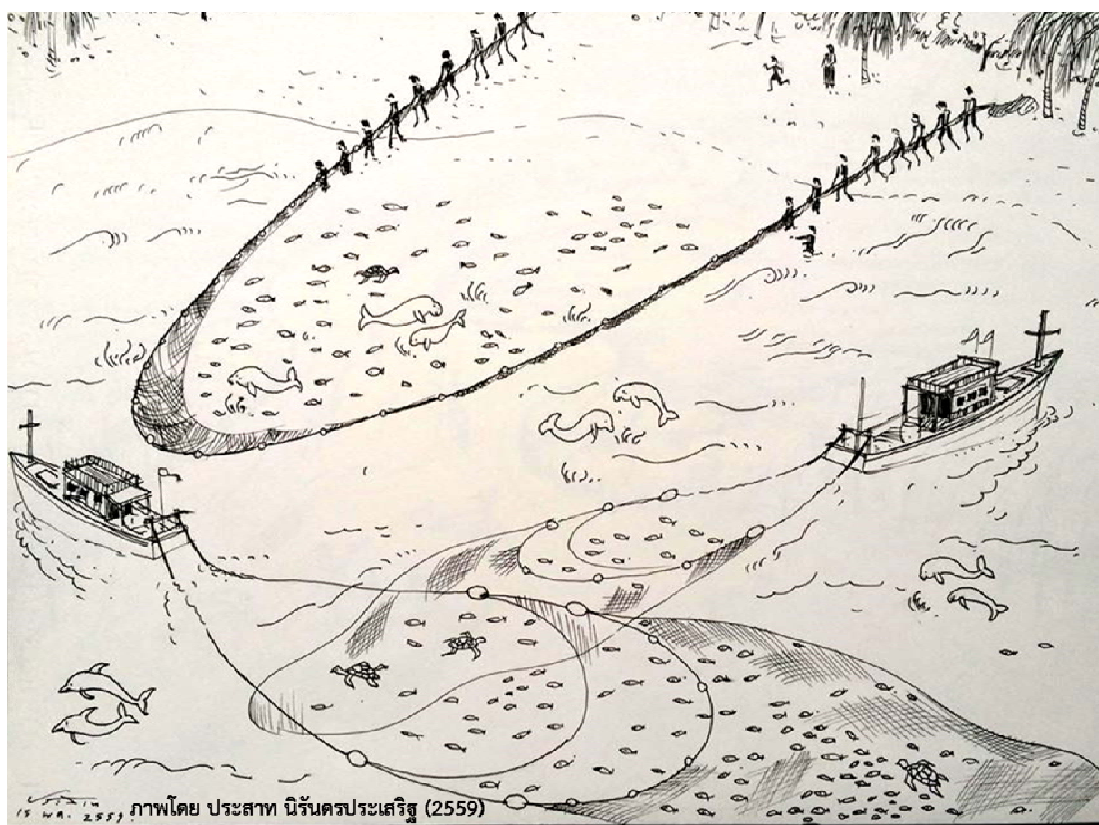
ก่อนปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านเกือบทั้งหมดหรือประมาณร้อยละ 90 ในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ จำนวนกว่า 120 ครัวเรือน ทำการประมงโดยใช้เครื่องมือประมงที่เรียกว่า อวน ล้อมหาดหรืออวนทับตลิ่ง (ภาพที่ 6) ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้วิธีการวางอวนเป็นวงกว้างไปในทะเล เป็นวงขนาดใหญ่ และใช้แรงงานคนชักอวนล้อมขึ้นมาบริเวณชายหาดในพื้นที่อ่าวบ้านเกาะมุกด์หรือพื้นที่เขตเล-เสบ้านเครื่องมือประมงอวนล้อมหาดที่ใช้ในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์เป็นเครื่องมือประมงที่มีความยาวมาก อวนหนึ่งปากใช้แรงงานคนในการประกอบการประมงร่วมกันจำนวน 30 คน สัตว์น้ำที่จับได้ในช่วงแรกๆจะมีจำนวนมาก ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ว่า

“บางครั้งการลากอวนหนึ่งครั้งสามารถจับสัตว์น้ำได้มากจนเต็มเจ็ดลำเรือ โดยสามารถจับสัตว์น้ำเกือบทุกชนิด ทุกขนาด เพราะตาอวนมีขนาดเล็กมาก ส่วนที่มีขนาดเหมาะสมก็จะนำมาบริโภคและจำหน่าย ส่วนที่มีขนาดเล็กมากเกินไป ก็จำหน่ายเป็นปลาเปิดโดยส่งไปขายยังอำเภอกันตัง ซึ่งมีโรงงานรับซื้อ และในทุกครั้งจะมีสัตว์น้ำที่ได้รับการประกาศให้เป็นสัตว์ทะเลหายากทุกชนิดติดมาด้วย เช่น พะยูน เต่าทะเล โลมาบางครั้งของการลากอวนมีพะยูนขนาด 200-300 กิโลกรัม ติดมาด้วยมากถึง 15 ตัว พะยูนที่ติดมานั้นบางส่วนชาวบ้านก็จะนำไปประกอบอาหาร บางส่วนก็ปล่อยกลับลงสู่ทะเล จำนวนเครื่องมือประมงอวนล้อมหาดบนพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ในช่วงปี พ.ศ. 2534 มีจำนวน 4 ชุด สามารถรองรับชาวประมงให้มาทำการประมงร่วมกันได้มากถึง จำนวน 120 ครัวเรือน” (อะเหรีน พระคง, สัมภาษณ์ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2556)

สำหรับเครื่องมือประมงชนิดอื่นๆ ที่มีการใช้กันบ้างในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ ในช่วงนั้นก็จะเป็นเครื่องมือประมงอย่างง่าย ทำการประมงในพื้นที่ริมฝั่ง ประกอบด้วย อวนปลาทราย การทอดแหปลาทราย และตกปลา เป็นต้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นอวนที่ทำจากเส้นด้าย ไม่มีเครื่องมือประมงที่ทำจากเส้นเอ็นหรือชาวบ้านเรียกว่า อวนเอ็น เข้ามาในพื้นที่ และยังไม่มีการพัฒนาเครื่องมือประมงที่สามารถจับสัตว์น้ำได้มากอย่างในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการใช้วิธีการทำประมงที่ผิดกฎหมาย และทำลายระบบนิเวศซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำและทรัพยากรสัตว์น้ำ ประกอบด้วย การระเบิดปลา การวางยาเบื่อปลา เนื่องจากในขณะนั้นแทบจะไม่มีหน่วยงานรัฐเข้าไปยังพื้นที่

เมื่อชาวบ้านบ้านเกาะมุกด์เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำที่เกิดจากการใช้เครื่องมือประมงอวนล้อมหาด ว่าทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลง จึงเกิดการปรึกษารื้อกันในกลุ่มคน โดยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นเป็นผู้ริเริ่มว่าจะเลิกใช้เครื่องมือประมงอวนล้อมหาด ซึ่งในช่วงแรกมีชาวประมงบางส่วนไม่ยินยอมพร้อมใจ เพราะไม่ได้มีการเตรียมการสำหรับการปรับเปลี่ยนเครื่องมือหรือวิธีการในการทำประมง แต่ท้ายที่สุดก็มีการเลิกทั้งหมดเนื่องจากเป็นมติของชุมชน และผู้นำที่มีความเสียสละเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เนื่องจากเจ้าของเครื่องมือประมงซึ่งมีราคาสูงมากในขณะนั้นเป็นของกลุ่มผู้นำชุมชนเอง อย่างไรก็ตามกลไกที่มีอยู่เหมาะสมสำหรับการจัดการในชุมชนเท่านั้น แต่ยังไม่เพียงพอแก้ปัญหากลุ่มคนจากภายนอกที่เข้ามาแสวงหาประโยชน์ในกลุ่มผู้ประกอบการอวนลากที่มักลักลอบเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ชายฝั่งของชุมชน

หลังเลิกใช้เครื่องมือประมงอวนล้อมหาด ช่วงแรกๆ เกิดผลกระทบต่อการค้ารังซีพของคนในชุมชนอยู่ช่วงหนึ่ง เพราะรายได้และแหล่งอาหารหลักได้ขาดหายไป จากนั้นคนในชุมชนจึงค่อยๆ มีการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง บางส่วนก็เปลี่ยนไปทำการประมงโดยใช้เครื่องมือประมงอวนปลาทราย อวนปลาหลังเขียว อวนปลาทุ อวนปูม้า การทอดแห และการตกปลา รวมถึงในช่วงนั้นมีการเข้ามาของเครื่องมือประมงลอบหมึก ซึ่งต่อมาก็พัฒนามาเป็นเครื่องมือประมงหลักอย่างหนึ่งของชาวประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ และก็กลายเป็นชนวนความขัดแย้งและจุดแตกหักกับเรือประมงอวนลากทั้งเรืออวนลากเดี่ยวและอวนลากคู่ที่เข้ามาลักลอบทำการประมงในพื้นที่ทำการประมงของชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 โดยความขัดแย้งเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2535-2537 เนื่องจากเรืออวนลากทำลายเครื่องมือประมงลอบหมึกและอวนปูม้าของคนในชุมชนมากขึ้น แต่ยังไม่มีการแก้ปัญหาเกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากเจ้าของเรืออวนลากส่วนใหญ่เป็นของกลุ่มผู้มีอิทธิพล และชุมชนยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ตัวแทนบ้านเกาะมุกด์จึงเข้าร่วมเรียนรู้กับชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาจากเครื่องมือประมงอวนลากที่ลักลอบเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ประมงของชุมชนในระยะ 3,000 เมตรจากฝั่ง

ภาพที่ 6 ภาพจำลองการทำประมงอวนล้อมหาดและอวนลากบ้านเกาะมุกด์ ก่อนปี พ.ศ. 2535
ที่มา: ออกแบบโดย วิสุทธิ์ ทองย้อย, วาดโดย ประสาท นรินทรประเสริฐ วันที่ 10 พฤษภาคม 2559

4.1.1.3 บ้านควนตุงกู

บ้านควนตุงกูรับรู้ภัยถึงความเสื่อมโทรมและภัยคุกคามที่เกิดขึ้นกับชุมชนผ่านความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน เครื่องมือประมงอวนลากและอวนรุน ในปี พ.ศ. 2538 (ภาพที่ 7) เนื่องจากบ้านควนตุงกูเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเผาถ่านขนาดใหญ่ และการประกอบอาชีพประมงของบ้านควนตุงกู มีทั้งในพื้นที่ริมฝั่งบริเวณเดียวกับบ้านน้ำราบและในพื้นที่ทะเลห่างฝั่งออกไปในบริเวณเดียวกับชาวประมงหมู่บ้านเกาะมุกด์ จึงต้องเผชิญกับปัญหาทั้งความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย กล่าวคือ ก่อนปี พ.ศ. 2538 สภาพพื้นที่ชายฝั่งบริเวณป่าชายเลนด้านหน้าหมู่บ้านมีสภาพเสื่อมโทรมมาก เนื่องจากก่อนหน้านั้นรัฐได้เปิดสัมปทานพื้นที่ป่าชายเลนให้แก่เอกชน เพื่อตัดไม้ไปใช้สำหรับการเผาถ่าน โดยมีเตาถ่านขนาดใหญ่จำนวน 7 เตาบริเวณด้านซ้ายของท่าเทียบเรือควนตุงกู การตัดไม้ในพื้นที่สัมปทานไม่ได้มีการปลูกไม้กลับคืนตามหลักวิชาการแต่อย่างใด หลังหมดสัญญาสัมปทานในช่วงประมาณปีพ.ศ. 2535 ก็ยังมีการลักลอบเข้ามาตัดไม้ในป่าชายเลนเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนและพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียงอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้สภาพพื้นที่ป่าชายเลนในช่วงนั้นมีสภาพเป็นป่าโปร่ง มีต้นโกงกางและต้นไม้ชนิดอื่นๆ เหลืออยู่เพียงเล็กน้อย การลักลอบเข้ามาตัดไม้ในป่าชายเลนบริเวณหน้าชุมชนบ้านควนตุงกูส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพประมงของคนในชุมชนอย่างมาก เนื่องจากระบบนิเวศป่าชายเลนเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่สำคัญของชุมชน

ขณะเดียวกันการประกอบอาชีพประมงชายฝั่งในท้องทะเลของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านควนตุงกูในช่วงนั้น ก็ประสบกับปัญหาจากเรือประมงขนาดใหญ่ประเภทเรืออวนลาก และเรืออวนรุน ซึ่งเข้ามาทำการประมงในเขตพื้นที่ชายฝั่ง และจับสัตว์น้ำขนาดเล็กซึ่งอาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่งเป็นจำนวนมาก ทำให้สัตว์น้ำขนาดเล็กเหล่านั้นไม่มีโอกาสเจริญเติบโต ซึ่งการตัดวงจรชีวิตของสัตว์น้ำต่างๆ ในทะเลส่งผลให้ในระยะยาวปริมาณสัตว์น้ำในท้องทะเลมีแนวโน้มลดจำนวนลงอย่างมากนอกจากนั้นการลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขตแนวชายฝั่งในระยะ 3,000 เมตร ของเรือขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการทำลายเครื่องมือประมงพื้นบ้านของชาวประมงขนาดเล็กที่วางดักจับสัตว์น้ำในพื้นที่ใกล้แนวชายฝั่ง ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือไม่มีทุนในการจัดหาเครื่องมือจับสัตว์น้ำมาทดแทนเครื่องมือประมงที่ถูกทำลายไป ต้องกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งเงินกู้ยืมนอกระบบมาเพื่อจัดหาเครื่องมือประมงในการประกอบอาชีพ ประกอบกับราคาสัตว์น้ำในช่วงนั้นยังมีราคาถูกลงมาก เช่น ราคาเนื้อปูม้าเกรดเอ (เนื้อกรรเชียง) กิโลกรัมละ 70 บาท เนื้อย่อยกิโลกรัมละ 30 บาท ปลากระพงแดงจากทะเลราคาเพียงกิโลกรัมละ 25-30 บาท ปลากระพงขาวราคากิโลกรัมละ 70 บาท เป็นต้น และเมื่อชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้จากการทำการประมง ก็ต้องนำไปชำระหนี้สินทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยในอัตราที่สูง ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินในครัวเรือนเกือบทุกครอบครัว นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาทำการประมงด้วยเครื่องมือทำลายล้างแล้ว ในระยะนั้นชาวประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูบางส่วนก็ยังมีการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ผิดกฎหมายในการจับสัตว์น้ำอยู่ เช่น การวางระเบิดปลา ยาเบื่อปลาการทำอวนรุนและอวนตาถี่ เป็นต้น

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2537 หน่วยงานของรัฐยังไม่ได้เข้ามาควบคุมดูแลการละเมิดกฎหมายของเรือประมงขนาดใหญ่ที่เข้ามาทำการประมงในแนวชายฝั่งแต่อย่างใด ทำให้เรือประมงขนาดใหญ่เหล่านั้นเข้ามาทำการประมงมากขึ้นและใกล้ฝั่งมากขึ้น บางครั้งเข้ามาใกล้ในระยะ

ไม่ก็ร้อยเมตรจากฝั่งเท่านั้น ในส่วนของพื้นที่ป่าชายเลนเมื่อหมดสัมปทานคนจากนอกชุมชนและคนในชุมชนก็เข้ามาตัดทำลายไม้ในป่าชายเลนมากยิ่งขึ้น บ้างก็ตัดไปขายตามที่มีผู้สั่งซื้อ บ้างก็ตัดไปทำบ้านเรือน โรงเรือน เคาถ่าน ส่งผลให้พื้นที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรมมากยิ่งขึ้น

ช่วงต้นปี พ.ศ. 2538 แกนนำชาวประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู โดย นายสุทิน ยังแก้ว ได้ทราบข่าวจากเพื่อนที่อยู่บ้านเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ว่าในขณะนั้น ได้มีการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้านจากพื้นที่ชุมชนชายฝั่งในทุกอำเภอของจังหวัดตรัง เพื่อร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ของชุมชนชาวประมงชายฝั่งจังหวัดตรัง และมีความพยายามที่จะตั้งกลุ่มเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายในนามจังหวัด โดยใช้ชื่อว่า “ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง” มีการนัดหมายหารือเรื่องดังกล่าวและบอกข่าวมายังชาวประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูผ่าน นายสุทิน ยังแก้ว ให้เดินทางไปเข้าร่วมการประชุมด้วย

ครั้งแรกที่ไปพบปะพูดคุยกับชาวประมงพื้นบ้านจากพื้นที่อื่นๆ นายสุทิน ยังแก้ว ได้เดินทางไปเพียงลำพัง เนื่องจากในขณะนั้นชุมชนบ้านควนตุงกูยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านจึงเข้าร่วมเพื่อต้องการทราบให้แน่ชัดว่าแนวทางการทำงานจะเป็นอย่างไร ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังจะจัดตั้งขึ้นมาเพื่ออะไร และต้องการทราบว่าจะมีแนวทางใดที่จะสามารถกลับมาประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนของตนเองได้หรือไม่ การเข้าร่วมประชุมในครั้งแรกนายสุทิน ยังแก้ว เล่าว่า

“ที่ไปคุยกับชมรมฯ ได้คุยกันที่บ้านผู้ใหญ่สมหมาย หมายดิ่ง ที่บ้านแหลมมะขาม อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ในการไปครั้งนั้น ได้พบกับเพื่อน พี่น้อง ชาวประมงพื้นบ้านจากพื้นที่ต่างๆ หลายคน เช่น ตัวแทนจากบ้านเจ้าไหม บ้านเกาะลิบง บ้านแหลมมะขาม บ้านแหลมไทร และบ้านบางค่างคาว ทำให้ทราบว่าชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนต่างๆ ก็ประสบปัญหาในลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการเข้ามาทำการประมงในเขตแนวชายฝั่งของเรือประมงขนาดใหญ่ และปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในหลายพื้นที่ของแนวชายฝั่งทะเลจังหวัดตรังในช่วงเวลานั้น และทำให้ทราบว่าในบางหมู่บ้านได้มีการตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านของหมู่บ้านตนเอง และมีการคัดเลือกตัวแทนเพื่อจะเข้ามาเป็นคณะกรรมการร่วมกันในนามชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังและในบางพื้นที่ได้จัดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเกิดขึ้นแล้ว เช่น บ้านแหลมมะขามซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มกันภายในชุมชนมาก่อน ได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ บ้างแล้ว เช่น กิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลน กิจกรรมค่ายเยาวชนรักป่าชายเลนเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่คนรุ่นใหม่ เป็นต้น” (สุทิน ยังแก้ว, สัมภาษณ์วันที่ 2 ธันวาคม 2556)

ในการพูดคุยครั้งนั้น ได้ข้อสรุปว่า แต่ละพื้นที่ควรมีการจัดตั้งกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ของตนเอง และคัดเลือกตัวแทนร่วมเป็นคณะกรรมการชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในนามชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และช่วยกันสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่พร้อมๆ กันไปด้วย ภายหลังจากนายสุทิน ยังแก้ว ได้ไปร่วมพูดคุยกับตัวแทนชาวประมง

พื้นบ้านจากพื้นที่ต่างๆ ในครั้งนั้น ก็ได้กลับมาบอกเล่าเรื่องราวที่ได้ไปร่วมหารือกันให้กับเพื่อน พี่น้อง ในชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูทราบโดยใช้วิธีการเดินไปพูดคุยกับชาวประมงพื้นบ้านทุกบ้านเพื่อ หาแนวร่วมในการจัดตั้งกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูขึ้น

ภาพที่ 7 ภาพจำลองการทำประมงอวนรุน อวนลากในพื้นที่บ้านควนตุงกู ก่อน ปี พ.ศ. 2538
ที่มา: ออกแบบโดย วิสุทธิ์ ทองย้อย, วาดโดย ประสาท นิรันดรประเสริฐ, วันที่ 10 พฤษภาคม 2559

4.1.1.4 บ้านฉางกลาง

สำหรับบ้านฉางกลางในช่วงนี้เพียงรับทราบถึงการเข้ามาลักลอบใช้เครื่องมือประมงอวนลากและอวนรุนในพื้นที่เท่านั้น (ภาพที่ 8) แต่ชุมชนยังไม่มีวามตระหนักถึงภัยคุกคามที่เกิดขึ้น จึงยังไม่มีกรริเริ่มดำเนินการแก้ปัญหาด้วยชุมชนเองทั้งนี้เนื่องจาก ประชากรของบ้านฉางกลางส่วนใหญ่ประกอบอาชีพสวนยางพารา และกลุ่มคนที่เป็นชาวประมงก็มีสวนยางพาราเป็นของตนเองด้วย จึงไม่มีความเดือดร้อนมากนักกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือประมงผิดกฎหมายต่างๆ

ภาพที่ 8 ภาพจำลองการทำประมงอวนรุน อวนลากในพื้นที่บ้านฉางกลาง ก่อน ปี พ.ศ. 2534
ที่มา: ออกแบบโดย วิสุทธิ์ ทองย้อย, วาดโดย ประสาท นิรันดรประเสริฐ วันที่ 10 พฤษภาคม 2559

4.1.1.5 สรุปภาพรวมของสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และปัญหาของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงปี พ.ศ.2534-2538

การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในช่วงนี้ อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐเพียงฝ่ายเดียวทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ ชุมชนเป็นเพียงผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเท่านั้น ในด้านป่าชายเลนอยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ ซึ่งมีการเปิดสัมปทานพื้นที่ป่าชายเลนในบ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกู ซึ่งไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการขอสัมปทาน ส่งผลให้พื้นที่ป่าชายเลนถูกใช้ประโยชน์จนโล่งเตียน ในขณะที่บ้านเกาะมุกด์ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนไม่มากนัก จึงไม่มีการเปิดสัมปทาน แต่มีการใช้สำหรับการสร้างบ้านเรือนและใช้เป็นเชื้อเพลิงในชุมชน โดยขาดการจัดการอย่างเป็นระบบซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าชายเลนมีจำนวนลดน้อยลงและอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมเช่นเดียวกัน

ด้านการปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลอยู่ในความรับผิดชอบของเรือตรวจประมงทะเลและประมงอำเภอ กรมประมง และพื้นที่โดยภาพรวมอยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม กรมป่าไม้ ซึ่งแทบไม่มีการดำเนินงานในการปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมาย ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทุกด้านอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมมาก กล่าวคือทรัพยากรสัตว์น้ำได้รับผลกระทบจากเครื่องมือประมงผิดกฎหมายทุกชนิด ทั้งที่เกิดจากชาวประมงในชุมชนและนอกพื้นที่

ประกอบด้วย อวนลาก อวนรุน ยาเบื่อ ระเบิดปลา อวนทับตลิ่ง สำหรับหญาทะเลได้รับผลกระทบจากการทำประมงอวนรุนและปะการังได้รับผลกระทบจากการระเบิดปลา

สำหรับสาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ในช่วงนี้ นอกจากการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพของหน่วยงานรัฐแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากชุมชน ยังไม่มีบทเรียนหรือประสบการณ์ด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เพียงใช้ประโยชน์จากต้นทุนทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ตั้งแต่อดีต เมื่อสัตว์น้ำลดลงในช่วงแรกก็แก้ปัญหาโดยการพัฒนาเครื่องมือประมงและวิธีการทำการประมงให้สามารถจับสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้น โดยยังไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และเมื่อประสบปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในระดับที่การจับแต่ละครั้งไม่คุ้มทุน ชุมชนก็คิดว่าเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่จะต้องดำเนินการแก้ไข จึงแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบ และขอให้หน่วยงานรัฐเข้ามาดำเนินการ แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็พบว่าหน่วยงานรัฐไม่ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดในชุมชนอย่างจริงจัง สำหรับในกรณีบ้านเกาะมุกด์ ซึ่งการเดินทางลงพื้นที่ของหน่วยงานรัฐมีความยากลำบาก เนื่องจากสภาพที่เป็นเกาะ ดังนั้นภายใต้ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีการดำรงชีวิตของตนเอง ครอบครัว และชุมชนจึงเกิดเป็นแรงผลักดันให้ต้องเข้ามาจัดการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ผ่านความตระหนักรู้ในสภาพปัญหาของผู้นำชุมชน

ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเองในครั้งนั้น ประกอบด้วย 3 ประการ กล่าวคือ 1) ความคับข้องใจที่หน่วยงานรัฐไม่ดำเนินการแก้ปัญหาตามหน้าที่ 2) การรับรู้เรื่องราวการต่อสู้ และจัดการแก้ปัญหาด้วยตนเองของชุมชนใกล้เคียง และ 3) ความตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของสัตว์น้ำ และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ในบ้านน้ำราบมีการทำประมงโดยใช้เครื่องมืออวนรุนกันเป็นจำนวนมากในช่วงปี พ.ศ. 2534 ทั้งที่เป็นของคนในหมู่บ้านและคนจากภายนอกหมู่บ้าน อวนรุนรุนสวนกันไปมาในคลองเต็มไปหมด กวนจนน้ำขุ่นทั้งคลอง สัตว์น้ำลดจำนวนลงเรื่อยๆ จนในที่สุดอยู่ในสภาพที่คลองเหลือแต่น้ำ ไม่มีสัตว์น้ำให้จับอีกต่อไป การออกทำการประมงในแต่ละครั้งไม่คุ้มค่าน้ำมันเรือ การแก้ปัญหากับคนในหมู่บ้านกันเองพอคุยกันรู้เรื่อง แต่กับคนที่มาจากนอกหมู่บ้านคุยกันยากมาก ในขณะที่เรารณรงค์ให้คนในหมู่บ้านเลิกใช้เครื่องมือประมงอวนรุน แต่คนนอกหมู่บ้านกลับเอาเรือพร้อมคันรุนมาจอดที่ท่าเรือบ้านเรา บอกให้เลิกก็ไม่สนใจ ช่วงแรกแจ้งให้หน่วยงานรัฐเข้ามาแก้ปัญหาแต่ก็ไม่เป็นผล จึงต้องลงมือทำกันเองในที่สุด เสียงอันตรายกันมาก เพราะไปขัดผลประโยชน์ของคนอื่น แต่ก็ต้องทำเพราะถ้าไม่ทำก็ไม่รู้จะอยู่กันอย่างไร” (หลงเผียะ บางสัก, สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤศจิกายน 2556)

“ในช่วงแรกที่เราไม่รู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ก็แจ้งให้หน่วยงานรัฐเข้ามาดำเนินการแก้ปัญหา ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปก็ยังไม่มีการแก้ปัญหาเกิดขึ้น เรืออวนลาก อวนรุนยังเต็มคลอง เต็มทะเล ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ช่วงนั้นได้รับข่าวว่า ในพื้นที่อื่นๆ มีการดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง และมีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งชมรม จึงเข้าไปเรียนรู้อ

ดู เพื่อจะใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้” (สุทิน ยังแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 2 ธันวาคม 2556)

การดำเนินงานในช่วงแรกจะเห็นว่าเป็นไปได้อย่างเชื่องช้า ซึ่งจะเห็นจากผลข้างต้นว่าต้องใช้เวลาประมาณ 5 ปี กว่าที่แกนนำซึ่งเริ่มต้นมีเพียง 2-3 คน จะสามารถสร้างความเข้าใจกับชุมชนได้ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่ชุมชนยังไม่มีประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วยตนเอง และชาวประมงส่วนใหญ่ยังทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและยังไม่มีทางเลือกอย่างอื่น รวมถึงความไม่แน่ใจแนวทางที่จะดำเนินการ จึงต้องใช้เวลาเป็นนานมากในการทำความเข้าใจกับชุมชน

โดยสรุป ในช่วงนี้ชุมชนยังไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ ประกอบด้วยหน่วยจัดการป่าชายเลนและหน่วยพิทักษ์ป่าชายเลน สังกัดกรมป่าไม้ อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม สังกัดกรมป่าไม้ และประมงอำเภอ เรือตรวจการณ์ประมงทะเล สังกัดกรมประมง

องค์กรที่มีบทบาทหลักในการประสานงาน สร้างการเรียนรู้ และกระตุ้นการทำงานของชุมชน คือ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมีสมาคมหยาดฝนเป็นองค์กรที่ปรึกษา

4.1.2 ช่วงที่ 2 จัดตั้งองค์กรชุมชนและจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน (ปี พ.ศ. 2539-2548)

หลังจากได้พยายามทำความเข้าใจกับคนในชุมชนและร่วมเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และองค์กรพัฒนาเอกชน จึงมีการรวบรวมสมาชิกก่อตั้งประมงพื้นบ้านของแต่ละหมู่บ้าน โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นองค์กรจัดการทางการเงิน ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ บ้านควนตุงกู ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2539 บ้านน้ำราบ (พ.ศ. 2540) บ้านเกาะมุกด์ (พ.ศ. 2542) สำหรับบ้านฉางกลาง จัดตั้งขึ้นโดยการประสานงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเกิดจากความต้องการขยายพื้นที่การทำงานและสร้างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังให้ครบทั้ง 44 หมู่บ้าน ในจังหวัดตรัง ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน ของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งขอรับทุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) และการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสวัสดิการชุมชน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง มีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ จะต้องมีการตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาเพื่อจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของตนเอง และสมาชิกกลุ่มจะต้องไม่ใช่เครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงที่ผิดกฎหมายหรือทำลายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง บ้านฉางกลางจึงได้ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลางขึ้น หลังจากนั้นจึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้สำหรับช่วยเหลือสมาชิกในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงและการจัดซื้อเรือและเครื่องมือประมงของตนเอง

หลังจากก่อตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านของแต่ละหมู่บ้านขึ้น จึงเริ่มทำงานด้านการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นทางการขึ้น ดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.1.2.1 บ้านน้ำราบ

การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยชุมชนบ้านน้ำราบ หลังจากก่อตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ ในปี พ.ศ. 2540 โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว เลิกใช้เครื่องมือและวิธีการทำประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรการได้รับการสนับสนุนงบประมาณดังกล่าว ช่วยให้ชาวประมงในชุมชนปรับเปลี่ยนและมีเครื่องมือประมงของตนเองมากขึ้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากที่นำมาสู่การเลิกอวนรุนของคนในชุมชนทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2544

การทำงานอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบเกิดการขยายผลไปสู่การยกเลิกเครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงผิดกฎหมายหรือและทำลายทรัพยากรทั้งหมดที่มีในชุมชน ประกอบด้วย การระเบิดปลา การวางยาเบื่อปลา การใช้เบ็ดราว การใช้ลอบปูม้าตาลี ในปี พ.ศ. 2546 แต่ก็ยังคงประสบปัญหาการลักลอบทำการประมงอวนรุนจากคนนอกพื้นที่หลายครั้ง เนื่องจากการเลิกใช้เครื่องมือประมงอวนรุนและการร่วมมือกันฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชน ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น จึงเป็นแรงจูงใจให้มีการลักลอบเข้ามาทำอวนรุนในพื้นที่

การแก้ปัญหาการลักลอบเข้ามาทำการประมงอวนรุนของคนนอกชุมชนจึงเป็นวาระสำคัญในการแก้ปัญหาของหมู่บ้านในช่วงนี้ เนื่องจาก หากไม่สามารถจัดการได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ก็จะเป็นปัจจัยชักนำให้คนในหมู่บ้านหวนกลับมาทำการประมงในรูปแบบเดียวกันอีก ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาที่มากขึ้น กลุ่มประมงพื้นบ้านจึงได้ทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้านประมงอำเภอกันตัง และชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ออกปราบปรามครั้งใหญ่ในช่วงปี พ.ศ. 2546 ซึ่งเกิดการปะทะกันระหว่างชุมชนและผู้ลักลอบ แต่ก็ไม่มีการสูญเสียถึงแก่ชีวิต ผลของการดำเนินการส่งผลให้ผู้ลักลอบส่วนใหญ่ เห็นความตั้งใจและความจริงจังของคนในพื้นที่ จึงหยุดการเข้ามาทำการประมงอวนรุนในพื้นที่บ้านน้ำราบ มีเหลืออยู่บ้างเพียงจำนวนเล็กน้อย ซึ่งต่อมากลุ่มประมงพื้นบ้านได้ร่วมกับชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ออกปราบปรามชาวประมงจากต่างหมู่บ้านที่เข้ามาลักลอบทำอวนรุนในพื้นที่ชุมชนบ้านน้ำราบอย่างต่อเนื่อง จนหมดไปในปี พ.ศ. 2547 หลังจากนั้นชุมชนก็มีการดำเนินการเฝ้าระวังและฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

การฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน เริ่มต้นจากการฟื้นฟูป่าชายเลน ซึ่งหมดสัมปทานไปตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 แต่ยังมีมีการลักลอบตัดไม้เพื่อเผาถ่านโดยเจ้าของเตาถ่านอย่างต่อเนื่อง โดยมีการกระจายสร้างเตาเผาถ่านขนาดเล็กตามพื้นที่ต่างๆ ในป่าชายเลน และบรรจุถุงที่บ้านน้ำราบ ส่งขายโดยการปลอมปนไปกับถ่านไม้ที่นำมาจากจังหวัดระนอง เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกดำเนินคดีจากหน่วยงานรัฐ การดำเนินการแก้ปัญหาในเบื้องต้นตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบได้เข้าพูดคุยกับเจ้าของเตาถ่าน เพื่อให้เลิกการนำไม้จากป่าชายเลนมาเผาถ่าน เนื่องจากการสัมปทานที่ผ่านมา เจ้าของเตาถ่านไม่ได้ดำเนินการฟื้นฟูตามแนวทางที่รัฐกำหนด ส่งผลให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมลงไปเป็นอย่างมาก หลังการเข้าเจรจาของชุมชน เจ้าของเตาเผาถ่านและชาวบ้านที่รับจ้างตัดไม้ส่งเตาเผาถ่านก็ได้หยุดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ และชุมชนได้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่

เกี่ยวข้อง โดยเริ่มฟื้นฟูด้วยวิธีการปลูกป่าชายเลนเดือนละครั้ง จนสามารถฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น และร่วมกันประกาศเป็นพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนและก่อตั้งกลุ่มป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ ในปี พ.ศ. 2547 อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ยังไม่มีแผนแบ่งแนวเขตหรือการวางกฎ ระเบียบการจัดการป่าชายเลนชุมชน มีเพียงข้อตกลงที่จะไม่ตัดไม้ทำลายพื้นที่ป่าชายเลนเท่านั้น

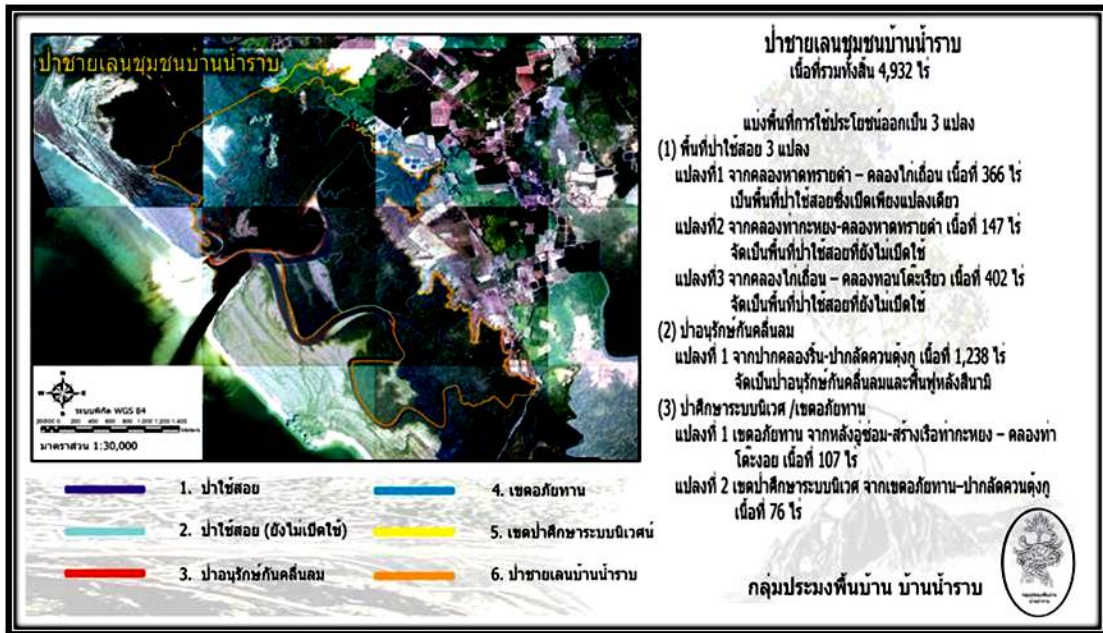
นอกจากนั้น กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ ยังมีการศึกษาวิจัยถึงแนวทางการใช้ประโยชน์จากไม้ในพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนในแปลงที่จะกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าใช้สอยร่วมกับคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ซึ่งผลการศึกษา พบว่า การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนตามเงื่อนไขที่กลุ่มป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ กำหนดไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าชายเลนและปริมาณไม้ในพื้นที่ และสามารถเติบโตแทนที่ได้ในสัดส่วนที่เหมาะสม ต่อมาจึงมีการแบ่งเขตและกำหนดกฎ กติกา ข้อตกลงในการใช้ไม้ของชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2548 โดยกำหนดพื้นที่เป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) พื้นที่ป่าใช้สอย มีจำนวน 3 แปลง แต่เปิดใช้ครั้งละ 1 แปลง โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำพื้นที่ป่าใช้สอยเพื่อชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตโดยมีกติกากำหนดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ กำกับ ดูแลโดยคณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ ซึ่งคำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศและต้องคำนึงถึงความสามารถในการฟื้นฟูทดแทนที่จะไม่นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนชุมชน

2) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ซึ่งกำหนดไว้สำหรับกันคลื่นลม ได้รับการจัดประเภทป่าหลังเกิดเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามัน เพราะชาวบ้านเห็นประโยชน์ร่วมกัน

3) พื้นที่ป่าศึกษาระบบนิเวศ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและบุคคลทั่วไป

การแบ่งพื้นที่บริหารจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบใช้เส้นแบ่งแนวคลองเป็นเกณฑ์ โดยขอบเขตแต่ละแปลง คือ เขตที่ 1 เริ่มจากคลองหาดทรายดำ-คลองไก่อเถื่อน เป็นพื้นที่ป่าใช้สอย เขตที่ 2 เริ่มจากปากคลองรีน-คลองหม้อ เป็นป่าอนุรักษ์กันคลื่นลม เขตที่ 3 เริ่มจากคลองหม้อ-เขาจุมปะ เป็นป่าศึกษาระบบนิเวศ ในการฟื้นฟูป่าชายเลนจะมีการฟื้นฟูทั้งระบบ แต่จะเน้นหนักในพื้นที่แปลงที่ 1 ซึ่งได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามันทำลายและบริเวณหน้าเตาถ่านเก่า ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่สัมปทานมีการตัดไม้ออกไปเป็นจำนวนมากโดยไม่ได้รับการฟื้นฟูที่เหมาะสม (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 พื้นที่ป่าชายเลนและการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ
ที่มา: ศักดิ์กมล แสงดารา, 2557

สำหรับการใช้ไม้ในพื้นที่ป่าชายเลนจะต้องมีการแจ้งต่อคณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนโดยทำหนังสือขอใช้ไม้อย่างเป็นทางการและในการตัดจะต้องมีคณะกรรมการกลุ่มป่าชายเลนชุมชนลงพื้นที่ไปพร้อมกัน เพื่อตรวจสอบการตัดให้เป็นไปอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ได้มีการกำหนดเงื่อนไขว่า เมื่อตัดไม้ไปใช้ประโยชน์ 1 ต้น จะต้องปลูกทดแทน 10 ต้น แต่ก็มีมีการปรับปรุงในภายหลังให้มีความสะดวกและสามารถดำเนินการได้จริง คือ ให้ผู้ใช้ประโยชน์ไม้จากป่าชายเลนมาร่วมกันปลูกป่าในวันที่มีการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนซึ่งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบจัดขึ้นเป็นประจำในเดือนสิงหาคมของทุกปี

ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่น่าสนใจต่อการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบอย่างเคร่งครัดเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามัน ในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งคนในชุมชนตระหนักว่าป่าชายเลนมีส่วนสำคัญในการป้องกันคลื่นและลมที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การมีผืนป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ส่งผลให้ชุมชนบ้านน้ำราบมีความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินน้อยมาก

เมื่อระบบนิเวศโดยรวมของป่าชายเลนได้รับการฟื้นฟูอย่างเป็นรูปธรรม กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ จึงพิจารณาฟื้นฟูทรัพยากรอย่างอื่นต่อไป ปัจจุบันทรัพยากรซึ่งชุมชนมีแผนในการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย หญ้าทะเล ปูม้า และป่าชายหาด โดยการดำเนินการส่วนนี้จะร่วมมือกับสถาบันการศึกษาทั้งในระดับมัธยมและระดับมหาวิทยาลัย เช่น การศึกษาวิจัยเรื่องการขยายพันธุ์ปูม้าไข่นอกกระดองจะดำเนินการร่วมกับ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง การศึกษาและการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายหาดดำเนินการร่วมกับโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย จังหวัดตรัง เป็นต้น

การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบในช่วงปี พ.ศ. 2540-2545 เป็นการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณและการพัฒนา ศักยภาพองค์กรชุมชนจากโครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ ปัญหาแรกที่ชุมชน ให้ความสำคัญ คือ เรื่องอวนรุน โดยเริ่มต้นจากจัดการด้วยตนเองก่อนเป็นลำดับแรก และเมื่อสามารถ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากคนในหมู่บ้านซึ่งสามารถใช้การพูดคุยได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2544 จึงได้เริ่มประสาน ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐให้เข้าร่วม โดยหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทหลักในการร่วมจัดการทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนบ้านน้ำราบในช่วงปี พ.ศ. 2544-2547 คือ ชุดเฉพาะกิจปราบปราม การกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ในด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ได้ร่วมกับสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ในช่วงปี พ.ศ. 2548 โดยร่วมกันฟื้นฟูป่าชายเลน และกำหนดเขตการจัดการป่าชายเลนของชุมชน ทั้งนี้ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548 บ้านน้ำราบเริ่มเข้าสู่ การจัดการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ อย่างเป็นทางการมากขึ้น ทั้งหน่วยงานรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น องค์กร พัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการในพื้นที่

ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนในช่วงนี้ได้รับการฟื้นฟูโดย ชุมชน จนอยู่ในระดับที่สามารถสนับสนุนการดำรงชีวิตของชาวประมงให้อยู่ตามวิถีปกติได้ แม้จะไม่สามารถฟื้นฟูให้อุดมสมบูรณ์ได้เช่นในอดีต

จากผลการศึกษา พบว่า บ้านน้ำราบต้องจัดการปัญหาด้วยตนเองใน ช่วงแรกเนื่องจากเป็นการแก้ปัญหาซึ่งสามารถใช้วิธีการพูดคุยให้เห็นถึงผลกระทบได้ เน้นการใช้บทลงโทษ ทางสังคม โดยไม่ใช้วิธีการที่รุนแรง ซึ่งแม้ว่าจะใช้เวลาานแต่ก็พบว่าสามารถทำสำเร็จได้ในปี พ.ศ. 2544 ทั้งนี้ด้วยวิธีการดังกล่าวส่งผลให้สามารถชักชวนกลุ่มคนที่เคยกระทำผิดในชุมชน มาร่วมปกป้อง ชุมชนจากอวนรุนได้ สำหรับการแก้ปัญหาในช่วงต่อมาซึ่งเป็นคนจากภายนอกชุมชนที่ทำการประมง แบบย้ายไปเรื่อยๆ บางคนสามารถเจรจาได้ก็หยุดการเข้ามาในพื้นที่ แต่บางคนก็เห็นผลประโยชน์ที่ได้ จากการทำอวนรุนมากกว่า ก็จะเข้ามาลักลอบต่อไป การแก้ปัญหาในช่วงนี้มีอันตรายและเสี่ยงต่อการเป็น ผู้ต้องหาหากมีการฟ้องร้อง จึงต้องประสานงานหน่วยงานที่มีอำนาจตามกฎหมายให้เข้าร่วม อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้อวนรุนในพื้นที่บ้านน้ำราบก็หมดไปใน ปี พ.ศ. 2547 เนื่องจากการเกิดขึ้น ของชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง การเข้าร่วม ปฏิบัติการของเรือตรวจการณ์ประมงทะเล กรมประมง และการทำงานระดับนโยบายของชมรมชาวประมง พื้นบ้านจังหวัดตรัง ที่สามารถผลักดันให้มีมาตรการริบเรือและเครื่องมือทำการประมงอวนรุน ซึ่งส่ง ผลให้การลักลอบทำการประมงอวนรุนในแต่ละครั้งไม่คุ้มทุน และได้ขยายผลไปสู่เครื่องมือหรือวิธีการ อย่างอื่นที่ผิดกฎหมายหรือทำลายทรัพยากรด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า เครื่องมือที่สำคัญที่บ้านน้ำราบ ใช้ควบคู่กันไปกับการพูดคุยเจรจากับคนในชุมชน คือ กลไกทางการเงินของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน บ้านน้ำราบ ซึ่งช่วยให้การทำงานสามารถดำเนินการได้รวดเร็วและง่ายมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากช่วง เวลาที่ใช้ในการแก้ปัญหาไม่นานนัก เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงแรกซึ่งมีการรณรงค์เลิกอวนรุนโดยการอธิบาย ให้เห็นผลกระทบเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับร่วมกันหลังจากเลิกอวนรุน ก็เป็นปัจจัยร่วมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

4.1.2.2 บ้านเกาะมุกด์

หลังการก่อตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ ในปี พ.ศ. 2542 ได้มีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ขึ้นมาในปีเดียวกัน เพื่อขอรับทุนสนับสนุนโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ทำให้กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์สามารถสร้างความเข้มแข็งในชุมชนได้มากขึ้น โดยช่วงปี พ.ศ. 2543 มีการรวมตัวกันของผู้ได้รับผลกระทบจากเครื่องมือประมงอวนลากและฝ่ายปกครอง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ กำนันตั้งฝ่ายป้องกัน กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ และตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูประมาณ 30 คน ออกจับกุมเรืออวนลากคู่ที่เข้ามาทำการประมงในพื้นที่อ่าวเกาะมุกด์ บริเวณเขาแบนะ ห่างจากฝั่งไม่เกิน 1 กิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่รับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จำนวน 1 ลำ ผลการจับกุมในครั้งนั้นส่งผลให้กลุ่มผู้ทำการประมงอวนลากเห็นความตั้งใจจริงของชุมชน และเนื่องจากเรือที่จับเป็นเรือของผู้มีอิทธิพลมาก จึงส่งผลให้เรืออวนลากหยุดเข้ามาทำการประมงในพื้นที่อ่าวเกาะมุกด์เป็นระยะเวลาหลายปี และการเข้ามาทำการประมงอวนลากในพื้นที่หลังจากนั้นก็จะมีเข้ามาในลักษณะของการลักลอบทำการประมงโดยไม่ให้กลุ่มประมงพื้นบ้านพบเห็น ซึ่งแตกต่างจากช่วงก่อนปี พ.ศ. 2543 ที่เข้ามาอย่างเปิดเผย นอกจากนี้ในช่วงนี้กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ ได้มีการจัดตั้งชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่งขึ้นมาทำหน้าที่ในการตรวจการณ์และป้องกันการทำการประมงที่ผิดกฎหมายในชุมชน

เมื่อชุมชนสามารถแก้ปัญหาเรื่อง การทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อน และระบบนิเวศทะเลได้ จึงร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรในลำดับต่อมา โดยได้มีการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน และมีการจัดทำป้ายป่าชายเลนชุมชนเพื่อประกาศพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชน ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน 115 ไร่ โดยมีการออกระเบียบในการจัดการป่าชายเลนประกอบด้วย

- 1) การใช้ประโยชน์จากไม้ในพื้นที่ป่าชายเลนชุมชน จะต้องแจ้งให้ประธานและคณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนทราบเพื่ออนุญาตให้ใช้ประโยชน์
- 2) การตัดไม้จากป่าชายเลน 1 ต้น จะต้องมีการปลูกทดแทนจำนวน 10 ต้น แต่ปัจจุบันไม่มีการอนุญาตให้ใช้พื้นที่ป่าชายเลนชุมชน เนื่องจากมีพื้นที่จำนวนน้อย ต้องรักษาไว้สำหรับเป็นพื้นที่วางไข่ หลบภัย และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำ รวมถึงเป็นพื้นที่ป่าสำหรับป้องกันคลื่นลมภัยพิบัติต่างๆที่จะเข้ามา โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชุมชนอ่าวปากั้ง

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านเกาะมุกด์ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2548 หลังเกิดเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามัน ซึ่งบ้านเกาะมุกด์ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก มีการระดมทุนสำหรับช่วยเหลือพื้นที่ และกลุ่มประมงพื้นบ้านต้องเปลี่ยนบทบาทมาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่จัดสรรลงมา มีการตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูชุมชนบ้านเกาะมุกด์ โดยแบ่งกลุ่มงานย่อยออกเป็น กลุ่มดูแลผู้ประสบภัย กลุ่มสร้าง-ซ่อมบ้านเรือน (กลุ่มปลูกบ้านปลูกชุมชน) กลุ่มซ่อม-สร้างเรือ กลุ่มซ่อมเครื่องยนต์ กลุ่มอาชีพเพื่อการฟื้นฟูชุมชน รวมถึงกลุ่มเฝ้าชุมชนบ้านเกาะมุกด์ ภายใต้การประสานงานงบประมาณจากเครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน หลังจากหนึ่งปีของการฟื้นฟูชุมชน กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์จึงได้ดำเนินการจัดการทรัพยากรร่วมกับพื้นที่อื่นๆ โดยบทบาทของบ้านเกาะมุกด์ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ในการเฝ้าระวังการลักลอบเข้ามาทำการประมงของเรืออวนลากเป็นหลัก

สถานการณ์การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้ของบ้านเกาะมุกด์มีการขยายผลสู่การแก้ปัญหาเรืออวนลากซึ่งเข้ามาใกล้ระยะชายฝั่งมากขึ้น โดยผลของความร่วมมือกับกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูและฝ่ายปกครอง ทำให้เรืออวนลากเล็กเข้ามาทำการประมงในพื้นที่อ่าวเกาะมุกด์ และย้ายไปทำการประมงบริเวณหลังเกาะมุกด์ มีการลักลอบเข้ามาเป็นบางครั้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อเครื่องมือประมงของชาวบ้านไม่มากนัก จึงไม่มีการปะทะกันถึงขั้นรุนแรง และถ้าเข้ามาใกล้เกาะมากไปก็จะมีการประสานงานเพื่อออกจับกุมร่วมกับศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทางด้านการจัดการป่าชายเลนเน้นในเรื่องการปลูกเพื่อเพิ่มพื้นที่และความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน ตอนปลายของช่วงนี้บ้านเกาะมุกด์ลบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งลง เนื่องจากมีปัญหาภายในชุมชน

สถานภาพทรัพยากรทางทะเลโดยรวมของบ้านเกาะมุกด์ได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการบริหารจัดการในพื้นที่บ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกูด้วย เนื่องจากเป็นระบบนิเวศทรัพยากรเดียวกัน สำหรับพื้นที่ป่าชายเลนมีสภาพดีขึ้น เนื่องจากชุดปฏิบัติเฉพาะกิจทางทะเล ซึ่งเป็นผู้ดูแลไม่อนุญาตให้ใช้ไม้ในพื้นที่ เนื่องจากมีพื้นที่ป่าไม่มากนัก สำหรับการขอใช้ไม้เพื่อสร้างหรือซ่อมแซมบ้านเรือนจะขอใช้จากพื้นที่บ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกู ซึ่งจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนบ้านเกาะมุกด์ และแจ้งมายังพื้นที่ซึ่งต้องการขอใช้ไม้เป็นลายลักษณ์อักษรก่อนเข้ามาตัดไม้ในพื้นที่ทุกครั้ง

จากผลการศึกษา พบว่า การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของบ้านเกาะมุกด์จะไม่พบปัญหาการกระทำที่เกิดจากคนภายในชุมชน เนื่องจากกลไกการจัดการชุมชนที่กล่าวแล้วข้างต้น คือ เมื่อตกลงกันแล้วก็จะปฏิบัติตาม ส่วนคนที่ไม่เข้าใจก็จะตักเตือนโดยการใช้กลไกผู้นำชุมชน ซึ่งในช่วงแรกจะเป็นบทบาทของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้อาวุโสในชุมชน ต่อมาเมื่อกลุ่มประมงพื้นบ้านเข้มแข็งขึ้นบทบาทของผู้นำกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ก็จะเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อจะมีการประกาศเป็น กฎ กติกา หรือข้อตกลง ก็ต้องเป็นมติของชุมชนเช่นเดิม ส่วนบทบาทในการปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลของบ้านเกาะมุกด์ก็จะไม่มากเหมือนบ้านน้ำราบ เพราะส่วนใหญ่จะตกลงกันได้ภายในชุมชน และเครื่องประมงที่สร้างปัญหาในพื้นที่ชายฝั่งก็จะไม่เกิดขึ้นที่บ้านเกาะมุกด์ มีเพียงเรืออวนลากเท่านั้นที่นานครั้งจึงจะต้องออกปราบปรามกัน ในกรณีรุกล้ำเข้ามาใกล้ฝั่งมากเกินไป

4.1.2.3 บ้านควนตุงกู

การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยชุมชนบ้านควนตุงกู หลังจากมีการก่อตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูร่วมกันในปี พ.ศ. 2539 ระยะเวลาแรกได้จัดกิจกรรมร่วมกันทั้งหมดบ้าน โดยจัดกิจกรรมปลูกป่าที่วัดควนตุงกู จำนวน 5 ไร่ กิจกรรมปลูกป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน 12 ไร่ กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมค่ายเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การทำงานช่วงแรกไม่ได้เน้นทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมากนัก เพราะการแก้ปัญหาเรื่องทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งยังไม่ได้รับการตอบรับจากคนในหมู่บ้านเท่าที่ควร เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านประกอบอาชีพทำสวน ส่วนกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพประมงก็มีบางครอบครัวที่ใช้เครื่องมือผิดกฎหมายอยู่เช่นเดิม เมื่อเข้าไปพูดคุยขอให้มีการเปลี่ยนเครื่องมือทำมาหากิน ก็จะได้รับคำตอบว่า “ไม่มีเงินจะเปลี่ยนเครื่องมือประมง และบอกว่าเรือใหญ่ยังลักลอบ

เข้ามาทำการประมงในเขตทะเลหน้าบ้านอยู่ ทำไมไม่ไปจัดการเรือประมงขนาดใหญ่เหล่านั้นก่อน” (จรรยา บุญศิริ, สัมภาษณ์วันที่ 14 พฤศจิกายน 2556) ทำให้ในระยะ 1-2 ปีแรกของการตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊กกิจกรรมภายในพื้นที่ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการจัดการแก้ไขปัญหาทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งของชุมชนยังมีน้อย การดำเนินงานในช่วงนี้จึงเน้นให้สมาชิก จำนวน 10 คนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านประมงชายฝั่งในเครือข่ายของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง เพื่อเรียนรู้แนวทางการทำงาน และการประสานงานเพื่อพัฒนากลุ่มประมงพื้นบ้านของตนเองและแก้ปัญหาของชุมชน

ปี พ.ศ. 2541 มีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊กขึ้น เนื่องจากการลักลอบเข้ามาทำการประมงของเรือประมงขนาดใหญ่ในพื้นที่แนวชายฝั่ง ทำลายเครื่องมือประมงของคนในชุมชน ทำให้ต้องจัดหาเครื่องมือประมงใหม่อยู่เสมอ ต้องไปกู้ยืมกระบอก ซึ่งเก็บดอกเบี้ยยในอัตราที่สูง ประกอบกับในขณะนั้นองค์กรที่สนับสนุนการทำงานของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก คือ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังและสมาคมหยาดฝน เป็นองค์กรที่เลี้ยงสนับสนุนการทำงานของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก โดยมีแกนนำของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และเจ้าหน้าที่สมาคมหยาดฝนเข้ามาพบปะพูดคุยกับชาวประมงในพื้นที่บ้านควนตุงกุ๊กอย่างสม่ำเสมอ และชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ได้ส่งตัวแทนจากชุมชนต่างๆ ไปศึกษาดูงานการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของนายชบยอดแก้ว ที่ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นรูปแบบสัจจะออมทรัพย์วันละบาทและเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ตัวแทนจากกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก ที่ไปศึกษาดูงานในครั้งนั้นได้เรียนรู้แนวทางในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์โดยชุมชน และเห็นว่าน่าจะมาปรับใช้กับชุมชนบ้านควนตุงกุ๊กได้จึงได้กลับมาหารือกับเพื่อนสมาชิกในชุมชนว่าแนวทางการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์น่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเรื่องเงินทุนในการประกอบอาชีพและปัญหาอื่นๆ ของชุมชนได้ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก จึงได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊กขึ้น โดยในครั้งแรกที่เปิดทำการ มีสมาชิก จำนวน 32 คน คือ กลุ่มแกนนำของกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก และคนในครอบครัวเข้ามาเป็นสมาชิกเริ่มต้น โดยสมาชิกทั้ง 32 คน ได้ร่วมกันฝากเงินของตนเองจำนวนหุ้นละ 20 บาท โดยในขณะนั้นถือหุ้นคนละ 5 หุ้น เป็นเงิน 100 บาท ต่อคนต่อเดือน เมื่อสมาชิกในชุมชนทราบเรื่องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์มากขึ้นก็มีการเข้ามาสมัครสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 100 คน ในระยะเวลา 1 ปีกว่าๆ ในช่วงแรกเน้นเรื่องการออมเงินเป็นหลัก โดยสมาชิกทุกคนต้องส่งเงินออมทุกเดือน แต่กลุ่มออมทรัพย์ไม่มีการให้กู้ยืมเงิน เนื่องจากกลุ่มยังมีเงินจำนวนน้อย หากกู้ยืมไปก็ยังไม่พอเป็นทุนในการประกอบอาชีพ

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2542 ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังได้ประสานงานกับสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม เพื่อขอรับการสนับสนุนเงินทุนใช้สำหรับเป็นทุนในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ไม่จำเพาะแต่ผู้ประกอบอาชีพประมงเท่านั้น โดยแต่ละคนต้องเสนอเป็นโครงการไปว่าจะนำเงินส่วนนี้ไปใช้สำหรับการประกอบอาชีพอย่างไร โดยระบุเป็นรายๆ ไปเงินก้อนแรกจำนวน 600,000 บาท จากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ถูกโอนลงมาผ่านบัญชีและระบบบริหารจัดการของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก สมาชิกในชุมชนบ้านควนตุงกุ๊กที่เสนอโครงการ เพื่อรับการสนับสนุนเงินทุนในการส่งเสริมอาชีพ ต่างก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณส่วนนั้นทุกโครงการ โดยกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกุ๊ก ได้นำเงินจำนวน

ดังกล่าวไปซื้อเป็นเครื่องมือ และอุปกรณ์สำหรับการประกอบอาชีพตามที่แต่ละคนได้เสนอโครงการไว้ และนำมาส่งมอบให้กับสมาชิกที่เสนอโครงการไว้ทุกครัวเรือน โดยได้ตัดเงินแต่ละโครงการไว้ ร้อยละ 5 เพื่อนำไปสมทบเข้ากลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูเพื่อใช้ในการบริหารจัดการสำหรับสมาชิกที่ไม่ได้เสนอโครงการเข้าไปเห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู มีทุนให้กู้ยืมต่างก็เร่งสมัครเป็นสมาชิกจนเพิ่มขึ้นเป็น 200 คน ในระยะเวลาเพียง 4 เดือน

นอกจากเรื่องการเงินและกู้ยืมเงินเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพแล้ว กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ได้ของบประมาณสนับสนุนสวัสดิการชุมชนจากโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังจำนวน 60,000 บาท เพื่อนำมาจัดสรรสวัสดิการด้านต่างๆให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น จัดทุนการศึกษาให้กับนักเรียนระดับประถม และมีธรมที่เป็นลูกหลานของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู มีการให้ทุนช่วยเหลือแก่ผู้ยากลำบากในชุมชน มีเงินสวัสดิการสำหรับการรักษาพยาบาลให้แก่สมาชิกยามเจ็บป่วย มีการรวมกลุ่มกันไปช่วยงานเพื่อนสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นงานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานศพ งานแต่งงาน หรืองานบุญอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นการทำในนามกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ส่งผลให้สมาชิกยอมรับการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์มากขึ้น

ช่วงปี พ.ศ. 2543 การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ได้รับการยอมรับมากขึ้นทั้งจากภายในชุมชนและองค์กรภายนอกต่างๆ ในด้านความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม โดยเฉพาะได้รับการยอมรับจากชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง และเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดอื่นๆ ซึ่งมีองค์กรทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชนจากหลายพื้นที่เดินทางมาเพื่อศึกษาดูงานการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการจัดกรกลุ่มออมทรัพย์โดยชุมชน

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2545 กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูได้ร่วมกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง จัดตั้งชุดประมงอาสาปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลบ้านควนตุงกูขึ้นเพื่อทำหน้าที่ ตรวจตรา เฝ้าระวัง การเข้ามาทำการประมงในเขตชายฝั่งของเรือขนาดใหญ่และตรวจตราผู้ทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ประกอบกับในช่วงนี้มีชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านที่เคยใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายเริ่มเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือส่วนหนึ่งมาจากแรงกดดันจากคนในชุมชนที่เห็นว่าคนเหล่านี้ทำให้สัตว์น้ำลดจำนวนลง อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการมีทางออกเรื่องเงินทุนสำหรับปรับเปลี่ยนเครื่องมือการทำประมง ซึ่งมาจากเงินทุนกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูและอีกส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการปราบปรามอย่างจริงจังของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ ดังนั้นเครื่องมือประมงอวนรุน ทั้งจากคนในพื้นที่และนอกพื้นที่จึงหมดไป ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา แต่การลักลอบทำการประมงโดยใช้เครื่องมือประมงอวนลากยังคงมีอยู่ในพื้นที่นอกเขตเกาะมุกด์ออกไป ซึ่งทำลายเครื่องประมงของชาวประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูบ้าง

ด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนบ้านควนตุงกูได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้ฟื้นฟูสภาพจากป่าเสื่อมโทรมเป็นป่าชายเลนสมบูรณ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา โดยมีการปลูกไม้ในป่าชายเลนเพิ่มเติม ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น รวมทั้งมีการเฝ้าระวังเรื่องการตัดไม้ในป่าชายเลน แต่ยังไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ไม้ในป่าชายเลนได้ เนื่องจาก

อยู่ในการดูแลของหน่วยจัดการป่าชายเลนและหน่วยป้องกันป่าชายเลนและอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม กรมป่าไม้ และมีการเข้าจับกุมชาวบ้านที่เข้าตัดไม้ในป่าชายเลนมาเพื่อใช้สอยในครัวเรือนจนทำให้มีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูจึงได้ประสานงานทั้งหน่วยงานรัฐซึ่งดูแลรักษาพื้นที่ตามกฎหมายและชาวบ้านควนตุงกูเพื่อหาทางออกร่วมกัน คือ การจัดการพื้นที่ป่าชายเลนร่วมโดยมีการก่อตั้งกลุ่มจัดการป่าชายเลนชุมชนอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2548 วิธีการจัดการพื้นที่ป่าชายเลนชุมชน คือ กำหนดให้มีการแบ่งพื้นที่ป่าชายเลนเป็นแปลงตามแนวลำคลองที่เป็นตัวกั้นพื้นที่ตามธรรมชาติ โดยประเภทแปลงเป็น 1) แปลงไม้สำหรับพื้นที่ป่าใช้สอย 2) แปลงไม้สำหรับกั้นคลื่นลมทะเล 3) แปลงไม้สำหรับเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยมีการกำหนดกติการ่วมกันในการใช้ไม้ในพื้นที่ป่าใช้สอย คือ ก่อนใช้ไม้จะต้องแจ้ง และได้รับความเห็นชอบคณะกรรมการกลุ่มป่าชายเลนชุมชนก่อน โดยต้องแจ้งวัตถุประสงค์ในการตัดไม้ไปใช้และจำนวนที่ต้องการเพื่อให้ที่ประชุมกลุ่มได้พิจารณาว่าจะอนุญาตให้ตัดไม้หรือไม่ และมีกำหนดพื้นที่การตัดไม้ ขนาดของไม้ที่ตัด จำนวนที่ตัด และการปลูกทดแทน และห้ามตัดไม้เพื่อนำไปเผาถ่านโดยเด็ดขาด รวมถึงต้องมีการปลูกทดแทนร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูในวันสำคัญของทุกปี

จากผลการศึกษา พบว่า การทำความเข้าใจกับคนในชุมชนบ้านควนตุงกูไม่ค่อยเป็นผลมากนักในช่วงแรก เนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น หลายคนยังคงใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย จึงรู้สึกเสียโอกาสหากตนเองต้องปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง รวมถึงขาดงบประมาณในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง ในช่วงนี้ชาวประมงบ้านควนตุงกูส่วนใหญ่เป็นลูกหนี้แพ ซึ่งจะต้องหาเงินเพื่อนำมาผ่อนคืนอย่างต่อเนื่อง จุดเปลี่ยนที่สำคัญของบ้านควนตุงกู คือ การเกิดขึ้นของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านและการได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนเพื่อสังคม ซึ่งให้เงินกู้ยืมแก่สมาชิก โดยมีเงื่อนไข คือ ต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู และเป็นผู้ที่ไม่ใช้เครื่องมือประมงหรือวิธีการทำการประมงที่ผิดกฎหมาย และทำลายทรัพยากร ชาวประมงส่วนใหญ่จึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตรงเงื่อนไข สำหรับชาวประมงส่วนน้อยที่เหลือก็ได้รับแรงกดดันจนต้องเลิกเช่นกัน กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู จึงถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของบ้านควนตุงกู แม้ว่ากลุ่มออมทรัพย์บ้านควนตุงกูจะต้องยุบตัวลงในช่วงเวลาต่อมา แต่ก็กลายเป็นรากฐานที่สำคัญที่นำมาสู่การจัดการทรัพยากรของชุมชน ในช่วงนี้กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูได้พัฒนาความร่วมมือกับสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 กรมป่าไม้ ในการจัดการป่าชายเลน ซึ่งชุมชนสามารถกำหนดกฎ กติกา ในการจัดการได้ด้วยตนเอง และการจัดการพื้นที่ทำการประมงก็ได้รับการจัดการโดยชุดประมงอาสาปฏิบัติเฉพาะกิจทางทะเลร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง

สถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้ของชุมชนได้รับการฟื้นฟูในทุกด้านโดยทรัพยากรป่าชายเลนได้รับการฟื้นฟูจนมีความหนาแน่นและอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำมีจำนวนมากขึ้น และหญ้าทะเลก็มีความหนาแน่นมากขึ้นไม่ได้รับผลกระทบจากอวนรุนอีกต่อไป

บ้านควนตุงกู เป็นชุมชนที่มีลักษณะเด่นในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยใช้กลไกทางการเงินในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำการประมง การยุบตัวของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ในช่วงปี พ.ศ. 2548 เกิดจากความไม่พร้อมของชุมชน

ในการจัดการการเงินที่มีจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของคนในชุมชน และแม้ว่าความพยายามฟื้นฟูกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูในช่วง 2-3 ปีแรก ไม่บรรลุผล แต่ก็ไม่ส่งผลกระทบต่อจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน เพราะวิธีการประมงของชุมชนได้เปลี่ยนไป กลไกการค้ากับทางสังคมที่พัฒนาขึ้น ทำให้ชาวประมงที่ใช้เครื่องมือทำลายล้างไม่ได้รับการยอมรับของชุมชน นอกจากนี้ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนร่วมกันปกป้อง โดยไม่ยอมให้ใครคนใดคนหนึ่งทำลายไป

4.1.2.4 บ้านฉางกลาง

บทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนของบ้านฉางกลาง ไม่ปรากฏเด่นชัดในช่วงปี พ.ศ. 2539 เนื่องจากส่วนใหญ่จะเป็นการยอมรับในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือซึ่งมีผลกระทบต่อทรัพยากร เช่น การเปลี่ยนขนาดตาอวนหรือการเปลี่ยนสถานที่ในการประกอบประมง ตามเงื่อนไขของงบประมาณหรือแหล่งทุนมากกว่าการยินยอมเปลี่ยนเพื่อต้องการรักษาทรัพยากรในชุมชนของตนเอง

ในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลาง ขึ้นโดยการประสานงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งต้องการขยายพื้นที่การทำงาน และสร้างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ให้ครบทั้ง 44 หมู่บ้านในจังหวัดตรัง ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม และการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ จะต้องมีการตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของตนเอง และสมาชิกกลุ่มจะต้องไม่ใช่เครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงที่ผิดกฎหมายหรือทำลายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หลังจากนั้นจึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้สำหรับการช่วยเหลือสมาชิกสำหรับการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงและการจัดซื้อเรือและเครื่องมือประมงเป็นของตนเอง

ต่อมาได้มีการดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชน โดยเริ่มดำเนินการจัดตั้งกลุ่มแพชุมชนบ้านฉางกลางขึ้นร่วมกับเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านอื่นๆ การดำเนินงานในช่วงนี้มีผลให้ราคาสัตว์น้ำของชุมชนสูงมากขึ้น เนื่องจากกลุ่มแพชุมชนกำหนดราคาในการซื้อขายที่เหมาะสม แต่กลุ่มแพชุมชนก็สามารถดำเนินการได้เพียงช่วงระยะเวลาไม่นาน เนื่องจากการประกอบกิจการค้าสัตว์น้ำเป็นสิ่งใหม่สำหรับชุมชนและจำเป็นต้องมีการการเรียนรู้เป็นอย่างมาก และเมื่อชุมชนไม่สามารถพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องกับการขยายตัวของธุรกิจแพชุมชน ประกอบกับผู้นำชุมชนมีความขัดแย้งกันทางความคิดในแนวทางการบริหารจัดการกลุ่ม กลุ่มแพชุมชนจึงเลิกไปในช่วงปี พ.ศ. 2546 และหลังจากนั้นชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลาง ก็ขาดความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกับชมรมชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มประมงพื้นบ้านอื่นๆ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2548 จึงได้เข้าร่วมอีกครั้ง โดยการทำงานของเครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ซึ่งเริ่มต้นจากการจัดตั้งองค์กรประมงพื้นบ้านขึ้นมาใหม่ โดยบ้านฉางกลางมีคณะทำงานชุดใหม่ ซึ่งไม่ใช่กลุ่มคนเดิมที่ทำงานในช่วงปี พ.ศ. 2542-2547 โดยยังคงใช้ชื่อองค์กรเดิม คือ กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลาง เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการฟื้นฟูชุมชน โดยรูปแบบการช่วยเหลือในช่วงนี้ คือ การให้ทุนเพื่อการซ่อม-สร้างเรือ หรือเครื่องมือประมงพื้นบ้านเป็นหลัก ผลของการจัดตั้งและสนับสนุนชุมชนในช่วงนี้ คือ ทำให้

เกิดการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงลอบปูม้าตาถี่ เกิดกิจกรรมการฟื้นฟูป่าชายเลน และเข้าร่วมกับเครือข่ายเขตเล-เสบ้านในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งในช่วงแรกๆ กลุ่มออมทรัพย์ให้ความร่วมมือในการทำงานของเครือข่ายเป็นอย่างดี โดยเข้าร่วมประชุมและเฝ้าระวังทางทะเลและชายฝั่งร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง (ศักดิ์กมล แสงดารา, สัมภาษณ์วันที่ 15 เมษายน 2557)

4.1.2.5 สรุปภาพรวมสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ช่วงปี พ.ศ.2539-2548

พัฒนาการโดยสรุปของช่วงนี้ พบว่า การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในทางปฏิบัติดำเนินการโดยชุมชน ในทุกหมู่บ้านมีการก่อตั้งองค์กรชุมชน สำหรับจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในหมู่บ้านตนเอง โดยระยะเริ่มต้นมีการก่อตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นองค์กรหลักและกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านเป็นกลไกทางการเงิน โดยมีเป้าหมายที่การยกเลิกการใช้เครื่องมือและวิธีการทำการประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การยกเลิกการทำประมงที่ผิดกฎหมายหรือทำลายทรัพยากรในชุมชน แต่ละหมู่บ้านมีวิธีการที่เป็นรูปแบบเฉพาะของตนเอง กล่าวคือ บ้านน้ำราบใช้การอธิบายทำความเข้าใจกับคนในชุมชน บ้านเกาะมุกต์ใช้การลงมตร่วมกันของคนในชุมชน และบ้านควนตุงกูและบ้านฉางกลาง ใช้การสร้างแรงจูงใจผ่านกลไกกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงที่ทุกชุมชนมีส่วนร่วม คือ การได้รับการสนับสนุนทุนจากโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ในรูปแบบของเงินช่วยเหลือสำหรับให้ชุมชนกู้ยืมเพื่อสร้างหรือปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจและผลักดันให้คนในชุมชนเลิกใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรได้ในเวลาใกล้เคียงกัน คือ ในปี พ.ศ. 2544 และสามารถดำเนินการปราบปรามผู้กระทำผิดทางทะเลของผู้ลักลอบจากภายนอกพื้นที่สำเร็จใน ปี พ.ศ. 2547 โดยมีปัจจัยที่สำคัญในช่วงนี้ ประกอบด้วย

1) การแต่งตั้งชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล โดยกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ที่ได้รับการฝึกฝนจนมีความเชี่ยวชาญในการจับกุมการกระทำผิดทางทะเลซึ่งมีความตั้งใจในการเข้าร่วมการแก้ปัญหาของชุมชน

2) การแต่งตั้งชาวประมงอาสาชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลในทุกหมู่บ้านที่มีกลุ่มประมงพื้นบ้าน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดตรังเป็นผู้ลงนามในการแต่งตั้ง

3) การมีข้อตกลงในระดับจังหวัดตรังให้มีการริบเรือและเครื่องมือประมงที่ใช้ในการกระทำผิดกฎหมายในกรณีที่มีการจับกุม

4) การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และเข้าร่วมในการจับกุมกับชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่เขตเล-เสบ้านอย่างสม่ำเสมอ

5) ประมงอำเภอและหัวหน้าศูนย์ป้องกันและปราบปรามการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย กรมประมง ในขณะนั้นมีความตั้งใจในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน

สำหรับด้านทรัพยากรป่าชายเลนได้รับการดูแลและฟื้นฟูในรูปแบบป่าชายเลนชุมชน โดยกลุ่มป่าชายเลนชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีการกำหนดอาณาเขต กฎ กติกา

ข้อตกลงในการจัดการร่วมกันของชุมชน ปัจจุบันป่าชายเลนอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ทั้งนี้มีปัจจัยหนุนในกรณีการจัดการป่าชายเลนของชุมชนในช่วงนี้ ประกอบด้วย

1) การเกิดขึ้นของแนวคิดการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเริ่มต้นในภาคเหนือ และชุมชนมีความต้องการให้มีการจัดการในรูปแบบป่าชายเลนชุมชน

2) การได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 กรมป่าไม้ ทั้งในด้านการให้การยอมรับในแนวทางการจัดการของชุมชน และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการฟื้นฟู และการเฝ้าระวังป่าชายเลน

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในช่วงนี้ ประกอบด้วย ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง โครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30-31 ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ประมงอำเภอกันตัง ศูนย์ป้องกันและปราบปรามการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง

สถานภาพโดยรวมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้จึงได้รับการฟื้นฟูร่วมกันทั้งระบบนิเวศของอ่าวเกาะมุกด์

4.1.3 ช่วงที่ 3 การจัดตั้งเครือข่ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านหรือเขตเล-เสบ้าน ปี พ.ศ. 2548-2556

การริเริ่มแนวคิดในการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านหรือเขตเล-เสบ้าน เริ่มต้นในช่วงปี พ.ศ. 2548 โดยกลุ่มประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านน้ำราบ เป็นแกนหลักในการดำเนินการร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน ภายใต้โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม (Joint Management Protected Area: JoMPA) ซึ่งเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ภายใต้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Foundation) และมีการขับเคลื่อนงานต่อโดยเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันซึ่งเปลี่ยนชื่อมาเป็น มูลนิธิอันดามันใน ปี พ.ศ.2552 โดยได้มีการประสานงานพื้นที่หมู่บ้านประมงพื้นบ้านรอบอ่าวเกาะมุกด์ ที่ถือเป็นระบบนิเวศทรัพยากรเดียวกัน มาทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน โดยยึดถือหลักการที่สำคัญ คือ “*ความเสื่อมโทรมหรือการทำลายทรัพยากรในพื้นที่ใด พื้นที่หนึ่งในภูมิภาคนี้จะส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งสี่หมู่บ้านพร้อมกัน*” (ภาคภูมิ วิธานดิวัฒน์, สัมภาษณ์วันที่ 20 ธันวาคม 2556) ดังนั้นหากสามารถประสานความร่วมมือในการจัดการพื้นที่ทั้งระบบร่วมกันได้ ก็จะสามารถปิดช่องว่างของการจัดการทรัพยากรของแต่ละชุมชนลงได้ เนื่องจากในขณะนั้นทั้งสี่หมู่บ้านมีการดำเนินการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน ที่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนของตนเองได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาในพื้นที่บางส่วนซึ่งเป็นช่องว่างหรือพื้นที่ซ้อนทับได้ ประกอบกับในช่วงนั้นมีการใช้เครื่องมือประมงลอบปูม้าพับหรือไซแดงในพื้นที่มากขึ้น ทั้งโดยคนในพื้นที่และกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายการทำประมงมาจากหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งทรัพยากรปูม้าในพื้นที่

ได้เสื่อมโทรมลงอย่างมาก เช่นบ้านแหลมมะขาม บ้านแหลมไทร เป็นต้น โดยนายสมบุรณ์ คำแหง (สัมภาษณ์ วันที่10 เมษายน2557) เล่าว่า

“ช่วงปี พ.ศ. 2547-2548 จะได้ฟังเสียงบ่นจากชาวบ้านเกือบทุกหมู่บ้านในจังหวัด ตราง โดยเฉพาะบ้านแหลมมะขาม แหลมไทร ว่าไม่เหลือปูม้าให้จับเลย โดยเฉพาะกลุ่ม ชาวประมงที่ใช้เครื่องมือประมงอวนปูซึ่งต้องจับปูม้าที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น เนื่องจาก มีการใช้ไซแดงจะจับเอาปูม้าขนาดเล็กหรือลูกปูม้าจนหมด”

ดังนั้น เพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำและการเคลื่อนย้าย เข้ามาทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อนในพื้นที่อ่าวเกาะมุกด์ จึงมีการประสานงานกลุ่มประมงพื้นบ้าน จากทั้งสี่หมู่บ้านในระบบนิเวศอ่าวเกาะมุกด์มาประชุมเพื่อหาทางออกร่วมกันและเกิดการจัดตั้งเป็นเครือข่าย เขตเล-เสบ้านในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548

การนำเสนอพัฒนาการในช่วงนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอร่วมกันระหว่างพัฒนาการใน ระดับชุมชนและพัฒนาการในระดับเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน)ตามลำดับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.3.1 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับชุมชน

1) บ้านน้ำราบ ปี พ.ศ. 2548 เป็นช่วงเวลาที่สามารถเรียกได้ว่า บ้านน้ำราบสามารถบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งพื้นที่ของตนเองได้อย่างเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรหมดไปจากพื้นที่ ทรัพยากรป่าชายเลน ได้รับการฟื้นฟูและมีการกำหนดกติกาขึ้นมาบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยไม่มีคนที่ละเมิดกฎ กติกา ข้อตกลงที่ได้วางไว้ร่วมกัน มีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์แนวคลองเพื่อเป็นพื้นที่อนุบาลตัวอ่อนของปูม้า ซึ่งเป็นทรัพยากรสัตว์น้ำหลัก โดยได้รับความเห็นชอบจากชาวประมงร่วมกัน

การสรุปบทเรียนของแกนนำชุมชน พบว่า ความสำเร็จที่เกิดขึ้น นี้ นอกจากเป็นผลของความตั้งใจร่วมกันของคนในชุมชนแล้ว ในกระบวนการจัดการทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วนซึ่งเข้ามาปฏิสัมพันธ์ในช่วงเวลาที่ ต่างกันและระดับความร่วมมือที่ต่างกัน โดยแต่ละหน่วยงานสามารถหนุนเสริมการทำงานได้ต่างกันด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในบริบทของการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งปัจจุบันซึ่งมีลักษณะ ที่ซ้อนทับกันของหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้ยังมีความจำเป็นที่เกิดจากลักษณะของทรัพยากรเองด้วย ที่จะต้องมีการจัดการอย่างต่อเนื่องเพราะเมื่อระบบอ่อนแอลง ผู้กระทำผิดก็พร้อมที่จะเข้ามาได้เสมอ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องในช่วงนี้จึงมีความพยายามในการประสานงานหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามามีบทบาทอย่างเป็นทางการมากขึ้น

นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการปรับปรุงระบบกลไกการบริหารจัดการ ของตนเองเพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่และฝึกฝนคนรุ่นใหม่ให้ขึ้นมารับผิดชอบของตนเองด้วย โดยมีการแบ่ง ส่วนองค์กรชุมชนบ้านน้ำราบ ดังนี้ กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน ชุดประมงอาสา ปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเล กลุ่มสตรี กลุ่มป่าชายเลนชุมชน กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน และกลุ่ม ธนาการปูม้าไข่นอกกระดอง เพาะพันธุ์หญ้าทะเลและเพาะพันธุ์ไข่มุกหอม อย่างไรก็ตามการจัดโครงสร้าง

องค์กรชุมชนของบ้านน้ำราบ จะมีองค์กรหลักของชุมชน คือ กลุ่มประมงพื้นบ้าน ทำหน้าที่เป็นกลไกการบริหารของชุมชน สำหรับกลุ่มอื่นๆ จะอยู่ภายใต้กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการสรุปกฎ กติกาและข้อตกลงชุมชน ที่ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่เริ่มการตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบใน ปี พ.ศ. 2540 โดยครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือและวิธีการประมงสำหรับทำการประมงในชุมชน การจัดการป่าชายเลนชุมชน และได้มีการวางข้อกำหนดในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่คลองของบ้านน้ำราบ ทั้งนี้ในกระบวนการออกกฎ กติกาหรือข้อตกลงของชุมชนจะมีการดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก สมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านทุกคนเป็นผู้ออกกฎและเป็นผู้ที่จะต้องทำตามกฎที่ออกมาอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้กฎที่ออกมามีการบังคับใช้เหมือนกันทั้งชาวประมงในชุมชนและผู้ที่มาใช้ทรัพยากรร่วมกันจากพื้นที่อื่นๆ มีรายละเอียดของกฎ กติกาและข้อตกลงของแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนและเหตุผลในการประกาศเขตหรือพื้นที่ของชุมชน

เขต/พื้นที่	กฎ กติกาและข้อตกลง	เหตุผล
ป่าชายเลนชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. สมาชิกในชุมชนที่ต้องการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ให้ใช้ในแปลงเฉพาะที่กำหนดเป็นแปลงใช้สอยชุมชน และต้องแจ้งและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อนทุกครั้ง 2. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจะต้องปลูกทดแทนในอัตราที่กำหนดคือตัด 1 ต้น ปลูก 10 ต้น 3. ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในชุมชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 4. ห้ามใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชนเพื่อการค้า หากมีการฝ่าฝืนจะมีการดำเนินการตามกฎหมาย 5. ให้อำนาจประธานกลุ่มป่าชายเลนชุมชนตัดสินใจคัดสรรสมาชิกเพื่อเข้าร่วมประชุม ร่วมกิจกรรมกับทางหน่วยงานราชการ 6. มอบอำนาจให้เหรียญกติกากลุ่มเป็นตัวแทนในการทำบันทึก ลงนามข้อตกลง หรือทำนิติกรรมกับหน่วยงานราชการ 7. มอบหมายให้เหรียญกติการับเงินช่วยเหลือหรือเงินงบประมาณเพื่อใช้ตามภารกิจ 	เพื่อให้การบริหารจัดการของกลุ่มมีระเบียบและมีประสิทธิภาพ

เขต/พื้นที่	กฎ กติกาและข้อตกลง	เหตุผล
	งานของกลุ่มป่าชายเลนชุมชน 8. ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนต้องเป็น ประชากรบ้านน้ำราบและบ้านเกาะมุกด์ ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ ป่าชายเลนชุมชนบ้านเกาะมุกด์เท่านั้น	
เขตการจัดการคลอง	1. ห้ามทำการประมงปูม้าโดยใช้เครื่องมือ ประมงทุกชนิดในพื้นที่คลองบ้านน้ำราบ ในช่วงเดือนธันวาคม-เดือนพฤษภาคม	1. เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรปูม้า ในคลองบ้านน้ำราบ 2. ให้สมาชิกชุมชนสามารถใช้ ประโยชน์ได้ในช่วง เกิดมรสุมในช่วงเดือน มิถุนายน-พฤศจิกายน ซึ่งไม่สามารถออกไปทำ การประมงไกลฝั่ง
เขตห้ามเครื่องมือประมง	ห้ามทำการประมงโดยใช้เครื่องมืออวนรุน ห้ามใช้ยาเบื่อปลาในคลอง ห้ามวางระเบิดปลาในคลอง	เป็นเครื่องมือหรือวิธีการ ประมงทำลายที่ระบบนิเวศ คลอง หล้าทะเล สัตว์ทะเล หายากและพันธุ์สัตว์น้ำวัย อ่อนของชุมชน

2) บ้านเกาะมุกด์ ปี พ.ศ. 2548 บทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของบ้านเกาะมุกด์ลดลงในช่วงเวลาหนึ่งหลังจากเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามัน เนื่องจากต้องฟื้นฟูชุมชนของตนเองจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้น และการรुक้าของเครื่องมือประมงผิดกฎหมายลดน้อยลง แต่ยังเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนากลไกการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านตามบทบาทที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านและพร้อมให้ความร่วมมือในการออกปฏิบัติการร่วมกันของทุกชุมชน ทั้งนี้เครื่องมือประมงส่วนใหญ่ที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรทางทะเลของบ้านเกาะมุกด์ได้รับการกำหนดไว้ในกฎ กติกา ข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน การเข้าร่วมจึงเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองด้วย ในช่วงนี้บ้านเกาะมุกด์ได้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาเพิ่มเติม ประกอบด้วยกลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพเสริม กลุ่มที่ดินและโฉนดชุมชน และกลุ่มอยู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 จากการศึกษาและผลักดันของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง จึงมีการจัดตั้งธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สรุป กฎ กติกาของชุมชนบ้านเกาะมุกด์ที่ได้รับการพัฒนาตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ ในปี พ.ศ. 2542 โดยเริ่มต้นจากการใช้ทรัพยากรจากป่าชายเลนชุมชน ปี พ.ศ. 2549 กำหนดเขตห้ามลากอวนหรือล้อมอวน ในระยะ 50 เมตร

ห่างจากสะพานท่าเทียบเรือบ้านเกาะมุกด์ทั้งสองฝั่ง ปี พ.ศ. 2555 ห้ามทำการประมงโดยใช้เครื่องมือเครื่องมื่อสำหรับการดำหอย เครื่องมือประมงอวนล้อมปะการังหรือปะการังเทียม และเรือลากปลิง โดยกระบวนการออกข้อกำหนดเหล่านี้ พิจารณาจากผลกระทบที่เกิดขึ้นและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก สมาชิกประมงพื้นบ้านทุกคนจะเป็นผู้ออกกฎ กติกา และข้อตกลงต่างๆ และต้องปฏิบัติตามอย่างเท่าเทียมกันทั้งคนภายในชุมชนและชาวประมงที่มาจากพื้นที่อื่นๆ รายละเอียดของกฎ กติกา และข้อตกลงของชุมชนบ้านเกาะมุกด์แสดงดังตารางที่ 6 และได้สรุปหน่วยงานและบทบาทที่เกี่ยวข้องในพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของบ้านเกาะมุกด์ ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2542-2558 ไว้ในตารางที่ 9 ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพของพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของบ้านเกาะมุกด์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 6 กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนและเหตุผลในการประกาศเขตหรือพื้นที่ของชุมชน

เขต/พื้นที่	กฎ กติกาและข้อตกลง	เหตุผล
เขตป่าชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. การตัดไม้หนึ่งต้นต้องปลูกทดแทน 10 ต้น 2. แจ้งขออนุญาตประธานและคณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนให้มีการอนุญาต เป็นลายลักษณ์อักษร 3. ปัจจุบันห้ามใช้ไม้ขนาดใหญ่จากพื้นที่ป่าชายเลน สามารถใช้ได้เฉพาะไม้ขนาดเล็กสำหรับซ่อมแซมหรือทำเครื่องมือประมงเท่านั้น 4. การขอใช้ไม้สำหรับการซ่อมแซมบ้านเรือนหรืออย่างอื่นให้แจ้งต่อคณะกรรมการเพื่อขอใช้ไม้จากพื้นที่บ้านน้ำราบและบ้านควนดั่งกูแทน 5. ห้ามใช้ไม้เพื่อการพาณิชย์และอนุญาตให้ใช้เฉพาะชุมชนบ้านเกาะมุกด์เท่านั้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เพื่อรักษาพื้นที่ป่าชายเลนสำหรับวางไข่ หลบภัย และอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน 2. ป้องกันคลื่นลม หรือเหตุการณ์ภัยพิบัติที่จะเข้ามาสู่ชุมชน
เขตห้ามลากอวน	ห้ามลากอวนหรือทำการประมงล้อมอวนในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ บริเวณท่าเรือบ้านเกาะมุกด์นี้ระยะห่างจากสะพานท่าเทียบเรือบ้านเกาะมุกด์ทั้งสองด้านเป็นระยะความกว้าง 50 เมตร	เพื่อกันไว้สำหรับเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน

เขต/พื้นที่	กฎ กติกาและข้อตกลง	เหตุผล
เขตห้ามเครื่องมือ ประมง	ห้ามลากปลิงทะเล	การทำประมงโดยการลากปลิงทำลายระบบนิเวศหญ้าทะเล และพื้นดินท้องทะเล
	ห้ามอวนล้อมปะการังและปะการังเทียม	1. เป็นแนวทางการทำประมงที่ไม่ยั่งยืนและไม่เท่าเทียมกับชาวประมงคนอื่น ๆ 2. มีการใช้ยาเบื่อปลาประกอบการล้อมจับ ซึ่งทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก และทำให้สัตว์น้ำหนีไปอยู่ที่อื่นปิดโอกาสในการทำประมงของชาวประมงคนอื่น ๆ
	ห้ามดำหอยโดยใช้เครื่องลม	1. เป็นแนวทางการทำการประมงที่ไม่เท่าเทียม 2. เกิดการจับหอยมาใช้ประโยชน์เกินศักยภาพการผลิต

3) บ้านควนตุงกู ปี พ.ศ. 2549 บ้านควนตุงกู สามารถแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยทำงานผ่านกลไกกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน ชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่ง และกลุ่มป่าชายเลนชุมชน จนสามารถทำความเข้าใจร่วมกับคนในชุมชนให้ปฏิบัติตาม กฎ กติกาและข้อตกลงที่ได้วางไว้ร่วมกัน (ตารางที่ 7) หลังจากนั้นชุมชนจึงได้พัฒนากลไกความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งกับหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ และบ้านฉางกลาง

อย่างไรก็ตามในช่วงของการพัฒนากลไกการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระหว่างสี่หมู่บ้าน ชุมชนบ้านควนตุงกู มีการพัฒนาการจัดการทรัพยากรของชุมชนตนเองไปด้วยกล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2555 ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรปูม้าผ่านการจัดทำธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง แต่ยังไม่มีการจัดตั้งธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองขึ้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุป กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนบ้านควนตุงกู ตั้งแต่เริ่มต้นจัดตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกูในปี พ.ศ. 2539-2556 ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 กฎ กติกาและข้อตกลงชุมชนและเหตุผลในการประกาศเขตหรือพื้นที่ของชุมชน

เขต/พื้นที่	กฎ กติกาและข้อตกลง	เหตุผล
ป่าชายเลนชุมชน	1. สมาชิกในชุมชนที่ต้องการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ให้ใช้ในแปลงเฉพาะที่กำหนดเป็นแปลงใช้สอยชุมชน และต้องแจ้งและได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการก่อนทุกครั้ง	เพื่อให้การบริหารจัดการของกลุ่มมีระเบียบและมีประสิทธิภาพ
	2. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจะต้องปลูกทดแทนในอัตราที่กำหนด คือ ตัด 1 ต้น ปลูก 10 ต้น 3. ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในชุมชน 4. ห้ามใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชนเพื่อการค้า 5. ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนต้องเป็นสมาชิกบ้านควนตุงกูและสมาชิกบ้านเกาะมุกด์ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการป่าชายเลนชุมชนบ้านเกาะมุกด์	
เขตการจัดการคลอง	ห้ามทำการประมงทุกชนิดในพื้นที่คลองบ้านควนตุงกู	เพื่อให้เป็นพื้นที่สำหรับหลบภัย อยู่อาศัยและอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำในคลองบ้านควนตุงกู
เขตห้ามเครื่องมือประมง	ห้ามใช้เครื่องมือประมงอวนรุน ห้ามใช้ยาเบื่อปลาในคลอง ห้ามวางระเบิดปลาในคลอง	ทำลายระบบนิเวศคลองและพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนของชุมชน

4) **บ้านฉางกลาง** ในด้านองค์กรประมงพื้นบ้าน มีการดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลาง แต่อยู่ในรูปแบบของการกู้ยืม-ฝากเงิน เท่านั้น และการจัดการในชุมชนมีเพียงการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนซึ่งสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ได้สนับสนุนงบประมาณให้แก่คนในชุมชนจำนวน 4 คน ให้ทำหน้าที่ดูแล ตรวจสอบและเฝ้าระวังพื้นที่ป่าชายเลน ทั้งนี้ การขอใช้ไม้หรือใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลน จะต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 เป็นรายๆ ไป

4.1.3.2 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับเครือข่ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) มีรายละเอียดการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนและกระบวนการการจัดตั้งเครือข่ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านหรือเขตเล-เสบ้านช่วงปี พ.ศ. 2549-2551

หลังจากได้ปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้าน ทั้งสีหมูบ้านที่จะดำเนินการจัดตั้งเป็นเครือข่ายเขตเล-เสบ้านในปี พ.ศ. 2548 เพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม จึงมีการวางแผนทางในขับเคลื่อนร่วมกับมูลนิธิอันดามัน โดยมีขั้นตอนและกระบวนการ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประชุมปรึกษาหารือกับชาวประมงพื้นบ้านภายในชุมชนเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับแนวคิด ภารกิจและมาตรการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันเพื่อเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นโดยเริ่มต้นจากกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบและมูลนิธิอันดามัน เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการประสานงานเพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือ

ขั้นตอนที่ 2 การจัดเวทีย่อยระดับชุมชนในพื้นที่สีหมูบ้านหลัก 4 หมูบ้าน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแนวเขตและระดมความคิดเห็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของแต่ละชุมชน พร้อมทั้งกำหนดวิธีการและมาตรการฟื้นฟู อนุรักษ์และป้องกันทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเบื้องต้น โดยในกระบวนการนี้ มูลนิธิอันดามันจะร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบลงพื้นที่บ้านควนตุงกู บ้านฉางกลาง และบ้านเกาะมุกด์เพื่อจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 การจัดเวทีประชุมร่วมกัน โดยมีการเชิญตัวแทนของทั้ง 4 หมูบ้านเข้าร่วม เพื่อหาข้อสรุปแนวทางการบริหารจัดการและกำหนดรูปแบบการดำเนินงานรวมถึงการกำหนด กฎ กติกาและข้อตกลงร่วมกันของพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนการบริหารจัดการโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่มีศักยภาพในการสนับสนุนแนวทางการดำเนินงานของชุมชน เช่น ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 สำนักวิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดตรัง สำนักงานประมงจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 5 การกำหนดขอบเขตพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านโดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและชุมชนและการสำรวจความเป็นไปได้ในการวางทุ่นแนวเขตและการวางปะการังเทียมโดยมีการกำหนดร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 จัดทำและวางทุ่นแนวเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านหรือเขตเล-เสบ้าน และปะการังเทียม โดยมีการดำเนินการในการจัดวางร่วมกันระหว่างศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันวิชาการในพื้นที่

ขั้นตอนที่ 7 จัดเวทีเปิดป้ายแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านหรือ เขตเล-เสบ้าน โดยการประชุมตัวแทนของแต่ละชุมชนเพื่อกำหนดรูปแบบของการจัดเวที โดยผลของการดำเนินการในขั้นนี้ สามารถทำให้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านของทั้งสีหมูบ้านได้มา

เรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่มีการจัดทำขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้านรวมทั้งมีการลงนามบันทึกข้อตกลงเกี่ยวกับการประกาศแนวเขตและมาตรการในการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆอย่างชัดเจนมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 8 การรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่เกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่และมาตรการต่างๆ ที่กำหนดขึ้นในเขตเล-เสบ้าน โดยคณะกรรมการบริหารแนวเขตฯทำงานร่วมกับนักศึกษาและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศชัย วิทยาเขตตรัง ลงพื้นที่เพื่อแจกเอกสารแก่ชาวประมงที่เข้ามาทำการประมงในพื้นที่ ชุมชนใกล้เคียง ประชาชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ และเรือประมงอวนลากที่เข้ามาทำการประมงบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์ผ่านการประชุมคณะกรรมการชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ให้ช่วยแจ้งและกระจายข่าวในชุมชนของตนเอง

ขั้นตอนที่ 9 การติดตามเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายหรือผิดกฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนในพื้นที่แนวเขตเล-เสบ้าน โดยเป็นการทำงานลาดตระเวนร่วมกันระหว่างชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่งและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 10 การประชุม ติดตามผลการดำเนินงาน โดยมีการวางแผนในการประชุมคณะกรรมการบริหารแนวเขตฯ ทุกเดือนและการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการบริหารจัดการแนวเขตและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทุกสามเดือน

ขั้นตอนที่ 11 การจัดกิจกรรมอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย การจัดทำธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดทำที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำโดยการวางปะการังเทียม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 12 จัดทำงานศึกษาการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรปูม้าบริเวณแนวเขตฯ โดยดำเนินการร่วมกับชุมชนชาวประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปริมาณปูม้าภายหลังการทำกิจกรรมธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองและการกำหนดพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน ซึ่งมีการวางมาตรการในการควบคุมการใช้เครื่องมือประมงลอบปูม้าตาถี่ในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลซึ่งเป็นอยู่อาศัยและหลบภัยของปูม้าวัยอ่อนและสัตว์น้ำวัยอ่อนชนิดอื่นๆ

การดำเนินการใช้ระยะเวลาประมาณ 2 ปี จนเกิดการลงนามอย่างเป็นทางการร่วมกันระหว่างเครือข่ายเขตเล-เสบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการดำเนินงานในช่วงนี้หมู่บ้านที่ต้องลงพื้นที่ทำความเข้าใจกันมากที่สุด คือ บ้านฉางกลาง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีการใช้เครื่องมือประมงลอบปูม้าตาถี่มากที่สุด และเป็นเครื่องประมงหลักของหมู่บ้าน ผลการศึกษาหารือ คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านฉางกลางยอมรับกติกาในส่วนของ การเพิ่มขนาดตาอวนและยอมรับข้อตกลงที่จะไม่เข้าไปทำการประมงในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน แต่จะยังสามารถใช้เครื่องมือประมงชนิดนี้ในพื้นที่อื่นๆได้ต่อไป

2) การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน

ในวันที่ 18 มิถุนายน ปี พ.ศ. 2550 มีการลงนามความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในรูปแบบเขตเล-เสบ้าน ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยมีผู้ลงนามในเอกสาร

บันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง นายอำเภอกันตัง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก ตัวแทนชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลบ้านเกาะมุกด์ ตัวแทนชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลบ้านน้ำราบ ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรที่ 4 จังหวัดภูเก็ต สำนักงานประมงจังหวัดตรัง มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลฝั่งอันดามัน จังหวัดกระบี่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย จังหวัดตรัง หน่วยเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่ง ตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ตัวแทนกลุ่มสตรีบ้านน้ำราบ เครือข่ายความร่วมมือพื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน และส่วนบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนที่ 3 (ตัวแทนสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40)

หลังจากการลงนาม ได้ตั้งชื่อคณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เสบ้านใหม่ว่า “คณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน” ซึ่งประกอบด้วย

- ตัวแทนชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่งระดับ

หมู่บ้านๆ ละ 3 คน

- ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน

- นายกหรือผู้แทนนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลละ 1 คน
คณะที่ปรึกษา ประกอบด้วย

- นายอำเภอกันตัง

- เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอหรือจังหวัด

- หัวหน้าชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กอง

บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง

- ตัวแทนเครือข่ายความร่วมมือพื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน

(ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น มูลนิธิอันดามัน)

- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

- สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40

- อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและ

พันธุ์พืช

- ศูนย์ป้องกันและปราบปรามการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย

กรมประมง (ใบไม้เขียว)

- ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 กรมทรัพยากร

ทางทะเลและชายฝั่ง

- ตัวแทนนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

จังหวัดตรัง

ทั้งนี้ได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน ประกอบด้วย

- บริหารจัดการเขตอนุรักษ์ รักษา พื้นฟูและรณรงค์เผยแพร่

- กำกับดูแลการบังคับใช้กติกาสุมชนที่ได้รับการรับรองจาก

การประชุมตกลงของที่ประชุมของสีหมูบ้าน

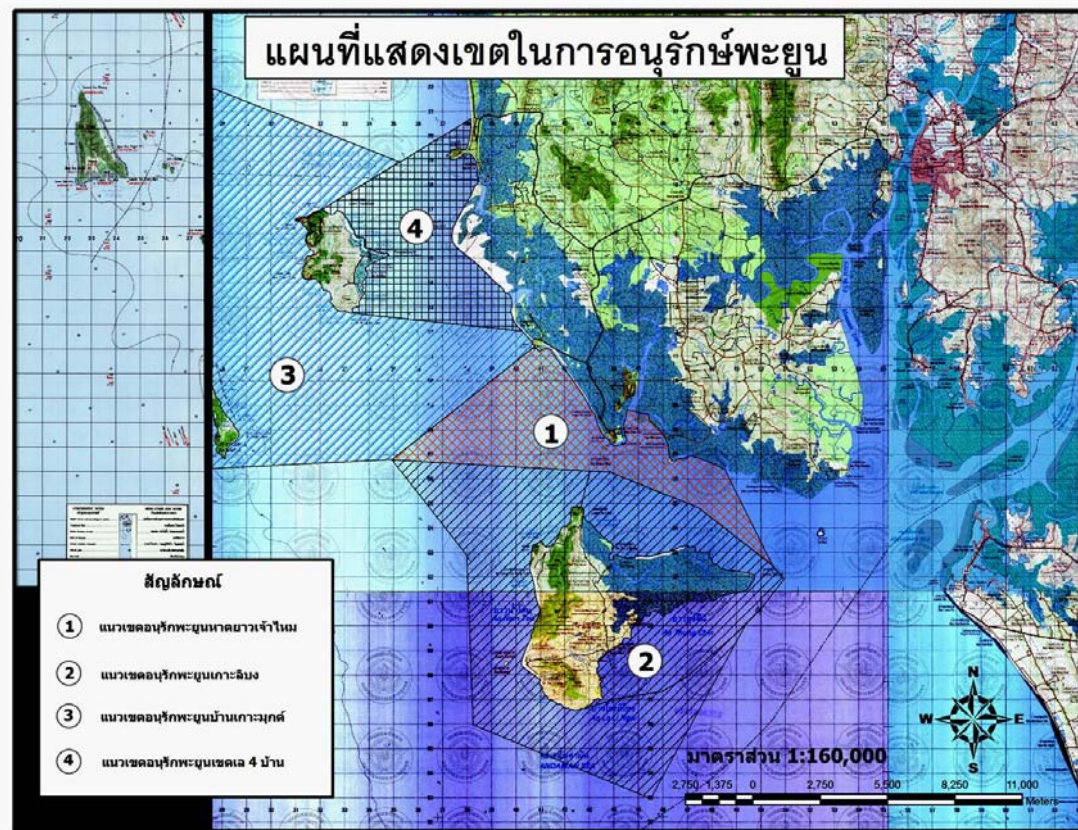

- ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับการมอบหมายจากการประชุมของ
ชุมชนทั้งสี่หมู่บ้าน

โดยการทำงานในพื้นที่ในช่วงแรกคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์
พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยเน้นการเฝ้าระวัง
ซึ่งมีกลไกการเฝ้าระวังอยู่ที่ระดับชุมชน ซึ่งมีกลุ่มประมงพื้นบ้านของแต่ละพื้นที่เป็นหลัก และเมื่อพบ
การกระทำผิดก็จะประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องข้างต้นมาลงพื้นที่เพื่อจัดการเป็นรายๆ ไป แต่
ส่วนใหญ่ในการดำเนินการเมื่อพบการกระทำผิดทางทะเล ก็จะได้รับความร่วมมือจากชุดเฉพาะกิจปราบปราม
การกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและ
ชายฝั่งที่ 6 เป็นหลัก

3) จัดทำกติกา ข้อตกลงเครือข่ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่
หมู่บ้านหรือเขตเล-เสบ้าน (ตารางที่ 8)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2554 มีการขยายแนวคิดการจัดการเชิงระบบ
นิเวศในลักษณะเดียวกับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ให้ครอบคลุมระบบนิเวศที่ใหญ่ขึ้นและมีการบริหารจัดการ
แบบใช้พื้นที่เป็นหลัก ในการบูรณาการการทำงานร่วมและรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนชายฝั่ง ผู้บริหาร
และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลนาเกลือ ตำบลบางสัก กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ
กันตัง ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม กรมอุทยาน
แห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมจังหวัดตรัง มูลนิธิอันดามัน โครงการเสริมสร้างจิตสำนึกนิเวศวิทยา มูลนิธิเพื่อการพัฒนา
ที่ยั่งยืน จึงมีความเห็นร่วมกันว่า ต้องตราข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงขึ้นบังคับใช้
โดยหลังจากผ่านกระบวนการประชุมจัดทำแผนความร่วมมือกับระดับท้องถิ่นตำบลเกาะลิบง บางสัก
และนาเกลือ การประชุมเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านระดับจังหวัดและระดับชุมชน การประชุมร่วมกับ
ชุดปฏิบัติเฉพาะกิจเฝ้าระวังรักษาทะเล การประชุมร่างกฎ กติกาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร
และการจัดเวทีประชาคมระดับตำบล จึงมีการประกาศ “ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง
ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554” ซึ่งครอบคลุมพื้นที่แสดงดังภาพที่ 12 โดยคาดหวังให้ชุมชนเข้า
มามีส่วนร่วมในการสอดส่องดูแล การลักลอบการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนและ
สัตว์สงวนคุ้มครอง ภายใต้การหนุนเสริมขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งในด้านงบประมาณและอุปกรณ์
ต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการออกลาดตระเวน เฝ้าระวังรักษาทะเล (ภาคภูมิ วิธานศิริวัฒน์ และศยามล
ไถยวงศ์, 2555)

ภาพที่ 10 แผนที่แนวเขตอนุรักษ์พะยูน
ที่มา: ศักดิ์กมล แสงดารา, 2557

ปัจจุบัน ประกาศของเครือข่ายคณะกรรมการเขตเล-เสบ้าน มีดังต่อไปนี้

- (1) ห้ามทำการประมงโดยใช้เครื่องมือและวิธีการทำประมงที่ผิดกฎหมาย
- (2) ห้ามทำการประมงโดยใช้เครื่องมือและวิธีการทำประมงที่ผิดประเภท และทำลายพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน
- (3) จำกัดและห้ามตามช่วงเวลา และฤดูกาลในบางพื้นที่ เช่น ช่วงวางไข่ เป็นต้น
- (4) ห้ามเครื่องมือประมงประเภทเรืออวนลาก เรือปั่นไฟ เข้ามาในบริเวณเขต 1,000 เมตร จากเกาะมุกด์ เกาะกระดาน เกาะเชือกและเกาะแหวน โดยเด็ดขาด
- (5) ร่วมกันฟื้นฟูระบบนิเวศโดยรวม เช่น การวางปะการังเทียม การฟื้นฟูป่าชายเลน หรือการปลูกหญ้าทะเล เป็นต้น

ตารางที่ 8 เครื่องมือประมงที่ห้ามใช้ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และเหตุผล ความจำเป็นในการกำหนด

เครื่องมือประมงที่ห้ามใช้ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	เหตุผล ความจำเป็น
อวนลาก	เป็นเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายในพื้นที่เขต 3,000 เมตร ทำลายระบบนิเวศทะเล สัตว์น้ำวัยอ่อน และทำลายเครื่องมือประมงชาวประมงพื้นบ้าน
เรือปั่นไฟ	เป็นเครื่องมือประมงที่จับสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็กเกินไป
อวนรุน	เป็นเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ทำลายระบบนิเวศคลอง ระบบนิเวศทะเล ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน สัตว์ทะเลหายาก และทำลายเครื่องมือประมงพื้นบ้าน
อวนประกอบ เครื่องมือกระทุ้งน้ำ	เป็นเครื่องมือประมงที่รบกวนพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และทำร้ายสัตว์น้ำ ส่งผลต่อการย้ายถิ่นของสัตว์น้ำ เนื่องจากเสียงที่กระแทกลงไปใต้น้ำมีผลต่อการได้ยินของสัตว์น้ำ
อวนปลากระเบน เบ็ดราไว	เป็นเครื่องมือประมงที่ส่งผลกระทบต่อสัตว์ทะเลหายาก เช่น พะยูน เต่าทะเล และโลมา
การวางระเบิดปลา	เป็นวิธีการทำการประมงที่ทำลายที่อยู่อาศัย ที่หลบภัย และที่เลี้ยงดูตัวอ่อนของสัตว์น้ำ โดยเฉพาะทำลายปะการัง ปะการังเทียม และกองหินใต้น้ำตามธรรมชาติ
การวางยาเบื่อปลา	เป็นวิธีการประมงที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน รบกวนที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และส่งผลให้สัตว์ย้ายถิ่นอาศัย เป็นระยะเวลานาน
ลอบปูม้าตาถี่ที่มีขนาดเล็กกว่า 2 เซนติเมตร (ไซพับ)	เป็นเครื่องมือประมงที่จับปูม้าขนาดเล็กเกินไปส่งผลกระทบต่อปริมาณทรัพยากรของปูม้า เป็นบทเรียนที่ได้จากพื้นที่อื่นซึ่งปัจจุบันปูม้าหมดไปจากแหล่งทำการประมงของชุมชน
อวนทับตลิ่ง	เป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน และเป็นการจับสัตว์น้ำที่ไม่เลือกชนิดและขนาด ส่วนใหญ่เป็นการเข้ามาทำการประมงของชาวบ้านที่มีจับสัตว์น้ำเป็นครั้งคราว หรือเป็นงานอดิเรก
การดำหอยโดยใช้เครื่องมือ	เป็นการทำการประมงที่ส่งผลให้มีการใช้ทรัพยากรที่มากเกินไป ซึ่งทำให้ปริมาณหอยซึกดินในพื้นที่เขตเล-เสบ้านลดลงเป็นอย่างมาก

ข้อมูลจากตารางที่ 8 สามารถแยกออกได้เป็นเครื่องมือและวิธีการประมงที่ผิดกฎหมายเมื่อเข้ามาทำการประมงในพื้นที่เขตเล-เสบ้านและเครื่องมือประมงที่มีการกำหนดโดยชุมชน กล่าวคือ เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายประมง ประกาศพื้นที่ห้ามทำการประมงในอ่าวพังงา ประกาศจังหวัดตรัง เรื่องการห้ามใช้เครื่องมือประมงอวนลาก อวนรุน และข้อบัญญัติท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิง พ.ศ. 2554 ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน ประกอบด้วย อวนลาก อวนรุน เรือปั่นไฟ อวนประกอบเครื่องมือกระทุ้งน้ำ การวางระเบิด ยาเบื่อ อวนทับตลิ่ง และลอบปูม้าตาถี่ ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่เพิ่งมีการประกาศให้ผิดกฎหมายตามพระราชกำหนดการประมง ปี พ.ศ. 2558 และเครื่องมือประมงที่เกิดจากการตกลงร่วมกันของชุมชน ประกอบด้วย อวนปลากระเบน เบ็ดราไว และ

การดำหอยชักตีนโดยใช้เครื่องลม ทั้งนี้ข้อกำหนดนี้จะมีการใช้ร่วมกันกับกฎ กติกาและข้อตกลงที่มีการประกาศ ใช้ในระดับชุมชน ซึ่งกลุ่มประมงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่มีหน้าที่ในการรักษากฎ กติกา และข้อตกลงดังกล่าว

4) บทลงโทษและแนวทางการลงโทษของชุมชน

การบังคับใช้กฎ กติกา และข้อตกลงคณะกรรมการบริหารพื้นที่เขตเล-เสบ้านมีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ร่วมกับอาจารย์และนักศึกษาจากคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง เป็นระยะเวลาหนึ่งก่อนการประมงประกาศใช้ในช่วงปี พ.ศ. 2550 และหลังจากนั้นก็มีการรณรงค์ร่วมกันระหว่างคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านและหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการกระทำผิดในพื้นที่จะดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(1) กรณีที่การกระทำผิดนั้นเป็นการกระทำผิดต่อกฎ กติกาหรือข้อตกลงที่ชุมชนกำหนดขึ้นใหม่ 1) กรณีทำผิดครั้งแรกจะมีการแจ้งให้ทราบกฎ กติกา ข้อตกลง และกล่าวตักเตือน 2) กรณีทำผิด ครั้งที่ 2 จะเก็บเครื่องมือประมงและแจ้งให้มารับ ณ ที่ทำการกลุ่มของพื้นที่ซึ่งมีการกระทำผิดและต้องรับปากต่อชุมชนว่าจะไม่ทำการประมงด้วยเครื่องมือและวิธีการที่ผิดซ้ำอีก 3) กรณีที่กระทำผิดเป็นครั้งที่ 3 จะริบเครื่องมือมาไว้ ณ ที่ทำการกลุ่มของพื้นที่ซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้น

(2) กรณีที่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจะแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ

(2.1) สำหรับเครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงที่ชุมชนเห็นร่วมกันว่า ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง เช่น การวางยาเบื่อ การใช้เครื่องมืออวนประกอบเครื่องมือกระทุ้งน้ำ อวนทับตลิ่ง และลอบปูม้าตาถี่ที่มีขนาดตาอวนต่ำกว่า 2 เซนติเมตร จะมีการตักเตือนและห้ามมาทำการประมงโดยใช้เครื่องมือประมงนั้นในพื้นที่ หากกระทำผิดซ้ำคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านจะประสานงานให้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบตามกฎหมายนั้นดำเนินคดี

(2.2) สำหรับเครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงที่ชุมชนเห็นร่วมกันว่า ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อน ระบบนิเวศทะเล และที่อยู่อาศัยอย่างรุนแรงประกอบด้วย อวนลาก อวนรุน เรือปั่นไฟ การวางระเบิดปลา จะมีการจับกุมและริบเครื่องมือประมงโดยประสานหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบร่วมปฏิบัติการจับกุม และส่งต่อให้มีการดำเนินคดีตามกฎหมาย

ทั้งนี้การใช้บทลงโทษของคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน จะพิจารณาใช้แนวทางเชิงบทลงโทษทางสังคมมากกว่าการใช้บทลงโทษทางกฎหมาย เนื่องจากพบว่าสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้มากกว่าในกรณีที่เป็นการกระทำผิดของคนในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากการใช้กฎหมายจะนำไปสู่ความขัดแย้งระยะยาวและเป็นอันตรายแก่คณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน สำหรับการดำเนินการที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้านพบว่า ผู้กระทำผิดมักเกิดความละอายเมื่อกระทำผิดในพื้นที่และถูกจับได้ โดยคณะกรรมการบริหารเขตเล-เสบ้าน บ่อยครั้งที่มีการเก็บเครื่องมือประมงมาไว้ที่กลุ่มประมงพื้นบ้าน และแจ้งให้เจ้าของมารับ แต่พบว่า ไม่มีใครแสดงความจำนงรับคืน อย่างไรก็ตามในการดำเนินการของคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน ซึ่งไม่มีอำนาจสมบูรณ์ตามกฎหมายบางครั้งก็ต้องเผชิญกับ

ความเสี่ยงในกรณีที่ผู้กระทำผิดไม่ยอมรับและตอบโต้ด้วยคำพูด ซึ่งต้องใช้เวลาในการชี้แจง เป็นเวลานานกว่าผู้กระทำผิดจะเข้าใจและยอมรับในการกระทำผิดนั้น และรับปากว่าจะไม่เข้ามากระทำผิดซ้ำอีก

อย่างไรก็ตามในช่วงกลางปี พ.ศ. 2556 มีข้อเสนอใหม่ให้มีการแบ่งงานและพื้นที่รับผิดชอบระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง โดยอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม รับผิดชอบพื้นที่ของตนเอง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เขตเส-เสบ้านทั้งหมด และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 6 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รับผิดชอบฝั่งที่อ่าวสิเกาและอ่าวปะเหลียน ซึ่งรูปแบบการทำงานโดยการแบ่งงานและแบ่งพื้นที่ พบว่า ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการลักลอบเข้ามากระทำผิดในพื้นที่ ประกอบด้วย การลากปลิงทะเล การลากอวนทับตลิ่ง การใช้เบ็ดราว การดำหอยชักตีนโดยใช้เครื่องมือมากขึ้น จึงมีการเสนอให้มีการทบทวนกลไกการบริหารจัดการที่กำหนดขึ้น

4.1.3.3 สรุปภาพรวมสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ช่วงปี พ.ศ. 2548-2556

พัฒนาการโดยสรุปของช่วงนี้ พบว่า มีการแบ่งการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งออกเป็น 2 ระดับ คือ การจัดการระดับชุมชนและการจัดการระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน โดยการจัดการในระดับชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นมาทำหน้าที่เฉพาะประเด็นมากขึ้น โดยบ้านน้ำราบมีการจัดตั้งกลุ่มสตรี กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน และกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองเพาะพันธุ์หญ้าทะเลและไข่มุกหอม บ้านเกาะมุกด์ มีการจัดตั้งกลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพเสริม กลุ่มที่ดินและโฉนดชุมชน และกลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน บ้านควนตุงกูมีการฟื้นฟูกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. 2554 และบ้านฉางกลางมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านและกลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชนขึ้นใหม่ โดยการผลักดันของเครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ในปี พ.ศ. 2549

ในด้านการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน มีการดำเนินการจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้านอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2550 และมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนไปพร้อมกัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการในพื้นที่ทุกชั้นตอน

หน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิซีเมนต์ไทย ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30 ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 และ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดัง วิทยาเขตตรัง ซึ่งเริ่มลงทำงานในพื้นที่บ้านน้ำราบและบ้านฉางกลาง ในเรื่องการวิจัยปูม้าเป็นหลัก

สถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้ได้รับการฟื้นฟูร่วมกันทั้งระบบนิเวศอ่าวเกาะมุกด์ และเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรส่วนใหญ่หมดไปจากพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

4.1.4 ช่วงที่ 4 ทบทวน ปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการร่วม ปี พ.ศ. 2556-2558

พัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในช่วงนี้ ยังคงมีพัฒนาการควบคู่กันไประหว่างการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับชุมชนและระดับเครือข่ายเขตอนุรักษณ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.4.1 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับชุมชน

1) บ้านน้ำราบมีการทบทวนการทำงานที่ผ่านมา พบว่า สิ่งที่ยังไม่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นมาในชุมชนได้ คือ การพึ่งตนเองในด้านงบประมาณสำหรับการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในช่วงนี้จึงเน้นในเรื่องการพัฒนาอาชีพเสริมในชุมชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ และกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนขึ้น

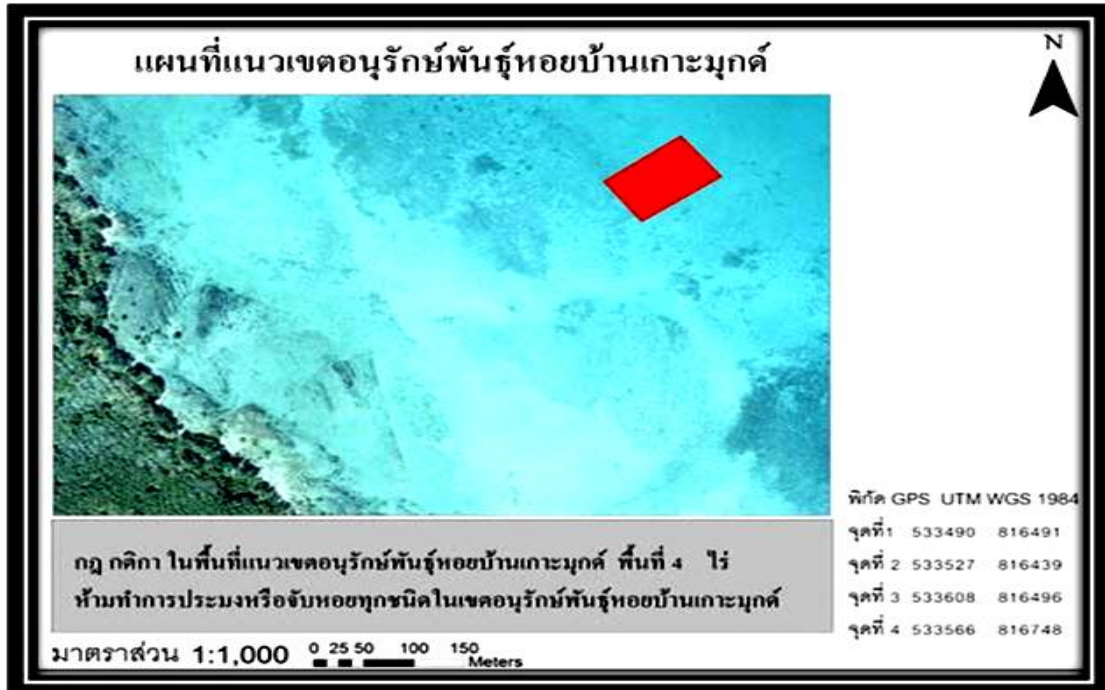
2) บ้านเกาะมุกด์ มีการพัฒนาระดับเป็นธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองเพาะพันธุ์หอยทะเลและไข่มุกหอมเป็นศูนย์เรียนรู้การเพาะพันธุ์สัตว์น้ำบ้านเกาะมุกด์ ในปี พ.ศ. 2557 นอกจากนั้นในช่วงเดียวกัน เกิดกรณีของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ได้เป็นชาวประมงอาชีพเข้ามาเก็บหอยในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ในช่วงที่น้ำลดเป็นครั้งคราว โดยการเก็บของกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้มีความรู้และไม่มีความผูกพันกับทรัพยากร การเก็บแต่ละครั้งจะเก็บหอยไปเป็นจำนวนมากโดยไม่เลือกขนาด กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์จึงได้มีการปรึกษาหารือกันและสรุปว่าหากปล่อยให้มีการเก็บแบบนี้ต่อไปจะส่งผลให้หอยบริเวณหน้าบ้านเกาะมุกด์สูญพันธุ์และกระทบกับชาวประมงบางส่วนที่เก็บ หาสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปสำหรับบริโภคในครัวเรือนและเลือกเก็บแต่หอยที่มีขนาดเหมาะสม จึงมีการประกาศพื้นที่เขตอนุรักษณ์หอยจำนวน 2 เขต กล่าวคือ

1.1) เขตอนุรักษณ์พันธุ์หอย จำนวน 4 ไร่ บริเวณแหลมท่านขุน โดยในพื้นที่จะเป็นเขตที่ห้ามเก็บหอยทุกชนิด เป็นพื้นที่สำหรับเก็บไว้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ต่อไป ทั้งนี้กฎระเบียบที่ประกาศออกมามีผลต่อชาวประมงทุกคนทั้งในชุมชนเกาะมุกด์และคนภายนอกที่เข้ามาทำการประมงในพื้นที่ของชุมชน (ภาพที่ 10)

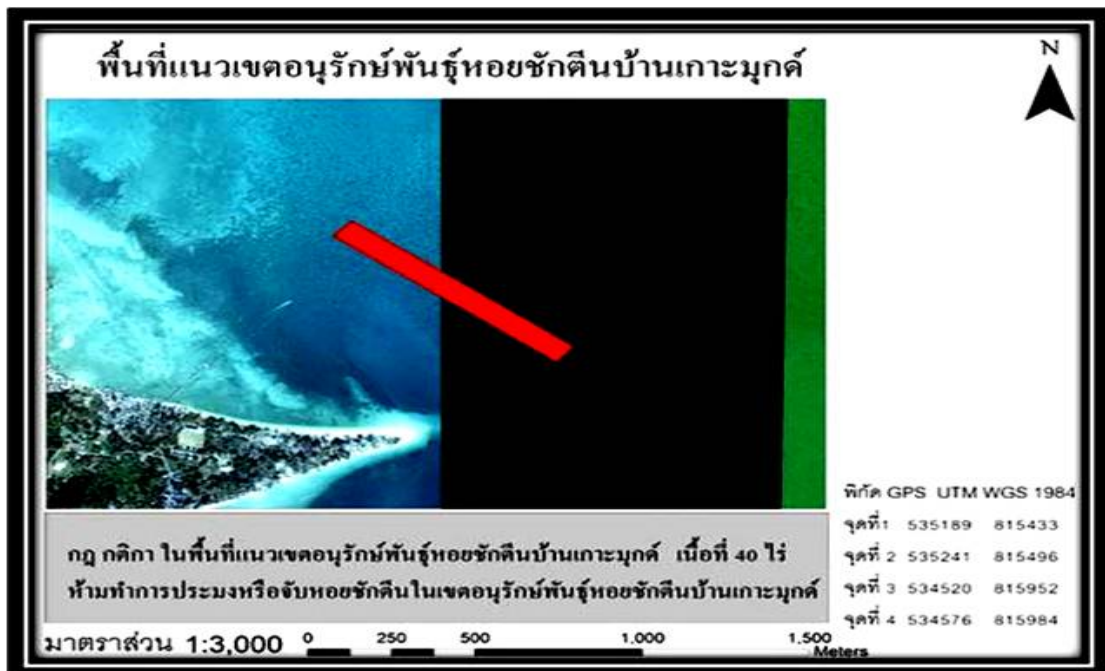
1.2) เขตอนุรักษณ์หอยชักตีน ซึ่งเดิมประกาศเป็นเนื้อที่ 20 ไร่ และขยายเป็น 40 ไร่ ในเวลาต่อมา โดยในพื้นที่จะห้ามไม่ให้มีการดำหอยชักตีนโดยการใช้เครื่องมือโดยเด็ดขาด (ภาพที่ 11)

นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2558 องค์กรชุมชนบ้านเกาะมุกด์ได้มีการปรับโครงสร้างการทำงานขึ้นใหม่ภายใต้ชื่อ “กลุ่มแลเลบ้านเกาะมุกด์” ซึ่งใช้แทนกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ โดยมีกลุ่มต่างๆ แยกย่อยออกไป ประกอบด้วย ชุดประมงอาสาปฏิบัติภารกิจทางทะเล กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน กลุ่มที่ดินและโฉนดชุมชน กลุ่มสตรีแลเลบ้านเกาะมุกด์ กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือ กลุ่มป่าชายเลนชุมชน กลุ่มแพชุมชน กลุ่มเยาวชนแลเลบ้านเกาะมุกด์ โดยแต่ละกลุ่มจะมีการบริหารจัดการเป็นของตนเอง และจะมีการประชุมร่วม โดยการประสานงานตัวแทนจากแต่ละกลุ่มมาประชุมร่วมกันในการประชุมกลุ่มแลเลบ้านเกาะมุกด์เป็นประจำทุกเดือน สำหรับองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่คือ กลุ่มเยาวชนแลเลบ้านเกาะมุกด์ ซึ่งกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ให้ความสำคัญมากในปัจจุบัน เนื่องจากเล็งเห็นว่า คนในรุ่นปัจจุบันมีระยะเวลาในการดูแลรักษาทะเลอีกไม่นาน มีความจำเป็นต้องส่งต่อความรู้และความตระหนักไปยังคนในรุ่นต่อไป โดยกิจกรรมที่ดำเนินการ ประกอบด้วย การฝึกอบรมเยาวชนเกี่ยวกับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทุกวันเสาร์ ผ่านการศึกษาเรื่องหอยทะเล การศึกษา

เรื่องธนาคารปูม้า โดยดำเนินการร่วมกับคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง

ภาพที่ 11 แผนที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์หอยบ้านเกาะมุกด์
ที่มา: ศักดิ์กมล แสงดารา, 2557

ภาพที่ 12 แผนที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์หอยชักตีนบ้านเกาะมุกด์
ที่มา: ศักดิ์กมล แสงดารา, 2557

3) บ้านควนตุงกู มีการจัดตั้งกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองขึ้นในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งสามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะหลังจากทำกิจกรรมปล่อยไข่นอกกระดองสู่ทะเล ปริมาณปูม้าเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยวัดจากปริมาณปูม้าที่ชุมชนสามารถจับได้เพิ่มขึ้น ผลสืบเนื่องจากการทำธนาคารปูม้า ซึ่งทุกคนจะต้องบริจาคแม่ปูที่มีไข่นอกกระดองเป็นสีดำ จึงเกิดความหวงแหนในสิ่งที่ทำร่วมกัน จึงจัดประชุมกำหนดแนวเขตและกฎ กติกา และข้อตกลง และประกาศแนวเขตอนุรักษ์คลองบ้านควนตุงกู ในช่วงปี พ.ศ. 2558 โดยห้ามทำการประมงทุกชนิดในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้เป็นที่อนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำ

4) บ้านฉางกลาง ไม่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนและไม่มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพิ่มเติม

4.1.4.2 การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับเครือข่ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน)

การทดลองใช้กลไกการบริหารจัดการแบบแบ่งพื้นที่รับผิดชอบ พบว่าไม่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ในปลายปี พ.ศ. 2556 จึงมีการประชุมเพื่อทบทวนบทบาทการทำงานและหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผลการปรึกษาหารือ พบว่า มีความเข้าใจผิดในการสื่อสารเพื่อกำหนดบทบาทและวางแผนการทำงาน เนื่องจากเมื่อมีการมอบหมายงานไปยังหน่วยงานรัฐต่างๆ แล้วทางฝ่ายชุมชนก็ลดบทบาทการทำงานเฝ้าระวังพื้นที่ลง มาเน้นการทำงานในการจัดการชุมชนของตนเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ควรเกิดขึ้น เพราะทางหน่วยงานรับผิดชอบยังต้องการการทำงานร่วมของชุมชนเช่นเดิม และจะมาเสริมในช่วงเวลาที่เกิดการกระทำผิดขึ้นเท่านั้น

ผลการประชุมในครั้งนั้นทำให้ชุมชนเล็งเห็นปัญหา จึงมีการทำความเข้าใจแนวทางในการทำงานร่วมกัน สรุปว่า บทบาทของชุมชนที่เคยมีการทำมาก่อนหน้าให้ดำเนินการต่อไป เนื่องจากหน่วยงานรัฐไม่มีกำลังคนและงบประมาณมากเพียงพอสำหรับการทำงานอย่างต่อเนื่อง จึงมีการทบทวนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเขต-เสบ้านขึ้นใหม่ และมีการวางแผนการประชุมโดยหมุนเวียนไปยังพื้นที่ชุมชนต่างๆ ในเครือข่ายเพื่อสื่อสารและทำความเข้าใจกับพื้นที่ซึ่งนี้จะต้องมีการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลไกการจัดการระดับชุมชนพร้อมกันด้วย

4.1.4.3 สรุปภาพรวมสถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ช่วงปี พ.ศ. 2548-2556

พัฒนาการโดยสรุปของช่วงนี้ พบว่า มีการแบ่งการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งออกเป็น 2 ระดับ คือ การจัดการระดับชุมชนและการจัดการระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน โดยการจัดการในระดับชุมชนเช่นเดียวกับในช่วงที่ 3 ในระดับชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนและประกาศพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนเพิ่มเติม ประกอบด้วย บ้านน้ำราบมีการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำและกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน บ้านเกาะมุกด์ มีการปรับโครงสร้างการทำงานขององค์กรชุมชนและมีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มแพชุมชน และกลุ่มเยาวชนแลเลบ้านเกาะมุกด์ และมีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์หอยและพื้นที่อนุรักษ์หอยชักตีน บ้านควนตุงกู มีการจัดตั้งธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองและมีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์คลองบ้านควนตุงกู สำหรับบ้านฉางกลางไม่มีการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนและไม่มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพิ่มเติม

ในด้านการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับเครือข่าย เขตเล-เสบ้าน ระดับเครือข่าย เกิดการทดลองแบ่งพื้นที่รับผิดชอบระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องสอง หน่วยงาน กล่าวคือ อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 และพบว่า ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีการทบทวนแนวทางการทำงานร่วมกัน กับคณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน จนได้บทสรุปว่า แนวทางความร่วมมือเดิมที่ใช้ในช่วงที่ 3 เป็นแนวทางที่เหมาะสม และให้ชุมชนทำหน้าที่หลักในการประสานความร่วมมือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมด

สถานภาพทรัพยากรโดยรวม อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มีเพียงทรัพยากร สัตว์น้ำบางชนิดที่มีการมีการใช้จนเกินศักยภาพในการผลิต คือ หอยชักตีน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัญหา การบริหารจัดการในช่วงต้นปี พ.ศ. 2556

หน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย มูลนิธิอันดามัน ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลกองบังคับการ ตำรวจภูธรจังหวัดตรัง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง และโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัยตรัง

4.2 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งใน พื้นที่เขตเล-เสบ้าน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การถอดบทเรียน การสนทนากลุ่มย่อยและการเข้าร่วม สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในระดับชุมชนและระดับการจัดการเขตเลเสบ้าน พบว่า หน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ส่วนใหญ่ ร่วมทำงานในระดับชุมชนด้วย เนื่องจากบริบทของพื้นที่และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรมีความเกี่ยวเนื่อง และทับซ้อนกัน โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ กลุ่มประมง พื้นบ้านบ้านควนตุงกู กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ มูลนิธิอันดามัน ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการ กระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง หน่วยงาน ประมงอำเภอกันตัง และชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง

สำหรับหน่วยงานรัฐนอกเหนือจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ซึ่งมีการประสานงานกับแต่ละชุมชนแยกกันแล้ว หน่วยงานรัฐที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน จะเกิดขึ้นผ่านการประสานงาน โดยกลุ่มประมงพื้นบ้าน บ้านน้ำราบเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนบ้านน้ำราบเป็นชุมชนที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานมาเป็นระยะ เวลานานตั้งแต่ช่วงการจัดการทรัพยากรของชุมชนซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในพัฒนาการการจัดการ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนบ้านน้ำราบ รวมถึงกระตุ้นกลไกการทำงานร่วมของหน่วยงาน รัฐและชุมชน ส่วนใหญ่ก็จะเกิดขึ้นจากชุมชนบ้านน้ำราบเช่นเดียวกัน (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
<p>กลุ่มประมงพื้นบ้าน บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์</p>	<p>เป็นองค์กรชุมชนที่มีบทบาทหลักในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ชุมชนของตนเองเป็นหลัก แต่เมื่อเกิดกรณีปัญหาการลักลอบเข้ามาทำการประมงที่ผิดกฎหมายหรือผิดกฎ กติกา ข้อตกลง ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเขตเล-เสบ้าน จะมีการประสานงานให้มาร่วมมือกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยผู้รับผิดชอบในการประสานงานคือ องค์กรพื้นที่ซึ่งพบเห็นว่ามีกรกระทำผิดจะทำหน้าที่แจ้งไปยังหมู่บ้านเครือข่ายชุมชนเขตเล-เสบ้าน ทั้งนี้ เครือข่ายเขตเล-เสบ้านได้มีการตั้งคณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เสบ้านอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2550 แต่บทบาทการทำงานในลักษณะคณะกรรมการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมู่บ้านยังไม่ชัดเจนนัก ในการประชุมจะเป็นการประชุมตัวแทนชุมชนมากกว่าการประชุมคณะกรรมการเครือข่ายฯ ซึ่งคัดเลือกไว้จำนวน 12 คน จากหมู่บ้านละ 3 คน บทบาทของคณะกรรมการเครือข่ายฯ ก็ไม่ได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจน เพียงระบุกว้างๆ ว่าให้ทำหน้าที่ประสานงานเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ในพื้นที่เขตเล-เสบ้านเท่านั้น</p>	<p>บริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในชุมชนของตนเอง</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
<p>องค์กรพัฒนาเอกชน</p>	<p>มูลนิธิอันดามัน เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ในการเสริมสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในจังหวัดตรัง พื้นที่บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู และบ้านเกาะมุกด์เป็นหมู่บ้านเป้าหมายในการทำงานของหน่วยงานมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2548 โดยสนับสนุนการทำงานของชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดระดับความเข้มข้นของการทำงานตามระดับพัฒนาการและความเข้มแข็งของหมู่บ้าน สำหรับบทบาทในเสริมสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเขตเล-เสบ้าน เช่น การผลักดันการจัดตั้งเครือข่ายการบริหารจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน การสนับสนุนการประชุมเครือข่ายชุมชนเขตเล-เสบ้าน การร่วมในกระบวนการร่างกฎ กติกา ข้อตกลงในการบริหารจัดการเขต การให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย การร่วมในกระบวนการผลักดันให้มีการประกาศพื้นที่ที่มีการรับรองอย่างเป็นทางการ เช่น การผลักดันข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง พ.ศ. 2550 เรื่อง การอนุรักษ์พะยูน ซึ่งพื้นที่เขตเล-เสบ้านได้รับการระบุไว้ในประกาศด้วยเช่นกัน และการประสานงานหน่วยงานภายนอก รวมถึงหน่วยงานรัฐเพื่อร่วมกันบริหารจัดการพื้นที่ เนื่องจากในบางครั้งมี</p>	<p>บ้านน้ำราบ</p> <p>สนับสนุนกระบวนการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่บ้านน้ำราบซึ่งดำเนินการมาพร้อมๆ กับการเริ่มต้นของชุมชน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนชื่อตามโครงการหรือหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนแหล่งงบประมาณ แต่ในทางปฏิบัติมีกลุ่มคนหลักเพียงกลุ่มเดียวที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยชื่อองค์กรที่ให้การสนับสนุนเรียงลำดับตั้งแต่ยุคเริ่มต้น-ปัจจุบัน ประกอบด้วย โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน หรือมูลนิธิอันดามันในปัจจุบัน โดยองค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่ในการสนับสนุนกระบวนการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน การประชุมระดับชุมชน การจัดตั้งองค์กรชุมชน การสนับสนุนงบประมาณสำหรับกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลน การตรวจการณ์ทางทะเลและชายฝั่ง เป็นต้น โดยในช่วงแรกมีการสนับสนุนงบประมาณเกือบทั้งหมดสำหรับการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชน และลดน้อยลงเรื่อยๆ ตามความเหมาะสม จนถึงปัจจุบันมีงบประมาณในการสนับสนุนไม่มากนัก ซึ่งสนับสนุนสำหรับกิจกรรมที่มีความสำคัญและมีเป้าหมายในการยกระดับการทำงานของชุมชนเท่านั้น</p> <p>บ้านเกาะมุกด์</p> <p>องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านเกาะมุกด์ ประกอบด้วย สมาคมหยาดฝน ซึ่งลงพื้นที่ในช่วงปี พ.ศ. 2543 โดยทำหน้าที่สนับสนุนในด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
	<p>ความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในแนวทางที่ได้วางไว้ ซึ่งต้องอาศัยองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยทำหน้าที่อธิบาย เป็นต้น</p>	<p>โดยมีการสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าชายเลนและการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชายเลน เป็นหลัก โดยลงพื้นที่เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง ปัจจุบันไม่มีการลงพื้นที่เพื่อสนับสนุนอย่างเป็นทางการ หน่วยงานที่ลงพื้นที่ในช่วงเวลาเดียวกัน คือ โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ ซึ่งลงพื้นที่ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2545 ซึ่งทำหน้าที่ให้การสนับสนุนชุมชนในกิจกรรมการเฝ้าระวัง และการพัฒนาองค์กรของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ เป็นหลัก ถัดมาเป็นโครงการความร่วมมือในการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม โดยมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Foundation: SDF) ซึ่งจะทำหน้าที่คล้ายคลึงกับโครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มีความแตกต่างในส่วนที่ภายใต้โครงการมีความพยายามในการสร้างความร่วมมือในการจัดการพื้นที่ร่วมกับอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบหลักในพื้นที่ แต่การดำเนินการก็ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือเท่าที่ควร เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าอุทยานแห่งชาติบ่อยครั้ง จึงไม่มีความต่อเนื่อง</p> <p>องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามารับช่วงในการทำงานกับพื้นที่ในลำดับต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2548คือ เครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นมูลนิธิอันดามัน ในปัจจุบัน บทบาทในการสนับสนุนของมูลนิธิอันดามันในช่วงแรก คือ การฟื้นฟูชุมชนให้แก่กลุ่มผู้ประสบภัยจากภัยพิบัติสึนามิในเขตอันดามัน โดยช่วงแรกเน้นในการฟื้นฟูชุมชนในทุกด้าน ประกอบด้วย การสร้างบ้านเรือน การซ่อม-สร้างเรือและเครื่องมือประมง การพัฒนา</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
		<p>อาชีพเสริมให้กลุ่มสตรี การสร้างอู่ซ่อม-สร้างเรือและเครื่องเรือชุมชน การสร้างศูนย์ฟื้นฟูชุมชน เป็นต้น โดยมีการดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนและการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน โดยมีการดำเนินการในพื้นที่เป็นหลักจนกระทั่งปัจจุบัน</p> <p>บ้านควนตุงกู</p> <p>องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านควนตุงกู ประกอบด้วย โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ ซึ่งเข้ามาทำงานในช่วงปี พ.ศ. 2540 โดยทำหน้าที่พัฒนาองค์กรชาวประมงพื้นบ้านผ่านเครือข่ายชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง กิจกรรมที่หนุนเสริม เช่น การประชุมการฟื้นฟูป่าชายเลน และให้คำปรึกษาด้านการแก้ปัญหาเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย เป็นต้น ช่วงต่อมาเป็นการลงพื้นที่ทำงานของโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม โดยมีบทบาทสนับสนุนการทำงานของชุมชนต่อเนื่องจากโครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ กิจกรรมที่มีการสนับสนุน เช่น การประชุม การจัดค่ายเยาวชน การศึกษาดูงาน และกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน เป็นต้น หน่วยงานที่มีบทบาทเด่นในพื้นที่บ้านควนตุงกูคือ เครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ซึ่งสนับสนุนการทำงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา โดยช่วงแรกสนับสนุนด้านการฟื้นฟูชุมชนจากภัยพิบัติสึนามิในเขตอันดามัน โดยมีการประสานงานงบประมาณสำหรับสร้างบ้านเรือนของชุมชนประมงพื้นบ้าน จำนวน 20 คร่าวเรือน และสนับสนุนกิจกรรมการขับเคลื่อนงานของกลุ่มฯ จนถึงปัจจุบัน</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
<p>ชุดเฉพาะกิจ ปราบปรามการกระทำ ผิดทางทะเล กองบังคับ การตำรวจภูธรจังหวัด ตรัง</p>	<p>มีบทบาทในการเข้าร่วมในการจับกุมผู้กระทำผิดกฎหมายหรือผิดกฎหมาย กติกา ข้อตกลงของชุมชน ในกรณีที่ชุมชนไม่สามารถจัดการด้วยตนเอง โดยตัวแทนเครือข่ายเขตเล-เสบ้านจะประสานของความร่วมมือไปยังผู้รับผิดชอบและลงพื้นที่มาวางแผนการจับกุมหรือการดำเนินการร่วมกัน ชุดเฉพาะกิจฯ เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญและร่วมดำเนินการกับเครือข่ายเขตเล-เสบ้านมาอย่างต่อเนื่อง โดยชุดเฉพาะกิจฯ นี้จะได้รับการแต่งตั้งเป็นวาระตามการดำรงตำแหน่งของผู้บัญชาการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง มีหน้าที่หลักในการร่วมกับชุมชนดำเนินการในกรณีที่มีการกระทำผิดทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่จังหวัดตรัง</p>	<p>บ้านน้าราบ</p> <p>เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ร่วมกับชุมชนในการออกปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลซึ่งเข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2542 โดยช่วงแรกจะเน้นการแก้ปัญหาการกระทำผิดโดยเครื่องมือประมงอวนรุนเป็นหลัก ต่อมาเพิ่มการกระทำผิดที่เกี่ยวกับเครื่องมือประมงบางชนิดซึ่งมีผลต่อสัตว์น้ำใกล้สูญพันธุ์ เช่น เบ็ดราไว อวนทับตลิ่ง และอวนลาก เป็นต้น เนื่องจากชุมชนไม่มีอำนาจที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย ให้ดำเนินการในการจับกุมผู้กระทำผิด แต่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ได้ หน่วยงานนี้แม้จะไม่มี การสนับสนุนทางการเงินอย่างชัดเจน แต่จะสนับสนุนด้านกำลังพล ค่าเดินทางของเจ้าหน้าที่และค่าน้ำมันในการตรวจจับในแต่ละครั้ง</p>
<p>ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่ง ที่ 6 กรมทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง</p>	<p>เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในช่วงปี พ.ศ. 2548 เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการเข้ามาลักลอบทำการประมงที่ผิดกฎหมายและข้อตกลงของชุมชนในเขตเล-เสบ้าน โดยช่วงแรกจะมีการดำเนินการสลับกับหน่วยงานตำรวจชุดเฉพาะกิจทางทะเล โดยแบ่งกันหน่วยงานละครั้งเดือน ปัจจุบันเมื่อปัญหาลดน้อยลง จึงทำหน้าที่เฝ้าระวังและจะลงปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่เขตเล-เสบ้านเมื่อมีการประสานงานจากพื้นที่ให้มาร่วมปรึกษาหารือ ออกตรวจการณ์ หรือออกจับกุมผู้กระทำผิด เป็นต้น</p>	<p>บ้านน้าราบ</p> <p>เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งเข้ามาทำงานในช่วงปี พ.ศ. 2548 โดยมีบทบาทควบคู่กับชุดเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่ง ตำรวจ ซึ่งทำหน้าที่ในการปราบปรามผู้กระทำผิดกฎหมายและการประชาสัมพันธ์เครื่องมือประมงที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่เป็นเครื่องมือที่ชุมชนกำหนดร่วมกันว่า ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน กระทบต่อพะยูน และเต่าทะเล หรือ กระทบต่อแนวหญ้าทะเล หน่วยงานนี้ให้การสนับสนุนทั้งในด้านกำลังพลและงบประมาณในการทำกิจกรรมของชุมชนด้วย</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
		<p>บ้านเกาะมุกด์</p> <p>มีบทบาทในการร่วมกับชุมชนตรวจตราเฝ้าระวังรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งได้ร่วมกับชุมชนในการจับกุมเรืออวนลากที่เข้ามาลักลอบทำการประมงในพื้นที่ใกล้ฝั่งบ้านเกาะมุกด์ และการร่วมกับชุมชนออกตรวจรังค์ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำประมงผิดกฎหมายและเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย กติกา ข้อตกลงของชุมชน รวมทั้งได้สนับสนุนงบประมาณและกำลังเจ้าหน้าที่ในการวางทุ่นแนวเขตอนุรักษ์ของชุมชนด้วย การทำงานของศูนย์ฯยังคงมีต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แต่ลดระดับความเข้มข้นลง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหน่วยงานและการกระทำผิดจากเรือประมงอวนลากลดจำนวนลง</p>
<p>สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง</p>	<p>เป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลน บทบาทจึงอยู่ในระดับชุมชน แต่จะให้การสนับสนุนงบประมาณและการเข้าร่วมในการรักษาหรือเมื่อมีการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้านด้วย เนื่องจากทรัพยากรป่าชายเลนถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน</p>	<p>บ้านน้ำราบ</p> <p>เป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนเป็นอย่างดี มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2548 ถือเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญในการพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยให้การยอมรับในสิทธิการจัดการป่าชายเลนของชุมชนซึ่งมีการแบ่งประเภทป่าออกเป็นสัดส่วนและมีการกำหนดและรักษากฎระเบียบโดยชุมชนเอง โดยเจ้าหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายตรวจสอบ นอกจากนี้ยังให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและวิชาการมาอย่างต่อเนื่องตามแนวทางที่ปรึกษาหารือร่วมกันแล้วว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการทำงานของชุมชน ไม่มีความขัดแย้งกับคนในชุมชน</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
		<p><u>บ้านควนตุงกู</u> มีบทบาทสนับสนุนการทำงานของชุมชนเรื่องของการจัดการป่าชายเลนชุมชน โดยที่ผ่านมามีได้สนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและความรู้ในการจัดการป่าชายเลนแก่ชุมชน</p>
<p>มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง</p>	<p>เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการสนับสนุนทางด้านวิชาการและการศึกษาวิจัยในพื้นที่ โดยที่ผ่านมามีได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพยากรเช่น การศึกษาวิจัยเรื่องปฐมาภิธานระดับความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างยั่งยืน และเศรษฐกิจชุมชนจากทรัพยากรปฐมา และการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งธนาคารปฐมาไข่นอกกระดอง การเพาะพันธุ์หอยทะเลและเพาะพันธุ์ไข่มุกแก่หอย เป็นต้น โดยกระบวนการเหล่านี้มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ได้ทำร่วมกับชุมชนซึ่งสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรได้เป็นอย่างดี</p>	<p><u>บ้านน้าราบ</u> เป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการและฟื้นฟูแก่ชุมชนรวมทั้งยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาหลักให้แก่ชุมชนด้วย โดยมีตัวอย่างกิจกรรมที่ดำเนินการแล้วอย่างเป็นรูปธรรมคือ การส่งเสริมการเพาะปลูกไข่นอกกระดองให้แก่ชุมชน การสร้างการเรียนรู้เรื่องการเพาะพันธุ์หอยทะเลจากเมล็ด การสร้างการเรียนรู้เรื่องการเพาะปลูกไข่มุกหอย เป็นต้น โดยเฉพาะการส่งเสริมการเพาะปลูกไข่นอกกระดองซึ่งมีการทำงานวิจัยร่วมกับชุมชนเพื่อติดตามผล และผลการศึกษพบว่า ทำให้ปริมาณปฐมาเพิ่มขึ้น ซึ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นใจแก่ชุมชนในการทำกิจกรรมรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรได้เป็นอย่างดี</p> <p><u>เกาะมุกด์</u> บทบาทส่วนใหญ่จะสนับสนุนด้านวิชาการความรู้แก่บ้านเกาะมุกด์เกี่ยวกับธนาคารปฐมาไข่นอกกระดอง การเพาะพันธุ์หอยทะเลและไข่มุก มีการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนสำหรับทำกิจกรรมธนาคารปฐมาและช่วยประสานงานทางงบประมาณเพิ่มเติมสำหรับกิจกรรมธนาคารปฐมาของชุมชน</p> <p><u>บ้านควนตุงกู</u> มีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดธนาคารปฐมาไข่นอกกระดองบ้านควนตุงกู</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
<p>ประมงอำเภอกันตัง เรือตรวจการณ์ กรมประมง</p>	<p>เป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในเรื่องการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลโดยจะให้การสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำแก่ชุมชนในกิจกรรมต่างๆ และการให้ความรู้เรื่องกฎหมายประมงที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการสนับสนุนของประมงอำเภอ เช่น การสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรในงานประจำปีวันเขตเล-เสบ้าน และการสนับสนุนการจัดทำซั้งกอ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เป็นต้น</p>	<p>เป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในระดับชุมชนไม่มากนักและไม่ค่อยมีความต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่จะให้การสนับสนุนในด้านพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อปล่อยลงสู่ทะเล และยังมีบทบาทในการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเป็นที่ปรึกษาให้แก่ชุมชน</p>
<p>ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง</p>	<p>การสนับสนุนการขับเคลื่อนงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เป็นการหนุนเสริมการผลักดันในระดับจังหวัดให้มีการจัดตั้งชุดปฏิบัติการเฉพาะทางทะเลและชายฝั่งของพื้นที่ การสนับสนุนให้เกิดกลไกการปรึกษาหารือในระดับจังหวัดเพื่อหาทางออกให้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น การประสานงานเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งจากงานศึกษาวิจัยของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เรื่อง การติดตามพะยูน ซึ่งเครือข่ายเขตเล-เสบ้านเห็นร่วมกันว่าเครื่องติดตามที่ใช้ในการติดตามพะยูน เป็นภัยคุกคามและเป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิตของพะยูน จึงมีการปรึกษาหารือร่วมกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังในการแก้ปัญหาดังกล่าว</p>	<p>บ้านน้ำราบ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบเป็นสมาชิกของชมรมฯ ในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนด้านปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาอวนรุน รวมทั้งการถ่ายทอดบทเรียนในการจัดการปัญหาจากพื้นที่อื่นๆในจังหวัด และทำหน้าที่ในด้านการผลักดันในระดับนโยบายของจังหวัดที่หนุนเสริมการจัดการของระดับชุมชนด้วย เช่น การผลักดันประกาศจังหวัดตรัง เรื่อง กำหนดห้ามใช้เครื่องมือประมงบางชนิดทำการประมงในแหล่งหญ้าทะเลภายในพื้นที่กำหนด ซึ่งครอบคลุมเครื่องมือและวิธีการทำการประมงหลายชนิดที่ทำลายทรัพยากร รวมทั้งเครื่องมืออวนรุน ซึ่งเป็นต้นเหตุที่สำคัญที่สุด นอกจากนี้ชมรมฯยังเป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง เป็นอย่างมาก เนื่องจากจะมีการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งที่เปลี่ยนผู้บังคับการ ซึ่งหากไม่มีการแต่งตั้งต่อก็คือเป็นการยกเลิกภารกิจ ดังนั้นชมรมฯจึงต้องทำหน้าที่เจรจากับผู้บังคับ</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
	<p>ผลของการผลักดันร่วมกันของเครือข่ายฯ และชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง นำไปสู่การเปิดเวทีปรึกษาหารือโดยมีผู้แทนจากส่วนราชการ จังหวัดตรัง ผู้แทนกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช หัวหน้าอุทยานที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงของพะยูน ประกอบด้วย หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา จังหวัดสตูล หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ ตัวแทนตำรวจชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่ง ตัวแทนศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มูลนิธิอันดามันดามัน และหัวหน้าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งเป็นเจ้าของโครงการวิจัยพะยูน เข้าร่วมการปรึกษาหารือร่วมกัน</p> <p>ผลการปรึกษาหารือสามารถนำไปสู่การหาทางออก ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่ายได้ กล่าวคือ ให้ทางอุทยานยุติงานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และหากจะมีการดำเนินการวิจัยหรือมีการดำเนินโครงการในพื้นที่ทะเลและชายฝั่งที่มีอุทยานเป็นผู้เกี่ยวข้อง จะต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยผลการปรึกษาหารือนี้มีผลผูกพันถึงอุทยานแห่งชาติทางทะเลในพื้นที่ด้วย ซึ่งกรณีทีกล่าวมาเป็นลักษณะการทำงานในการหนุนเสริมการจัดการ</p>	<p>การสำรวจทุกครั้งให้มีการแต่งตั้งชุดฉก.ให้ทำงานในการรักษาทะเลร่วมกับชุมชนต่อไป ซึ่งที่ผ่านมาก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี</p> <p>บ้านเกาะมุกด์ เริ่มต้นลงพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ในฐานะที่ปรึกษาในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน โดยชุมชนบ้านเกาะมุกด์ได้รับทราบความเคลื่อนไหวในการปราบปรามเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากร จึงได้เข้าร่วมเรียนรู้ในกระบวนการจนสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ บทบาทการสนับสนุนงบประมาณของชมรมฯ เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเกี่ยวกับการสนับสนุนงบประมาณที่ได้จากกองทุนเพื่อสังคม ซึ่งนำไปใช้สำหรับการฟื้นฟูอาชีพและจัดซื้อเครื่องมือประมงให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการงบประมาณ นอกจากนั้นในช่วงต่อมาชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังก็มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานในด้านนโยบายเป็นหลัก มีบางส่วนที่ประเด็นปัญหาของพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ต้องการการสนับสนุนการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด ก็จะประสานงานมายังชมรมฯ เพื่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีการแก้ไขปัญหาหรือจัดตั้งกลไกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น</p> <p>บ้านควนตุงกู เป็นองค์กรลำดับแรกๆที่สร้างการขับเคลื่อนงานในพื้นที่บ้านควนตุงกู โดยทำหน้าที่ในการสร้างเวทีเรียนรู้ให้แกนนำของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหา</p>

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
	ในพื้นที่ของชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน	เรื่องเรืออวนลากและเรืออวนรุนในพื้นที่ และให้การสนับสนุนงบประมาณผ่านกองทุนเพื่อสังคมเพื่อแก้ปัญหาด้านอาชีพประมงในช่วงปี พ.ศ. 2543 ซึ่งสามารถนำไปสู่ความร่วมมือของชุมชนมากขึ้นในช่วงเวลานั้น ปัจจุบันชมรมชาวประมงพื้นบ้านทำหน้าที่ในการสนับสนุนชุมชนในกรณีที่เกิดปัญหาในพื้นที่และต้องการให้มีการผลักดันในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นบทบาทหลักของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง
องค์การบริหารส่วนตำบล	องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง มีการออกประกาศข้อบัญญัติท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน ซึ่งมีผลครอบคลุมพื้นที่เขตเล-เสบ้านด้วย	บ้านน้าราบ องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก สนับสนุนการทำงานของชุมชนไม่ต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับนโยบายผู้บริหารปัจจุบันมีแนวโน้มให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น โดยข้อเสนอจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก คือ ให้หมู่บ้านมีการจัดทำแผนการจัดการชุมชนและเสนอแผนงานล่วงหน้าซึ่งสามารถที่จะบรรจุไว้ในแผนงบประมาณได้
การสนับสนุนจากภาคเอกชน	สนับสนุนการจัดทำซั้งกอ บ้านปลาและการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการจัดกิจกรรมวันเขตเล-เสบ้าน	บ้านน้าราบ สนับสนุนงบประมาณสำหรับกิจกรรมชุมชนหรือการก่อสร้างศูนย์ศึกษาเรียนรู้และจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรโดยองค์การเอง และแม้ว่าจะไม่ได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งอย่างต่อเนื่อง แต่โดยภาพรวมถือว่า ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยหน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนชุมชนดังกล่าวประกอบด้วย มูลนิธิซีเมนต์ไทย ซึ่งให้การสนับสนุนชุมชนตั้งแต่ช่วงหลังเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามัน โดยให้การสนับสนุนในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเสริม จนถึงปัจจุบันก็ยังคงให้การสนับสนุนเรื่อง

หน่วยงาน	บทบาทในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน	บทบาทในระดับชุมชน
		<p>การปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยให้ในรูปของวัสดุก่อสร้าง <u>มูลนิธิอมสิน</u> ซึ่งให้การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการก่อสร้างศูนย์เรียนรู้ และการฟื้นฟูทรัพยากร โดยยังคงสนับสนุนงบประมาณสำหรับการฟื้นฟูทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง และ<u>การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค</u> ซึ่งให้การสนับสนุนงบประมาณในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ และสนับสนุนกิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรควบคู่กับมูลนิธิอมสิน แต่มีแนวโน้มลดลงในปัจจุบัน</p> <p><u>บ้านเกาะมุกด์</u></p> <p><u>การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค</u> มีการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการจัดทำศูนย์เรียนรู้ธนาคารสัตว์น้ำบ้านเกาะมุกด์ และมูลนิธิซีเมนต์ไทยให้การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเสริมบ้านเกาะมุกด์</p>

4.3 สรุปพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

การศึกษาพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งเริ่มต้นในปีช่วงปี พ.ศ. 2534-2538 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2558) สามารถสรุปได้ตามช่วงเวลาต่างๆ ดังนี้

ช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538) เริ่มต้นจากการรับรู้ถึงภัยคุกคามที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย ซึ่งมีทั้งส่วนของผู้ใช้เครื่องมือประมงที่มีอยู่ในชุมชนเองและผู้ใช้เครื่องมือประมงที่มาจากพื้นที่อื่น โดยพื้นที่บ้านน้ำราบรับรู้ได้จากเครื่องมือประมงอวนรุนเป็นหลัก บ้านเกาะมุกด์รับรู้ผ่านเครื่องมือประมงของตนเอง คือ อวนทับตลิ่งและเครื่องมือประมงขนาดใหญ่ที่รุกล้ำเข้ามาใกล้ฝั่งมากเกินไป คือ เรืออวนลาก และบ้านควนตุงกู รู้จักผ่านเครื่องมือประมงอวนลากและอวนรุน ระดับความรุนแรงจากผลของภัยคุกคามที่เพิ่มขึ้นได้ทำให้ในพื้นที่ 3 ชุมชนเกิดความตระหนักถึงผลกระทบระยะยาวที่จะเกิดขึ้น ประกอบกับการร้องเรียนไปยังหน่วยงานรัฐไม่ได้รับการตอบสนองในแก้ปัญหาจึงเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนต้องหาทางออกเพื่อปกป้องชุมชน แต่เนื่องจากแกนนำชุมชนยังขาดประสบการณ์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แนวทางที่มีการดำเนินการจึงเป็นการพยายามชักชวนทำความเข้าใจกับคนภายในชุมชน ซึ่งยังไม่เป็นผลมากนัก ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ แกนนำบางส่วนจึงเข้าร่วมการเรียนรู้ทั้งในประเด็นของปัญหาผลกระทบและแนวทางในการแก้ไขร่วมกับชาวประมงในพื้นที่อื่นๆ ในเครือข่ายชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังและกลับมาทำงานต่อในหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งสามารถสร้างแนวร่วมได้มากขึ้น แต่ยังไม่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรของชุมชน

สถานภาพโดยรวมของทรัพยากรทุกชนิดจึงอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านในช่วงนี้อยู่ในรูปแบบของความสัมพันธ์ในด้านการประกอบอาชีพประมง ซึ่งมักจะเจอกันในระหว่างการทำกรประมง และมีความขัดแย้งกันบ้างในกรณีที่มีการรุกล้ำเข้าไปทำการประมงที่ทำลายทรัพยากรในพื้นที่หมู่บ้านอื่นๆ ทั้งนี้ในพื้นที่บ้านฉางกลาง เป็นชุมชนที่รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในพื้นที่แต่ยังไม่มีความตระหนักในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สำหรับหน่วยงานที่มีบทบาทในช่วงนี้ คือ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังที่เข้ามาประสานงานเพื่อสร้างเครือข่าย และสนับสนุนด้านการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน โดยมีสมาคมหยาดฝนทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและที่ปรึกษา

ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2539-2548) เริ่มต้นจากการเรียนรู้รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจากพื้นที่ใกล้เคียงและชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังจนสามารถตั้งองค์กรชุมชนภายใต้ชื่อ กลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน โดยช่วงนี้จะมีจำนวนสมาชิกเข้าร่วมมากขึ้นเนื่องจากการวางกลไกทางการเงินเข้ามาเสริมสร้างการบริหารจัดการและช่วยเหลือซึ่งสามารถรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขาดเงินทุนในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือและความตึงเครียดที่เกิดจากภาวะผูกพันกับเจ้าของเงินทุนที่ยืมมาสำหรับการลงทุนซื้อเรือและเครื่องมือประมงได้ ปัจจัยที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้เกิดขึ้นจากการริเริ่มแนวคิดในการสร้างองค์กรชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่โดย โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ ซึ่งแตกต่างจากการทำงานในช่วงแรกซึ่งดำเนินการชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมีสมาคมหยาดฝนเป็นที่ปรึกษาและที่ปรึกษาที่ไม่ได้มีเป้าหมายที่การสร้างองค์กรชาวประมงพื้นบ้านในระดับชุมชนแต่จะเน้นการทำงานในเชิงประเด็น

มากกว่า เช่น การทำงานในประเด็นปาชายเลน การทำงานในประเด็นเรื่องการอนุรักษ์หญ้าทะเลหรือพะยูน เป็นต้น และการได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ซึ่งได้รับการสนับสนุนผ่านชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังการเปลี่ยนแปลงสำคัญในช่วงนี้ ประกอบด้วย

1. มีการทำความเข้าใจกับคนในชุมชน และปราบปรามการประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรจนหมดไป และมีการกำหนดกฎ กติกาข้อตกลง ครอบคลุมเครื่องมือประมงที่หลากหลายมากขึ้นในทุกชุมชน โดยขยายผลไปยังเครื่องมือประมงที่ไม่ผิดกฎหมายแต่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อน ทำลายสัตว์ทะเลหายากทั้งพะยูน เต่าทะเล และโลมา ทำลายระบบนิเวศทะเลซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงดูตัวอ่อน และหลบภัยของสัตว์น้ำ และมีการขยายผลไปสู่การปกป้องทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เกิดจากชาวประมงในชุมชนอื่นๆ ที่เข้ามาทำการประมงโดยใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายและผิดกฎ กติกาและข้อตกลงของชุมชน

2. ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีความตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากร เนื่องจากเมื่อเครื่องมือเหล่านั้นลดจำนวนลง ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น โดยสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากการทำประมงที่สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น

3. กลไกทางการเงินที่เกิดขึ้นในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ก็เป็นเงื่อนไขผูกพันที่นำไปสู่การเลิกใช้เครื่องมือประมงในระดับชุมชน เนื่องจากผู้ที่ขอรับทุนหรือการช่วยเหลือของกลุ่มจะต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มประมงพื้นบ้าน และข้อกำหนดที่สำคัญที่สุดของกลุ่มประมงพื้นบ้าน คือ จะต้องไม่ใช้เครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงที่ทำลายทรัพยากรตามที่กลุ่มกำหนดขึ้นร่วมกันและต้องเข้าร่วมในกระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชนด้วย

สถานภาพทรัพยากรโดยรวมในช่วงนี้ได้รับการฟื้นฟูร่วมกันทั้งระบบมากขึ้น เนื่องจากเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรหมดไปจากพื้นที่ในระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรปาชายเลน ซึ่งหมดอายุสัมปทานและชุมชนเห็นความสำคัญมากขึ้น โดยได้รับการดูแลในรูปแบบปาชายเลนชุมชนที่มีกฎ กติกา ข้อตกลงอย่างเป็นระบบในตอนปลายของช่วงนี้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมีมากขึ้นผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันและการปรึกษาหารือเวียนกันไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อเตรียมจัดตั้งเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน เพื่อแก้ปัญหาการลักลอบทำการประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งเป็นช่องว่างการจัดการหรืออยู่นอกเหนือพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน

ในช่วงนี้ชุมชนเริ่มประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆมากขึ้น โดยหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญ ประกอบด้วยชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน มูลนิธิซีเมนต์ไทย องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก สถานีพัฒนาทรัพยากรปาชายเลนที่ 30-31 ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ประมงอำเภอกันตัง ศูนย์ป้องกันและปราบปรามการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง

ช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2556) การประสานความร่วมมือและริเริ่มพัฒนากลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม ซึ่งเป็นผลจากแต่ละชุมชนเห็นความสำเร็จและความจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือที่หลากหลายทั้งภาครัฐที่จะต้องให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณและ

อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย องค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนในการสร้างการเรียนรู้และพัฒนา ศักยภาพขององค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง และหน่วยงานภาครัฐที่จำเป็นต้องให้การสนับสนุนชุมชน ในการสร้างความรู้ในการบริหารจัดการ การฟื้นฟู และการสร้างงานวิชาการร่วมกับชุมชนเพื่อยืนยัน ให้เห็นถึงความสำเร็จและผลที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน อย่างเป็นรูปธรรมและมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือรองรับด้วย

การดำเนินงานในช่วงนี้มีการวางแผนการทำงานร่วมระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นระบบ มากขึ้น การวางแผนในการจัดตั้งเครือข่ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนจนถึงขั้นตอนการประเมินผล และหลังการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ วัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) อย่างเป็นทางการแล้วในปี พ.ศ. 2550 องค์กรชุมชนคณะกรรมการ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน และหน่วยงานภาครัฐ มีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด เช่น มีการวางแผนการออกตรวจการณ์ร่วมกันโดยมีองค์กรชุมชนเป็นหลักและมีแบ่งช่วงเวลาในการรับผิดชอบ ระหว่างชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง และ ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หน่วยงานละ 15 วันต่อเดือน โดยจะนำเรือตรวจการณ์ของหน่วยงานตนเองมาจอดเตรียมพร้อมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ด้านการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน ในช่วงนี้มีฟื้นฟูทรัพยากรและการประกาศ พื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนเพิ่มเติม ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนได้ร่วมศึกษาวิจัยกับสถาบันการศึกษาและพบว่า ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นและส่งผลดีต่อระบบ เช่น การจัดทำธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง และ ประกาศพื้นที่อนุรักษ์คลองเพื่อที่อนุบาลตัวอ่อน การเพาะพันธุ์หญ้าทะเล และใช้หมึกนอกกระดอง เป็นต้น โดยกระบวนการที่เกิดขึ้นเหล่านี้ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ด้วย นอกจากนี้ในด้านความสัมพันธ์ของชุมชนที่สี่ พบว่า มีการติดต่อและมีความเข้าใจกันมากกว่าใน 2 ช่วงเวลาที่ผ่านมา มีการเดินทางเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ ของชุมชนอื่นๆ อย่างต่อเนื่องมากขึ้น อย่างไรก็ตามในตอนปลายของช่วงนี้บ้านฉางกลางได้ลดบทบาท การเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายเล-เสบ้านลงเป็นอย่างมาก โดยเหลือความสัมพันธ์ไว้เพียงการยอมรับ ในกฎ กติกา ข้อตกลงที่มีการกำหนดร่วมกัน

ช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2556-2558) เป็นช่วงเวลาหลังจากมีการดำเนินงานในรูปแบบการจัด การร่วม ซึ่งได้รับความร่วมมือในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้านเป็นอย่างดีในช่วง ปี พ.ศ. 2550-2556 ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาทั้งที่เกิดจากการลักลอบทำผิดกฎ กติกา ข้อตกลงของเครือข่ายเขต เล-เสบ้านที่ยังคงมีเหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่เกิดจากชาวประมงจากนอกพื้นที่ และเกิดจากการเข้า มาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์โดยกลุ่มคนซึ่งไม่ได้มีอาชีพเป็นชาวประมง จนกระทั่งกลางปี พ.ศ. 2556 ซึ่งมีการแบ่งพื้นที่ทำงานระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดให้ ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 (ปรับโครงสร้างหน่วยงานจากศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่งที่ 4) ซึ่งหน่วยงานหลักที่ร่วมมือกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง รับผิดชอบงานในพื้นที่ อ่าวสีเกาและอ่าวปะเหลียนแทน และการทำงานในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน รับผิดชอบโดยอุทยานแห่งชาติ หาดเจ้าไหม ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นชุมชนก็จะแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม แต่ก็ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือหรือการดำเนินการในการแก้ปัญหา ในช่วงนี้จึงเกิดการกระทำผิดในพื้นที่เพิ่มขึ้น เช่น การลักลอบดำหอยชักตีนโดยใช้เครื่องลม การลากอวนทับตลิ่งการลากปลิงทะเล เป็นต้น จนนำ

มาสู่การเสนอให้ทบวงกลไกการบริหารจัดการและเสนอให้ยกเลิกการแบ่งพื้นที่ทำงาน เนื่องจากไม่สามารถเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ

อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น จะพบว่า เป็นความผิดพลาดที่เกิดร่วมกันทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านได้ลดบทบาทการทำงานของตนเองลง เนื่องจากเห็นว่ามิหน่วยงานอุทยานแห่งชาติเสนอเข้ามารับผิดชอบพื้นที่ ซึ่งถือว่า ชุมชนได้สืบทอดเรียนในอดีตที่หน่วยงานรัฐเพียงหน่วยงานเดียวไม่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรได้ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นเกิดจากชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทนำ โดยประสานความร่วมมือให้หน่วยงานรัฐมาร่วมสนับสนุน ดังนั้นในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2557-2558 จึงมีการปรับทิศทางการทำงานมาใช้ในรูปแบบเดิมซึ่งให้ชุมชนเป็นภาคส่วนสำคัญในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน และยกเลิกการแบ่งพื้นที่ระหว่างอุทยานแห่งชาติและศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6

สถานภาพทรัพยากรโดยรวมในช่วงนี้ไม่แตกต่างจากในช่วงที่ 3 มากนัก มีทรัพยากรที่ได้รับผลกระทบโดยตรง คือ หอยชักตีน เนื่องจากการลบลอบจับโดยใช้เครื่องมือ ซึ่งเป็นวิธีการทำการประมงที่นำทรัพยากรขึ้นมาใช้ประโยชน์จนมากเกินไป สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในช่วงนี้ ในส่วนของบ้านฉางหลวงได้แยกตัวออกจากคณะกรรมการเขตเล-เสบ้านอย่างชัดเจน สำหรับความสัมพันธ์ในอีกสามหมู่บ้านในช่วงปี พ.ศ. 2556 เริ่มแยกการบริหารจัดการออกจากกัน เนื่องจากเห็นว่ามิหน่วยงานรัฐเข้ามารับผิดชอบโดยตรง และสถานการณ์การลบลอบทำการประมงผิดกฎหมายในพื้นที่เขตเล-เสบ้านก่อนปี พ.ศ. 2556 เหลืออยู่น้อยมากแต่ละพื้นที่เน้นการทำงานในหมู่บ้านของตนเองเป็นหลัก การประชุมคณะกรรมการเขตเล-เสบ้าน ขาดความต่อเนื่อง และได้เริ่มฟื้นฟูความสัมพันธ์การทำงานร่วมกันใหม่ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2556-2558 เนื่องจากต้องร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ปัจจุบันมีการประชุมคณะกรรมการเขตเล-เสบ้านที่ต่อเนื่องมากขึ้น และมีการติดต่อประสานงานและเข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านเครือข่ายมากขึ้นด้วย

4.4 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ เขตเล-เสบ้าน

การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยพิจารณาจากพัฒนาการซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลาดังนี้

ช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538) การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอยู่ในรูปแบบการจัดการโดยรัฐ ซึ่งหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทมากที่สุด ทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็นแต่ละด้าน ประกอบด้วย กรมป่าไม้ มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการพื้นที่ป่าชายเลนทุกพื้นที่ในเขตเล-เสบ้าน ในช่วงนี้กรมป่าไม้จัดการป่าชายเลนในพื้นที่โดยการเปิดให้มีการสัมปทานโดยหน่วยงานเอกชนตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 และพื้นที่บางส่วนมีการประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ปี พ.ศ. 2524 ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และกรมประมงดูแลด้านทรัพยากรประมงและการกระทำผิดทางทะเลที่เกิดจากการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 เป็นหลัก

ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2539-2548) การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้ในทางกฎหมายอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ แต่ในทางปฏิบัติชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักใน

การจัดการทรัพยากรมากที่สุด แม้ว่าหน่วยงานรัฐจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการโดยชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ในปี พ.ศ. 2542 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ในปี พ.ศ. 2546 แต่ก็เป็นการเข้ามาเพื่อหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในทางกฎหมายเป็นส่วนใหญ่ บทบาทหลักในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นยังเป็นของชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์จากชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรังว่า

“ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในการแก้ปัญหาอวนรุนในพื้นที่บ้านน้ำราบในช่วงนั้น เกิดจากความตั้งใจของชุมชนเป็นหลัก แกนนำชุมชนต้องรับผิดชอบทั้งในด้านการเฝ้าระวัง การแจ้งเหตุ และเป็นผู้ช่วยในการออกปฏิบัติการจับกุม ที่สำคัญที่สุดเรือตรวจการณ์ ซึ่งล่อแหลมต่อการถูกลักลอบเผาทำลายโดยผู้กระทำผิด ก็สามารถจอดไว้ในพื้นที่นี้ได้อย่างปลอดภัย” (สุนันท์ รักษาศรี, สัมภาษณ์วันที่ 5 พฤษภาคม 2557)

นอกจากนี้หลังจากที่ชุมชนสามารถแก้ปัญหาเครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งสำเร็จ ก็ยังมีพื้นที่ทรัพยากรต่างๆ ด้วยชุมชนเอง และการประกาศพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ ทั้งรูปแบบป่าชายเลนชุมชน พื้นที่อนุรักษ์คลอง ซึ่งได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่าการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยรวมของพื้นที่ในช่วงนี้อยู่ในรูปแบบการจัดการโดยชุมชน

ช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2556) ซึ่งเป็นช่วงหลังจากมีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ระยะเวลาหนึ่ง การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้มีการประสานงานความร่วมมือจากหน่วยงานที่หลากหลายทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันวิชาการ ให้มาทำงานร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน คือ พื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยมีการวางแผนการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบตามบทบาทหน้าที่และความถนัดของแต่ละหน่วยงาน รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในช่วงนี้ คือ การจัดการร่วมที่ควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน

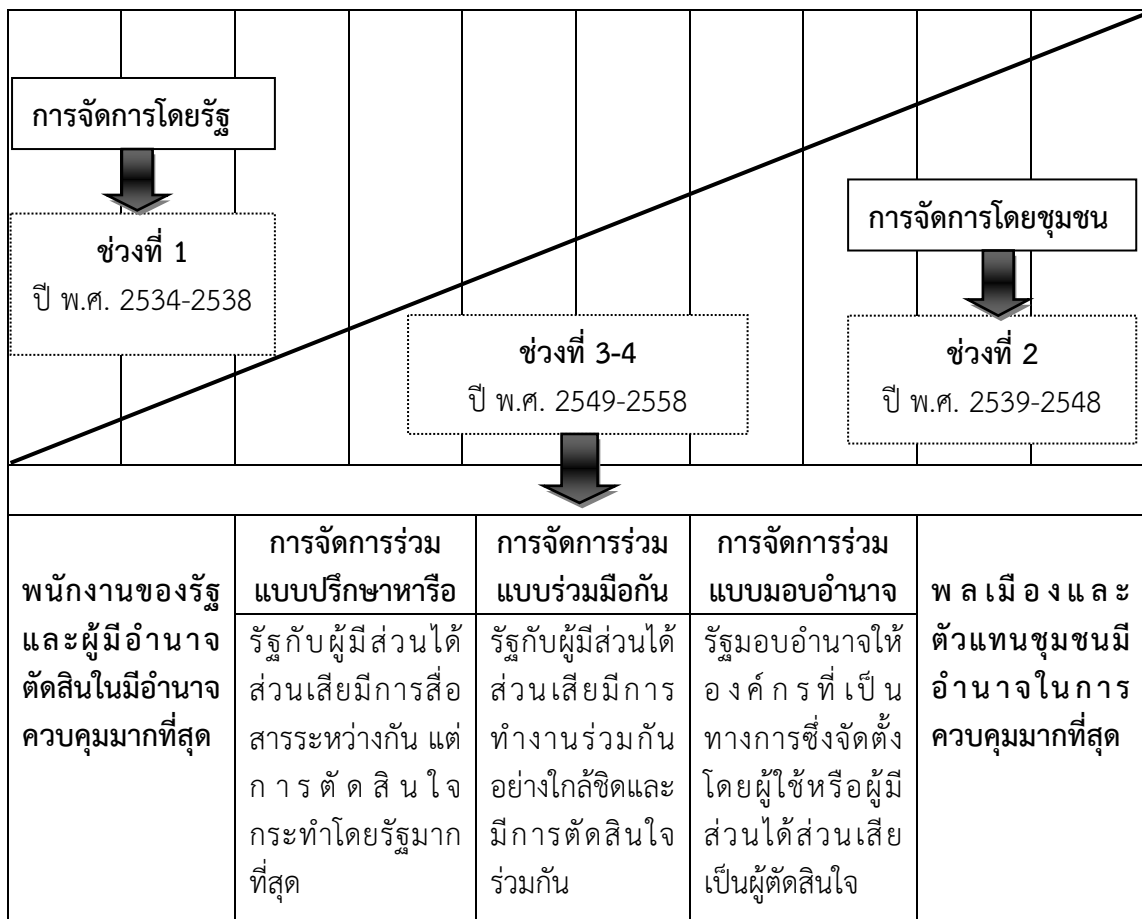
ช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2556-2558) การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้อยู่ในรูปแบบการจัดการร่วม แม้ว่าจะมีปัญหาในระยะแรกๆ คือ ช่วงปี พ.ศ. 2556 แต่การทบทวนและปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร ก็ตามในระยะปลายของช่วงนี้ กล่าวคือ ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2558 มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐในส่วนของศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งทำให้กลไก การสนับสนุนงบประมาณเปลี่ยนแปลงไปและกองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ไม่มีการแต่งตั้งชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลและชายฝั่งเพื่อทำงานต่อไป เนื่องจากเห็นว่า มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้วหลายหน่วยงาน แต่หากชุมชนต้องการความช่วยเหลือ ก็สามารถแจ้งขอความร่วมมือได้เป็นคนครั้งคราว ประกอบกับในช่วงนี้เครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากรอย่างรุนแรงได้หมดไป เหลือเพียงการลักลอบด้วยวิธีการที่ไม่ผิดกฎหมายแต่ทำลายทรัพยากรซึ่งมีจำนวนไม่มาก ดังนั้น การทำงานในช่วงนี้จึงลดระดับความเข้มข้นลง

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พิจารณาผลการศึกษากิจการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการแบ่งรูปแบบการจัดการร่วมตามแนวทางการศึกษาของ McConney et al. (2003) จะพบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2558 โดยภาพรวมสามารถแบ่งออกได้เป็นสามรูปแบบ กล่าวคือ ช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538) เป็นการจัดการโดยรัฐ ช่วงที่ 2 (2539-2548) เป็นการจัดการโดยชุมชน และช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2556) เป็นการจัดการร่วม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบย่อย กล่าวคือ การจัดการร่วมแบบปรึกษาหารือ การจัดการร่วมแบบร่วมมือกันและการจัดการร่วมแบบมอบอำนาจ พบว่าการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน อยู่ในรูปแบบของการจัดการแบบร่วมมือกันซึ่งรัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและมีการตัดสินใจร่วมกันกล่าวคือในช่วงปี พ.ศ. 2550-2556 มีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เช่น การรณรงค์จะมีการดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำป้ายแสดงแนวเขตการจัดการป่าชายเลนชุมชนร่วมกับสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 การทำป้ายเขตเล-เสบ้าน ซึ่งแสดงกฎ กติกา ข้อตกลงร่วมของชุมชนร่วมกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การทำป้ายเขตอนุรักษ์หอยชักตีนบ้านเกาะมุกด์ร่วมกับกรมประมง เป็นต้น การเฝ้าระวังมีการดำเนินการร่วมกับศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 และการดำเนินการจับกุมมีการดำเนินการร่วมกับชุดเฉพาะกิจทางทะเลปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรังและศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 โดยขึ้นอยู่กับความพร้อมของหน่วยงานในขณะนั้น ทั้งนี้ในการเข้าจับกุมโดยส่วนใหญ่ชุมชนจะทำหน้าที่ในการแจ้งเหตุ เนื่องจากชุมชนมีกลไกในการเฝ้าระวังที่มีความพร้อมมากกว่าหน่วยงานรัฐ และเป็นผู้กำหนดบทลงโทษ เนื่องจากชุมชนเลือกใช้แนวทางการลงโทษแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้คนในชุมชนและนอกชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การทำการประมงและเน้นการใช้บทลงโทษทางสังคมมากกว่าการใช้บทลงโทษทางกฎหมาย เช่น กรณีของการละเมิดกติกาชุมชนในเรื่องการวางลอบปูม้าตาถี่ในแนวเขตหญ้าทะเล ชุดอาสาปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลจะเก็บเครื่องมือประมงนั้นและแจ้งให้เจ้าของมารับคืน หรือกรณีการใช้อวนชักทับตลิ่ง ชุมชนจะตักเตือนผู้กระทำผิดโดยแจ้งให้ทราบถึงกติกาและเหตุผลในการห้ามใช้เครื่องมือชนิดนั้น เป็นต้น นอกจากนี้ในกลไกการปรึกษาหารือทั้งด้านกิจกรรมการฟื้นฟู การอนุรักษ์และการแก้ไขกติกา ข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในเขตเล-เสบ้านต้องผ่านการปรึกษาในระดับหมู่บ้านและการปรึกษากับคณะกรรมการและที่ปรึกษาของเขตเล-เสบ้านด้วยสำหรับในช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2556-2558) เป็นการจัดการร่วมแบบร่วมมือกัน เช่นเดียวกับช่วงที่ 3 ดังตารางที่ 10

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า การดำเนินกิจกรรมร่วมกันต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น และการจัดการด้านการประชุมเตรียมงาน ประชุมวางแผนการทำงาน และประชุมทบทวนและติดตามงานต่างๆ ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ชุมชนจะทำหน้าที่หลักทั้งในด้านการประสานงาน การดำเนินการประชุม และติดตามการดำเนินงานให้เป็นไปตามมติที่ได้วางไว้จากการประชุม รวมถึงการจัดทำข้อเสนอต่างๆ เช่น ข้อเสนอเกี่ยวกับ กฎ กติกา ข้อตกลง ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางและแผนงานในการออกตรวจการณ์ ข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดทำป้ายแนวเขต เป็นต้น จะพิจารณาจากข้อเสนอจากชุมชนก่อน โดยหน่วยงานต่างๆ จะช่วยกันแสดงความคิดเห็นและเพิ่มเติม ก่อนจะออกมาเป็นมติร่วมกัน และนำไปปฏิบัติตามความรับผิดชอบและความถนัดของหน่วยงานของตนเอง จึงเห็นได้ว่า กลไกการจัดการร่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ให้ความสำคัญกับชุมชนมาก ประกอบกับในช่วงพัฒนาการตั้งแต่ช่วงที่ 2 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แต่ชุมชนยังได้มีการพัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการจัดการร่วมที่เกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อนำลักษณะที่ได้จากการสังเกตนี้อาวิเคราะห์ร่วมกับข้อเสนอของ Pomeroy (2001) ผู้วิจัยจึงเห็นว่า รูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านมีลักษณะเฉพาะในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ รูปแบบการจัดการร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน (community-centered co-management) ซึ่งหมายถึง การจัดการโดยมีศูนย์กลางที่ประชาชน เน้นที่ชุมชนบนพื้นฐานของทรัพยากรและความร่วมมือกัน ซึ่งสามารถบูรณาการแนวทางการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้สามารถเพิ่มความรับผิดชอบอำนาจ และบทบาทของชุมชน ในฐานะผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญในการจัดการเพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่มีประสิทธิผลมากขึ้น

ตารางที่ 10 สรุปการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

4.5 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ เขตเล-เสบ้าน

ช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538) มีปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย

1. ความไม่เข้าใจของคนในชุมชนต่อแนวทางการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เกิดขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมา ชุมชนใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีมาตั้งแต่อดีต โดยไม่ต้องมีการบริหารจัดการภายในชุมชนของตนเอง และคาดหวังให้รัฐทำหน้าที่แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามบทบาทและหน้าที่ตามกฎหมาย

2. แกนนำชุมชนยังไม่มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และเนื่องจากผู้กระทำผิดส่วนใหญ่เป็นคนภายในชุมชนรวมทั้งแกนนำเองก็เคยเป็นผู้กระทำผิดมาก่อน จึงต้องใช้เวลาที่ยาวนานในการทำความเข้าใจกับคนภายในชุมชน และต้องเรียนรู้เพิ่มเติมจากพื้นที่อื่นๆ ในการแก้ปัญหาเพิ่มเติม

3. ความไม่พร้อมในด้านเงินทุนในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือ เนื่องจากในช่วงนี้ชาวประมงส่วนใหญ่มีหนี้สินผูกพันอยู่กับเจ้าของแพ ซึ่งต้องกู้ยืมเงินมาสำหรับลงทุนในการทำการประมงทั้งเรือประมง เครื่องเรือ และเครื่องมือประมง ดังนั้น การปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง นอกจากจะกระทบกับรายได้ที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีพและการชำระหนี้สินแล้ว ยังต้องมีการจัดหาเงินทุนก้อนใหม่สำหรับการลงทุนในเครื่องมือประมงด้วย รวมถึงสถานภาพทรัพยากรที่เสื่อมโทรมในช่วงนี้ไม่เอื้อให้ชุมชนใช้เครื่องมือประมงอย่างง่าย เช่น การตกปลา การทอดแห และการวางลอบจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

4. หน่วยงานรัฐไม่พร้อมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งที่เกิดจากข้อจำกัดในด้านกำลังคนและงบประมาณ เนื่องจากในช่วงนี้มีผู้กระทำผิดกฎหมายจำนวนมากและกระจายอยู่ทั่วไปในท้องทะเลตรง และการกระทำผิดโดยส่วนใหญ่จะทำการตรวจสอบได้ยาก หากไม่ได้รับความร่วมมือจากคนภายในชุมชน เช่น การลักลอบทำประมงอวนรุน จะลักลอบทำการประมงในช่วงเวลากลางคืน และการลักลอบวางยาเบื่อปลา จะลักลอบทำในพื้นที่คลองเล็กๆ ในชุมชน เป็นต้น รวมถึงกรณีพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ เป็นพื้นที่ห่างไกลจากที่ตั้งของหน่วยงานรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตัวอำเภอกันตัง การเดินทางไม่สะดวกหรือต้องใช้เวลาในการเข้าถึงพื้นที่

ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2539-2548) มีปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย

1. ความจริงจังในการแก้ปัญหาในพื้นที่อื่นๆ เรื่องอวนรุน ส่งผลให้ชาวประมงที่ทำประมงอวนรุนย้ายสถานที่ทำการประมง มายังพื้นที่ทะเลบ้านเกาะน้ำราบและบ้านควนตุงกู ซึ่งไม่สามารถใช้วิธีการพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียว ต้องมีการเฝ้าระวัง และออกปราบปรามอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับผู้ลักลอบบางคนมีอาวุธปืน ซึ่งเป็นอันตรายต่อแกนนำชุมชนในกรณีที่ต้องออกเพียงฝ่ายเดียว จึงต้องรอหน่วยงานที่เข้าร่วมเป็นหลักในตอนนั้นเข้าร่วมด้วย ซึ่งมีเพียงหน่วยงานเดียวและต้องรับผิดชอบทั่วไปในท้องทะเลตรง

2. การปราบปรามเครื่องมือประมงขนาดใหญ่ กรณีเรืออวนลากที่ลักลอบเข้ามาในระยะ 3,000 เมตร ซึ่งเป็นของผู้มีอิทธิพล และมีอาวุธอยู่ในเรือจำนวนมาก ต้องการการเตรียมความพร้อมและประสานงานจากหลายหน่วยงาน เนื่องจากการเข้าปราบปรามโดยคนจำนวนน้อยไม่สามารถทำได้ เพราะอาจจะเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ รวมถึงเสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้องจากเจ้าของเรือ

3. การออกตรวจสอบผู้กระทำผิดบางชนิด เช่น กรณีการวางยาเบื่อปลา ซึ่งอาจจะกระทำการอยู่ในพื้นที่เล็กๆ ในพื้นที่ป่าชายเลนขนาดใหญ่ของหมู่บ้าน ดังนั้นจึงทำให้แกนนำต้องทุ่มเทและเสียสละเวลาส่วนตัวมาก ซึ่งบางครั้งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพตนเอง

ช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2556) มีปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการในพื้นที่ เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย

1. การลักลอบทำประมงประเภทที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อนและสัตว์ทะเลหายาก เช่น ลอบปูม้าตาถี่ การดำหอยชักตีนโดยใช้เครื่องมือ และเบ็ดราไว เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาได้โดยใช้กฎหมายการประมงที่มีอยู่ แต่ต้องอาศัยการอธิบายให้ผู้ลักลอบกระทำผิดทราบถึงผลกระทบและกฎ กติกา และต่อตกลงที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นเป็นรายๆ ไป ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพราะมักจะมีผู้กระทำผิดรายใหม่จากพื้นที่อื่นๆ ที่มักจะอ้างว่าไม่ทราบกฎ กติกา ข้อตกลงที่ชุมชนกำหนดขึ้น

2. การเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงแบบงานอดิเรกหรือการเข้ามาเป็นครั้งคราวในวันหยุดจากพื้นที่หมู่บ้านชาวสวน ซึ่งไม่มีพื้นที่หมู่บ้านติดชายฝั่ง ซึ่งไม่มีความเข้าใจในวิถีการทำประมง จึงมีการใช้เครื่องมือและวิธีการที่กระทบต่อระบบนิเวศและพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน เช่น อวนทับตลิ่ง หรือการเก็บหอยบริเวณชายฝั่ง ซึ่งบางครั้งจับสัตว์น้ำขนาดเล็กไปบริโภค ซึ่งขัดต่อวิถีชาวประมงพื้นบ้านทั่วไปที่มักจะจับสัตว์น้ำขนาดใหญ่หรือสัตว์น้ำที่โตเต็มวัยแล้วเท่านั้น

3. ราคาที่เพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำบางชนิด ซึ่งชาวประมงโดยทั่วไปไม่นิยมบริโภค แต่มีความสำคัญในทางระบบนิเวศ เช่น ปลิงทะเล ซึ่งผ่านกระบวนการและตากแห้งแล้วมีราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 4,000 บาท ส่งผลให้มีการจับปลิงทะเลในปริมาณที่มากเกินไป รวมถึงกรณีการลักลอบจับโดยเครื่องมือประมงลากปลิงทะเล ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศใต้ท้องทะเล เป็นอย่างมาก และการลักลอบส่วนใหญ่จะทำการประมงในช่วงกลางคืน ซึ่งทำให้ชุดอาสาเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเลต้องทำงานหนักขึ้น

ช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2556-2558) มีปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย

1. มูลค่าและความต้องการทางการตลาดของสัตว์ทะเลหายากที่สูงขึ้นส่งผลให้มีการลักลอบจับพะยูนอยู่เสมอ

2. พื้นที่เขตเล-เสบ้าน มีลักษณะทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรร่วมและมีการเข้าถึงทรัพยากรแบบเปิด คือ เปิดให้มีการเข้าใช้ทรัพยากรได้ทุกคน การติดตามเพื่อตรวจสอบการลักลอบการทำประมงที่ทำลายทรัพยากรจำเป็นต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและต้องใช้ต้นทุนในการบริหารจัดการที่สูงจึงเกิดความไม่ต่อเนื่องในการทำงาน บ่อยครั้งจึงมีการเข้ามาลักลอบทำการประมงในพื้นที่ นอกจากนี้มีการพัฒนาเครื่องมือประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรโดยที่กฎหมายหลักตามพระราชบัญญัติการประมงหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่สามารถพัฒนาได้ทันที่กับผลกระทบที่เกิดขึ้น

3. ผู้บริหารหน่วยงานรัฐในพื้นที่ มีผลต่อแนวทางและระดับการจัดการร่วมในพื้นที่ บ่อยครั้งที่การเปลี่ยนผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงาน ทำให้การจัดการร่วมชะงักหรือสร้างอุปสรรคการทำงานในพื้นที่ เช่น หัวหน้าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม บางคนให้ความร่วมมือหรืออำนวยความสะดวกให้ชุมชนสามารถทำงานในพื้นที่ แต่เมื่อเปลี่ยน บางคนก็จะให้ความสำคัญน้อย บางกิจกรรมก็ส่งผลกระทบ

กับชุมชน จนเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นมาได้ และการทำงานของชุดเฉพาะกิจเพื่อการปราบปรามผู้กระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ได้รับการแต่งตั้งจากผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง เมื่อมีการเปลี่ยนผู้บังคับการการทำงานของชุดเฉพาะกิจฯ ก็จะหมดลง และชมรมชาวประมงพื้นบ้านจะต้องเข้าพบเพื่อให้มีการแต่งตั้งชุดเฉพาะกิจใหม่อีกครั้ง นอกจากนี้การเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการของหน่วยงานทำให้ชุมชนต้องมีการทบทวนแนวทางหรือต้องเชิญตัวแทนลงพื้นที่มาเพื่อทำความเข้าใจใหม่ เช่น การเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการของศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เป็นต้น

4. ชุมชนประมงพื้นบ้านแต่ละชุมชนมีความพร้อมและความเข้มแข็งไม่เท่ากัน ทำให้บางครั้งเป็นภาระที่หนักของชุมชนใดชุมชนหนึ่งในจัดการแก้ปัญหา

5. การประชุมที่มีการวางไว้ว่าจะมีการประชุมร่วมกันอย่างน้อยสามเดือนครั้ง เพื่อติดตามสถานการณ์การทำงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และหาทางออกร่วมกัน ยังไม่สามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

6. การจัดการร่วม เป็นแนวทางใหม่ มีความซับซ้อน และมีการซ้อนทับหน้าที่ในการทำงานกันของหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและชุมชน จึงต้องอาศัยเวลา และต้องมีการสร้างการเรียนรู้ให้ทั้งชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คาดว่ายังต้องใช้เวลาอย่างน้อยอีกสามปี กว่าจะพัฒนาให้ระบบสามารถดำเนินการได้เองอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 11 สรุปพัฒนาการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ช่วงเวลา	ประเด็น		
	พัฒนาการ	รูปแบบ	ปัญหาอุปสรรค
<p>ช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รับรู้และเกิดความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เกิดจากเครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากร โดย <u>บ้านน้ำราบ</u> รับรู้ผ่านเครื่องมือประมงอวนรุน <u>บ้านเกาะมุกด์</u> รับรู้ผ่านเครื่องมือประมงอวนล้อมหาดหรืออวนทับตลิ่ง <u>บ้านควนตุงกู</u> รับรู้ผ่านเครื่องมือประมงอวนรุนและอวนลาก <u>บ้านฉางหลาง</u> รับทราบว่ามีเครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรในพื้นที่แต่ยังไม่เกิดความตระหนักในแก้ปัญหา 2. สถานภาพทรัพยากรอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม 3. หน่วยงานที่มีบทบาทสนับสนุนการทำงาน คือ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง 	<p><u>การจัดการโดยรัฐ</u> เพียงฝ่ายเดียว</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชาวประมงส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นผู้ใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากร 2. แกนนำชุมชนยังไม่มีประสบการณ์ในแก้ปัญหา 3. ความไม่พร้อมด้านเงินทุนในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือ 4. หน่วยงานรัฐไม่พร้อมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
<p>ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2539-2548)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนประมงพื้นบ้าน ขึ้นมาทำหน้าที่ในการแก้ปัญหา โดยมีการตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านในทุกหมู่บ้าน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน จนสามารถใช้เป็นเงื่อนไขและแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงได้ในทุกหมู่บ้าน และเกิดการขยายผลไปสู่ยกเลิกเครื่องมือประมงที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและทรัพยากรได้ 2. มีการจัดตั้งชุดประมงอาสาปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลในหมู่บ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ และบ้านควนตุงกู ซึ่งปราบปรามการลักลอบการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรที่มาจากต่างพื้นที่ได้ในปี พ.ศ. 2547 	<p><u>การจัดการโดยชุมชน</u> โดยหน่วยงานรัฐให้การสนับสนุนด้านกฎหมายและด้านงบประมาณบางส่วน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการเคลื่อนย้ายของเรือประมงอวนรุนเข้ามาในพื้นที่ชุมชนในเขตเล-เสบ้านมากขึ้น 2. เรือประมงขนาดใหญ่ที่เข้ามาลักลอบเป็นของผู้มีอิทธิพล ทำให้มีความเสี่ยงในการออกปราบปราม

ช่วงเวลา	ประเด็น		
	พัฒนาการ	รูปแบบ	ปัญหาอุปสรรค
	<p>3. มีการจัดตั้งกลุ่มป่าชายเลนชุมชนขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการจัดการป่าชายเลนชุมชน โดยมีการกำหนดแนวเขต กฎ กติกา และข้อตกลง</p> <p>4. สถานภาพทรัพยากรโดยรวมได้รับการฟื้นฟูโดยชุมชนเป็นหลัก และสามารถสนับสนุนวิถีการดำรงชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านได้ตามปกติ</p> <p>5. หน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิซีเมนต์ไทย ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30 ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 และ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดังกล่าว ซึ่งเริ่มลงทำงานในพื้นที่บ้านน้ำราบและบ้านฉางกลาง ในเรื่องการวิจัยปูม้าเป็นหลัก</p>		<p>3. การตรวจสอบ ใฝ่ระวังผู้กระทำผิด กรณี การวางยาเบื่อปลาทำได้ยาก เนื่องจาก มีการลักลอบทำในพื้นที่เล็ก ซึ่งต้องใช้เวลาเวลามาก</p>
<p>ช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2556)</p>	<p>1. ระดับชุมชน เกิดการขยายผลการทำงานและฟื้นฟูทรัพยากรขึ้น โดยมีการขยายผลไปสู่การประกาศเขตอนุรักษ์คลอง เขตอนุรักษ์พันธุ์หอยชักตีน การจัดการพื้นที่ป่าชายหาด การฟื้นฟูทรัพยากรปูม้า หอยทะเล และหมีกหอม และมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อรับผิดชอบงานในด้านต่างๆ มากขึ้น ประกอบด้วย</p> <p><u>บ้านน้ำราบ</u> ประกอบด้วย กลุ่มธนาการปูม้าไข่นอกกระดอง เพาะพันธุ์หอยทะเลและไข่มือกหอม กลุ่มสตรี กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน</p> <p><u>บ้านเกาะมุกด์</u> ประกอบด้วย กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพเสริม กลุ่มที่ดินและโฉนด</p>	<p>ระดับชุมชนอยู่ในรูปแบบการจัดการโดยชุมชน</p> <p>ระดับเขตเล-เสบ้านอยู่ในรูปแบบการจัดการร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน</p>	<p>1. การลักลอบทำประมงประเภทที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อนและสัตว์ทะเลหายาก</p> <p>2. การใช้เครื่องมือและวิธีการประมงที่กระทบต่อระบบนิเวศและพันธุ์</p>

ช่วงเวลา	ประเด็น		
	พัฒนาการ	รูปแบบ	ปัญหาอุปสรรค
	<p>ชุมชน กลุ่มอยู่อาศัย-สร้างเรือชุมชน บ้านควนตุงกู มีการฟื้นฟูกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2554 บ้านฉางกลาง มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านและกลุ่มอยู่อาศัย-สร้างเรือขึ้นมาใหม่โดยการผลักดันของเครือข่ายฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน</p> <p>2. ระดับเครือข่ายมีการประกาศพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการฯ ในปี พ.ศ. 2550 และได้รับการรับรองพื้นที่ในประกาศข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554</p> <p>3. สถานภาพทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูร่วมกันทั้งระบบนิเวศ และเครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรส่วนใหญ่หมดไปจากพื้นที่</p> <p>4. หน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วย ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิซีเมนต์ไทย มูลนิธิอมสิน ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30 องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วิทยาลัยเกษตรกรรมราษีไศล วิทยาลัยเกษตรกรรมตรัง</p>		<p>สัตว์น้ำวัยอ่อน โดยกลุ่มชาวสวนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงแบบงานอดิเรกหรือเป็นครั้งคราว ซึ่งไม่มีความเข้าใจในวิธีการทำการประมง</p> <p>3. ราคาที่เพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำบางชนิด เช่น ปลิงทะเล ส่งผลให้มีการจับปลิงทะเลในปริมาณที่มากเกินไป รวมถึงกรณีการลักลอบจับโดยเครื่องมือประมงลากปลิงทะเล ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศใต้ท้องทะเลเป็นอย่างมาก</p>

ช่วงเวลา	ประเด็น		
	พัฒนาการ	รูปแบบ	ปัญหาอุปสรรค
<p>ช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2556-2558)</p>	<p>1. ระดับชุมชน มีการประกาศพื้นที่คุ้มครองทรัพยากรของชุมชนและจัดตั้งองค์กรชุมชนและปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรชุมชนเพิ่มเติม ประกอบด้วย</p> <p>บ้านน้ำราบ จัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนขึ้นใน ปี พ.ศ. 2557</p> <p>บ้านควนตุงกู จัดตั้งกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองใน ปี พ.ศ. 2558 และมีการประกาศพื้นที่อนุรักษ์คลองบ้านควนตุงกูขึ้น</p> <p>บ้านเกาะมุกด์มีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กร โดยเปลี่ยนชื่อกลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็น กลุ่มแลเลบ้านเกาะมุกด์ โดยมีกลุ่มต่างๆ แยกย่อยออกไปประกอบด้วย ชุดประมงอาสาปฏิบัติภารกิจทางทะเลและชายฝั่ง กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มที่ดินและโฉนดชุมชน กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน กลุ่มสตรีแลเลบ้านเกาะมุกด์ กลุ่มป่าชายเลนชุมชน กลุ่มแพชุมชน และกลุ่มเยาวชนแลเลบ้านเกาะมุกด์</p> <p>2. ระดับเครือข่าย เกิดการทดลองแบ่งพื้นที่รับผิดชอบระหว่างหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องสองหน่วยงานกล่าวคือ อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม และศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 และพบว่า ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีการทบทวนแนวทางการทำงานร่วมกันกับคณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน จนได้บทสรุปว่า แนวทางความร่วมมือเดิมที่ใช้ในช่วงที่ 3 เป็นแนวทางที่เหมาะสม และให้ชุมชนทำหน้าที่หลักในการประสานความร่วมมือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด</p>	<p>ระดับชุมชนอยู่ในรูปแบบการจัดการโดยชุมชน</p> <p>ระดับเขตเล-เสบ้านอยู่ในรูปแบบการจัดการร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน</p>	<p>1. มูลค่าและความต้องการทางการตลาดของสัตว์ทะเลหายากที่สูงขึ้น ส่งผลให้มีการลักลอบจับพะยูนอยู่เสมอ</p> <p>2. ลักษณะทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรร่วมและมีการเข้าถึงแบบเปิด ส่งผลให้การติดตามตรวจสอบการลักลอบทำประมงจำเป็นต้องดำเนินอย่างต่อเนื่องและใช้ต้นทุนในการบริหารจัดการสูงจึงเกิดความไม่ต่อเนื่องในการทำงาน และการพัฒนาเครื่องมือประมงที่ส่งกระทบต่อทรัพยากรซึ่งกฎหมายหลักไม่สามารถพัฒนาได้ทันต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น</p>

ช่วงเวลา	ประเด็น		
	พัฒนาการ	รูปแบบ	ปัญหาอุปสรรค
	<p>3. สถานภาพทรัพยากรโดยรวม อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มีเพียงทรัพยากรสัตว์น้ำบางชนิดที่มีการมีการใช้จนเกินศักยภาพในการผลิต คือ หอยชักตีน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัญหาการบริหารจัดการในช่วงต้นปี พ.ศ. 2556</p> <p>4. หน่วยงานที่มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ประกอบด้วยมูลนิธิอานามัน ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วิทยาเขตตรังโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัยตรัง</p>		<p>3. การเปลี่ยนแปลงผู้บริหารหน่วยงานรัฐมีผลต่อแนวทางและระดับการจัดการร่วม</p> <p>4. ชุมชนประมงพื้นบ้านแต่ละชุมชนมีความพร้อมและความเข้มแข็งไม่เท่ากัน</p> <p>5. คณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เส้าบ้านมีการประชุมร่วมกันไม่ต่อเนื่อง</p> <p>6. การจัดการร่วม เป็นแนวทางใหม่ มีความซับซ้อนจึงต้องอาศัยเวลาในการสร้างการเรียนรู้แก่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p>

4.6 ความเหมาะสมและความสอดคล้องกับระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและบริบทชุมชนกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในปัจจุบัน

4.6.1 ระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

จากการศึกษา พบว่า ระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของพื้นที่เขตเล-เสบ้านแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือ ทรัพยากรที่มีการเคลื่อนที่ คือ ทรัพยากรสัตว์น้ำ และทรัพยากรที่อยู่กับที่ คือ ป่าชายเลน หญ้าทะเล และปะการัง และการจัดการที่มีอยู่ในพื้นที่เขตเล-เสบ้านสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนและการจัดการร่วม ดังนั้น รูปแบบการจัดการที่สอดคล้องกับ ทรัพยากรประเภทป่าชายเลนและปะการัง คือ มอบให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐร่วมกับชุมชนเจ้าของพื้นที่ สำหรับทรัพยากรที่เคลื่อนที่ประเภทสัตว์น้ำ และทรัพยากรที่อยู่กับที่แต่มีการกระจายทั่วไปในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เช่น หญ้าทะเล นั้นควรอยู่ในการจัดการร่วมที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันเพื่อเฝ้าระวังการเข้ามากระทำผิดในพื้นที่

สำหรับการฟื้นฟูสามารถดำเนินการได้สองรูปแบบ กล่าวคือ การฟื้นฟูโดยชุมชนสำหรับพื้นที่ทะเลหน้าบ้านและการฟื้นฟูร่วมในกรณีของการทำซั้งบ้านปลาหรือการวางปะการังเทียม เนื่องจากอาจมีการกีดขวางทางน้ำหรือพื้นที่ทำการประมง ซึ่งจะต้องให้ชุมชนได้รับทราบร่วมกัน โดยอาจมีการดำเนินการกับตัวแทนชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถนำข้อมูลไปสื่อสารกับชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนของตนเองได้ นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ผลพบว่า ลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีการจัดการทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้านซึ่งนำไปสู่ประสบความสำเร็จ คือ คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรในส่วนของการจัดการ และสามารถแบ่งปันในกรณีการใช้ประโยชน์ที่ไม่กระทบต่อระบบทรัพยากร

ทั้งนี้การกำหนดพื้นที่จัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมของชุมชนภายใต้ชื่อ พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน เป็นการกำหนดที่เกิดขึ้นจากเจตนารมณ์ร่วมกันของชุมชนที่มองเห็นความสำคัญของพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอในรายงานการศึกษาแผนการแบ่งเขตทางทะเลในอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง ที่เสนอไว้โดย สัมพันธ์ พรหมหอม (2539) ว่า ควรมีการกำหนดพื้นที่บางพื้นที่เป็นเขตรักษาที่อยู่อาศัย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่แหล่งแพร่กระจายของหญ้าทะเล ประกอบด้วย พื้นที่ระหว่างหาดฉางกลาง หาดหยงหล้า กับหาดเกาะมุกด์ ด้านทิศตะวันออก ครอบคลุมบริเวณทั้งหมดและพื้นที่ท้องทะเลบ้านเจ้าไหม เพราะท้องทะเลบริเวณนี้เป็นแหล่งหญ้าทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงพบการแพร่กระจายของพะยูนเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับแหล่งหญ้าทะเลได้เป็นอย่างดี พื้นที่ซึ่งได้รับการเสนอให้เป็นเขตรักษาถิ่นที่อยู่อาศัยทั้งหมด มีเนื้อที่ 19,628.38 ไร่ โดยเหตุผลหลัก คือ ท้องทะเลมีความโดดเด่นอยู่ 2 อย่าง คือ เป็นแหล่งหญ้าทะเลและที่อยู่อาศัยของพะยูน ซึ่งทรัพยากรทั้งสองชนิดนี้มีความสัมพันธ์กับเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดของชุมชนจะพบว่ามีความก้าวหน้าและมีความใส่ใจต่อทรัพยากรไม่เพียงแต่สิ่งที่ตนสามารถเก็บหาประโยชน์ได้อย่างเดียว แต่ยังคำนึงถึงระบบทรัพยากรโดยรวมซึ่งมีความสอดคล้องกับงานศึกษาที่มีการจัดทำอย่างเป็นระบบและผ่านการวิเคราะห์เป็นอย่างดี ทั้งนี้ชุมชนไม่ได้รับทราบเกี่ยวกับรายงานการศึกษาดังกล่าวมาก่อน แต่เมื่อทบทวนข้อมูลย้อนหลังกลับไปก่อนที่ชุมชนเขตเล-เสบ้าน จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรอย่างจริงจัง จะพบว่าพื้นที่ข้างเคียง เช่น บ้านเจ้าไหม บ้านมดตะนอย และบ้านเกาะลิบง เป็นพื้นที่ซึ่งผ่านการต่อสู้กับอวนลาก อวนรุน

(แก้ตฤา บุญปรากฏ, 2541) เพื่อปกป้องพะยูนมาก่อน จนสามารถชูประเด็นเรื่องพะยูนให้เป็นวาระที่สำคัญในระดับจังหวัด ดังนั้น จึงถือได้ว่า ชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ได้รับการสืบทอดอุดมการณ์นั้นมาด้วย และปัจจุบันถือว่ากลายเป็นสำนึกร่วมกันของชาวประมงในพื้นที่ ในประเด็นที่จะต้องปกป้องพะยูน ซึ่งเป็นสัตว์ทะเลที่เหลือจำนวนไม่มากนัก ดังนั้นการจัดการร่วมจึงมีความสอดคล้องกับระบบทรัพยากรของพื้นที่เขตเล-เสบ้านเป็นอย่างดี

4.6.2 ด้านสังคมวัฒนธรรม

พบว่า มีความเหมาะสมและสอดคล้อง กล่าวคือ ชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน มีความสัมพันธ์ภายในชุมชนลักษณะเป็นระบบเครือญาติที่มีความใกล้ชิดกัน ทั้ง 4 ชุมชน เนื่องจากเป็นการขยายชุมชนจากสายตระกูลใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกไม่กี่ตระกูล และกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาใหม่ภายหลังส่วนใหญ่ก็จะเป็นเครือญาติกัน การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนจะใช้สายสัมพันธ์ทางเครือญาติก่อนเป็นลำดับแรก หากเกิดการกระทำผิดก็จะมี การเตือน การเจรจาและตกลงกันด้วยวาจาว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก ซึ่งกลไกนี้สามารถใช้ได้ผลในระดับชุมชน แต่หากมีการออกไปกระทำผิดต่างพื้นที่ ก็จำเป็นต้องมีการประสานงานมายังเครือข่ายในระดับชุมชนให้ทำหน้าที่ในการตักเตือน และหากไม่สามารถควบคุมได้ก็จำเป็นต้องใช้กลไกของอำนาจรัฐตามกฎหมาย

พื้นที่ซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจมากที่สุดของการใช้กลไกทางเครือญาติ คือ พื้นที่บ้านเกาะมุกด์ กล่าวคือ เมื่อพบว่าเกิดความไม่ปกติขึ้นในชุมชนหรือเกิดเหตุการณ์ที่จะกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ชาวบ้านเกาะมุกด์ก็จะพูดคุยกัน ตกลงกัน เมื่อเป็นมติของชุมชนแล้ว จะไม่มีการฝ่าฝืนมตินั้นของชุมชน ซึ่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีของการเลิกใช้เครื่องมือประมงอวนล้อมหาดในปี พ.ศ. 2535 และแม้สาเหตุของการประกาศมตินั้นจะเป็นการกระทำของบุคคลภายนอก เช่นกรณีของการเข้ามาเก็บหอยทุกชนิดทุกขนาดของคนต่างถิ่นที่เข้ามาเป็นครั้งคราวและไม่ได้เป็นชาวประมง ชาวบ้านเกาะมุกด์รับรู้และตระหนักถึงความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้น จึงประชุมชุมชนและตกลงกันกำหนดพื้นที่ห้ามเก็บหอยทุกชนิด โดยกฎ กติกา ข้อตกลงนี้มีการประกาศใช้กับทั้งชุมชนและคนนอกอย่างเท่าเทียมกัน ด้านของการบังคับใช้สำหรับคนในชุมชนจะใช้รูปแบบการสร้างข้อตกลงและประกาศต่อชุมชนดังที่กล่าวมาแล้ว สำหรับคนนอกพื้นที่จะใช้รูปแบบของการจัดทำป้ายประกาศพื้นที่และกฎ กติกา ข้อตกลง โดยแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่กฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนได้มากขึ้น สำหรับกรณีที่มีผู้ละเมิดซึ่งอาจจะเกิดจากความตั้งใจหรือการไม่ได้รับข้อมูล ชุดปฏิบัติเฉพาะกิจทางทะเลของชุมชนจะแจ้งให้ทราบและขอความร่วมมือซึ่งที่ผ่านมาจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งนี้การให้การยอมรับในการกำหนดกติกาชุมชนของคนนอกพื้นที่ก็มีส่วนหนึ่งมาจากการได้รับข่าวถึงความตั้งใจจริงจัง และไม่เกรงกลัวผู้มีอิทธิพลในช่วงที่ผ่านมาของผู้นำกลุ่มประมงพื้นบ้านในแต่ละหมู่บ้าน

นอกจากนี้ในชุมชนทั้งสี่ยังสามารถรักษาระบบวัฒนธรรมการให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสในหมู่บ้านและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากเป็นสังคมเครือญาติดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นกลุ่มคนที่เติบโตขึ้นมาในชุมชนจึงมีแนวโน้มเชื่อฟังคำตักเตือนเมื่อมีการกระทำผิดหรือมีการละเมิดกฎ กติกาข้อตกลงของชุมชน และเมื่อมีการจัดกิจกรรมของชุมชนจะพบว่ามีคนมาเข้าร่วม ซึ่งการประชา

สัมพันธ์เกี่ยวกับการทำงานในการจัดการทรัพยากรหรือกฎ กติกา ข้อตกลงชุมชนจึงสามารถถ่ายทอดไปได้ สำหรับในด้านวัฒนธรรมการเรียนรู้และการสร้างการเรียนรู้ ได้มีการพัฒนามากขึ้น โดยทุกชุมชนมีความพยายามสร้างการเรียนรู้ให้แก่คนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมค่ายเยาวชน การฝึกอบรมเยาวชน และการลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริง

4.6.3 ด้านเศรษฐกิจ

พบว่า มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เนื่องจาก

4.6.3.1 อาชีพประมงเป็นอาชีพหลักของทุกชุมชนร่วมกับอาชีพทำสวนยางพารา และชาวประมงมีพื้นที่ทำการประมงร่วมกันในเชิงระบบนิเวศ ไม่ได้จำกัดในรูปแบบของพื้นที่ทางการปกครองเท่านั้น

4.6.3.2 ชุมชนพึ่งพิงสัตว์น้ำเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะทรัพยากรปูม้า เป็นทรัพยากรสัตว์น้ำหลักซึ่งสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนและเป็นทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีการแพร่กระจายทั่วไปในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งชุมชนสามารถกำหนดเครื่องมือในการใช้ได้อย่างเหมาะสม ไม่เกิดปัญหาการแย่งชิงพื้นที่

4.6.3.3 ราคาขางพาราที่ต่ำลงทำให้ชาวสวนยางพาราหันมาประกอบอาชีพประมงมากขึ้นทั้งจากประชาชนภายในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง จึงมีความจำเป็นต้องจัดความสัมพันธ์และการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางการทำประมงที่เหมาะสมและยั่งยืน

4.6.3.4 แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวทั้งในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเอกชน มีความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์ระบบทรัพยากรป่าชายเลน ภูเขาทะเล และปะการัง รวมถึงอาหารจากทะเลมากขึ้น

4.6.4 ด้านการเมือง

พบว่าในแต่ละชุมชนมีผู้นำชุมชน 3 รูปแบบ กล่าวคือ ผู้นำที่เป็นทางการประกอบด้วย 1) ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2) ผู้นำศาสนา และ 3) ผู้นำธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย ประธานองค์กรชุมชนต่างๆ โดยผู้นำใน 2 แบบแรกจะทำหน้าที่ของตนเองตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายเป็นส่วนใหญ่ สำหรับผู้นำธรรมชาติซึ่งเป็นแกนนำกลุ่มต่างๆ จะทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยภาพรวม ในทุกชุมชนของเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ผู้นำธรรมชาติสามารถประสานความร่วมมือกับผู้นำทางการและผู้นำศาสนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยสามารถสังเกตได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการออกจับกุมหรือตักเตือนผู้กระทำผิดทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งจะมีผู้นำทางการเข้าร่วมด้วยเสมอ นอกจากนี้ในการจัดกิจกรรมบางครั้งก็จะประสานความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้นำที่เป็นทางการหรือผู้นำศาสนา แต่ในกระบวนการจัดการทรัพยากรของชุมชนก็ยังคงให้ผู้นำธรรมชาติเป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นผู้มีบทบาทหลัก

4.7 รูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ที่สามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาในพื้นที่อื่นๆ

การศึกษารูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ที่สามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่อื่นๆ พบว่า ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบดังต่อไปนี้

4.7.1 รูปแบบการจัดการร่วมที่พัฒนามาจากการจัดการโดยชุมชน กล่าวคือ ชุมชนได้มีจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองจนอยู่ในระดับที่ทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูจนอุดมสมบูรณ์ มีการจัดตั้งองค์กรและระบบการบริหารจัดการของชุมชน คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรที่พร้อมจะแบ่งปันในกรณีการใช้ประโยชน์ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อน

4.7.2 รูปแบบการจัดการเชิงซ้อนที่มีการซ้อนทับกันระหว่างการจัดการโดยชุมชนและการจัดการร่วม โดยมีมาตรการทางกฎหมายรองรับในกรณีที่มาตรการชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้

4.7.3 รูปแบบการจัดการควรคำนึงถึงความเชื่อมโยงกันในเชิงนิเวศทรัพยากรโดยมีการกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ชัดเจน

4.7.4 การออกกฎ กติกา ข้อตกลงต้องคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและบทลงโทษที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยหน่วยงานรัฐควรเคารพการตัดสินใจของพื้นที่และในระดับเครือข่ายก็เคารพการตัดสินใจของชุมชนเจ้าของพื้นที่

4.7.5 รูปแบบการจัดการร่วมที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากผลการศึกษาในปัจจุบันแม้ว่าจะมีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รับผิดชอบโดยตรง แต่ภายในชุมชนยังคงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลากหลาย เช่น ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน อุทยานแห่งชาติ และประมงอำเภอ เป็นต้น ดังนั้นบทบาทการประสานงานและขับเคลื่อนโดยชุมชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นภายใต้บริบทดังกล่าว

อย่างไรก็ตามรูปแบบการจัดการร่วมของพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์มาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอโดยภาพรวม ในเชิงรายละเอียดยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาต่อไป เนื่องจากแนวคิดการจัดการร่วม เป็นแนวคิดใหม่ในประเทศไทย และการนำแนวทางการจัดการร่วมดังกล่าวไปปรับใช้ต้องคำนึงถึงบริบทของพื้นที่เป็นหลัก ตามข้อเสนอของ McConney et al. (2003) ว่า รูปแบบการจัดการร่วมไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามลำดับและไม่ได้ระบุไว้ว่า รูปแบบใดดีกว่าหรือรูปแบบใดที่ดีที่สุด แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือบริบทของแต่ละพื้นที่ และประเด็นสำคัญ คือ การศึกษาและวิเคราะห์ว่าพื้นที่ใดเหมาะกับการจัดการร่วมในรูปแบบใดมากกว่ากัน

นอกจากนี้ผลการศึกษาในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน พบว่า การจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน มีลักษณะที่ยืดหยุ่น มีการปรับตัวและเตรียมพร้อมรับมือกับเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในกรณีที่สามารถสร้างความร่วมมือได้ดีก็จะใช้รูปแบบการจัดการร่วม และในกรณีที่หน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานเอกชนขาดความพร้อมในการสนับสนุนในบางช่วงเวลา เช่น การเปลี่ยนหัวหน้าหน่วยงานหรือการขาดงบประมาณ ก็จะสามารถพัฒนารูปแบบการจัดการโดยชุมชนขึ้นมาแก้ปัญหาได้ ดังนั้นการนำแนวทางนี้ไปใช้จึงควรออกแบบให้สามารถยืดหยุ่นและสามารถตั้งรับกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้ด้วยและสำหรับการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ พบว่า มีความเหมาะสมกับการจัดการร่วมแบบร่วมมือกัน ซึ่งรัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและมีการตัดสินใจร่วมกัน

บทที่ 5

การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน)

การนำเสนอผลการศึกษาในหัวข้อการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน กล่าวคือ ส่วนที่ 1 การนำเสนอผลการเสริมสร้างการทำงานตามช่วงพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่ 2 การนำเสนอผลการเสริมสร้างกระบวนการทำงานในระดับชุมชนและความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านซึ่งดำเนินการโดยผู้วิจัย และส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ความยั่งยืนในการใช้แนวทางการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านดังต่อไปนี้

5.1 การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในระดับชุมชนโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.1.1 การเสริมสร้างในช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538)

ช่วงที่ 1 เป็นช่วงของการรับรู้ภัยคุกคามและเกิดความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในชุมชนของตนเอง ซึ่งแทบไม่มีหน่วยงานที่มีบทบาทในการหนุนเสริมการทำงานของชุมชน มีเพียงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำประมงผิดกฎหมายและแนวทางในการสร้างกระบวนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนโดยชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งดำเนินการโดยวิธีการประชุมเพื่อติดตามสถานการณ์ปัญหาการทำประมงผิดกฎหมายในแต่ละพื้นที่ การนำเสนอบทเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนที่สามารถแก้ปัญหาเรื่องประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรได้ในพื้นที่ของตนเอง การจัดประชุมหมุนเวียนโดยการลงพื้นที่ต่างๆ เพื่อศึกษาวิธีการทำงานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้นๆ เช่น พื้นที่บ้านแหลมมะขาม ซึ่งมีประสบการณ์ในด้านการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน ทั้งนี้ชุมชนแต่ละที่ที่ต้องประยุกต์ใช้สิ่งที่ได้เรียนรู้มาออกแบบการจัดการในพื้นที่ของตนเอง ดังนั้นจึงพบว่าในช่วงนี้ เกือบทุกชุมชนจึงใช้วิธีการปรึกษาหารือและบอกเล่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเป็นหลัก นอกจากนี้ อาจจะมีการหนุนเสริมเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนจากเจ้าหน้าที่สมาคมหยาดฝน ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาของชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมักจะเข้าร่วมในการประชุมระดับเครือข่าย และมีพื้นที่ทำงานหลักในพื้นที่บ้านแหลมมะขาม บ้านทุ่งทอง บ้านเจ้าไหม เป็นต้น ซึ่งไม่เน้นเรื่องการจัดตั้งองค์กรชุมชน ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งในการเสริมสร้างการทำงานของชุมชนในช่วงนี้

5.1.2 การเสริมสร้างในช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2539-2548)

การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงนี้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน เนื่องจากผิดหวังจากการพึ่งพาการจัดการโดยรัฐ

ในช่วงที่ 1 แนวทางในการทำงานหลักจึงเป็นการดำเนินการโดยชุมชนเอง โดยในระยะแรกหน่วยงานที่หนุนเสริมการทำงานยังคงเป็น ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ซึ่งมีแนวทางการเสริมสร้างดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในช่วงต่อมา คือ ปี พ.ศ. 2540 มีการหนุนเสริมโดยโครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ ซึ่งมีภารกิจหลักในระดับจังหวัดที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ในช่วงนี้จึงการจัดตั้งและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนขึ้นในทุกหมู่บ้านของเครือข่ายชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยโครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ได้แก่ การจัดประชุมประจำเดือน การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการจัดกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การจัดค่ายเยาวชน เป็นต้น โดยผลของการเสริมสร้างในช่วงนี้สามารถทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนมากขึ้น มีการจัดโครงสร้างองค์กรชุมชนที่ครอบคลุมภารกิจหลากหลาย เช่น กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน กลุ่มป้าชายเลนชุมชน และชุดประมงอาสาปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเล เป็นต้น และสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับการประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในช่วงปี พ.ศ. 2546 โครงการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ครบระยะเวลาในการดำเนินโครงการ และเปลี่ยนเป็นโครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีแนวทางการเสริมสร้างชุมชนโดยรวมคล้ายคลึงกัน มีส่วนที่แตกต่างกัน คือ โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม มีภารกิจที่เพิ่มขึ้นมาคือ ต้องสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม การเสริมสร้างที่เพิ่มเติมขึ้นมาในช่วงนี้คือ การทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีการประสานงานให้หน่วยงานรัฐเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งในระดับการประชุมวางแผนการทำงาน การพิจารณาแผนการทำงานและการปฏิบัติงานร่วมกัน ผลของการเสริมสร้างในช่วงนี้ เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่หลายหลากมากขึ้น ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ประมงอำเภอ หน่วยงานฝ่ายปกครองระดับอำเภอและจังหวัดตรัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง เป็นต้น อย่างไรก็ตามโครงการนี้ไม่สามารถดำเนินการได้ครบระยะเวลาที่กำหนดไว้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ประกาศยุติโครงการ เนื่องจากมีปัญหาในการบริหารจัดการโครงการโดยรวม

ในช่วงปี พ.ศ. 2548 เครือข่ายความร่วมมือชุมชนชายฝั่งอันดามัน ลงพื้นที่ทำงานต่อ โดยเพิ่มเติมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองมากขึ้น ในช่วงนี้มีการจัดตั้งกลุ่มที่เกี่ยวกับอาชีพของชุมชนประกอบด้วย กลุ่มอู่ซ่อม-สร้างเรือชุมชน กลุ่มอาชีพเสริมแปรรูปสัตว์น้ำ และกองทุนเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เป็นต้น และในระยะหลังของช่วงนี้มีการทบทวนแนวทางการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน ซึ่งพบว่า มีจุดอ่อนบางประการ เช่น การขาดอำนาจหน้าที่ในทางกฎหมายเพื่อการจัดการปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการทำประมงผิดกฎหมายและทรัพยากรในระยะยาว พื้นที่และกฎ กติกา ข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนยังไม่ครอบคลุมระบบอ่าวเกาะมุกด์ทั้งหมด รวมถึงการเรียนรู้บทเรียนที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือในการทำงานกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งพบว่า สามารถทำให้การจัดการทรัพยากร

ทางทะเลและชายฝั่งง่ายขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงเกิดข้อเสนอในการประสานงานให้มีการจัดตั้ง เครือข่ายเขตเล-เสบ้านขึ้น

นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2548 สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ได้ เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนให้แก่ชุมชน โดยการฝึกอบรมแกนนำ ชาวบ้านในหลักสูตรราชภัฏอาสาสมัครพิทักษ์ทะเลและชายฝั่ง ในทุกหมู่บ้าน ซึ่งสามารถเสริมสร้างใน กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนได้เป็นอย่างดี (สุพัฒน์ บุชบงก์ไพไพฑูรย์, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มีนาคม 2558)

5.1.3 การเสริมสร้างในช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2556)

การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในช่วงนี้มีหน่วยงานหลัก คือ เครือข่ายฟื้นฟู ชุมชนชายฝั่งอันดามัน ซึ่งเปลี่ยนชื่อหน่วยงานเป็น มูลนิธิอันดามัน ในปี พ.ศ. 2552 มีการดำเนินงาน หลัก คือ การฟื้นฟูชุมชนหลังเหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามัน โดยพยายามเสริมสร้างให้ชุมชนสามารถ จัดการตนเองทั้งในด้านการแก้ปัญหาระยะสั้น คือ การซ่อม-สร้างบ้านเรือน การซ่อม-สร้างเรือ เครื่องเรือ และเครื่องมือประมง และการจัดหาที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยสำหรับชาวประมงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อ เหตุการณ์สึนามิในเขตอันดามันและภัยพิบัติตามธรรมชาติในพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น และการพัฒนากลไก การบริหารจัดการชุมชนระยะยาว เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพเสริม การสนับสนุนการจัดตั้งกองทุน หมุนเวียน การให้ฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการรับมือจากภัยพิบัติ เป็นต้น

ในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน มูลนิธิ อันดามันมีการดำเนินการเสริมสร้างใน 2 ระดับ คือ ระดับชุมชนและระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ใน ระดับชุมชนมีการเสริมสร้างกระบวนการต่อเนื่องจากแนวทางซึ่งได้ดำเนินการมาก่อนหน้า กล่าวคือ สนับสนุนกลไกการประชุมของชุมชน สนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในการจัดการทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งในชุมชนของตนเอง สนับสนุนการจัดกิจกรรมในการเฝ้าระวังและการฟื้นฟูทรัพยากร และ เสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อยกระดับองค์กรชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ระยะยาว เช่น การเสริมสร้าง แนวคิดการแปรรูปอาหารทะเลเพื่อเพิ่มมูลค่าของสัตว์น้ำ การเสริมสร้างแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดย ชุมชน เป็นต้น และการเสริมสร้างในระดับเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน มีการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้าง ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วม ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประมงอำเภอกันตัง ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 30 (เปลี่ยนเป็นสถานีพัฒนา ทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ในปี พ.ศ. 2551) องค์กรบริหารส่วนตำบลบางสัก องค์กรบริหารส่วนตำบล เกาะลิบง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรังซึ่งได้รับประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านในปี พ.ศ. 2550 และมีการ ประกาศรับรองพื้นที่ในข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูนในปี พ.ศ. 2554 ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 4

นอกจากการเสริมสร้างความร่วมมือที่เกิดจากมูลนิธิอันดามันแล้ว ในช่วงนี้ หน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษาได้มีการเสริมสร้างความรู้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ประกอบด้วย

สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 ได้เสริมสร้างการทำงานของชุมชนในการจัดระบบการเฝ้าระวังรักษาป่าชายเลนชุมชน โดยสนับสนุนให้มีการจัดตั้งชุดประมงอาสาดูแลเขตพิทักษ์ป่าชายเลน รักษาพันธุ์สัตว์น้ำ และส่งเสริมให้จัดทำป้ายแนวเขตอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน

ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 ได้เสริมสร้างทักษะการเฝ้าระวังทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยจัดอบรมหลักสูตรการดำน้ำลึก (diving) เพื่อร่วมกันตรวจสอบพื้นที่ทะเลและร่วมกันติดหุ่นแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูป้าน

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ได้เสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรประมง โดยการจัดทำงานศึกษาวิจัยทรัพยากรปูม้า และระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากปูม้า โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์และรายได้ที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรปูม้าในพื้นที่เขตเล-เสบ้านมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองจนนำไปสู่การจัดตั้งธนาคารปูม้าขึ้นในทุกชุมชนในช่วงเวลาต่อมา (อภิรักษ์ สงรักษ์, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2557)

5.1.4 การเสริมสร้างในช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2556-2558)

การเสริมสร้างในช่วงนี้ได้ลดระดับลงจากช่วงที่ 3 เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคในด้านงบประมาณของมูลนิธิอันดามัน และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารของหน่วยงานรัฐ รวมถึงเกิดจากผลการดำเนินงานในช่วงก่อนหน้าซึ่งสามารถแก้ปัญหาเครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรส่วนใหญ่ที่มีพื้นที่ได้แล้ว แต่หน่วยงานจึงลดระดับการทำงานของตนเองลง และมีการแบ่งพื้นที่ทำงานกันของหน่วยงานรัฐ ดังที่กล่าวแล้ว ซึ่งผลที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2556 คือ การเพิ่มขึ้นของการลักลอบใช้เครื่องมือและวิธีการทำการประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรมากขึ้น ซึ่งเป็นที่มาของการดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบและเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูป้าน (เขตเล-เสบ้าน) ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

5.2 การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในระดับชุมชนและความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ เขตเล-เสบ้าน โดยผู้วิจัยช่วงปี พ.ศ. 2556-2558

การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยการวิจัยในครั้งนี้ดำเนินการเพื่อแก้ไขจุดอ่อนและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับการจัดการของชุมชนและระดับความร่วมมือสีหมูป้านกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งนี้เนื่องจากชุมชนเห็นว่า ตั้งแต่มีการลงนามประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูป้าน (เขตเล-เสบ้าน) ใน ปี พ.ศ. 2550 ก็ยังมีการลักลอบเข้ามาทำการประมงทั้งที่ผิดกฎหมายและผิดกฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะเป็นการลักลอบใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่ไม่ร้ายแรงเมื่อเทียบกับอดีตที่ผ่านมา และเป็นเพียงการเข้ามาลักลอบของกลุ่มคนจำนวนไม่มาก แต่ก็มีผลกระทบต่อทรัพยากรของชุมชนในระยะยาวและความเชื่อมั่นของชาวประมง ซึ่งอาจ

กลับไปทำการประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอีกครั้ง ถ้ามาตรการที่วางไว้มีผลบังคับเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น แต่ไม่มีผลในทางปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่มาจากภายนอกชุมชน ประกอบกับความพร้อมขององค์กรชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เท่ากัน การทำงานในบางครั้งจึงตกเป็นภาระหนักของบางหมู่บ้าน และการออกปฏิบัติหน้าที่ต้องประสานงานและทำความเข้าใจกับหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีการปรับเปลี่ยนผู้บริหารหน่วยงานและผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงกลไกการประชุมคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน ไม่ได้มีการประชุมอย่างต่อเนื่องตามที่ได้กำหนดไว้ว่าจะมีการประชุมสามเดือนต่อหนึ่งครั้ง

การเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน จึงมีความจำเป็นเพื่อวิเคราะห์หาจุดอ่อนและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ และเสริมสร้างความตระหนักและความเข้มแข็งให้แก่คนในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือหลัก ประกอบด้วย 1) การสนทนากลุ่มย่อยเพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฐานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน การถอดบทเรียนการทำงานของชุมชน และทบทวนข้อมูลเกี่ยวกับกฎกติกาและข้อตกลงชุมชน และ 2) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการจัดการร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.1 การเสริมสร้างกระบวนการทำงานในระดับชุมชนโดยใช้การสนทนากลุ่มย่อย

5.2.1.1 การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน

การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการกับชุมชนบ้านน้ำราบ (ภาพที่ 13) และบ้านควนตุงกู (ภาพที่ 14) ก่อนลงมือปฏิบัติการจริงโดยชุมชนเอง เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการ ความสำคัญ และการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นของฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทั้งนี้เนื่องจากบ้านน้ำราบเป็นหมู่บ้านที่มีบทบาทหลักในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้าน และบ้านควนตุงกูเป็นชุมชนที่จะต้องที่ต่อได้รับการหนุนเสริมเพิ่มเติมหลังจากกลุ่มอ้อมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ซึ่งเป็นกลไกการจัดการหลักของชุมชน ล้มเลิกไป และมีการพัฒนาขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. 2551 และถ้าการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องจะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ชาวประมงต่อฐานทรัพยากรทางของตนเองและเกิดการถ่ายทอดความรู้สู่ชาวประมงรุ่นใหม่ โดยฐานข้อมูลที่จัดทำขึ้นประกอบด้วย ทรัพยากรสัตว์น้ำชนิดเด่นและการกระจายตัวในพื้นที่ ทรัพยากรป่าชายเลนทรัพยากรปะการังทรัพยากรหญ้าทะเลเครื่องมือทำการประมงพื้นที่ทำการประมงฤดูกาลลักษณะกระแสน้ำ ลักษณะกระแสนลม และลักษณะระบบนิเวศใต้ท้องทะเลในอ่าวเกาะมุกด์ เป็นต้น

ภาพที่ 13 ฝึกอบรมการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนบ้านน้ำราบ
 ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ
 ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 4 พฤษภาคม 2558

ภาพที่ 14 ฝึกอบรมการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนบ้านควนตั่งกู
 ณ ที่ทำการกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองบ้านควนตั่งกู
 ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 24 ตุลาคม 2558

ผลที่เกิดขึ้น พบว่า กระบวนการที่ใช้ในการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งช่วยเผยแผ่ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้รับรู้รายละเอียดสามารถเชื่อมโยงและมีความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการรักษาทรัพยากรร่วมกันมากขึ้น เนื่องจากพบว่าระบบนิเวศทรัพยากรต่างๆ มีความเชื่อมโยงกัน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย หลบภัย ขยายพันธุ์ และอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำ และพบว่าเมื่อเติบโตขึ้น สัตว์น้ำที่เกิดจากแหล่งอนุบาลในชุมชนต่างๆ กระจายตัวออกไปอาศัยในพื้นที่อ่าวเกาะมุกด์ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการประมงร่วมกันของทุกชุมชน นอกจากนี้ยังมีการขยายผลสืบเนื่องจากการจัดทำข้อมูลร่วมกัน ดังต่อไปนี้

1) มีการใช้ความรู้ที่เกิดขึ้นในระหว่างการจัดทำฐานข้อมูล สำหรับวางแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนบ้านน้ำราบ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเดือนธันวาคม 2558 เพื่อปรับปรุงแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ ปัจจุบันร่างแผนฉบับนี้ อยู่ระหว่างการสรุปเนื้อหาจากการเสนอแนะ และจัดส่งไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในเขตเล-เสบ้าน เพื่อพิจารณาบรรจุไว้ในแผนการทำงานขององค์กรจะสามารถวางแผนในการสนับสนุนกิจกรรมในชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

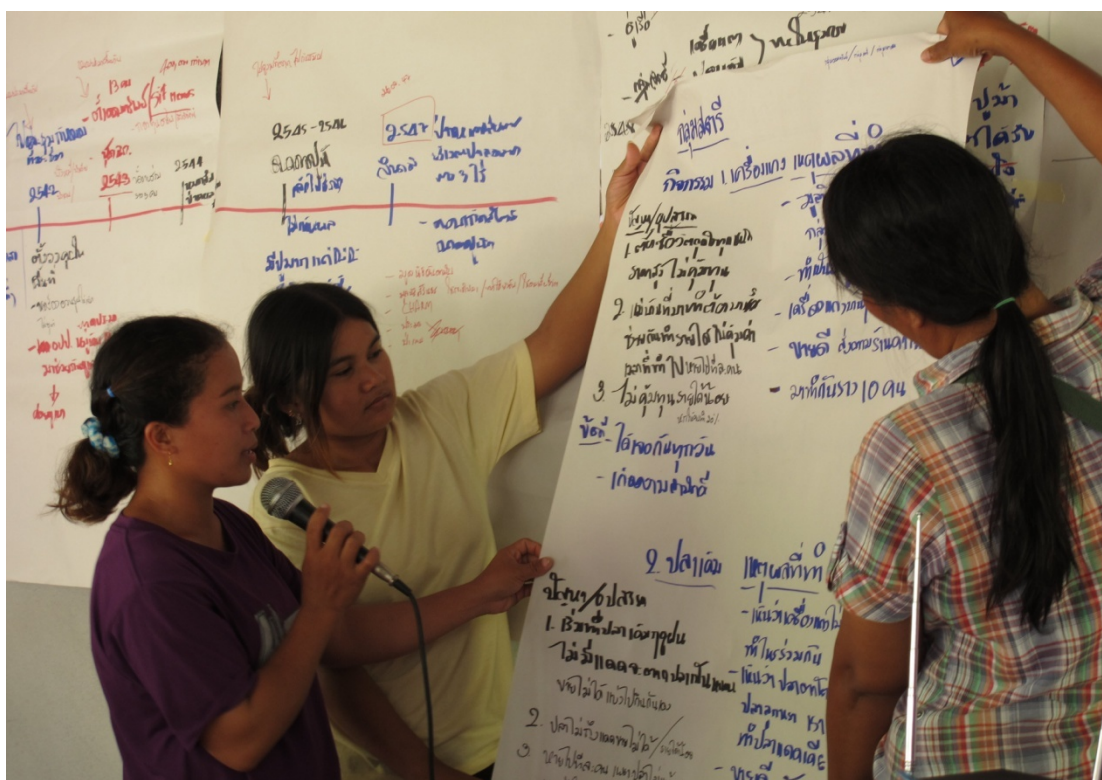
2) การเก็บข้อมูลโดยการถ่ายภาพระบบนิเวศหญ้าทะเล ป่าชายเลน เครื่องมือประมง ทรัพยากรสัตว์น้ำชนิดเด่น ลักษณะสันดอนทราย วิธีการทำการประมงของชาวประมงในพื้นที่บ้านน้ำราบ สามารถนำไปใช้ในออกแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นมาในปี พ.ศ. 2558

กระบวนการในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นใจให้ชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เนื่องจากในบางช่วงของการสนทนา

กลุ่มย่อยมีการหยิบยกสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชนิดใดชนิดหนึ่งในอดีตมาเสนอให้เห็นว่าต้องใช้ระยะเวลาในการฟื้นฟูที่ยาวนาน แต่จากความร่วมมือก็ทำให้การดำเนินการฟื้นฟูประสบความสำเร็จ เช่น ทรัพยากรป่าชายเลน ซึ่งช่วยกระตุ้นสำนึกในการปกป้องรักษาได้ นอกจากนี้ยังสามารถเสริมสร้างให้ชาวประมงสามารถเห็นภาพรวมของระบบทรัพยากรซึ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งหมดในระบบนิเวศอ่าวเกาะมุกด์ และเห็นภาพว่าการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองเชื่อมโยงกับการจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้านได้เป็นอย่างดี หากเกิดการละเลยหรือบางชุมชนหยุดทำหน้าที่ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรก็จะกลับมาเหมือนในอดีต ซึ่งกว่าจะมีความอุดมสมบูรณ์อย่างที่เป็นในปัจจุบัน ชุมชนต้องลงทุนไปเป็นจำนวนมาก ทั้งในเรื่องของเวลา แรงงาน และความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง ความสำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการในขั้นตอนนี้ คือ การที่ชุมชนรู้ว่าตนเองมีทรัพยากรอะไรและทรัพยากรเหล่านั้นมีคุณค่าและดำรงอยู่อย่างไร จะช่วยเป็นสร้างความเข้มแข็งระยะยาวให้แก่ชุมชนในกรณีที่เกิดการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ เช่น การสร้างท่าเรือ การสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินหรือการสร้างโรงงาน เป็นต้น โดยผลการศึกษามีความสอดคล้องกับงานศึกษาของ สุนันทา นิลเพชร (2539) ซึ่งพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และจังหวัดตรัง คือ กระบวนการเรียนรู้ทั้งในส่วนของการเรียนรู้จากชาวบ้านด้วยตนเองและการเรียนรู้จากภายนอก

5.2.1.2 ถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนและการจัดการพื้นที่ เขตเล-เสบ้าน

ผู้วิจัยดำเนินการในพื้นที่ร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ (ภาพที่ 15) และบ้านควนตุงกู (ภาพที่ 16) ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิอันดามัน โดยมีเป้าหมายการถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดการสรุปการทำงานทั้งในด้านผลสำเร็จ ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานของกลุ่มและเครือข่ายในรอบระยะเวลาว่า 10 ปีสำหรับการจัดการในเขตเล-เสบ้านและระยะเวลาเกือบ 20 ปีของการจัดการในระดับชุมชนที่ผ่านมา รวมถึงสิ่งที่จะต้องทำต่อไปในอนาคต

ภาพที่ 15 ถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ
ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558

ภาพที่ 16 ถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านควนตุงกู
ณ โรงเรียนบ้านควนตุงกู ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558

ผลการถอดบทเรียน พบว่า

1) การตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านในพื้นที่บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู และบ้านเกาะมุกด์ เกิดประโยชน์ต่อทั้งทรัพยากรและประชาชนในชุมชน โดยสามารถทำให้เกิดเวทีหรือพื้นที่ทางสังคมร่วมกันในการคิดวิเคราะห์และหาทางออกอย่างเป็นระบบในการจัดการปัญหาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างให้คนในชุมชนได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนผ่านกระบวนการเข้าร่วมงานสัมมนา ประชุมนอกพื้นที่ และศึกษาดูงาน เป็นต้น

2) กลไกทางการเงินเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับชุมชนและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงของการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ในปี พ.ศ. 2543 ผ่านกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านของแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถให้การช่วยเหลือชาวประมงที่ทำประมงแบบผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรและกลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนจากเครื่องมือประมงที่ถูกทำลายโดยเครื่องมือประมงอวนรุนและอวนลาก จนนำไปสู่แรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือและวิธีการในการทำประมง และชาวประมงบางส่วนสามารถใช้เงินที่ได้รับสำหรับการจัดหาเครื่องมือประมงเป็นของตนเอง จึงสามารถกำหนดวิถีการทำประมงของตนเองได้และไม่ประสบกับภาวะที่ต้องเร่งรีบนำประโยชน์จากทรัพยากรขึ้นมาใช้จนเกินศักยภาพเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ผ่อนเครื่องมือประมงที่กู้ยืมมาได้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีบทเรียนว่า การตรวจการณ์ทางทะเลและชายฝั่งเป็นกิจกรรมที่มีต้นทุนสูงและบ่อยครั้งต้องใช้เงินของตนเองเพื่อการตรวจตรา เฝ้าระวังรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วย

อย่างไรก็ดี กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านของชุมชนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรตามเงื่อนไขการขอรับทุนที่กำหนดให้ต้องมีการจัดสรรงบประมาณบางส่วนให้แก่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เนื่องจากกลไกการจัดการทางการเงินเป็นสิ่งใหม่และต้องการการเรียนรู้อย่างมาก โดยเฉพาะกรณีบ้านควนตุงกู ซึ่งต้องเผชิญกับการเข้ามาอย่างรวดเร็วของงบประมาณและการเพิ่มจำนวนสมาชิกที่มากเกินไปในช่วงระยะเวลาอันสั้น โดยที่ชุมชนยังไม่สามารถพัฒนากลไกการบริหารจัดการอย่างเพียงพอทำให้เกิดความล้มเหลวในการจัดตั้งกลไกทางการเงินของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งมีผลต่อกองทุนจัดการทรัพยากรชุมชนด้วยด้วย จึงทำให้ยังต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนต่อไป จนกว่าจะสามารถจัดตั้งกองทุนในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ดังนั้นแนวทางในการทำงานต่อไป คือ การเน้นการเรียนรู้ให้มากขึ้นและวางจังหวะในการเติบโตแบบค่อยเป็นค่อยไป

3) การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจไประหว่างการจัดการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้านและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในระดับชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการในระดับชุมชนสามารถใช้กลไกกำกับทางสังคมได้มีประสิทธิภาพมากกว่า ในขณะที่ระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้านบางครั้งมีความจำเป็นต้องใช้กลไกกำกับทางสังคมร่วมกับบทลงโทษทางกฎหมาย ในกรณีที่ใช้กลไกทางสังคมไม่สามารถใช้บังคับได้ ซึ่งมีความจำเป็นต้องดำเนินการโดยผู้มีอำนาจทางกฎหมายในระดับต่างๆ ด้วย

4) การพัฒนาอาชีพเสริมที่สัมพันธ์กับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อสร้างโอกาสและทางเลือกให้แก่คนในชุมชนและสมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านของแต่ละชุมชน ซึ่งในช่วงของการศึกษาวิจัย พบว่า ได้มีการดำเนินการในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนขึ้นในบ้านน้ำราบและบ้านเกาะมุกด์ สำหรับบ้านควนตุงกู อยู่ระหว่างการพัฒนาซึ่งจะมีการวางแผนที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนกับบ้านน้ำราบและบ้านเกาะมุกด์เพื่อไม่ให้เกิดการซ้อนทับกัน แต่จะพยายามวางแนวทางตามศักยภาพของพื้นที่เป็นหลัก ทั้งนี้ยังมีความพยายามในการตั้งกลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มอาชีพเสริมด้านการแปรรูปสัตว์น้ำด้วย

5) การสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ความเข้าใจในแนวทางการจัดการทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในอนาคต หากไม่มีความรู้ความเข้าใจก็อาจจะสร้างปัญหาซ้ำเหมือนที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เป้าหมายที่ควรจะเป็น คือ การต่อยอดการทำงานมากกว่าการแก้ปัญหา การดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาคนรุ่นใหม่พบว่าได้รับความสนใจจากเด็กและเยาวชนเป็นอย่างดี รวมทั้งในช่วงของการจัดกิจกรรมได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองเข้ามาร่วมรับฟังในสิ่งที่ชุมชนนำเสนอทุกครั้ง ดังนั้นสิ่งที่เยาวชนได้เรียนรู้ ผู้ปกครองก็ได้เรียนรู้ไปพร้อมกัน

6) การจัดให้มีการประชุมอย่างต่อเนื่องของคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเป็นอย่างมาก เนื่องจากปัญหาการพัฒนาเครื่องมือและวิธีการทำประมงมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ขึ้นในพื้นที่เป็นแรงจูงใจให้คนนอกพื้นที่เข้ามาทำการประมงในพื้นที่มากขึ้น ทั้งในรูปแบบที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม ดังนั้นการประชุมร่วมกันจะทำให้สามารถวิเคราะห์ เชื่อมโยงสถานการณ์ และวางแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังพบว่า ปัญหาในเขตเล-เสบ้านซึ่งเป็นพื้นที่รับผิดชอบที่ทับซ้อนกัน

หลายหน่วยงาน การดำเนินงานเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรในชุมชนหนึ่ง เช่น การวางซั้ง หรือการวางปะการังเทียม อาจส่งผลกระทบต่ออีกชุมชนหนึ่ง โดยที่ชุมชนและหน่วยงานซึ่งเป็นต้นเหตุไม่ทราบ เพราะไม่ได้ประสบปัญหานั้นเอง มีบทเรียนที่ผ่านมาหลายครั้งที่เกิดการกระทำผิดที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเครือข่าย แต่ต้องใช้เวลามากกว่าที่จะสามารถนำเหตุการณ์มาปรึกษาหารือและหาทางออกในการแก้ปัญหา ทั้งที่วิธีการในการแก้ปัญหาสามารถดำเนินการได้ง่ายและรวดเร็ว ถ้ามีการประชุมและตกลงร่วมกัน

7) การกระตุ้นกลไกการทำงานของหน่วยงานรัฐมีความจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมักมีการปรับเปลี่ยนผู้บริหารหน่วยงาน ซึ่งมีผลต่อทิศทางการทำงานร่วมกันในพื้นที่อย่างชัดเจน

การวิเคราะห์ผลโดยภาพรวมของสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการถอดบทเรียนที่นอกเหนือจากที่รายงานมาข้างต้นแล้วพบว่า ในช่วงก่อนหน้านี้นักชุมชนแทบไม่มีกระบวนการในการถอดบทเรียนการทำงานของตนเอง จึงมีความผิดพลาดในการบริหารจัดการซ้ำกันหลายครั้ง บางเหตุการณ์ถูกละเลย เช่น ในการทำงานมีผู้ร่วมงานลดน้อยลงไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ร่วมงานกันมาตั้งแต่ต้น บางเหตุการณ์ตระหนักถึงความสำคัญแต่ไม่ได้เริ่มต้น เช่น การจัดการองค์กรทางการเงิน หรือการตั้งกลุ่มอาชีพเสริมที่เป็นของตนเองและสามารถสนับสนุนกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของตนเองได้ และบางเหตุการณ์รับรู้และเข้าใจปัญหาแต่บั่นทอนการทำงานของตนเอง เช่น ภาระงานที่แตกต่างกันในการทำงานของแต่ละชุมชน ความไม่ต่อเนื่องของการประชุมคณะกรรมการบริการเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้านและปัญหาการทำงานของหน่วยงานรัฐที่จะต้องกระตุ้นบ่อยครั้ง

การถอดบทเรียนในครั้งนี้ซึ่งมีการออกแบบให้ผู้เข้าร่วมเป็นกลุ่มคนทั้งที่ทำงานอยู่ในปัจจุบันและกลุ่มคนที่หายไปจากกลไกการทำงานกลุ่มได้เข้าร่วม ซึ่งเมื่อได้ร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีถอดบทเรียนก็พบว่าสามารถร่วมกันได้เป็นอย่างดี มีการทำความเข้าใจในปัญหาที่เคลือบแคลงใจกันอยู่ในช่วงก่อนหน้า และมีการวางแผนการทำงานต่อไปร่วมกันได้ นอกจากนั้นในขั้นตอนสรุปของกระบวนการผู้วิจัยได้สรุปให้เห็นถึงปัญหาที่กล่าวถึงเบื้องต้น ที่มาของปัญหาและแนวทางแก้ไขซึ่งจะต้องดำเนินการร่วมกันต่อในระยะยาว ประโยชน์ที่เกิดขึ้นสามารถแก้ปัญหาความไม่เข้าใจกันของคนในชุมชนและนำไปสู่การวางแผนการทำงานของชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ วรางคณา จันทรังค์ (2557) ซึ่งได้สรุปประโยชน์ของการถอดบทเรียนไว้ว่า ประโยชน์ระยะสั้นสามารถนำไปปรับปรุงเทคนิคและกระบวนการในการทำงาน สามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานไปในทิศทางเดียวกัน สำหรับในระยะกลางและระยะยาวทำให้เกิดความเชื่อมั่นและกล้าเผชิญปัญหาในการทำงานมากขึ้น รวมถึงเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้เห็นพัฒนาของงานดีขึ้นหลังจากการนำไปทบทเรียนไปปรับใช้

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ติดตามผลการทำงานของกลุ่มหลังการถอดบทเรียน พบว่า การทำงานของกลุ่มดีขึ้น เช่น ในกลไกการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ซึ่งล้มเหลวในการบริหารจัดการเมื่อปี พ.ศ. 2548 และได้เกิดการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. 2551มีการนำบทเรียนเก่ามาใช้เพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินไปได้อย่างมั่นคง โดยไม่รับสมาชิกจำนวนมากจนเกินไป เน้นเฉพาะชาวประมงเท่านั้น กรณีของการสร้างรายได้เสริมกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ มีการพัฒนากลุ่ม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนขึ้น โดยจะจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งสำหรับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วย

5.2.3 การทบทวนกฎ กติกา และข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้าน

การสนทนากลุ่มย่อยในระดับชุมชนกับกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ และกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู หมู่บ้านละ 1 ครั้ง รวมจำนวน 3 ครั้งเพื่อปรับปรุงกฎ กติกา ข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านพบว่า

5.2.3.1 กติกาที่มีการใช้ในพื้นที่เขตเล-เสบ้านส่วนใหญ่จะครอบคลุมปัญหาที่เกิดขึ้น แต่กลไกการกำกับดูแล กฎ กติกาและข้อตกลงยังต้องมีการผลักดันจากชุมชนอยู่เสมอ

5.2.3.2 มีการละเมิดกติกาเกิดขึ้นจากกลุ่มชาวสวนในพื้นที่ชุมชน ซึ่งไม่ได้มีการประกอบอาชีพประมง แต่จับสัตว์น้ำเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นครั้งคราว

การวิเคราะห์ทบทวนกฎ กติกาหรือข้อตกลงของชุมชน และการบังคับใช้ ผู้วิจัยพบว่า มีความสอดคล้องกับหลักการออกแบบกติกาของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร 8 ประการ ซึ่งเสนอโดย Professor Dr. Elinor Ostrom (ชล บุญนาค, 2554) กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง ต้องมีขอบเขตที่ชัดเจนทั้งในส่วนของขอบเขตของผู้ใช้และขอบเขตของทรัพยากร ซึ่งชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร จะสามารถแยกแยะได้เองว่าใคร คือคนที่มีหรือไม่มีสิทธิในทรัพยากรนั้น

ประการที่สอง ต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างกติกาว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การบำรุงรักษาทรัพยากร และเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และสอดคล้องกันระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกจะได้กับต้นทุนที่ลงไป

ประการที่สาม คนส่วนใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการมีสิทธิร่วมตัดสินใจและปรับปรุงกฎ กติกาในการจัดการทรัพยากร

ประการที่สี่ ต้องมีการสอดส่องดูแลพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และการบำรุงรักษาทรัพยากรของผู้ใช้ว่าเป็นไปตามกติกาที่ได้วางไว้หรือไม่ รวมถึงต้องมีการประเมินสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ

ประการที่ห้า ต้องมีบทลงโทษผู้กระทำผิดแบบค่อยเป็นค่อยไป หากเป็นการกระทำผิดครั้งแรกก็ลงโทษสถานเบา แต่จะเพิ่มบทลงโทษที่หนักขึ้นเมื่อมีการกระทำผิดซ้ำ

ประการที่หก ต้องมีกลไกในการจัดการความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรกันเองหรือผู้ใช้ทรัพยากรกับเจ้าหน้าที่รัฐที่รวดเร็วและต้นทุนต่ำ

ประการที่เจ็ด รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิแก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการกำหนดกติกาการใช้และการจัดการทรัพยากร

ประการที่แปด กติกาและการจัดการของพื้นที่ต้องเชื่อมโยงกับระบบที่ใหญ่กว่าเนื่องจากทรัพยากรมีความเชื่อมโยงกันในทางระบบนิเวศ

นอกจากนี้กฎ กติกา ข้อตกลง ยังสอดคล้องกับข้อเสนอเรื่อง การสร้างข้อตกลงร่วม ของ Feyerabend et al. (2004) ซึ่งเสนอว่า ไม่มีข้อตกลงการจัดการร่วมที่เป็นมาตรฐาน แต่จะต้องปรับให้เหมาะกับบริบทของพื้นที่ และการเจรจาต่อรองกับผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบของข้อตกลงต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ในส่วนนี้สามารถอธิบายเชื่อมโยงกับ กฎ กติกาและข้อตกลงการจัดการร่วมของเขตเล-เสบ้านว่า ได้มีการออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เช่น สภาพพื้นที่ส่วนที่เป็นทะเลโดยรวมของเขตเล-เสบ้านเป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับการเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน มีระบบนิเวศหญ้าทะเล และเป็นที่อยู่อาศัยของพะยูนซึ่งเป็นสัตว์ทะเลหายาก จึงกำหนดห้ามเครื่องมือประมงประเภทที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน หญ้าทะเล และพะยูน ซึ่งประกอบด้วย อวนลาก อวนรุน ลอบปูม้า ตาถ้ำ อวนปลากระเบน เบ็ดราไว เป็นต้น ทั้งนี้ในส่วนของการเชื่อมโยงกฎ กติกาและข้อตกลง บางประการของชุมชนที่ยังไม่มีการรับรองตามกฎหมาย อยู่ในระหว่างเตรียมการจัดทำข้อเสนอโดยคณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เสบ้านและชมรมชาวบ้านจังหวัดตรัง เข้าสู่คณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลระดับจังหวัดซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

5.2.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เกิดขึ้นหลังจากได้มีการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยเพื่อรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่และทบทวนกฎ กติกา และข้อตกลง เสร็จเรียบร้อยแล้วในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 โดยจัดขึ้นในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2556 ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 50 คน (ภาพที่ 17) โดยในการประชุมผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์กระบวนการและรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของพื้นที่ โดยเริ่มจากพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนจนกระทั่งนำไปสู่การจัดการปัจจุบัน และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการร่วม ซึ่งได้สรุปผลการวิเคราะห์ว่า อยู่ในรูปแบบของการจัดการร่วมโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ คณะกรรมการเครือข่ายระดับชุมชนจะทำหน้าที่หลักในการประสานงาน เพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการ โดยการดำเนินงานที่เกี่ยวกับเขตเล-เสบ้าน โดยส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ปฏิบัติการในระดับชุมชนเป็นหลัก และการออกปฏิบัติการตรวจการณ์เฝ้าระวังทางทะเลและชายฝั่ง และการออกจับกุมผู้กระทำความผิด จะดำเนินการระหว่างรัฐและชุมชน เป็นต้น ในช่วงที่ 2 ได้นำเสนอเกี่ยวกับปัญหาที่เกี่ยวกับสถานภาพทรัพยากรการบังคับใช้กฎ กติกา และข้อตกลงชุมชน และกลไกการบริหารจัดการ โดยสรุปดังตารางที่ 12

ภาพที่ 17 การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนากลไกการบริหารจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน
ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 26 พฤศจิกายน 2556

ตารางที่ 12 สรุปสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

หัวข้อ	สภาพปัญหา
ทรัพยากรสัตว์น้ำ	ปริมาณของสัตว์น้ำบางชนิดลดลง เช่น ปลาโล๊ะบัน ลดลงเนื่องจากการรบกวนที่อยู่อาศัยและที่หลบภัย หอยชักตีน ลดลงเนื่องจากการมีการดำหอย โดยการใช้เครื่องมือมากขึ้น และหมึก ไม่ทราบสาเหตุของการลดลง
กฎ กติกา ข้อตกลง	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบังคับใช้ยังไม่เป็นความรู้สึกร่วม ความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน 2. การบังคับใช้ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีผลในทางปฏิบัติในบางพื้นที่ขาดการรับทราบถึงข้อบัญญัติดังกล่าว
กลไกการบริหารจัดการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การแบ่งเป็นแนวเขตย่อยเพื่อร่วมกับชุมชนในระดับจังหวัดของหน่วยงานรัฐทำให้เกิดความคลุมเครือ บางหน่วยงานไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองส่งผลให้ผู้กระทำผิดเพิ่มขึ้น ความรู้สึกร่วมในการเข้ามาจัดการทรัพยากรลดลงลดทอนอำนาจหน้าที่ในการจัดการของชุมชน ส่งผลให้บทลงโทษทางสังคมที่เคยมีขาดความสำคัญลง 2. โครงสร้างการบริหารจัดการและแผนการจัดการในเขตเล-เสบ้านยังไม่มีความชัดเจน รวมทั้งกลไกการประชุมคณะกรรมการไม่มีความต่อเนื่อง

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังตารางที่ 12 จึงเกิดการปรึกษาหาแนวทางแก้ไขร่วมกันของหน่วยงานที่เข้าร่วมประกอบด้วย ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๖ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ชุดเฉพาะกิจปราบปรามการกระทำผิดทางทะเล กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตรัง ประมงอำเภอกันตัง องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยวิทยาเขตตรังเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านเขตทะเลสีหุบบ้านชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต มูลนิธิอันดามัน และอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งได้ข้อสรุปร่วมกันว่าควรมีการทำแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเขตเล-เสบ้านที่มีตัวชี้วัดโดยชุมชนเป็นแกนหลักในการทำแผน และภาคส่วนอื่นๆ เป็นฝ่ายสนับสนุน

ขณะที่โครงสร้างการบริหารจัดการต้องให้ชุมชนเป็นแกนหลักในด้านที่มีความพร้อม เช่น การประมง ป่าชายเลน และเสริมสร้างในด้านอื่นๆ เช่น การท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรทางทะเล เพื่อนำรายได้ดังกล่าวและงบประมาณจากภาครัฐมาใช้ในการจัดการพื้นที่ ทั้งยังต้องมีการทำเขตการรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้านอย่างชัดเจน โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้รวมถึงใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ในขั้นตอนการวางแผน และให้ความสำคัญต่อบทลงโทษทางสังคมเป็นส่วนเสริมกับการบังคับใช้กฎหมายจากภาครัฐเพื่อให้การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนประสบความสำเร็จ

สำหรับในด้านการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นมีแนวทางในการแก้ปัญหาโดยเสนอให้มีการจัดทำความเข้าใจกับผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลชุดใหม่ และวางแผนในการจัดเวทีเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นแก่ประชาชนในพื้นที่ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีการจัดการเวทีสนทนากลุ่มย่อยเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2557 ณ ที่ทำการประสานงานฟื้นฟูชุมชนบ้านเกาะมุกด์ (ภาพที่ 18) ซึ่งเป็นการดำเนินการต่อจากมติที่ประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งแรก ณ บ้านน้ำราบ ซึ่งเสนอให้มีการหมุนเวียนจัดการประชุมเขตเล-เสบ้าน เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของเขตเล-เสบ้านร่วมกันและเปิดโอกาสให้ตัวแทนของหมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพได้เข้าร่วมมากขึ้น ผู้เข้าร่วมในการประชุมในครั้งนี้ ประกอบด้วย มูลนิธิอันดามัน กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู บ้านเกาะมุกด์ ตัวแทนชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 และประมงอำเภอกันตัง

ผลการประชุม พบว่ามีความสับสนเนื่องจากการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งแรกเป็นอย่างดี กล่าวคือ ชุมชนได้หยิบยกปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้านมาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้เครือข่ายได้รับทราบปัญหาและความเคลื่อนไหวของแต่ละพื้นที่ และนำไปสู่การร่วมกันวิเคราะห์และร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันมีการเลือกตั้งตัวแทนชุมชนจากทั้งสี่หมู่บ้านเพื่อเป็นคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พื้นที่สี่ตำบลน้ำว้ายอ่อนสี่หมู่บ้าน มีการวางแผนการทำงานในการลาดตระเวนร่วมกันของชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเล มีการวางแผนในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้ในการจัดทำเขตอนุรักษ์หอยและหอยชักตีนบ้านเกาะมุกด์ โดยมอบหมายให้มูลนิธิอันดามันดำเนินการ มีการแบ่งภาระหน้าที่ในการประสานงานหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อกระตุ้นการทำงานแทนการรอคอยจนกลายเป็นปัญหาเช่นเดียวกับในช่วงที่ผ่านมา

สำหรับในการทำความเข้าใจเรื่องข้อบัญญัติท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยเรื่อง การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ซึ่งเกิดจากการผลักดันร่วมกันระหว่างเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน กลุ่มประมงพื้นบ้านหาดยาว กลุ่มประมงพื้นบ้านเกาะลิบง กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านมดตะนอย และมูลนิธิอันดามัน ซึ่งยังไม่มีผลการดำเนินงานในทางปฏิบัติมากนัก ที่ประชุมเสนอให้มีการดำเนินการ หลังจากแก้ปัญหาที่กล่าวถึงข้างต้นเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อน เนื่องจากการขับเคลื่อนตามข้อบัญญัติท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2544 มีความเกี่ยวข้องกับส่วนต่างๆ จำนวนมากที่จะต้องมาร่วมกันเพื่อผลักดันกลไกการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ 18 การสนทนากลุ่มย่อยทบทวน กฎ กติกา และข้อตกลงในพื้นที่เขตเล-เสบ้านและติดตามการดำเนินงานตามข้อตกลงจากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์
ที่มา: ถ่ายโดยศักดิ์กมล แสงดารา, วันที่ 15 มีนาคม 2557

ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างกลไกการทำงานให้แก่เครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ผู้วิจัยได้ร่วมกับชุมชน บ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกู พัฒนาโครงการของชุมชนเพื่อขอรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเสริมสร้างสุขภาพภายใต้ ชื่อ โครงการเสริมสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง บ้านน้ำราบและโครงการจัดทำแผนการจัดการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านควนตุงกู โดยมีเนื้อหาของแผนงานเพื่อสนับสนุนกลไกการทำงานในการจัดการชุมชนและการจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย กิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การประชุมประจำเดือนของชุมชน มีความต่อเนื่อง ส่งผลให้สมาชิกของกลุ่มได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกฟัง รวมทั้งมีการนำปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนมาปรึกษาเพื่อหาทางออก รูปธรรมของปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2557-พ.ศ. 2558 พบว่า มีปัญหาที่ชุมชนได้นำมาร่วมกันวิเคราะห์จนนำไปสู่การผลักดันเพื่อหาทางออก ประกอบด้วย ปัญหาสมาชิกชุมชนที่เพิ่งเข้า

มาใหม่ไม่เข้าใจในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ และผู้มาเก็บเกี่ยวทรัพยากรในพื้นที่ไม่คำนึง ถึงความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากร เช่น กรณีการเข้ามาเก็บหอยทุกขนาดที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านเกาะมุกด์ การเข้ามาทำการประมงในพื้นที่คลองบ้านควนตุงกู เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการเข้าไปทำการประมงในพื้นที่ซึ่งชุมชนได้กันไว้สำหรับเป็นพื้นที่อนุรักษ์และเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน การประชุมนำไปสู่การวางมาตรการในการแก้ปัญหาโดยให้มีการจัดทำป้ายบอกอาณาเขตและกติกาการใช้ และการสื่อสารไปยังผู้กระทำผิด เป็นต้น

ปัญหาโครงการศึกษาวิจัยพะยูนของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งทางชุมชนมีความกังวล การประชุมเพื่อวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน พบว่า แนวทางการวิจัยโดยการติดเครื่องมือติดตามตัวพะยูน ในลักษณะที่ดำเนินการอยู่ ส่งผลให้เกิดความไม่ปลอดภัยในการดำรงชีวิตของพะยูน กล่าวคือ เชือกยาวผูกหุ่นลอยน้ำที่ผูกไว้บริเวณหางของพะยูนอาจจะไปติดกับเครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้าน ทำให้พะยูนมีบาดแผลหรือไม่สามารถเคลื่อนที่ได้อย่างสะดวกรวมทั้งอาจเป็นสัญลักษณ์ให้ผู้ลักลอบจับพะยูนสามารถติดตามและจับพะยูนได้ ทั้งพื้นที่ผูกไว้ก็เป็นอุปสรรคในการหลบหนีของพะยูนด้วย นอกจากนี้ การวิเคราะห์ร่วมกันทำให้เกิดการนำข้อมูลอย่างอื่นที่ชาวประมงแต่ละคนมีมาประกอบกัน เช่น การพบพะยูนตาย จำนวน 2 ตัว ในช่วงของการจับพะยูนเพื่อติดหุ่นสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถสันนิษฐานได้ว่า มีความเกี่ยวเนื่องกันหรือไม่ ผลของการปรึกษาหารือกลุ่มย่อยในทุกหมู่บ้านได้ผลสรุปที่ตรงกัน คือ จะต้องมีการดำเนินการตรวจสอบและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยได้มีการประสานงานกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง เพื่อวางมาตรการในการแก้ปัญหาจนนำไปสู่การตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาที่ประกอบด้วยองค์กรภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและสถาบันวิชาการในเวลาต่อมาและข้อมูลที่ชุมชนได้มีการปรึกษาหารือกันไว้ล่วงหน้าถือเป็นข้อมูลที่ดียิ่งซึ่งสามารถนำไปสู่การผลักดันให้ยกเลิกการวิจัยและถอดเครื่องติดตามพะยูนออก โดยในกระบวนการทั้งหมดจะต้องให้เครือข่ายหมู่บ้านในเขตเล-เสบ้านเข้าร่วมด้วย และนำมาสู่การจัดทำข้อตกลงในการดำเนินโครงการในพื้นที่จะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกครั้ง

กรณีการก่อสร้างแท่งปูนซีเมนต์ขนาดใหญ่เป็นแนวยาวในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน การประชุมในแต่ละพื้นที่สรุปได้ว่า เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวประมง กล่าวคือ สร้างความไม่ปลอดภัยในการทำการประมงและการสัญจรทางน้ำของชุมชน เนื่องจากแท่งซีเมนต์จะโผล่พ้นน้ำในช่วงการขึ้นลงของน้ำไม่เท่ากัน บางช่วงเวลาโผล่ขึ้นมาปริ่มน้ำและหุ่นเครื่องหมายที่วางไว้ได้หลุดหายไปหลายจุดซึ่งทำให้ยากต่อการสังเกต มีเรือบางลำแล่นชนแท่งปูนที่ก่อสร้างขึ้น นอกจากนี้ การดำเนินการดังกล่าวขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ขณะนี้อยู่ระหว่างการตรวจสอบร่วมกับหน่วยงานรัฐ ซึ่งยังไม่มีการแก้ปัญหาที่ชัดเจน

(2) กิจกรรมการตรวจการณ์และเฝ้าระวัง ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งเกิดขึ้นจากมติที่ประชุมเชิงปฏิบัติการว่าชุมชนต้องเป็นหลักในการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันการเข้ามากระทำผิด การเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่องของเครือข่ายส่งผลให้การลักลอบจากคนภายนอกน้อยลง หากเป็นการกระทำผิดที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอย่างรุนแรง เครือข่ายก็จะเข้าไปดำเนินการโดยการตักเตือนและบอกกฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนให้ทราบ แต่หากมีการกระทำผิดซ้ำก็จะเชิญหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบเข้าร่วมในการดำเนินการกับผู้กระทำผิด นอกจากนี้ในการออกตรวจการณ์หลายครั้งจะพบพะยูนและ

เต่าที่เสียชีวิตบ่อยครั้ง โดยทุกครั้งชุมชนจะนำกลับมาและส่งให้หน่วยงานที่รับผิดชอบตรวจสอบหาสาเหตุการเสียชีวิตเพื่อวางมาตรการในการป้องกันต่อไป

(3) การจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนและการฝึกอบรมเยาวชนด้านทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เป็นการดำเนินการที่มุ่งเป้าไปที่การสร้างจิตสำนึกให้แก่คนรุ่นใหม่ในการรักษาและร่วมฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน การดำเนินการในช่วงที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือจากเยาวชนและผู้ปกครองเป็นอย่างดี ทั้งนี้ในการจัดค่ายนอกจากจะสามารถสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนแล้วยังสามารถสร้างการสื่อสารไปยังผู้ปกครองทั้งที่เข้าร่วมในกิจกรรมและการถ่ายทอดของเยาวชนต่อผู้ปกครองได้ด้วย

(4) กิจกรรมการให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ชาวประมงในชุมชนและคณะกรรมการกลุ่มประมงพื้นบ้านแต่ละกลุ่มที่จะต้องตรวจสอบการทำประมงในพื้นที่ เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายประมง จึงเป็นประโยชน์แก่ชุมชนที่จะต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับผลเสียที่จะเกิดขึ้นและสามารถตั้งรับหรือดำเนินการให้ถูกต้องสอดคล้องการกฎหมายที่ประกาศใช้ ผลของการเพิ่มพูนความรู้ทำให้ตัวแทนเครือข่ายสามารถเข้าร่วมเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกฎหมายที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนได้

(5) กิจกรรมการพัฒนากระบวนการจัดการธนาคารปูม้า ไข่นอกกระดอง บ้านควนตุงกู ซึ่งได้ริเริ่มดำเนินการมาก่อนแล้ว โดยสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประมงอำเภอ และมูลนิธิอันดามัน การเสริมสร้างกระบวนการ พบว่า สามารถกระตุ้นจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากชาวประมงที่เป็นสมาชิกจะต้องบริจาคปูม้าที่มีไข่นอกกระดองสำหรับการขยายพันธุ์จึงมีความหวงแหน หากมีการลักลอบจับปูม้าที่ขนาดไม่เหมาะสมหรือในพื้นที่อนุรักษ์และชาวประมงสามารถเห็นถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณปูม้าที่ตนเองมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู

(6) กิจกรรมจัดแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ ซึ่งในกระบวนการนำเสนอแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบเพื่อบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ชุมชนได้ทราบแนวโน้มและแนวทางในการสนับสนุนของแต่ละหน่วยงาน ทั้งนี้การดำเนินกิจกรรมเกิดจากการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐจำเป็นต้องมีการบรรจุแผนไว้ล่วงหน้า การขอรับแบบครั้งคราวมักจะไม่ได้รับการตอบรับจากหน่วยงานเท่าที่ควร ปัจจุบันแผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ อยู่ระหว่างการปรับปรุงตามข้อเสนอของผู้เข้าร่วมและจะเสนอไปยังหน่วยงานต่างๆ เพื่อรับการสนับสนุนต่อไป

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมนี้สามารถสร้างการประมวผลผลการทำงาน ofชุมชนได้เป็นอย่างดี มีการพัฒนาระบบการจัดการรายงานและการจัดทำรายงานทางการเงินของกลุ่ม มีการปรับปรุงกลไกการตรวจการณ์ทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน มีการขยายงานฟื้นฟูทรัพยากรไปยังพื้นที่ป่าชายหาดของชุมชน มีการวางแผนการทำงานล่วงหน้าที่มีความสำคัญของชุมชนได้

5.3 การวิเคราะห์ความยั่งยืนในการใช้แนวทางการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

การวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการทบทวนเอกสารต่างๆ วิเคราะห์ร่วมกับแนวทางซึ่งเสนอโดย Feyerabend et al. (2004) ที่ระบุว่าต้องตรวจสอบความเป็นไปได้ของการจัดการร่วมในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.5.1 ตรวจสอบว่าการจัดการร่วมมีความเป็นไปได้ทางกฎหมายหรือไม่ ใครมีอำนาจที่จะควบคุมทรัพยากรและสามารถที่จะผสมผสานแนวทางให้เหมาะสมกับกรอบกฎหมายและจารีตที่มีอยู่ได้หรือไม่ โดยใช้การตรวจสอบจารีตประเพณี กฎหมายปัจจุบัน และระเบียบต่างๆ ที่มีในพื้นที่ พบว่า มีความเป็นไปได้ทางกฎหมายเป็นอย่างมาก โดยพิจารณาเบื้องต้นจากการประกาศพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 มาตรา 12 และ มาตรา 13 ให้มีคณะกรรมการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดที่ประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และให้มีการแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากผู้แทนภาคประชาชนหรือชุมชนชายฝั่งที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับด้านการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยคณะกรรมการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัด มีอำนาจหน้าที่จัดทำและเสนอนโยบายและแผนการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดเพื่อเสนอเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายและแผนการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแห่งชาติ และเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการหรืออธิบดีเพื่อพิจารณาดำเนินการตามที่เห็นควรในกรณีทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในบริเวณจังหวัดได้รับความเสียหายหรือจำเป็นต้องได้รับการปลูก การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ และการฟื้นฟู ทั้งนี้ยังมีหน้าที่ดำเนินการร่วมกับภาคประชาชน ชุมชนชายฝั่ง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปลูก บำรุงรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในจังหวัดด้วย

ในส่วนของกรมประมงได้กำหนดมาตรการส่งเสริมการจัดการประมงร่วม (co-management) โดยวางแนวทางให้มีกลไกสนับสนุนให้องค์กรของชาวประมงมีส่วนร่วมในการจัดการประมง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชาวประมงและชุมชนชายฝั่ง มีบทบาทในการกำหนดการใช้และจัดการทรัพยากร รวมทั้งการติดตามผล การควบคุมและเฝ้าระวังโดยภาครัฐให้การสนับสนุน รวมถึงการสนับสนุนการประสานงานและความร่วมมือระหว่างองค์กรชาวประมงกับหน่วยงานรัฐ และระหว่างหน่วยงานรัฐต่างๆ ในการบริหารและการจัดการประมงทะเล (กรมประมง, 2553)

นอกจากนี้ได้มีการประกาศข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ซึ่งมีการวางมาตรการข้อกำหนดต่างๆ สอดคล้องกับกฎ กติกาและข้อตกลงที่มีการใช้ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับเครื่องมือประมงซึ่งมีการกำหนดขึ้นโดยชุมชนเพื่อป้องกันเครื่องมือและวิธีการทำการประมงที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนและอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อสัตว์ทะเลหายาก เช่น เครื่องมือประมงอวนปลากระเบน เบ็ดราไว และอวนทับตลิ่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ในหมวดที่ 3 ข้อ 14 ของข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ได้กำหนดให้ตัวแทนชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจของพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เข้าร่วมเป็นกรรมการ จำนวน 3 คน โดยมีอำนาจหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเขตเล-เสบ้าน โดยสรุปประกอบด้วย

- 1) จัดทำแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระยะ 3 ปี เสนอเพื่อขอความเห็นชอบของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง
- 2) พิจารณาให้การรับรององค์กรชุมชนที่รับผิดชอบบริหารจัดการเขตอนุรักษ์พะยูนทั้ง 4 เขต
- 3) พิจารณาการออกประกาศกำหนดพื้นที่หรือประเภทกิจการที่ไม่อนุญาตกระทำได้เพิ่มเติมภายในเขตอนุรักษ์ทั้ง 4 เขต เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์พะยูนและบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน เช่น การกำหนดเขตอนุรักษ์หอยชักตีน เป็นต้น และ
- 4) จัดให้มีอาสาสมัครจากราษฎรชุดอาสาปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเล ตรวจตรา เฝ้าระวังการกระทำที่ฝ่าฝืนข้อบัญญัติและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง สำหรับเครื่องมือประมงอย่างอื่น ๆ มีความสอดคล้องกับกฎหมายตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558

5.5.2 ในการดำเนินการตรวจสอบว่า มีความเป็นไปได้ในทางการเมืองหรือประวัติศาสตร์ การจัดการทรัพยากรในพื้นที่หรือไม่ โดยตรวจสอบเจตจำนงและเสถียรภาพทางการเมืองในปัจจุบัน ความสามารถในการบังคับใช้เป็นไปตามที่ตัดสินใจไว้ ความเชื่อมั่นในกระบวนการมีส่วนร่วม การมีอยู่ของปรากฏการณ์ เช่น การข่มขู่ คุกคาม และตรวจสอบว่ามีผู้ใดที่มีผลประโยชน์ต้องการให้มีสภาพเดิมหรือไม่ พบว่า มีความเป็นไปได้ กล่าวคือ การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ เขตเล-เสบ้านได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากฝ่ายการเมืองในระดับท้องถิ่น โดยบ่อยครั้งที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนพร้อมกับสนับสนุนงบประมาณ แม้ว่าจะเป็นจำนวนไม่มากนัก เนื่องกิจกรรมชุมชนยังไม่ได้รับการบรรจุในแผนงานขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างเป็นทางการ

นอกจากนี้ในการจัดกิจกรรมประจำปีวันเขตเล-เสบ้าน มักจะได้รับความร่วมมือจากผู้ว่าราชการจังหวัด มาเป็นประธานในพิธีด้วย ทั้งนี้เป็นการเข้าร่วมโดยผ่านการประสานงานของชุมชนเป็นหลัก และในประวัติศาสตร์การจัดการทรัพยากรของพื้นที่ไม่พบว่า มีการข่มขู่คุกคามจากผู้ที่ต้องการให้มีการใช้ประโยชน์ในสภาพเดิม เนื่องจากการฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมจากทั้งประชาชนส่วนใหญ่ หน่วยงานรัฐ หน่วยงานส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน สถาบันวิชาการโดยสามารถตรวจสอบได้จากการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มซึ่งมีหน่วยงานจำนวนมากเข้าร่วมและสนับสนุนงบประมาณ สถานการณ์ในพื้นที่มีเพียงการลักลอบของกลุ่มผลประโยชน์เพียงบางกลุ่มซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจที่มากขึ้น และการกระทำผิดจากคนภายนอกที่ไม่ได้เป็นชาวประมงโดยตรง เพียงใช้เวลาว่างมาทำการประมงเท่านั้น

5.5.3 ในด้านการตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ในเชิงสถาบันหรือไม่และมีโอกาสในการสร้างสถาบันการจัดการเชิงซ้อนสำหรับพื้นที่หรือทรัพยากรธรรมชาติหรือไม่ แบ่งออกเป็น

- 1) ด้านการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น พบว่า มีความเป็นไปได้ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของสถาบันการจัดการทรัพยากรทางทะเลและ

ชายฝั่งของชุมชนที่อยู่ในรูปแบบของกลุ่มประมงพื้นบ้านและเครือข่ายบริหารจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน มีความสัมพันธ์อันดีกับสถาบันอื่นๆ ในพื้นที่ซึ่งสามารถเห็นได้จากการเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาของเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน และในช่วงของการจัดตั้งเครือข่ายเขตเล-เสบ้านไม่พบความขัดแย้งกับหน่วยงานส่วนใหญ่ มีการดำเนินงานร่วมกัน มีเพียงหน่วยงานอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมที่มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ไปตามผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าอุทยานเท่านั้น บางช่วงจะได้รับความร่วมมือ แต่บางช่วงจะมีความขัดแย้งกัน แต่ก็ไม่ส่งผลกระทบต่อการใช้แนวทางการจัดการร่วมในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้การตรวจสอบความสามารถของบุคคลด้านสังคม (social actors) ในการจัดตั้งองค์กรและระบุตัวแทนเพื่อการสื่อสารประโยชน์และความกังวลของพวกเขา พบว่า มีความเป็นไปได้ กล่าวคือ ชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่ ประกอบด้วย กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู และบ้านเกาะมุกด์ และตัวแทนที่สามารถสื่อสารความกังวลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น นายหลงเผียะ บางสีก ประธานกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ นายจตุร บุญศิริ ประธานชุดเฉพาะกิจทางทะเลและชายฝั่ง บ้านควนตุงกู และนายอะเหริน พระคง ที่ปรึกษากลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์และประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง เป็นต้น โดยพิจารณาจากกรณีที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่จะได้รับความร่วมมือหรือได้รับการให้ความสำคัญอยู่เสมอ ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ในเชิงสถาบันและปัจจุบันการดำรงอยู่ของสถาบันการจัดการในพื้นที่จัดการร่วมก็มีลักษณะเชิงซ้อนขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ภายใต้ชื่อ คณะกรรมการบริหารแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน โดยมีหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชนและสถาบันการศึกษาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของสถาบันการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งนี้เป็นอีกองค์กรชุมชนหนึ่งซึ่งสามารถสื่อสารประโยชน์และความกังวลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.5.4 ในด้านการตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจหรือไม่ ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีประสิทธิภาพ มีทางเลือกหรือมีโอกาสในทางเศรษฐกิจอื่น ๆ หรือไม่ แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อดังต่อไปนี้

1) ด้านการตรวจสอบโอกาสของท้องถิ่นที่จะสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า มีความเป็นไปได้ กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรของชุมชนและการจัดการในรูปแบบเขตเล-เสบ้าน ซึ่งมีการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ร่วมกันของชุมชน เช่น พื้นที่อนุรักษ์คลองบ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกู พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์หอยและหอยชักตีน บ้านเกาะมุกด์ และพื้นที่อนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู และบ้านเกาะมุกด์ สามารถฟื้นฟูทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น สนับสนุนให้สถานะทางเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นมากกว่าช่วงที่รัฐทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรเพียงฝ่ายเดียว (ก่อนปี พ.ศ. 2540) ซึ่งมีการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันชุมชนให้การยอมรับในแนวทางการจัดการและการปรับเปลี่ยนเครื่องมือหรือวิธีการทำการประมงบางชนิดในพื้นที่ซึ่งไม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชน เช่น การห้ามใช้เครื่องมือประมงอวนหมึก ลอบบูม่าตาถี้ เบ็ดราไว และการดำหอยโดยใช้เครื่องมือ เป็นต้น

2) ด้านการตรวจสอบขอบเขตของความยากจนในภูมิภาคและความพร้อมของทุนสำหรับการลงทุนในท้องถิ่น พบว่า มีความเป็นไปได้ กล่าวคือ ปัญหาของความยากจนเกิดจาก

ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเป็นหลัก การฟื้นฟูทรัพยากรช่วยแก้ปัญหาความยากจนของคนในพื้นที่ได้ โดยในสวนนี้ได้รับคำยืนยันจากตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านน้ำราบซึ่งสรุปให้ฟังว่า

“ ถ้าจะต้องการตรวจสอบว่า การจัดการทรัพยากรในช่วงที่ผ่านมาดีขึ้นอย่างไร ให้ดูจากวิถีการดำรงชีวิตของชาวประมงในชุมชน บางคนในอดีตมักจะมากู้เงินจากกลุ่มบ่อยๆ เพื่อนำไปใช้สำหรับการสร้างเครื่องมือประมง หรือใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ทุกวันนี้คนๆ นั้นไม่มากู้เงินจากกลุ่มเป็นเวลานานแล้ว เนื่องจากมีฐานะที่ดีขึ้น แค่ว่าสามารถสร้างบ้าน ซื้อรถ สร้างเรือที่มีขนาดใหญ่ขึ้น โดยที่มีรายได้จากการประมงเพียงอย่างเดียว” (หลงเฟียะ บางลัก, สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤศจิกายน 2558)

5.5.5 ในด้านการตรวจสอบว่ามีความเป็นไปได้ทางด้านสังคมวัฒนธรรม หรือไม่ พบว่ามีความเป็นไปได้ กล่าวคือ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเล-เสบ้าน เป็นสังคมที่มีความเป็นเครือญาติภายในชุมชน และขยายตัวจากตระกูลใหญ่เพียงไม่กี่ตระกูล ดังรายละเอียดที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 และพบว่า ตัวแทนชุมชนซึ่งเสนอเป็นคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นตัวแทนที่มาจากตระกูลดังกล่าว ดังนั้นในช่วงที่ผ่านมาจึงสามารถประสานความร่วมมือได้เป็นอย่างดี และสามารถจัดการความขัดแย้งที่สามารถจัดการได้ก่อนที่จะนำไปสู่ความรุนแรงได้

นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งในระดับชุมชนและระดับเขตเล-เสบ้าน ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นสำนักใหม่ของชุมชน โดยคนในชุมชนผ่านประสบการณ์และมีบทเรียนในช่วงเวลาการเสื่อมโทรมและได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนของทรัพยากรร่วมกัน และมีการเรียนรู้ผ่านพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ได้รับผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรร่วมกัน รวมถึงมีการส่งต่อความรู้ทั้งในหมู่ชาวประมงและคนรุ่นใหม่ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นในการตรวจสอบความเป็นไปได้ของความยั่งยืนในการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ตามแนวทางซึ่งได้รับการเสนอโดย Feyerabend et al. (2004) จึงสามารถสรุปได้ว่ามีความเป็นไปได้ ทั้งในด้านกฎหมาย การเมือง การจัดการเชิงสถาบัน การจัดการที่มีการซ้อนทับกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ โอกาสของท้องถิ่นในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และความเป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจ รวมถึงความเป็นไปได้ในทางสังคมและวัฒนธรรม

ตารางที่ 13 สรุปการเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้าน

ลักษณะการเสริมสร้าง	ช่วงระยะเวลา	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	การเสริมสร้าง
การเสริมสร้างตามช่วงเวลาของพัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง	ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2534-2538	ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง	การประชุมระดับเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังและการลงพื้นที่ศึกษาบทเรียนการทำงานของกลุ่มที่มีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
	ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2539-2548	โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม เครือข่ายความร่วมมือพื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31	<ul style="list-style-type: none"> - การเสริมสร้างเกี่ยวกับการจัดตั้งและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวประมงพื้นบ้าน - การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนโดยการศึกษาดูงาน - การฝึกอบรมชุมชนและจัดตั้งชุดดูแลเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษาสัตว์น้ำ
	ช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2548-2556	เครือข่ายความร่วมมือพื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน มูลนิธิอันดามัน สถานพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 31 สถานพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง	<ul style="list-style-type: none"> - การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาวประมงพื้นบ้าน - การพัฒนาศักยภาพของแกนนำชาวประมงพื้นบ้านด้านการดำน้ำลึก เพื่อการตรวจสอบระบบนิเวศใต้ทะเลและการติดตั้งทุ่นแนวเขต

ลักษณะการเสริมสร้าง	ช่วงระยะเวลา	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	การเสริมสร้าง
	ช่วงที่ 4 ปี พ.ศ. 2556-2558	มูลนิธิอันดามัน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง	การเสริมสร้างแนวคิดและกระบวนการในการเพิ่มมูลค่าโดยการแปรรูปสัตว์น้ำ และการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
การเสริมสร้างโดยผู้วิจัย	ปี พ.ศ. 2556-2558	ผู้วิจัยดำเนินการร่วมกับมูลนิธิอันดามัน	<ul style="list-style-type: none"> - การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยการฝึกอบรม และการสนทนากลุ่มย่อย - การสนทนากลุ่มย่อยเพื่อทบทวน กฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนและพื้นที่เขตเล-เสบ้าน - การสนทนากลุ่มย่อยเพื่อถอดบทเรียนการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนและพื้นที่เขตเล-เสบ้าน - จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการและการประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ร่วมกับมูลนิธิอันดามัน เพื่อพัฒนากลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน - การเสริมสร้างแนวคิดด้านการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าสัตว์น้ำและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรังนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเขตเล-เสบ้านจากพัฒนาการตั้งแต่ช่วง ปี พ.ศ. 2534 ซึ่งรัฐใช้อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่เพียงฝ่ายเดียวจนมีการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่ายเพื่อจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ร่วมกันในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2558) ตลอดจนศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างพัฒนาการของการสร้างความร่วมมือดังกล่าวเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตเล-เสบ้าน โดยการนำแนวทางการจัดการร่วมมาปรับใช้ในพื้นที่ดังกล่าวและวิเคราะห์ว่ามีความเหมาะสมและสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ เพียงใด

งานศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก (ก) การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและ (ข) การศึกษาภาคสนามกับกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน 2) หน่วยงานภาครัฐ 3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 4) องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการประชุมเชิงปฏิบัติการชุมชน ซึ่งได้มีการนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาในบทที่ผ่านมา สำหรับในบทนี้เป็นการสรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะที่เกิดจากการวิจัย

6.1 สรุปและอภิปรายการวิจัย

6.1.1 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสีหมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) ตั้งแต่ช่วง ปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ.2558

การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ซึ่งชุมชนประกาศร่วมกันว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน หรือ เขตเล-เสบ้าน มีพัฒนาการในการจัดการเริ่มต้นมาจากการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน ซึ่งเกิดจากปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ การรुक้าเข้ามาของประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากร แต่มีปัจจัยหลักที่เป็นแรงกดดันและกระตุ้นให้คนในชุมชนออกมาต่อสู้เพื่อปกป้อง รักษาทรัพยากรของชุมชนแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ กล่าวคือ (ก) บ้านน้ำราบ เป็นชุมชนชายฝั่งที่ประกอบอาชีพจับปูม้าโดยใช้ลอบปูม้าเป็นหลัก พื้นที่ในการจับสัตว์น้ำอยู่ในระยะใกล้ฝั่ง จึงเผชิญกับปัญหาเรืออวนรุน ซึ่งมักจะเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ใกล้ฝั่ง (ข) บ้านเกาะมุกด์ เป็นชุมชนที่เป็นเกาะกลางทะเล มีการใช้เครื่องมือประมงลอบหมึกและอวนปูม้าในอ่าวเกาะมุกด์และพื้นที่รอบๆ เกาะมุกด์บางส่วนซึ่งอยู่นอกพื้นที่เขตเล-เสบ้านเป็นหลัก พื้นที่ทำการประมงจึงอยู่ในท้องทะเลจึงเผชิญกับปัญหาเรืออวนลาก ที่แอบลักลอบเข้ามาทำการประมงบ่อยครั้ง (ค) บ้านควนตุงกู เป็นชุมชนชายฝั่งที่อยู่ในแนวเดียวกับบ้านน้ำราบ แต่มีการใช้เครื่องมือประมงต่างกัน กล่าวคือ มีการใช้

เครื่องมือประมงแบบอวนปูม้าเป็นหลัก โดยมีพื้นที่ทำการประมงซ้อนทับกับบ้านน้ำราบและบ้านควนตุงกู แต่จะห่างฝั่งมากกว่าบ้านน้ำราบและออกไปไกลจากฝั่งน้อยกว่าบ้านเกาะมุกด์ ช่วงแรกของการแก้ปัญหา คือ ช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2534-2538 แกนนำของชุมชนพยายามประสานงานให้หน่วยงานรัฐเข้ามา แก้ปัญหา แต่ส่วนใหญ่หน่วยงานรัฐจะละเลยและไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ชุมชนจึงต้องอยู่กับปัญหาที่เกิดขึ้น จนเกิดเป็นแรงกดดันที่รุนแรงมากขึ้น ในที่สุดต้องลุกขึ้นมาแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ช่วงเวลาเริ่มต้นในการเข้ามาจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ประสานให้หน่วยงานรัฐเข้ามาจัดการและไม่ประสบผลสำเร็จ จนต้องเข้ามาจัดการเองโดยเริ่มต้นกระบวนการทำงานจากการเข้าร่วมศึกษาบทเรียนและแนวทางจากชมรมชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีการรวมตัวของกลุ่มประมงพื้นบ้านโดยมีสมาคมหยุดฝนเป็นพี่เลี้ยง หลังจากนั้นกลุ่มคนดังกล่าวก็กลับมาในพื้นที่และเริ่มทำความเข้าใจกับคนในชุมชน โดยบอกเล่าปัญหาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว และบทเรียนการจัดการในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดตรังซึ่งดำเนินการจนประสบผลสำเร็จ และค่อยๆ ชักชวนให้มีการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา จนสามารถตั้งกลุ่มประมงพื้นบ้านในระดับชุมชนได้ตั้งต่อไปนี้ กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู (พ.ศ. 2539) กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ (พ.ศ. 2540) และกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ (พ.ศ. 2543) หลังจากนั้นก็มี การดำเนินการร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและประสานหน่วยงานรัฐเข้าร่วมบ้างในบางกรณี จนประสบความสำเร็จในแก้ปัญหาในทุกชุมชน ในระดับที่สามารถฟื้นฟูทรัพยากรให้สามารถสนับสนุนวิถีการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติ ในช่วงปี พ.ศ. 2547-2548

เมื่อประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน ซึ่งสามารถป้องกันการเข้ามาทำลายทรัพยากรของเครื่องมือประมงผิดกฎหมายและเครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำและระบบนิเวศได้ ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548 จึงมีการพิจารณาพื้นที่ทำการประมงโดยรวมก็พบว่า มีพื้นที่บางส่วนเป็นช่องว่างของการจัดการระดับชุมชน ซึ่งยังคงมีการลักลอบเข้ามาทำการประมงที่ผิดกฎหมาย ทำลายทรัพยากร และระบบนิเวศอยู่อย่างต่อเนื่อง จึงมีการทบทวนและตั้งข้อสังเกตอย่างจริงจัง เนื่องจากผลของการทำลายนั้นส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในประเด็นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและความเชื่อมั่นของคนในชุมชนต่อ กฎ กติกา ข้อตกลงที่ได้กำหนดไว้ โดยชุมชนที่เริ่มตั้งข้อสังเกตเป็นลำดับแรก คือ บ้านน้ำราบ ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่มีบทบาทหลักในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยรวม และมีการประสานงานการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐจนเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยได้เริ่มวางแนวทางร่วมกับมูลนิธิอันดามันจนเกิดเป็นแนวทางร่วมกันว่าจะต้องพัฒนาความร่วมมือในการจัดการที่ครอบคลุมระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งของอ่าวเกาะมุกด์ โดยจะต้องประสานความร่วมมือกับหมู่บ้านที่อยู่ในระบบนิเวศทรัพยากรเดียวกัน ประกอบด้วย บ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู และบ้านฉางกลาง ให้เข้ามาทำงานร่วมกัน และต้องประสานงานหน่วยงานรัฐให้เข้าร่วมในกระบวนการด้วย จึงจะบรรลุผลได้ เนื่องจากแนวทางการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของหลายชุมชนนี้มีความจำเป็นในการสนับสนุนการทำงานจากหน่วยงานรัฐซึ่งมีอำนาจหน้าที่ กำลังคน และงบประมาณ

ในปี พ.ศ. 2549 จึงมีการพัฒนากระบวนการในการทำงานเพื่อพัฒนาโลก การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยให้ความสำคัญกับทุกภาคส่วน โดยให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมตั้งแต่การออกแบบ การให้ข้อมูล

การปฏิบัติการ และการประเมินผล ทั้งนี้เริ่มต้นจากการประชุมปรึกษาหารือกับชาวประมงพื้นบ้านภายในชุมชนบ้านน้ำราบเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับแนวคิด ทวีติการและมาตรการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันเพื่อเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น การจัดเวทีย่อยระดับชุมชนในพื้นที่สี่หมู่บ้านหลัก 4 หมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแนวเขตและระดมความคิดเห็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของแต่ละชุมชนพร้อมทั้งกำหนดวิธีการและมาตรการฟื้นฟู อนุรักษ์และป้องกันทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเบื้องต้น การจัดเวทีประชุมร่วมกันของ 4 หมู่บ้าน เพื่อหาข้อสรุปแนวทางการบริหารจัดการและกำหนดรูปแบบการดำเนินงานรวมถึงการกำหนด กฎ กติกาและข้อตกลงร่วมกันของพื้นที่เขตเล-เสบ้านการจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนการบริหารจัดการโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่มีศักยภาพในการสนับสนุนแนวทางการดำเนินงานของชุมชน การกำหนดขอบเขตพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านร่วมกันระหว่างกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและชุมชนและการสำรวจความเป็นไปได้ในการวางท่อนแนวเขตและการวางปะการังเทียมการจัดทำและวางท่อนแนวเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านหรือเขตเล-เสบ้านและปะการังเทียม โดยมีการดำเนินการในการจัดวางร่วมกันระหว่างศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันวิชาการ การจัดเวทีเปิดป้ายแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านหรือ เขตเล-เสบ้าน โดยการประชุมตัวแทนของแต่ละชุมชนเพื่อกำหนดรูปแบบของการจัดเวที โดยผลของการดำเนินการในขั้นนี้ สามารถทำให้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านของทั้งสี่หมู่บ้านได้มาเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่มีการจัดทำขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน รวมทั้งมีการลงนามบันทึกข้อตกลงเกี่ยวกับการประกาศแนวเขตและมาตรการในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆอย่างชัดเจนมากขึ้นในปี พ.ศ. 2550 ต่อจากนั้นจึงมีการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่เกี่ยวกับขอบเขตพื้นที่และมาตรการต่างๆ ที่กำหนดขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านได้ทำงานร่วมกับนักศึกษาศึกษาและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง ลงพื้นที่เพื่อแจกเอกสารประชาสัมพันธ์แก่ชาวประมงที่เข้ามาทำการประมงในพื้นที่ ชุมชนใกล้เคียง ประชาชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ รวมถึงเรือประมงอวนลากที่เข้ามาทำการประมงบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง

การติดตามเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายหรือผิด กฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชนในพื้นที่แนวเขตเล-เสบ้าน มีการทำงานลาดตระเวนร่วมกันระหว่างชุดประมงอาสา ปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเลและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง มีการประชุม ติดตามผลการดำเนินงาน โดยมีการวางแผนในการประชุมคณะกรรมการบริหารเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้านเดือนละครั้งและการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการบริหารจัดการแนวเขตและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทุกสามเดือน นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วย การจัดทำธนาคารปูม้าไข่นอกกระดอง การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดทำที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำโดยการวางปะการังเทียม เป็นต้น และจัดทำงานศึกษาการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรปูม้าบริเวณแนวเขตเล-เสบ้าน โดยดำเนินการร่วมกับชุมชนชาวประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปริมาณปูม้าภายหลังการดำเนินการทำกิจกรรมธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองและการกำหนดพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมู่บ้าน ซึ่งมีการวางมาตรการในการควบคุมการใช้

เครื่องมือประมงลอบปูม้าตาถี่ ในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลซึ่งเป็นอยู่อาศัยและหลบภัยของปูม้าวัยอ่อน และสัตว์น้ำวัยอ่อนชนิดอื่นๆ

ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงปี พ.ศ. 2550-2556 ส่งผลให้การทำให้ประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรลดลง จนอยู่ในระดับที่ไม่กระทบต่อทรัพยากรและระบบนิเวศโดยรวม และทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้รับการฟื้นฟูร่วมกันทั้งระบบ ทั้งสัตว์น้ำ ป่าชายเลน และหญ้าทะเล ยกเว้นปะการัง ที่แม้จะไม่ได้รับผลกระทบจากเรืออวนลากและระเบิดปลา แต่ยังคงมีความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรของพื้นที่เขตเล-เสบ้าน พบว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ตามช่วงเวลาพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน กล่าวคือ ช่วงที่ 1 ปี พ.ศ. 2534-2538 เป็นการจัดการโดยรัฐ ซึ่งรัฐมีอำนาจและบทบาทมากที่สุดในการจัดการทั้งในกฎหมายและทางปฏิบัติ ในช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2539-2548 เป็นการจัดการโดยชุมชน ซึ่งชุมชนมีอำนาจและบทบาทมากที่สุดในทางปฏิบัติ แม้ว่าอำนาจทางกฎหมายจะเป็นของหน่วยงานรัฐในช่วงที่ 3-4 (ปี พ.ศ. 2548-2558) ลักษณะโดยภาพรวมเป็นการจัดการร่วม แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่า ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เป็นการจัดการร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน และในระดับชุมชนเป็นการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ยังมีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรเชิงนิเวศ และการจัดการเชิงซ้อนด้วย กล่าวคือ มีการกำหนดมาตรการต่างๆ โดยคำนึงถึงนิเวศทรัพยากรซึ่งจะเห็นได้จากการกำหนดห้ามเครื่องมือประมงที่นอกเหนือจากการทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนแล้ว ยังมีการพิจารณาถึง สัตว์ทะเลหายาก แนวหญ้าทะเล และปะการัง และจะเห็นได้ว่าในกลไกการบริหารจัดการ และการกำหนดกฎ กติกา ข้อตกลงจะมีการซ้อนทับกันของหลายหน่วยงานทั้งส่วนที่เป็นของชุมชนเอง และหน่วยงานภาครัฐ

เขตเล-เสบ้าน ถือว่าเป็นพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมที่มีการพัฒนามาจากการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน โดยมีการจัดการผ่านองค์กรชุมชน คือ กลุ่มประมงพื้นบ้าน และยึดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรเชิงนิเวศเป็นหลัก มีกระบวนการในการพัฒนาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนของชุมชน และปัจจุบันอยู่ในรูปแบบการจัดการร่วมแบบร่วมมือกัน โดยหน่วยงานที่มีบทบาทในการทำงานร่วมกับชุมชนประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ และหน่วยงานภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะเป็นศูนย์กลางการทำงาน ผลที่เกิดขึ้นโดยรวม คือ 1) สามารถทำให้ทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้นจนอยู่ในระดับที่สามารถสนับสนุนวิถีการดำรงชีพของชุมชนได้และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรได้ 2) มีการยกระดับการจัดการไปสู่การรับรองอย่างเป็นทางการโดยมีการออกข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เรื่อง การอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเล ซึ่งครอบคลุมระบบนิเวศที่กว้างขึ้นและสามารถแก้ปัญหาความล้าสมัยของพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ได้เป็นอย่างดี 3) สามารถประสานความร่วมมือทั้งจากหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนให้เข้ามาทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถแก้จุดอ่อนในด้านการทำงานที่ขาดเอกภาพของหน่วยงานรัฐที่ต้องร่วมมือกันหลายหน่วยงานได้

สำหรับการวิเคราะห์การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ เขตเล-เสบ้านในด้านต่างๆ พบว่า 1) ด้านการวิเคราะห์ความเหมาะสมและความสอดคล้องกับระบบ ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและบริบทชุมชนกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ร่วมในพื้นที่ พบว่า มีความสอดคล้องและเหมาะสมทั้งระบบทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งประกอบด้วย สัตว์น้ำ ป่าชายเลน หญ้าทะเล และปะการัง และบริบทชุมชนในด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง 2) ด้านการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านที่สามารถนำไปใช้เป็นกรณี ศึกษาในพื้นที่อื่นๆ พบว่า พื้นที่ที่จะนำไปใช้ต้องมีการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน โดยมีการจัดตั้งองค์กร ชุมชนและระบบการบริหารจัดการของชุมชนที่สามารถฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งให้อยู่ใน ระดับที่สมบูรณ์สามารถส่งเสริมให้วิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนดำเนินไปได้ตามปกติและคนในชุมชน ต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรที่พร้อมจะแบ่งปันในกรณีที่ใช้ทรัพยากรนั้นไม่ทำลายระบบ นิเวศและสัตว์น้ำวัยอ่อน และในช่วงของการพัฒนาเข้าสู่การจัดการร่วมต้องคำนึงถึง รูปแบบการจัดการ เชิงซ้อน ความเชื่อมโยงกันในเชิงระบบนิเวศ การกำหนดกฎ กติกาและข้อตกลงโดยคำนึงถึงกระบวนการ มีส่วนร่วมและการใช้บทลงโทษที่มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงการให้ความสำคัญกับรูปแบบ การจัดการร่วมที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางและควรรออกแบบให้มีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัวเพื่อรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ และ 3) ด้านการวิเคราะห์ความยั่งยืนในการใช้แนวทางการจัดการร่วม ในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน สรุปผลได้ว่า ความเป็นไปได้ทั้งในด้านกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ สังคม การจัดการเชิงสถาบัน การจัดการที่มีความทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ และความเป็นไปได้เมื่อ คำนึงถึงโอกาสของท้องถิ่นในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

ผลการศึกษาซึ่งพบว่า พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เริ่มต้นจากการลุกขึ้นมาต่อสู้ของคนในชุมชนระดับหมู่บ้านก่อน โดยใช้ระยะเวลาช่วงหนึ่งกว่าจะประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนซึ่งส่งผล ให้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นจนสามารถที่จะสนับสนุนการดำรงชีวิตได้ สอดคล้องกับกับงานศึกษาของ อรพรรณ ฦ บางช้าง-ศรีเสาวลักษณ์ (2555) ซึ่งกล่าวว่า ทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่งเป็นทรัพยากรที่สามารถฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ได้ (renewable resources) และหาก อัตราการใช้อยู่ในระดับที่เหมาะสมเราก็จะสามารถเก็บเกี่ยวและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล ได้ตลอดไป สำหรับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงที่ 2 สะท้อนให้เห็นถึงการใช้สิทธิ ของชุมชนในการเข้ามาจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549) ได้เสนอไว้ว่า สิทธิชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างขึ้น ด้วยการปฏิบัติการ ต่อรอง ด้วยการต่อสู้ทางสังคมจนกว่าจะเกิดการยอมรับ ซึ่งท้ายที่สุดแนวทางการจัดการของชุมชนก็ ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันวิชาการ ซึ่งจะสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน จากการลงนามร่วมกันในบันทึกความร่วมมือในการจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัด ตรง ลงนามร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการ และแนวทางการดำเนินการของพื้นที่ในอีกทางหนึ่งถือเป็นการสร้างระบบสิทธิชุมชนขึ้นมาใหม่ด้วย เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนได้มอบหมายหรือฝากการจัดการทั้งหมดไว้ที่หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งจะเห็นได้จากการดำเนินการในช่วงแรกที่ชุมชนมักจะเรียกร้องให้รัฐเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการกับการประมงที่ ผิดกฎหมายและมักจะตัดพ้อต่อว่าหน่วยงานภาครัฐ เมื่อไม่เข้ามาดำเนินการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้

ยังพบว่า ผลการดำเนินการของชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่มีอยู่ในปัจจุบันของทั้งสามชุมชนและการพัฒนาจนเป็นเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน มีความสอดคล้องกับที่ เลิศชาย ศิริชัย (2546) ได้ระบุไว้ว่า เงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ต่อไปของสิทธิชุมชน ต้องประกอบด้วย 1) การมีฐานทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ 2) การมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรซึ่งอาจจะมีระบบอำนาจเชิงซ้อนกับรัฐก็ได้ และ 3) ต้องมีการเชื่อมโยงเครือข่ายของชุมชนท้องถิ่นเพื่อร่วมมือกันจัดการทรัพยากรและการเข้าถึงทรัพยากรซึ่งจะต้องเคารพสิทธิของแต่ละชุมชนในภูมิภาคเดียวกันได้ รวมถึงการจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานที่ให้สมาชิกของชุมชนต่างๆ ที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันมีโอกาสในการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม ในขณะที่ยังสามารถรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศไว้ได้

นอกจากนี้ในกระบวนการพัฒนา กฎ กติกา และข้อตกลงของชุมชน พบว่า มีการดำเนินการที่สอดคล้องรายงานโครงการ “ศึกษา Best Practice การบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาจังหวัดตรังและจังหวัดตราด” ของ เรืองโร โตกฤษณะ และคณะ (2555) กล่าวคือ การทำกติกาชุมชน สิ่งที่ควรระบุ ประกอบด้วย 1) ผู้ที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ 2) ต้องเป็นกติกาชุมชนที่สอดคล้องกับลักษณะของระบบนิเวศและชุมชน 3) ผู้ใช้ทรัพยากรในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการร่างกติกาชุมชน 4) มีการตรวจติดตามโดยบุคคลที่น่าเชื่อถือ และ 5) มีบทลงโทษผู้ละเมิดกติกาชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามระดับความเสียหายที่เกิดขึ้น

รูปแบบการจัดการร่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งเป็นบทสรุปจากผู้วิจัยและจากมติที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2556 ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกันที่เสนอให้การจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ต้องให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วม มีความสอดคล้องกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของ นฤตม ทิมประเสริฐ (2554) ที่เสนอไว้ว่า รัฐควรร่วมมือกับประชาชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในลักษณะของการจัดการร่วม (co-management) โดยประชาชนเป็นผู้มีบทบาทนำในขณะที่รัฐควรมีบทบาทเป็นผู้เสริมและเข้ามามีบทบาทป้องกันและแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับคนภายนอกชุมชน ทั้งโดยการใช้กฎหมาย ฎระเบียบข้อบังคับ สำหรับการลงโทษผู้กระทำผิด และงานศึกษาของ เรืองชัย ต้นสกุลและคณะ (2540) เรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษาจังหวัดตรังและจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมและยั่งยืนว่า สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างกลไกและเครือข่ายความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการกำหนดแนวทางและมาตรการสนับสนุนที่เหมาะสมของฝ่ายต่างๆ โดยรูปแบบของการบริหารจัดการทรัพยากรจะต้องอิงอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติกรอย่างเข้มแข็งของชุมชน

การจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งมีรูปแบบการจัดการร่วมกันสองรูปแบบ กล่าวคือ การจัดการโดยชุมชนในระดับหมู่บ้านและการจัดการร่วมในระดับพื้นที่เขตเล-เสบ้านสอดคล้องกับที่ Pomeroy (2001) ได้เสนอไว้ว่าการจัดการทรัพยากรร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน มีทั้งการจัดการโดยชุมชนและการจัดการร่วมอยู่ด้วยกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ในอีกลักษณะหนึ่งว่า แม้ชุมชนจะก้าวสู่การจัดการที่สามารถสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง แต่ชุมชนจะต้องไม่ละทิ้งการจัดการโดยชุมชนซึ่งช่วยพลิกฟื้นสถานการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา และความสำคัญอีกประการหนึ่งของแนวทางการจัดการนี้ คือ สามารถป้องกันปัญหา

อันเกิดจากบทเรียนในการจัดการส่วนใหญ่ กล่าวคือ เมื่อรัฐเข้ามารับช่วงในการจัดการทรัพยากรชุมชน จะลดบทบาทของตนเองลง โดยหลงลืมบทเรียนความล้มเหลวของการจัดการโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียวว่า ไม่สามารถนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนได้ โดยมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดโดยทั่วไปซึ่ง กังวาลย์ จันทรโชติ (2541) ได้ระบุไว้ว่า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลเกิดจากการบริหาร และจัดการของหน่วยงานรัฐเป็นไปโดยขาดเอกภาพ มีหลายหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ตามข้อบัญญัติกฎหมายของหน่วยงานตนเอง โดยการประสานงานระหว่างหน่วยงานมีน้อยและแต่ละ ฝ่ายก็พยายามรักษาอำนาจของตนเองไว้ให้มากที่สุด ส่งผลให้การจัดการไม่มีประสิทธิภาพและต้นทุน สูง รวมทั้งข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งจากการที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐทำงานภายใต้ภาระหน้าที่ไม่ได้เป็นผู้รับ ผลประโยชน์โดยตรงจากผลลัพธ์ของการจัดการที่เกิดขึ้น ความทุ่มเทในการทำงานจึงไม่สามารถเทียบเท่า กับชาวประมงซึ่งเป็นผู้รับผลโดยตรงได้ และการจัดการร่วมไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากขาดการจัดการโดย ชุมชนที่ได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดี ดังนั้นการจัดการในแนวทางที่ให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักจึง เป็นทางออกในการแก้ปัญหาซึ่งเป็นจุดอ่อนของหน่วยงานรัฐได้

ในอีกทางหนึ่งรูปแบบการจัดการร่วมนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอจากที่ ชลบุญนาค (2554) ได้สรุปจากการศึกษางานของ Professor Dr. Elinor Ostrom ว่าการฝากความหวังไว้กับชุมชน เพียงสถาบันเดียวค่อนข้างมีความเสี่ยงต่อการที่ชุมชนอาจจะไม่สามารถปรับตัวได้ดีพอในโลกที่สภาพ สิ่งแวดล้อมและบริบทเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ควรพิจารณา ถึงลักษณะของโครงสร้างสถาบันการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งในระดับเดียวกันและ ต่างระดับกันมากขึ้นเพื่อให้ทราบถึงลักษณะที่ควรจะเป็นและแนวปฏิบัติที่ควรจะทำเพื่อให้เกิดการจัด การสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นให้สามารถปรับตัวทันกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วได้

การจัดการทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ นฤตม ทิมประเสริฐ (2554) ซึ่งทำการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล ซึ่งพบว่า ความสำเร็จในการจัดทำมีความเกี่ยวข้องกับภาคส่วนต่างๆ มากมาย ประกอบด้วย องค์กรชุมชน หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยการจัดทำส่งผลให้การบริหารจัดการทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่งมีประสิทธิภาพ สิทธิของชุมชนได้รับการพัฒนามากขึ้น และจากงานศึกษาได้เสนอแนะว่า รัฐควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในลักษณะการจัดการร่วม โดยให้ประชาชนเป็น ผู้มีบทบาทนำ ซึ่งจะช่วยให้การบังคับใช้มาตรการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรมีประสิทธิภาพ มากขึ้นรวมทั้งการให้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรจะทำให้ได้อาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญา ของชุมชนในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่และความ ต้องการของชุมชน

นอกจากนี้พื้นที่เขตเล-เสบ้าน ยังมีรูปแบบการจัดการที่มีลักษณะเป็น 1) การจั ดการเชิงซ้อน เนื่องเป็นพื้นที่ซึ่งมีการซ้อนทับกันตามบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงาน ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สถานีพัฒนาทรัพยากร ป่าชายเลน ประมงอำเภอและประมงจังหวัดตรัง เรือตรวจการณ์กรมประมง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเฉพาะของตนเอง และในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้เพิ่มบทบาท

ของกลุ่มประมงพื้นบ้าน ที่มีการออกกฎ กติกา และข้อตกลงของตนเองและมีการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ตามสิทธิของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 มาตรา 46 ซึ่งระบุว่า ชุมชนซึ่งรวมตัวกันเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน แนวทางการจัดการเชิงซ้อนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) เป็นการจัดการภายใต้สิทธิเชิงซ้อน ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกันของสิทธิของหน่วยทางสังคมหลายหน่วยบนพื้นที่เดียวกัน และถือเป็นมิติสำคัญสำหรับใช้ควบคุมสิทธิการใช้ฐานทรัพยากรต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งทุนชีวิต ทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมไปพร้อมกัน และ 2) รูปแบบการจัดการเชิงนิเวศซึ่งชุมชนได้วางไว้ร่วมกันตั้งแต่ช่วงของการก่อรูปจัดตั้งเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ในปี พ.ศ. 2548 โดยมองขอบเขตความเชื่อมโยงของทรัพยากรมากกว่าการมองขอบเขตทางด้านกรปกครอง ซึ่งแบ่งโดยหน่วยงานรัฐ

6.1.2 การเสริมสร้างความร่วมมือในรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน)

การเสริมสร้างชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มีการดำเนินการมาตั้งแต่ช่วงที่ 1 (ปี พ.ศ. 2534-2538) ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง โดยมีการเสริมสร้างในด้านการเรียนรู้ประสบการณ์และแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2539-2548) มีการเสริมสร้างโดยหน่วยงานที่มีความหลากหลายมากขึ้นทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยองค์กรพัฒนาเอกชนได้เสริมสร้างแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชน ผ่านการประชุมและทำกิจกรรมในชุมชน การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม เป็นต้น การเสริมสร้างในการดำเนินการจัดการร่วม ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การรณรงค์และการปราบปรามการทำประมงผิดกฎหมายและทำลายทรัพยากรและการกำหนดกฎ กติกา ข้อตกลงต่างๆ ในระดับชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรในชุมชนได้สำเร็จ สำหรับการเสริมสร้างของหน่วยงานรัฐในช่วงนี้มีการเสริมสร้างโดยการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนและการปูพื้นฐานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในช่วงนี้นำไปสู่การพัฒนากลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2548-2558) การเสริมสร้างในช่วงนี้ มีการเสริมสร้างร่วมกันพร้อมกันไปทั้งระดับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนและการจัดการร่วมในระดับพื้นที่ ผลของการเสริมสร้างในช่วงนี้ ส่งผลให้เกิดระบบการบริหารจัดการร่วมอย่างเป็นทางการ ภายใต้ชื่อเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้าน (เขตเล-เสบ้าน) และการรับรองการจัดการพื้นที่โดยการประกาศข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วย การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องครอบคลุมทั้งองค์กรชุมชน หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันวิชาการที่ทำงานร่วมกันในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

การเสริมสร้างในช่วงที่ 4 เป็นการเสริมสร้างเพื่อพัฒนากลไกการบริหารจัดการร่วม ซึ่งเกิดปัญหาในปลายช่วงที่ 3 ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการโดยการสนทนากลุ่มย่อย การถอดบทเรียนและการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมที่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ และชุดความรู้ในด้านระบบนิเวศทรัพยากรและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน เกิดการถ่ายทอดบทเรียนในการทำงานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันสู่คนทำงานและคนรุ่นใหม่ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน

การวางแผนการทำงานได้ เกิดการทบทวนกฎ กติกา และข้อตกลง ที่ได้วางไว้ร่วมกัน ซึ่งพบว่า กฎ กติกา และข้อตกลงที่มีอยู่เพียงพอสำหรับวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้เพื่อการป้องกันพื้นที่ไว้สำหรับเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนและสัตว์ทะเลหายาก แต่สิ่งที่จะต้องปรับปรุง คือ กลไกการบริหารจัดการ ซึ่งไม่เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ สำหรับในด้านของบทลงโทษผู้ละเมิดกฎ กติกา และข้อตกลงของชุมชน ซึ่งเป็นการใช้บทลงโทษทางสังคมหรือการลงโทษแบบค่อยเป็นค่อยไปนั้น มีความเหมาะสมเพียงพอสำหรับการบังคับใช้คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ในกรณีที่มีการละเมิดนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากร และระบบนิเวศอย่างรุนแรง แต่ในกรณีของนายทุนหรือผู้กระทำผิดที่มาจากชุมชน ซึ่งมีการใช้เครื่องมือประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและระบบนิเวศอย่างรุนแรง แนวทางการใช้มาตรการทางกฎหมายในการจัดการมีความจำเป็นและเหมาะสม เนื่องจากเป็นการกระทำโดยตั้งใจ เพราะเครื่องมือที่ใช้และพื้นที่ซึ่งเข้ามาลักลอบเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าผิดกฎหมายและส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง ทั้งนี้เมื่อนำผลที่เกิดขึ้นจากการสนทนากลุ่มย่อยและการถอดบทเรียนเข้าสู่กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าร่วมก็ทำให้เกิดการปรับปรุงมาตรการและแนวทางในแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และเกิดความเข้าใจกันมากขึ้นในส่วนที่เป็นช่องว่างของการสื่อสารที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาด รวมทั้งทำให้ชุมชนเข้าใจบทบาทของตนเองมากขึ้นว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการจัดการเช่นที่ผ่านมา

ผลการศึกษาที่พบจากการเสริมสร้างในช่วงที่ 1-3 (ปี พ.ศ. 2534-2556) ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยชุมชนและการจัดการร่วม มีความสอดคล้องงานศึกษาของสมบุรณ์ ธรรมลังกา (2556) ซึ่งพบว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นลักษณะเครือข่าย มีโครงสร้างทางสังคมเป็นแบบแนวนราบ มีการรวมกลุ่มที่มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชน มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยมีการจัดวางโครงสร้างในรูปแบบกรรมกร แบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน มีการเรียนรู้และถ่ายทอดการเรียนรู้ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดพลังในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และสิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาระบบเครือข่าย การพัฒนาระบบความสัมพันธ์ และการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเสริมสร้างในช่วงที่ 4 (ปี พ.ศ. 2554-2556) ซึ่งเกิดปัญหาในการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยมีสาเหตุหลักมาจาก ชุมชนลดบทบาทในการจัดการพื้นที่ลง เนื่องจากคิดว่า เมื่อได้มอบหมายบทบาทหน้าที่กันไปแล้ว ก็ควรให้แต่ละหน่วยงานทำหน้าที่ของตนเอง จนมีการลักลอบเข้ามาทำการประมงทั้งที่ผิดกฎ กติกา ข้อตกลงของชุมชน แสดงให้เห็นว่า ชุมชนยังขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วม และหลงลืมบทเรียนในอดีตที่เกิดขึ้นกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งหน่วยงานรัฐไม่สามารถที่จะจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้ด้วยตนเองเพียงฝ่ายเดียว จำเป็นต้องได้รับการกระตุ้นและผลักดันโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามเมื่อปัญหามีความรุนแรงมากขึ้น ความพยายามของชุมชนในการประสานงานเพื่อให้เกิดเวทีในการปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกของปัญหา ก็แสดงให้เห็นว่า ชุมชนยังคงตระหนักในผลกระทบที่เกิดขึ้น และเล็งเห็นผลกระทบระยะยาวที่จะเกิดขึ้นด้วย แนวทางการเสริมสร้างความร่วมมือที่ผู้วิจัยดำเนินการร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน คณะกรรมการเครือข่ายฯ และองค์กรพัฒนาเอกชน

เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ การทบทวนกฎ กติกา และข้อตกลงเพื่อระบุปัญหาให้ชัดเจนก่อนการเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และเมื่อเข้าสู่กระบวนการปรึกษาหารือก็พบว่า มีความเข้าใจผิดในการสื่อสารเรื่องการแบ่งบทบาทหน้าที่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการละเลยกระบวนการปรึกษาหารือเป็นระยะเวลาานาน เป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นในการจัดการร่วม เมื่อมีการทบทวนก็ส่งผลให้กลไกการทำงานสามารถดำเนินการต่อไปได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สร้างเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพิ่มเติมเพื่อป้องกัน การเกิดเหตุการณ์ซ้ำ โดยการร่วม กับชุมชน ถอดบทเรียนการทำงานของชุมชนซึ่งทำให้ชุมชนสามารถเข้าใจมากขึ้นถึงสาเหตุของปัญหาความเสื่อมโทรมทรัพยากรและปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร ซึ่งกระบวนการที่ได้จัดทำขึ้น ส่งผลให้ในปัจจุบัน ชุมชนตระหนักถึงบทบาทของตนเองและบทบาทของหน่วยงานรัฐ โดยไม่ปล่อยให้มีการสั่งสมปัญหายาวนานและไม่ปล่อยให้หน่วยงานรัฐรับบทบาทในการทำงานเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรมีการพัฒนากลไกการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากรูปแบบการจัดการร่วมเป็นสิ่งใหม่สำหรับชุมชน ต้องใช้ทรัพยากรที่มีจากหลายหน่วยงานเพื่อมาทำงานร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน
2. ข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเครื่องมือที่ดีในการเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน แต่ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้สามารถทำงานได้จริงและจะต้องเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2556). รายงานการสำรวจและประเมินสถานภาพและศักยภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ปะการังและหญ้าทะเล ปี 2556. ค้นเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2558, จาก: <http://dmcr2014.dmcr.go.th>
- กรมประมง. (2553). แผนแม่บทการจัดการประมงทะเลไทย. กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- กรมประมง. (2555). รายงานประจำปี 2555. ค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2559, จาก: <http://www.fisheries.go.th/marine/FormDownload/manual.html>
- กฤษณี พิสิฐศุภกุล. (2558). สถานการณ์ยางพาราปี 2557และแนวโน้มปี 2558. ธนาคารแห่งประเทศไทย. ค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2558, จาก: <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/Southern/ReasearchPaper/Rubber2014andTrend2015.pdf>
- กังวาลย์ จันทโรชิต. (2541). การจัดการประมงโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เก็ดถวา บุญปรากฏ. (2541). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชน กรณีศึกษา สมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ครรชิต พุทธิโกษา. (2554). คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- จิราพร โชติพาณิชย์, ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, และประมาณ เทพสงเคราะห์. 2556. การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนปากันเคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมืองจังหวัดสตูล ในการประชุมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4 วันที่ 10 พฤษภาคม 2556 ณ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
- ชล บุนนาค. (2554). แนวความคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย. ใน ปกป้อง จันวิทย์ (บรรณาธิการ), ชุดหนังสือ การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย.นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูป (สปร.).
- ชลิตา บัณฑุงศ์. (2543). “หัวโพง” พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ. ฟ้ามืองไทย).
- ดาวรรณ สันทลี. (2548). รายงานโครงการวิจัยกึ่งกับปัญหาทรัพยากร กรณีศึกษา: บ้านน้ำราบ หมู่ 4 ตำบลบางลึก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. ตรัง: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

ดาวรรณ สันทลี. (2550). ข้อมูลพื้นฐานและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงบ้านฉางหลวง. ตีพิมพ์: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

_____. (2555). ความหนาแน่นและการแพร่กระจายของปูม้า *Portunuspelagicus* (Linnaeus, 1758) ในพื้นที่แนวเขตอนุรักษณ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้านจังหวัดตรัง. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ดาวรรณ สันทลี, และจารุณี เขียววาริสังจะ. (2555). ความหนาแน่นและการแพร่กระจายของปูม้า *Portunuspelagicus* (Linnaeus, 1758) ในพื้นที่แนวเขตอนุรักษณ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนสี่หมูบ้านจังหวัดตรัง. *วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ*, 15(3), 65-72.

บุญเลิศ ผาสุก. (2539). การจัดการประมงชายฝั่งของไทย. *วารสารการประมง*, 49(1), 11-20.

ประสาน จันดี. (2557). แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี 2558 – ปี 2560 ของตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. ค้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2559, จาก: <https://www.google.co.th>

ประเสริฐ ทองหนู่น้อย, สุวัจน์ ธีรยศ, ชาญยุทธ สุดทองคง, อภิรักษ์ สงรักษ์, อำนาจ สร้อยทอง, สิทธิโชค จันทรย์อง, ... อำนาจ คงพรหม. (2553). รายงานการวิจัยเรื่อง *สภาวะทรัพยากรหอยตลับและหอยชักตีน และแนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืนในพื้นที่ชายฝั่ง จังหวัดตรัง*. ตีพิมพ์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

พงษ์พัฒน์ บุญชูวงศ์ และอำพร เลาวพงษ์. (2531). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการทำการประมงสัตว์หน้าดินและปลาผิวน้ำของไทย. กรุงเทพฯ: กองนโยบายและแผนงานประมง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

พินิตา ขาววงศ์ และกัญญาณัฐ เบ็งกาสิทธิ์. (2559). รายงานฝึกภาคปฏิบัติชุมชน บ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรพิมล รัตนกุล, วิสุทธิ์ ทองย้อย, และอุษามาต เฉลิมวรรณ. (2558). รายงานการถอดบทเรียนบ้านควนตุงกู. ตีพิมพ์: กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู.

ภาคภูมิ วิชานติวัฒน์ และ ศยามล ไกยูรวงศ์. (2555). *คู่มือสิทธิชุมชนท้องถิ่นร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

มันทนา ภิรมย์นิม, และจกกลนี แซ่มซ่าง. (2551). การบริหารจัดการร่วมกับภาคีต่างๆ: บทเรียนหนึ่งจากโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง. *วารสารการประมง*, 61(4), 326-333

รัตนา ทองย้อย. (2559). *แผนที่บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู ตำบลบางลึก บ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง บ้านฉางหลวง ตำบลไม้ฝาด อำเภอลีเกา จังหวัดตรัง*. สงขลา: สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคใต้ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- เรืองโร โตกฤษณะ , เบ็ญจวรรณ คงชน, และฉันทธาตา มะวงศ์โว. (2555). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ “ศึกษา Best Practice การบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม กรณี จังหวัดตรังและจังหวัดตราด”*. กรุงเทพฯ:คณะกรรมการจัดสรรทรัพยากรเพื่อความเป็นธรรม สำนักงานปฏิรูปเพื่อสังคมไทยที่เป็นธรรม.
- เลิศชาย ศิริชัย. (2546). ชุมชนบ้านเล: จากชาวทะเลเชื้อสายเจ้าเมืองสู่ชุมชนถูกไล่ที่. ใน *ชลธิชา สัตยารัตนา (บรรณาธิการ), สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้*. กรุงเทพฯ: แชนพ็อทพริ้นติ้ง.
- _____. (2546). ชุมชนท้องถิ่นภาคใต้กับปัญหาสิทธิชุมชน. ใน *ชลธิชา สัตยารัตนา (บรรณาธิการ), สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้*. กรุงเทพฯ: แชนพ็อทพริ้นติ้ง.
- เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (2552). *ประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: วิถีและการเปลี่ยนแปลง*. เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์.
- วรางคณา จันทร์คง. (2557). *การถอดบทเรียนตอนที่ 1*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วีรศักดิ์ จันทร์ส่งแสง. (2553). *อันดามัน วันฟ้าใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิซีเมนต์ไทย.
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2556). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติท้องทะเล. ค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2559. จาก: www.fisheries.go.th
- ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 5-6. (2555). *รายงานการประชุมสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรและเครือข่ายภาคีระดับกลุ่มจังหวัด ครั้งที่ 23*. กรุงเทพฯ: สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 15(2), 58-66
- สรายุทธ บุญยะเวชชีวิน, และรุ่งสุริยา บัวสาลี. (2554). *ป่าชายเลน: นิเวศวิทยาและพรรณไม้*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สัญญาชัย ตันทวนิช และประเสริฐ ชัญญุกรณ์. (2551). การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยใช้หลักการจัดการร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำตาปีและอ่าวบ้านดอน. *วารสารการประมง*, 61(1), 61-67.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2549). *รายงานสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เล่มที่ 6 ประมง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- _____. (2552). *พื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย*. ค้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2556, จาก: <http://chmthai.onep.go.th/wetland/HadChaoMai01.html>
- _____. (2556) *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๖*. กรุงเทพฯ: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น.

- ดาวรรณ สันหลี่. (2558). รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๗. กรุงเทพฯ: ดอกเบญจ.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน. (2554). แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน พ.ศ. 2553-2556. ค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2556, จาก: <http://www.osmsouthw.moi.go.th/submenu.php?page=107&l=th>
- _____. (2555). แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน พ.ศ. 2557-2560. ค้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2556, จาก: [http://www.osmsouthw.moi.go.th/submenu.php?page=107 &l=th](http://www.osmsouthw.moi.go.th/submenu.php?page=107&l=th)
- สุธัญญา ทองรักษ์. (2543). เศรษฐกิจการประมง. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุนันทา นิลเพชร. (2539). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุมิตรา เรืองสิวะกุล. (2550). การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง. (2554). ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554. ตรัง.
- _____. (2558). แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง (พ.ศ. 2559-2561). ตรัง.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก. (2558). แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง (พ.ศ. 2559-2561). ตรัง.
- องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด. (2558). แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ฝาด (พ.ศ. 2559-2561). ตรัง.
- อชิรญา พลคชา, ภาคมณ สายขุนทด, และชุตติมา คบทองกลาง. (2559). รายงานฝึกภาคปฏิบัติชุมชนบ้านน้ำราบ ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิรักษ์ สงรักษ์. (2549). รายงานการวิจัย “การมีส่วนร่วมของชาวประมงทะเลพื้นบ้านในจังหวัดตรังต่อรูปแบบการจัดการประมงชุมชนเพื่อความยั่งยืนของชุมชน”. ตรัง: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง.
- อรพรรณ ณ บางช้าง-ศรีเสาวลักษณ์. (2555). การศึกษาและวิเคราะห์ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของระบบนิเวศหญ้าทะเลเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างกลไกทางการเงินเพื่อการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). สถานภาพการวิจัย ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: บทสังเคราะห์ผลการศึกษา. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2544). *มติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2549). *วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คอปไฟ.
- อารีย์ สุวรรณชาติ. (2554). *ตำบลเกาะลิบง: ความรุ่งเรืองแห่งท้องทะเลตรัง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- อำพร ศักดิ์เศรษฐ, สุภาพ สังข์ไพฑูรย์, และเสาวคนธ์ รุ่งเรือง. (2556). การประเมินประสิทธิภาพในการใช้มาตรการในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงในแม่น้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารการประมง*, 66(6), 519-532.
- Carlsson, L. and Berks, F. (2004). Co-management: concept and methodology implications. *Journal of Environmental Management*, 75(1), 65-76.
- Dolšak, N., and E. Ostrom. (2003). The challenge of the commons. In N. Dolšak and E. Ostrom (Eds), *The Commons in the New Millennium* (pp. 3-34). Cambridge, UK: Cambridge University.
- Feyerabend, G. B., M. Pimbert, M. T. Farvar, A. Kothari and Y. Renard. (2004). *Sharing Power. Learning by doing in Co-management of Natural Resources throughout the World*. Cenesta: The Natural Resources Group and the Sustainable Agriculture and Rural Livelihoods Programme of the International Institute for Environment and Development (IIED) and the Collaborative Management Working Group (CMWG) of the IUCN Commission on Environmental, Economic and Social Policy (CEEP) of the World Conservation Union (IUCN). Retrieved July 7 2014, from: http://cmsdata.iucn.org/downloads/sharing_power.pdf
- McConney, P., P. Pomeroy and P. Mahon. (2003). *Guidelines for coastal resource co-management in the Caribbean: communicating the concepts and conditions that favour success*. Barbados: Caribbean Conservation Association.

- Murphree, M. (1994). The role of institution in community-based conservation, pp 403-427. Quoted in Feyerabend, G. B., M. Pimbert, M. T. Farvar, A. Kothari and Y. Renard. (2004). *Sharing Power. Learning by doing in Co-management of Natural Resources throughout the World*. Cenesta: The Natural Resources Group and the Sustainable Agriculture and Rural Livelihoods Programme of the International Institute for Environment and Development (IIED) and the Collaborative Management Working Group (CMWG) of the IUCN Commission on Environmental, Economic and Social Policy (CEEP) of the World Conservation Union (IUCN). Retrieved July 7 2014, from: http://cmsdata.iucn.org/downloads/sharing_power.pdf
- Pomeroy, R. S. (2001). Devolution and fishery co-management. in Ruth S. Meinzen-Dick, Anna Knox, and Monica Di Gregorio (Eds), *Collective Action, Property Rights and Devolution of Natural Resource Management: Exchange of Knowledge and Implications for Policy* (pp. 108-145). Feldafing: Zentralstelle für Ernährung und Landwirtschaft.
- Tandavanitj, S., Y. Henocque, D. Silpachai, J. Pimoiijinda and J. Nabhitabhata. (2549). Fishery Co-management: An Experimental Account from Phang Nga Bay, Thailand. *วารสารการประมง*, 59(6), 498-504.

บุคลากรกรม

- ง่วน หมาดน้อย. (2556, 6 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- จรรยา บุญศิริ. (2556, 14 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองบ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- ณัฐวัฒน์ ทะเลเล็ก. (2558, 10 มีนาคม). องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- ดาวรรณ สันหลี่. (2557, 2 พฤษภาคม). มูลนิธิอันดามัน บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง.
- นัธวัชณ์ มากิตติธ. (2556, 12 พฤศจิกายน). ตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 53/7 หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- นิธิตา บินตำมะหงง. (2558, 5 มีนาคม). อดีตเจ้าหน้าที่โครงการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งภาคใต้ สัมภาษณ์ ณ บ้านเลขที่ 78/9 ถนนสุขยี่ภูมิณารณ ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล.
- บิสน ทะเลเล็ก. (2558, 10 มีนาคม 2558). องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- บุญศรีน พรเดชอนันต์. (2557, 15 มีนาคม). ประมงอำเภอกันตัง สัมภาษณ์ ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- ประจวบ โมฆรัตน์. (2557, 10 เมษายน). ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 6 ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง.
- ประภาส ทิพย์อรธร. (2557, 7 สิงหาคม). ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- ภาคภูมิ วิธานติรวัฒน์. (2556, 20 ธันวาคม). มูลนิธิอันดามัน บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง.
- ศักดิ์กมล แสงดารา. (2557, 15 เมษายน). มูลนิธิอันดามัน บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง.
- สมบูรณ์ คำแหง. (2557, 10 เมษายน). มูลนิธิอันดามัน บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง.
- สมยศ โต๊ะหลัง. (2557, 8 เมษายน). มูลนิธิอันดามัน บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง.

- สมพร บุญนวล. (2556, 6 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- สวาสดี สหมาต. (2556, 11 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองบ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- สุทัศน์ หมาดปิ้ง. (2556, 15 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- สุทิน ยิ่งแก้ว. (2556, 2 ธันวาคม). ที่ทำการกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองบ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- สุนันท์ รัชชศรี. (2557, 5 พฤษภาคม). มุลินีอินตามัน บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ที่ 4 ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง.
- สุพัฒน์ บุษบงก์ไพฑูรย์. (2558, 12 มีนาคม). สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 40 อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- เสรี ทะเลเล็ก, (2556, 16 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- โสพล คำแก้วหล่อ. (2556, 3 ธันวาคม). ที่ทำการกลุ่มธนาคารปูม้าไข่นอกกระดองบ้านควนตุงกู หมู่ที่ 3 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- หลงเฝียะ บางสัก. (2556, 6 พฤศจิกายน) ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ หมู่ที่ 4 ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.
- อภิรักษ์ สงรักษ์. (2557, 10 มีนาคม). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง.
- อะเหริน พระคง. (2556, 15 พฤศจิกายน). ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านเกาะมุกด์ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.

ภาคผนวก ก

แนวคำถามเชิงลึกสำหรับตัวแทนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน

ส่วนที่ 1: เพื่อศึกษาข้อมูลพัฒนาการการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของแต่ละชุมชน สำหรับนำมาวิเคราะห์รูปแบบในการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน

1. ทำไมคุณต้องเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (เล่าตั้งแต่เริ่มต้น)
2. ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเหล่านี้สำคัญกับคุณอย่างไร
3. คุณคิดว่าคุณมีสิทธิอะไรที่เข้ามาทำหน้าที่นี้ (มันควรเป็นหน้าที่ของรัฐไม่ใช่หรือ)
4. สถานภาพของทรัพยากรฯ เป็นอย่างไรก่อนคุณเข้ามาจัดการ (ช่วงเวลาใด) หลังจากนั้นเป็นอย่างไร ถ้าดีขึ้น ดีขึ้นอย่างไร วัดจากอะไร ปัจจุบันเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับช่วงระยะเริ่มต้น
5. มีหน่วยงานใดบ้างหรือใครที่เข้ามาช่วยในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของพวกคุณ (ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน)
6. หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไรบ้างในช่วงที่พวกคุณเริ่มต้นเข้ามาจัดการทรัพยากรฯ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรหลังจากนั้น
7. ในช่วงของการเข้ามาจัดการของพวกคุณมีความขัดแย้งหรือปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นบ้าง คุณแก้ปัญหามันอย่างไร
8. คุณใช้เวลาไหนทำอะไรในการฟื้นฟูทรัพยากรของพวกคุณ
9. คุณเรียนรู้อะไรบ้างจากการทำงานที่ผ่านมา สิ่งใดที่ดีอยู่แล้วและควรทำให้ดีขึ้น หรือสิ่งใดที่ควรยกเลิก
10. คุณคิดว่าความรู้ในการจัดการที่คุณมีอยู่ในปัจจุบัน ได้มาจากที่ใดบ้าง เพียงพอแล้วหรือยัง ควรได้รับการพัฒนาในด้านใดบ้าง
11. ชุมชนมี กฎ กติกา ข้อตกลงอย่างไรบ้าง การวางกฎแต่ละข้อมีที่มาอย่างไร กระบวนการในการออกกฎเป็นอย่างไร การบังคับใช้บังคับอย่างไร บทลงโทษเป็นอย่างไร มีกระบวนการในการปรับปรุงหรือไม่ ใช้กระบวนการอย่างไร และปัจจุบัน คุณคิดว่าควรมีการปรับปรุงมันหรือไม่ กระบวนการที่อยากให้เป็นเป็นอย่างไร
12. คุณคิดว่ากาจัดการกันเองในหมู่บ้าน ในพื้นที่ตัวเองเพียงพอหรือไม่ กับสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
13. สถานการณ์การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในชุมชนของคุณเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง แตกต่างจากตอนเริ่มต้นอย่างไร คุณคิดว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น

ส่วนที่ 2: เพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการร่วมของชุมชนและเสริมสร้างรูปแบบการจัดการร่วม
(Feyerabend et al., 2004)

1. การจัดการในรูปแบบเขตทะเลสีหมู่บ้านเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เพื่ออะไร (ที่ไปที่มา)
2. เขตทะเลสีหมู่บ้านให้คุณค่าอะไรแก่คุณและทำไมมันจึงมีความสำคัญ
3. คุณมีความวิตกกังวลเป็นพิเศษอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นกับพื้นที่เขตเล-เสบ้าน
4. มีใครบ้างที่เกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน
5. คุณมีความรู้ หรือความสามารถอะไรในการจัดการเขตทะเลสีหมู่บ้านบ้าง
6. คุณคิดว่า คุณมีบทบาทใดในการจัดการเขตทะเลสีหมู่บ้าน
  - บทบาทที่ปรึกษาในการจัดการเขตทะเลสีหมู่บ้าน
  - บทบาทผู้ตัดสินใจในการจัดการเขตทะเลสีหมู่บ้าน
  - บทบาทผู้บริหารจัดการเขตทะเลสีหมู่บ้าน
7. คุณต้องการที่จะมีส่วนแบ่งในผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตทะเลสีหมู่บ้านอย่างไร
8. หากคุณต้องการที่จะมีในบทบาทการจัดการและรับผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตเล-เสบ้าน คุณคิดว่า คุณจะได้รับสิทธิในการจัดการและรับผลประโยชน์หรือไม่ ถ้าใช่ ...ทำไม ...บนพื้นฐานอะไร
9. จากข้างต้น คุณคิดว่าความรับผิดชอบในการจัดการด้านไหนที่คุณมีความพร้อมที่จะเข้าร่วม
10. นอกจากตัวคุณแล้ว คุณคิดว่า ใครเป็นคนที่จะมีบทบาทหลักในการจัดการ (หน่วยงาน กลุ่มปัจเจกบุคคล) และควรจะได้รับผลประโยชน์จากการจัดการเขตเล-เสบ้าน
11. ทำไม (ในความคิดของคุณ) พวกเขา มีสิทธิอะไร บนพื้นฐานของอะไร
12. สิ่งที่พวกเขาช่วยได้คืออะไร เช่น พวกเขาสามารถช่วยในการพัฒนาการวิเคราะห์สถานการณ์ การตัดสินใจ การให้คำปรึกษาแก่ผู้ตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การติดตาม ตรวจสอบ การทบทวนผล หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่มีประโยชน์หรือไม่
13. พวกเขาควรมีหน้าที่การจัดการใดในเขตทะเลสีหมู่บ้านและพวกเขาควรได้รับประโยชน์ใดตอบแทน
14. ถ้าจำเป็นต้องมีการตัดสินใจในการจัดการ คุณคิดว่าในกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องข้างต้น ควรเป็นใครในคณะกรรมการที่จะเข้าร่วมในการตัดสินใจ
15. ใครควรที่จะเป็นที่ปรึกษาแก่คณะกรรมการในการจัดการเขตเล-เสบ้าน
16. ใครเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกลไกการบริหารจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้านบ้าง

ส่วนที่ 3: เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกฎ กติกา ข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

1. กฎ กติกา ข้อตกลงที่มีอยู่ในการจัดการพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วยอะไรบ้าง ใครเป็นผู้บังคับใช้มัน
2. คุณคิดว่า ข้อตกลงในการจัดการเขตทะเลสีหมูบ้านร่วม ควรมีการปรับปรุงหรือไม่ และจะต้องมีการปรับปรุงอะไรบ้าง

แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย ประเด็นด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

1. ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ประกอบด้วยอะไรบ้าง
2. ทรัพยากรเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไร
3. แหล่งทรัพยากรเหล่านั้นอยู่บริเวณใดบ้าง มีสถานภาพเป็นอย่างไร (ประกอบแผนที่)
4. แผนการจัดการทรัพยากรเหล่านี้เป็นอย่างไรบ้างมีผลในทางปฏิบัติอย่างไรบ้าง
5. ทรัพยากรแต่ละส่วน มี กฎ กติกา ข้อตกลง ในการจัดการอย่างไรใช้ได้ผลจริงในทางปฏิบัติหรือไม่
6. กฎ กติกา ข้อตกลงเหล่านั้นยังคงใช้ได้ผลดีหรือไม่ ควรมีการปรับปรุงอะไรบ้าง

แนวคำถามเชิงลึกสำหรับหน่วยงานรัฐ

1. บทบาทหลักของหน่วยงานคุณในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งคืออะไร
2. พัฒนาการของหน่วยงานคุณในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกับสี่ชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เป็นอย่างไร มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหน่วยงานอย่างไรบ้างตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา
3. แนวทางการส่งเสริมการทำงานกับชุมชนในเขตเล-เสบ้านของหน่วยงานคุณเป็นอย่างไร
4. คุณเริ่มทำงานกับชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในช่วงปี พ.ศ. ไດ และบทบาทการสนับสนุนในแต่ละช่วงและแต่ละพื้นที่เป็นอย่างไร
5. คุณคิดว่าการจัดการในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน ในปัจจุบันเพียงพอหรือไม่ กับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในด้านแนวทางการจัดการและกฎ กติกา ข้อตกลงที่มีอยู่ และยังมีสิ่งใดที่ควรได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากหน่วยงานคุณหรือหน่วยงานอื่นๆ อีกหรือไม่

แนวคำถามเชิงลึกสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. คุณคิดอย่างไรกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนในพื้นที่ของคุณและในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน
2. บทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมการทำงานของชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้านที่ผ่านมาเป็นอย่างไรบ้าง และหน่วยงานได้สนับสนุนอะไรแก่ชุมชนหรือการจัดการในพื้นที่บ้าง

3. สำหรับแนวทางที่เหมาะสมในการรับการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล คุณคิดว่า องค์การชุมชนหรือเครือข่ายเขตเล-เสบ้าน ควรต้องมีการพัฒนาในด้านใดบ้าง

แนวคำถามเชิงลึกสำหรับองค์กรพัฒนาเอกชน

1. พัฒนาการการทำงานในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของหน่วยงานคุณกับชุมชนในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน เป็นอย่างไร (เริ่มตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน)
2. แนวทางการส่งเสริมหรือสนับสนุนในแต่ละช่วงและแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างไร
3. มีหน่วยงานอื่นๆ อะไรบ้างที่ร่วมในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่หน่วยงานใดเข้ามาเป็นลำดับแรก และต่อๆ มา
4. แนวทางหลักของการสนับสนุนในปัจจุบันเป็นอย่างไร
5. การจัดการในแต่ละช่วงมีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นบ้าง หน่วยงานคุณมีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหานั้นๆ อย่างไร

แนวคำถามเชิงลึกสำหรับสถาบันวิชาการ

1. สถาบันของคุณเริ่มทำงานในพื้นที่เมื่อไหร่ เริ่มต้นเข้ามาด้วยประเด็นใด
2. การสนับสนุนของสถาบันในแต่ละพื้นที่เป็นอย่างไร เริ่มต้นในช่วงเวลาใด และสนับสนุนในเรื่องใด
3. คุณคิดอย่างไรกับแนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้านในปัจจุบัน
4. คุณคิดว่ากฎ กติกา ข้อตกลงที่มีในระดับชุมชนและในระดับเขตเล-เสบ้านเป็นอย่างไรเพียงพอสำหรับการจัดการปัญหาที่มีอยู่หรือไม่

ภาคผนวก ข

การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกิจกรรมจัดการทรัพยากรในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน

ภาพที่ 19 การสนทนากลุ่มย่อยบ้านน้ำราบ ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558

ภาพที่ 20 การสนทนากลุ่มย่อยบ้านควนตั่งกู ณ ธนาคารเพาะพันธุ์ปูม้าไข่นอกกระดองบ้านควนตั่งกู
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2557

ภาพที่ 21 ประชุมคณะกรรมการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านควนตุงกู ณ บ้านควนตุงกู
ที่มา: ถ่ายโดยนายศักดิ์กมล แสงคารา, วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2557

ภาพที่ 22 กิจกรรมการฝึกอบรมเยาวชนบ้านน้ำราบ ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านน้ำราบ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2558

ภาพที่ 23 กิจกรรมฝึกอบรมเยาวชนบ้านควนตุงกูเรื่องทรัพยากรป่าชายเลน ณ โรงเรียนบ้านควนตุงกู
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2558

ภาพที่ 24 กิจกรรมค่ายเยาวชนบ้านควนตุงกู ณ โรงเรียนบ้านควนตุงกู
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2558

ภาพที่ 25 กิจกรรมวันเขตเล-เสบ้านประจำปี พ.ศ. 2556 ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2556

ภาพที่ 26 กิจกรรมวันเขตเล-เสบ้าน ประจำปี พ.ศ. 2557 ณ โรงเรียนบ้านเกาะมุกด์
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2557

ภาพที่ 27 กิจกรรมการวางซั้งกอบ้านปลาในวันเขตเล-เสบ้าน ณ บ้านเกาะมุกด์
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2557

ภาพที่ 28 กิจกรรมวันเขตเล-เสบ้านประจำปี พ.ศ. 2558 ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2558

ภาพที่ 29 ประชุมทบทวน (ร่าง) แผนการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งบ้านน้ำราบ
ณ ที่ทำการกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านน้ำราบ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย, วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล	นายวิสุทธิ์ ทองย้อย	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5410920037	
วุฒิการศึกษา	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
วุฒิ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2543
วิทยาศาสตร์บัณฑิต (อุตสาหกรรมเกษตร)		

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนเพื่อวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย พ.ศ. 2555

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

วิสุทธิ์ ทองย้อย, เกิดถวา บุญปรากร, อรมาศ สุทธินน, และประภาพร แสงกาญจนวนิช. (2559) รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน 4 หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง. ในการประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 7 วันที่ 23 มิถุนายน 2559 ณ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.